

**UNIVERZITET U SARAJEVU
INSTITUT ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV
ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA
SARAJEVO**

**ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA
U OPSADI**

Sarajevo, 2010.

UNIVERZITET U SARAJEVU
INSTITUT ZA ISTRAŽIVANJE ZLOČINA PROTIV
ČOVJEČNOSTI I MEĐUNARODNOG PRAVA
SARAJEVO

ZA IZDAVAČA
Prof. dr. Smail Čekić, direktor

UREDNIK I REDAKTOR
Dr. Bećir Macić, naučni savjetnik

RECENZENTI
Prof. dr. Ismet Dizdarević
Prof. mr. Muharem Kreso
Mr. Enis Omerović

LEKTOR I KOREKTOR
Sadžida Džuvčić, profesor

DIZAJN & DTP
A&A

ŠTAMPA
MOARE d.o.o., Sarajevo

ZA ŠTAMPARIJU
Franjo Soldo, dipl. graf. inž.

TIRAŽ
1.500

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

355.012:341.322.5-053.2] (497.6Sarajevo) "1992/1995"

ZLOČINI nad djecom Sarajeva u opsadi / autori
Smail Čekić ... [et al.]. - Sarajevo : Institut za
istraživanje zločina protiv čovječnosti i
međunarodnog prava, 2010. - 867 str. : ilustr. ;
28 cm

Bibliografija: str. 861-867

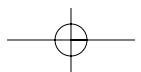
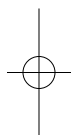
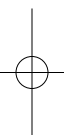
ISBN 978-9958-740-63-3
1. Čekić, Smail
COBISS.BH-ID 18124294

Prof. dr. SMAIL ČEKIĆ

Prof. dr. Muhamed Šestanović, Merisa Karović i Zilha Mastalić-Košuta

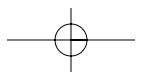
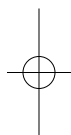
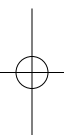
**ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA
U OPSADI**

Sarajevo, 2010.

SADRŽAJ

UVODNE NAPOMENE	7
PRVI DIO	
METODOLOŠKI PRISTUP ISTRAŽIVANJU	9
1. Formulacija problema	11
2. Određenje predmeta istraživanja	16
3. Ciljevi istraživanja	30
4. Hipoteze i indikatori	31
5. Način istraživanja	31
6. Naučna i društvena opravdanost	32
DRUGI DIO	
OPSADA SARAJEVA	33
1. Planiranje i pripremanje opsade	35
2. Aktivnosti agresora na zauzimanju grada Sarajeva	46
TREĆI DIO	
ZLOČIN GENOCIDA U SARAJEVU U OPSADI	57
1. Strategija (namjernog) ubijanja civila i civilnog stanovništva	59
2. Namjerni napadi na civile i civilno stanovništvo	64
3. Ubijanje u Sarajevu i umijeće preživljavanja	71
4. Namjera (mens rea) za genocid u Sarajevu u opsadi	80
5. Odgovornost za zločin genocida u Sarajevu u opsadi (<i>Srbija i Crna Gora – Savezna republika Jugoslavija</i>)	93
ČETVRTI DIO	
ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI	111
1. Sistematsko ubijanje i ranjavanje djece	113
2. Teški oblici narušavanja psihičkog integriteta djece	131
PETI DIO	
LOKACIJE MASOVNIH UBISTAVA CIVILA SARAJEVA U OPSADI	137
ŠESTI DIO	
UBIJENA DJECA SARAJEVA U OPSADI	259
SEDMI DIO	
LITERARNA I LIKOVNA STVARALAŠTVA (IZBOR RADOVA)	791
ZAVRŠNA RAZMATRANJA	853
IZVORI SAZNANJA I LITERATURA	859

UVODNE NAPOMENE

U Sarajevu u opsadiu periodu 1992–1996. nad licima – *civilima* i *civilnim stanovništvom* i *civilnim objektima* zaštićenim međunarodnim humanitarnim pravom izvršeni su brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, odnosno najteži zločini od značaja za međunarodnu zajednicu kao cjelinu, raznovrsnih i različitih svojstava - obilježja i karakteristika, sadržine i oblika, izvršenih na različite načine, na istim i (ili) različitim lokacijama, u isto i (ili) različito vrijeme, neposredno i posredno ili na druge načine.

Sprovođenjem zabranjenog opsadnog načina ratovanja u Sarajevu vršena je koordinirana, dugotrajna, rasprostranjena i sistematska kampanja (vojna strategija) granatiranja i snajperskog djelovanja po civilima i civilnom stanovništvu i civilnim objektima iz artiljerijskog, minobacačkog i pješadijskog oružja. Namjernim granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno na hiljade civila oba spola i svih starosnih dobi, uključujući i djecu.

Civili su namjerno gađani dok su se bavili egzistencijalnim poslovima ili se nalazili na civilnim lokacijama. Naime, civili su gađani na ulici, stanu-kući, u redovima za vodu, hljeb i ogrjev i obavljanju drugih poslova, u kolima hitne pomoći, bolnicama, tramvajima i autobusima, na sahanama i drugim mjestima. Gađana su i djeca u školama, kući-stanu, na ulici, dok su se igrala napolju i drugim mjestima.

U opsadi užeg jezgra grada Sarajeva živjelo je oko 340.000 stanovnika koji su sve vrijeme držani u opsadi i bili izloženi intenzivnoj neselektivnoj artiljerijskoj i snajperskoj vatri, te svim oblicima nečovječnog načina vođenja rata protiv civila i civilnog stanovništva.

U strategiji planiranja, pripreme i izvršenja genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu u opsadi, ali i na svim okupiranim mjestima i gradovima u opsadi u Bosni i Hercegovini, koje je zauzeo i držao velikosrpski agresor, posebno je značajan onaj njen dio koji se **odnosi na strategiju sistematskog uzimanja civila za mete**. Poseban oblik planiranja, pripreme i sprovođenja strategije (iz)vršenja zločina (uzimanje civila za mete) predstavljao je najosjetljiviji i najranjiviji dio populacije, a to su djeca.

Djeca su, po međunarodnom humanitarnom pravu, zaštićena (lica) od bilo kakvog napada, što je bilo jako dobro poznato i onima koji su planirali, pripremali i (iz)vršili zločine nad djecom. Zločin nad djecom višestruk je zločin. Prije svega i najneposrednije, to je zločin nad djecom, a zatim i nad njihovim roditeljima, ali i svim ostalim koji imaju djecu i koji mogu razumjeti i shvatiti karakter i težinu takvog (izvršenog) zločina.

Rezultati istraživanja saopćeni u ovoj studiji će, kako reče majka jednog ubijenog djeteta, *“uplakanim roditeljima, na određeni način, vratiti djecu u njihove domove”*.

Studija “ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI” svjedoči o teškim zločinima nad djecom Sarajeva u opsadi.

Nakon METODOLOŠKOG PRISTUPA ISTRAŽIVANJU, u studiji se prezentiraju rezultati naučnog istraživanja sistematiziranih u šest glava i to:

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

II. OPSADA SARAJEVA

III. ZLOČIN GENOCIDA U SARAJEVU U OPSADI

IV. ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

V. LOKACIJE MASOVNIH UBISTAVA CIVILA SARAJEVA U OPSADI

VI. UBIJENA DJECA SARAJEVA U OPSADI

VII. LITERARNA I LIKOVNA STVARALAŠTVA (IZBOR RADOVA)

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

IZVORI SAZNANJA I LITERATURA

Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad civilima i civilnim stanovništvom uvijek su izazivali i izazivaju posebnu pažnju i interes javnosti, a posebno zločini nad djecom. Stane opsade nameće specifično teške i nepodnošljive uvjete života za minimum biološke ljudske egzistencije i sam čin opsade, pogotovu opsade Sarajeva u trajanju od 1.479 dana (najduže u historiji), zločin je po sebi. Ukoliko se nad stanovništvom svakodnevno, kontinuirano i permanentno vrše najteži oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pri čemu su djeca, najosjetljivija i najranjivija populacija, najneposrednije izložena tim zločinima, onda će jedno ovakvo istraživanje svojim rezultatima, bez sumnje, ne samo izazvati veliki interes javnosti već je to i dug prema djeci – žrtvama genocida Sarajeva u opsadi, ali i dug prema civilizaciji, čovječanstvu, njegovoj historiji i razvoju.

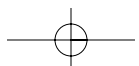
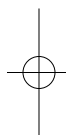
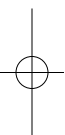
Nažalost, do sada nisu vršena posebna istraživanja izvršenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad djecom Sarajeva u opsadi, već su ona istraživana u kontekstu predmeta drugih srodnih istraživanja koja se bave problematikom istraživanja zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Ovo naučno istraživanje, realizirano na osnovu posebnog samostalnog projekta istraživanja, omogućava saopćavanje djelimičnih i prethodnih (preliminarnih) rezultata istraživanja, pošto se ono odvija u kontinuitetu, nakon čijeg završetka će biti javno saopćeni, u formi druge studije, završni rezultati naučnog istraživanja zločina nad djecom Sarajeva u opsadi.

Istraživački tim koji je realizirao ovo istraživanje je u sastavu: prof. dr. Smail Čekić, prof. dr. Dževad Termiz, prof. dr. Muhamed Šestanović, dr. Bećir Macić, mr. Faid Hećo, mr. Meldijana Arnaut, mr. Velid Šabić, Merisa Karović, Zilha Mastalić-Košuta i Lejla Čović. Tehničku podršku projektu pružili su: Hajra Bibić, Fuad Adžanel, Sadžida Džuvic, Ilvana Brulić, Mirsad Kuloglija, Fikret Grabovica i Anel Šahinović.

Posebnu zahvalnost iskazujemo roditeljima ubijene djece i "Udruženju roditelja ubijene djece u opkoljenom Sarajevu" na saradnji u uspješnoj realizaciji naučnog istraživanja. Gradskoj upravi grada Sarajeva i Ministarstvu za boračka pitanja Kantona Sarajevo zahvaljujemo na finansijskoj i drugoj podršci u realizaciji ovog projekta.

PRVI DIO

**METODOLOŠKI PRISTUP
ISTRAŽIVANJU**

1. Formulacija problema

Hipotetički stavovi o problemu

U periodu od 1992. do 1996. glavni grad Bosne i Hercegovine Sarajevo bio je u opsadi, a nad stanovništvom Sarajeva u opsadi u navedenom periodu izvršeni su brojni i raznovrsni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, planski, organizirano i sistematično. Posebno teški zločini izvršeni su nad djecom Sarajeva. Radi se o svim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Djeca su svakodnevno ubijana neselektivnom upotrebom svih sredstava vatrenih oružja i oruđa: granatiranjem, bombardovanjem, snajperima. Djeca su ubijana na raznim mjestima i dijelovima grada Sarajeva u toku 24 sata: u stanu, kući, na ulici, igralištu, školi, porodilištu, vrtićima, skloništima, redovima za vodu, hranu i drugim mjestima.

Struktura djece je razne starosne dobi, obrazovanja, nacionalne i vjerske pripadnosti, socijalnog porijekla i socijalnog statusa, oba spola, itd.

Ciljevi izvršenih zločina nad djecom Sarajeva u opsadi su: biološko-fizički (oduzimanje života-ubistvo), teška ranjavanja, poremećaji u psihičkom, socijalnom i fizičkom razvoju; psihološki, populacioni, nacionalni i društveni, akutno-privremeni i trajni, neposredni i posredni, tako da je teško izvršiti dimenzioniranje i kvantifikaciju izvršenih zločina nad djecom Sarajeva. To nije zločin samo nad djecom, to je zločin nad njihovim roditeljima, srodnicima, prijateljima, to je zločin nad svim stanovnicima Sarajeva.

Značaj (problema) istraživanja

Problem zločina nad djecom Sarajeva u opsadi trajao je cijelo vrijeme opsade Grada, veoma jakog intenziteta i velikog obima (posmatrajući ga sa stanovišta neposrednih i posrednih posljedica) i on je prouzrokovao i/ili mogao prouzrokovati aktuelne i trajno dugoročne posljedice, ne samo po djecu nego ukupno stanovništvo u opsadi, kao i na konačan ishod agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i opsadu Sarajeva.

Značaj istraživanja

Društveni značaj istraživanja

Istraživanje i njegovi rezultati doprinijet će potpunijem i jasnijem razumijevanju i shvatanju značaja agresije i genocida nad stanovništvom Sarajeva u opsadi, a posebno nad djecom, aktuelno i trajno.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Naučni značaj istraživanja

Rezultati naučnog istraživanja nesumnjivo će upotpuniti fond naučnog saznanja o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad djecom Sarajeva u opsadi.

Rezultati dosadašnjih istraživanja

Zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava na području **Sarajeva** u opsadi (najduža opsada u historiji ratovanja - 1.479 dana) i šire na kraju XX stoljeća konstantno su u fokusu posebnog naučnog interesa i naučnih istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu. U skladu s navedenom orijentacijom, naučnim interesom i istraživačkim opredjeljenjem, Institut je, pored ostalog, u najtežim uvjetima agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, zločina genocida nad Bošnjacima, te barbarske opsade Sarajeva, početkom 1993. pokrenuo naučnoistraživački projekt "STRADANJA SARAJEVA ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991–1995". U okviru navedenog projekta jedan od potprojekata bio je "POPIS PORODIČNIH DOMAĆINSTAVA U SARAJEVU 1994", koji je, na bazi pristupa potpunog posmatranja, realiziran sredinom 1994.

Navedenim istraživanjima Instituta, u kojima su istraživani i zločini nad djecom, koristili su se demografski vještaci ICTY-a, posebno dr. Ewa Tabeau, u svojim izvještajima za potrebe tri izuzetno značajna procesa pred ICTY-em: protiv visokih oficira Vojske Jugoslavije: *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića*, kao i protiv *Slobodana Miloševića*. Istraživanja Instituta u procesu protiv *Galića* bila su ključna za utvrđivanje "ljudskih gubitaka tokom opsade Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1994". Naime, **glavni izvor** u Izvještaju demografskih vještaka za utvrđivanje "ljudskih gubitaka tokom opsade Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1994" su istraživanja Instituta. Dr. Tabeau i drugi vještaci, kao i Tužilaštvo i Pretresno vijeće ICTY-a, u procesu protiv generala *Stanislava Galića* potvrdili su valjanost izvora i rezultate istraživanja Instituta. Vještak (odbrane) dr. Svetlana Radovanović osporavala je "glavne zaključke Izvještaja E. Tabeau" - "služeći se argumentima koji se u biti svode na krivo tumačenje i iskrivljavanje informacija iz Izvještaja E. Tabeau" - i dovela "u pitanje pouzdanost korištenih izvora". Pretresno vijeće smatralo je da "drugi dokazi u sudskom spisu, uključujući dokaze koje je predložila odbrana, potvrđuju glavne zaključke Izvještaja E. Tabeau, iz čega se vidi da je veliki broj civila smrtno stradao ili je ranjen u sukobu u Sarajevu".¹ Također, prof. dr. Smail Čekić je lično u tom procesu, uz unakrsno ispitivanje, na kome je učestvovao na zahtjev optužbe, dokazao relevantnost tih istraživanja. To je potvrđeno i u procesu protiv *Slobodana Miloševića*, gdje je dr. Tabeau dokazala da istraživanja Instituta predstavljaju pouzdan izvor podataka, a da su rezultati naučnih istraživanja relevantni. Prijatelj ICTY-a, sudija Steven Kay, kao i Slobodan Milošević nastojali su dokazati da istraživanja Instituta nisu objektivna. Na pitanje sudije Kaya i Miloševića koliko je pouzdano istraživanje Instituta, dr. Tabeau je odgovorila da je to istraživanje "bilo dovoljno pouzdano i ja definitivno mislim da je to relevantan izvor koji se može koristiti za ovu svrhu".²

¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragrafi 580-582 i 797.

² ICTY, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, *Svjedočenje Ewe Tabeau*, 7. oktobar 2003, T. 27186-27187.

Opširni Izvještaj demografskih vještaka E. Tabeau, Marcina Zoltkowskog i Jakuba Bijaka "Ljudski gubici tokom opsade Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1994", u predmetu *Galić*, od 10. maja 2002, uglavnom se temelji na istraživanjima Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu.

Na osnovu tih istraživanja Haški tribunal (ICTY) je, pored ostalog, utvrdio broj stanovnika u opsadi (oko 340.000) i u komparaciji s drugim izvorima podataka (18. augusta 2003) procijenio da "ukupan broj umrlih na području Sarajeva šest /dijelova šest sarajevskih općina: Centar, Ilidža, Novi Grad, Novo Sarajevo, Stari Grad i Vogošća/ u periodu od aprila 1992. do decembra 1995. iznosi 18.889", od čega su "9.502 neposredne žrtve opsade".³ Ovo istraživanje Instituta, prema ocjeni poznatih svjetskih stručnjaka i istražitelja Haškog tribunala, predstavlja relevantan izvor, koji je korišten (i koristi se) u procesima pred tim sudom.

Podacima Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu o ranjenim civilima i civilnim stanovništvom za vrijeme opsade u Sarajevu koristili su se, također, demografski vještaci ICTY-a, koji su, pored ostalog, procijenili da su (ti podaci) najpotpuniji.⁴

Demografski vještaci ICTY-a dr. Tabeau i Hetland su i na osnovu istraživanja Instituta (pored baze podataka Federacije Bosne i Hercegovine, baze podataka Republike Srpske, spiska nestalih MKCK i Bakija) ustanovili bazu podataka "o broju smrtnih slučajeva na nivou BiH (187.260 unesaka)".⁵

Naučnoistraživački potprojekt ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA je, također, posebno značajna istraživačka aktivnost Instituta. U okviru njega je, pored ostalog, realizirano istraživanje "ZLOČINI NAD PSIHIČKIM INTEGRITETOM DJECE", čiji su rezultati objavljeni u studiji s istoimenim nazivom prof. dr. Muhameda Šestanovića (Sarajevo, 2000).⁶

Institut je objavio i više studija o zločinima nad djecom u Bosni i Hercegovini, kao što su: "RUŽE IZGORJELE: UŽASI RATA U DJEČIJIM OČIMA" (potresno svjedočenje djece sjeveroistočne Bosne, autentičnih, nepristrasnih svjedoka koji su svojim dječijim očima jednostavno i fotografski reprodukovali užase koje su lično i neposredno preživjeli za vrijeme osvajačkog rata protiv Bosne i Hercegovine i genocida nad Bošnjacima), Sarajevo, 2003. i dvije knjige (mr. Rame Arnautovića): DJECA U VIHORU RATA, Sarajevo, 2000. i DJEČIJI DOMOVI ZA RATNU SIROČAD U BOSNI I HERCEGOVINI 1945–1960, Sarajevo, 2003.

Institut je objavio naučnoistraživački projekt pod naslovom "ŽRTVE ZLOČINA U SARAJEVU 1992–1996",⁷ na osnovu kojeg realizira istraživanja zločina protiv čovječnosti i međunarodnog

³ ICTY - Demografsko odjeljenje, Predmet *Milošević* (IT-02-54), E. Tabeau - J. Bijak - N. Lončarić, *Broj žrtava u opsadi Sarajeva od aprila 1992. do decembra 1995.* - Studija o stopi smrtnosti na osnovu osam velikih izvora podataka, 18. august 2003; ICTY - Demografsko odjeljenje, Predmet *Galić* (IT-98-29), E. Tabeau - M. Zoltkowski - J. Bijak, *Ljudski gubici tokom "opsade" Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1995.*, 10. maj 2002; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003; ICTY - Demografsko odjeljenje, Predmet *Dragomir Milošević* (IT-98-29/1), E. Tabeau - A. Hetland, *Ubijene i ranjene osobe tokom opsade Sarajeva: od augusta 1994. do novembra 1995.*, 19. mart 2007; * * * RAT U BROJKAMA - Demografski gubici u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 1999, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009, str. 567-834.

⁴ * * * RAT U BROJKAMA - Demografski gubici u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 1999, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009, str. 767-768.

⁵ Isto, str. 688, 701 i 809.

⁶ M. Šestanović, ZLOČINI NAD PSIHIČKIM INTEGRITETOM DJECE, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000.

⁷ S. Čekić - Dž. Termiz, ŽRTVE ZLOČINA U SARAJEVU 1992–1996: Naučnoistraživački projekt, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

prava u svim dijelovima Bosne i Hercegovine, pri čemu se, kao naučno-teorijski i metodološko-metodski osnov, koristi u istraživanjima genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u svijetu, uvažavajući specifičnosti svojstava zločina na određenom prostoru ili određenom vremenu.

U okviru naučnoistraživačkog projekta "STRADANJA SARAJEVA ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU 1991–1995." objavljene su sljedeće studije: UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992–1995;⁸ RATNE ŠTETE U SARAJEVU 1992–1995;⁹ PREHRANA SARAJEVA U OPSADI 1992–1995.¹⁰ i Zbornik radova OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992–1995,¹¹ gdje je dijelom zastupljena i problematika zločina nad djecom.

Prikupljanjem podataka o zločinima protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća i njihovom obradom i analizom, segmentarno, parcijalno ili u cijelosti, po raznim osnovama, bave se razne ustanove, komisije, domaća i međunarodna udruženja i organizacije.

Ukupan broj žrtava svih kategorija još nije konačno utvrđen. Istraživanja ove vrste traju godinama. U dosadašnjim istraživanjima pažnja je, uglavnom, usmjerena na utvrđivanje broja ubijenih/nestalih, odnosno samo na jedan oblik zločina-ubijanje (ubistvo), tj. ubijeni.¹²

U periodičnim izvještajima republičkog Štaba za zdravstvo Republike Bosne i Hercegovine, kao najmeritornije ustanove za praćenje zdravlja i smrtnosti stanovništva, objavljeni su podaci o stradanjima stanovništva u toku agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Tako je, primjera radi, u *Biltenu* br. 172 od 31. jula 1995. ta ustanova objavila da je u glavnom gradu Republike Bosne i Hercegovine ubijeno i umrlo od gladi ili hladnoće 10.514 lica, od kojih 1.598 djece. U istom izvještaju navodi se da je bolničko liječenje, zbog ranjavanja izazvanih ratom, koristilo 19.834 lica, od kojih 3.381 dijete, a da je 1.741 lice steklo određeni stepen invaliditeta, među kojima 356 djece.

U Izvještaju iz 1996. Zavod za zdravstvenu zaštitu Bosne i Hercegovine iznio je podatak da je u Sarajevu u opsadi ubijeno 10.615 ljudi, od toga 1.601 dijete, a ranjeno 61.136, od toga 14.946 djece.¹³

Prema nepotpunim evidencijama jednog broja osnovnih i srednjih škola na prostoru Kantona Sarajevo, a koje je Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu pribavio, ubijeno je 135, a ranjeno 356 učenika.¹⁴

⁸ E. Muračević, UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2001.

⁹ D. Hasić, RATNE ŠTETE U SARAJEVU 1992–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006.

¹⁰ A. Milanović, PREHRANA SARAJEVA U OPSADI 1992–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007.

¹¹ \OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992-1995, Zbornik radova, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008.

¹² S. Čekić, ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU – Naučno-teorijska i metodološko-metodska pitanja i problemi -, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo, 2007, str. 81-91.

¹³ Arif Smajkić, STRADANJA STANOVNIŠTVA GRADA SARAJEVA U PERIODU 1992–1995, u: Zbornik radova OPSADA I ODBRANA SARAJEVA 1992–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2008, str. 391-407.

¹⁴ Muhamed Šestanović, DJECA SARAJEVA - ŽRTVE ZLOČINA POČINJENIH ZA VRIJEME AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU, u: Zbornik radova "POKIDANI PUPULJCI", Komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2002, str. 118-120. i str. 633.

Udruženje Muslimana za antigenocidne aktivnosti (MAG) iz Sarajeva u decembru 1997. javno je saopćilo rezultate vlastitih istraživanja o broju ubijenih civila na prostoru Kantona Sarajeva. Mada su i ova istraživanja ostala nedovršena, u tom izvještaju se navodi da je na navedenom prostoru od 1992. do 1995. ubijeno 579 djece.¹⁵

Određeni podaci o broju ubijene djece u Sarajevu objavljeni su u dnevnoj i sedmičnoj štampi, a posebno u bosanskohercegovačkom magazinu "DANI". Tako su "DANI" u Specijalnom prilogu 2002. objavili spiskove Udruženja MAG i općinskih ministarstava za boračka pitanja "poginulih sarajevskih branitelja i civila ubijenih u Gradu".¹⁶ "DANI" su, također, u Specijalnom broju 2008. objavili spisak "**poginulih**" (14.385) Udruženja "Istraživačko dokumentacioni centar" Sarajevo, u kome se, pored ostalog, navodi da je u Sarajevu 1991–1995. "od 0 do 18 godina ubijeno 642 djece ili 4,46%".¹⁷

Jedan od međunarodnih izvora o broju ubijene djece u Bosni i Hercegovini potječe iz saopćenja specijalnog izaslanika UNICEF-a za Bosnu i Hercegovinu Toma McDermonntta. On je u intervjuu novinskoj agenciji AFP iznio podatak da je od početka 1992. do augusta 1994. u Bosni i Hercegovini ubijeno 16.614 djece.¹⁸

Prema procjeni *Komisije eksperata Ujedinjenih nacija za istraživanje povreda međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji* (Bassiounijeva komisija) navodi se (1995) da je u gradu Sarajevu tokom opsade ubijeno ili ranjeno oko 10.000 lica.¹⁹

U navedenim, kao i u izvještajima raznih udruženja žrtava genocida i udruženja građana nisu saopćeni podaci o žrtvama svih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu u opsadi i šire, pa time i djece, niti se u dosadašnjim presudama ICTY-a spominje konačan broj ubijene djece, a pogotovo se ne navode njihovi bitni identifikacijski podaci.

Kao što se vidi, na osnovu dosadašnjih naučnih i drugih saznanja, još uvijek ne postoje (potpuni) podaci o žrtvama Sarajeva u opsadi, a posebno o djeci. Nažalost, još se ne raspolaze potpunim i pouzdanim valjanim podacima o dimenzijama zločina nad djecom i kvalitativno-kuantitativnim podacima o genocidu i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava nad djecom Sarajeva u opsadi.

Bavljenje naučnim istraživanjima raznovrsnih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pored općih znanja, zahtijeva i određena specijalističko-tematska (sa)znanja, čime su se do sada bavila rijetka istraživanja, koja imaju svojstva naučnih i koja mogu izdržati naučnu kritiku. To zahtijeva da se mnogi, ali i brojniji naučno kompetentni istraživači navedenim problemom bave u narednim godinama, pa i decenijama.

¹⁵ BOSANSKI DOSIJE GENOCIDA, MAG, Sarajevo, 1997.

¹⁶ "DANI", Specijalni prilog, br. 251, Sarajevo, 5. april 2002.

¹⁷ "DANI", bosanskohercegovački magazin, Sarajevo, april/travanj 2008, str. 127.

¹⁸ "OSLOBOĐENJE", 24. august 2004. Ovaj međunarodni zvaničnik nije iznio podatke o broju ubijene djece po određenim lokalitetima, pa prema tome ni za Sarajevo u opsadi.

¹⁹ THE UNITED NATIONS COMMISSION OF EXPERTS ESTABLISHED PURSUANT TO SECURITY COUNCIL RESOLUTION 780: *Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia* (1992), tom II, Aneks VI, str. 8. Te podatke prihvatio je Međunarodni sud pravde u predmetu *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija)*, 26. februar 2007. (PRESUDA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE: BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, 26. februar 2007, paragraf 247).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

2. **Određenje predmeta istraživanja**

Teorijsko određenje predmeta istraživanja

Teorijske postavke predmeta istraživanja i njene artikulacije pronalazimo u okviru raznih društvenih i psiholoških nauka i naučnih disciplina, kao i u određenim granama medicine. Nepostojanje neposrednih naučnih saznanja za konstrukciju predmeta istraživanja doprinijelo je da potražimo oslonac u odgovarajućim stručnim i iskustvenim saznanjima koja su uglavnom nesređena i nesistematizirana.

Kategorijalno-pojmovni aparat i termini

Osnovni kategorijalni pojmovi u ovom istraživanju su: **opsada, dijete, ubistvo djeteta, masovno ubistvo i zločin**, kao i pojmovi: zločin agresije, zločin genocida, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini, žrtve, kategorije i obilježja žrtava, status žrtava, oblici zločina i način izvršenja zločina.

Za potrebe ovog istraživanja pojam **opsada** definiramo operacionalnom radnom definicijom, koju ćemo u toku naučnog istraživanja koristiti u datom značenju. Opsada je djelovanje oružanih snaga - vojnih formacija, kojom se određeno mjesto drži u kontinuiranoj izolaciji i pod kojom napadač (agresor), permanentno neposrednim napadima, odnosno međunarodno-pravnim zabranjenim borbenim dejstvima, ostvaruje potpunu ili (i) djelimičnu blokadu određenog prostora, oko kojeg postavlja i utvrđuje položaje oružanih (neprijateljskih) snaga, kako bi život stanovništva na tom prostoru učinio nemogućim, izlažući ga nepodnošljivim uvjetima života, u kojima obimnim intenzitetom, neselektivnim vatrenim djelovanjem nastoji da stanovništvo u opsadi potpuno ili djelimično istrijebi, nanošenjem velikih ljudskih žrtava i ogromnih materijalnih šteta, a preostali dio stanovništva iznuri (iscrpi) nepodnošljivim uvjetima, kako bi se prisililo na predaju (napadaču), čime bi se izvršila potpuna okupacija određenog – zamišljenog ciljnog prostora.

Iako je ova definicija deskriptivna, ona ukazuje na bitne odredbe pojave i pojma opsade, koja ima sljedeće bitne karakteristike:

1. organizacija, raspored i borbeni položaj neprijateljskih oružanih snaga oko određenog prostora s kojeg se stanovništvo drži u opsadi;
2. blokada prostora nastanjenog stanovništvom i njegova izolacija (**potpuna i djelimična**);
3. kontinuirano i (ili) intenzivno granatiranje i snajpersko djelovanje, s **ciljem** (iz)vršenja genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i s **namjerom** potpunog ili djelimičnog uništenja i istrebljenja jedne nacionalne, etničke ili vjerske grupe kao takve;
4. onemogućavanje adekvatne ljudske-biološke i društvene egzistencije i adekvatnog načina funkcioniranja pojedinaca, grupa i ljudske zajednice;
5. ugrožavanje osnovnih ljudskih prava i sloboda žitelja u opsadi.

Dijete je jedna od bitnih kategorijalnih pojava u ovom istraživanju. U mnogim nacionalnim pravnim sistemima, među kojima i u Bosni i Hercegovini, obično se smatra da lica ispod određenog životnog doba ne mogu imati punu autonomiju u odlučivanju i za takva lica postoji poseban odnos prema odgovornosti u osobnim postupcima. Takva osoba smatra se za *doli incapax*, tj. nesposobnom za kriminalni umišljaj, pa je, kao takva, izuzeta od krivične odgovornosti.

Pojam *dijete* izvodi se iz naučnih saznanja o psihosomatskom razvoju čovjeka, kao i iz pravne legislative.

Naučna istraživanja o psihosomatskom razvoju upućuju na saznanja da na opći ontogenetski razvoj čovjeka utječu mnogobrojni faktori, od kojih se posebno važnim uzimaju sredinski faktori koji uključuju geografske, klimatske i kulturološke supfaktore. Ako kultura dopušta djetetu da se rano vježba u prihvatanju odgovornosti i da rano preuzme ulogu odraslog, sazrijevanje će se ubrzati. U protivnom, kultura može odgoditi proces sazrijevanja i prelazak djeteta iz faze djetinjstva u fazu odraslih.²⁰ Odraslost se cjelovito promatra kako kroz fizičku tako i kroz duhovnu zrelost. Čovjek nije prešao iz svijeta nezrelih u svijet zrelih ljudi kada dostigne samo kvalitet fizičke zrelosti, koja će se prije manifestirati kroz filogenetsku sposobnost za reprodukciju vrste, nego što je to duhovna zrelost. Jednostavnije rečeno, fizički gledano čovjek može biti odrastao u svojoj 15 godini života, ali je, u većem broju slučajeva, na njegovu potpunu psihofizičku odraslost potrebno pričekati još nekoliko godina.

Za čovjeka se može konstatirati da je odrastao ako je ispunio karakteristike cjelovite psihofizičke zrelosti. Razvoj odrastanja ide postupno. Čovjekov razvoj, od njegovog prenatalnog perioda do odrastanja, postupno prelazi iz jedne u drugu razvojnu fazu.

Postoje individualne razlike u brzini "hoda" na putu od djeteta ka odraslom čovjeku. Premda te razlike postoje, ipak, općepoznate su i priznate razvojne faze odrastanja kroz koje svi prolazimo, koje su manje ili više, kod različitih autora, različito vremenski omeđene.

Ne ulazeći u različite periodizacije dječijeg razvoja, koje se mogu detaljnije naći u stručnoj literaturi, prije svega, razvojne i dječije psihologije,²¹ mi ćemo se osloniti na periodizaciju koja se u istraživačkoj praksi najčešće koristi:

- 1) do dvije godine
- 2) 2-4 godine
- 3) 5-7 godina
- 4) 7-12 godina
- 5) 12-14 godina
- 6) 14-16 godina
- 7) 16-18 godina

²⁰ D. Kreč – R. Kračfild, ELEMENTI PSIHOLOGIJE, Naučna knjiga, Beograd, 1978, str. 624.

²¹ V. Smiljanić – I. Tolčić, DJEČIJA PSIHOLOGIJA, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava, Beograd, 1976.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Da bismo prevazišli teškoću vremenske operacionalizacije prelaska čovjeka iz faze djeteta u fazu odraslih ili do kojeg starosnog doba se čovjek smatra djetetom, opravdano je koristiti društveno-pravna rješenja zemlje u kojoj se ovakva istraživanja obavljaju, u ovom slučaju rješenja koja se koriste u bosanskohercegovačkoj legislativi. Saglasno naučnim nalazima i tumačenjima faza psihofizičkog i socijalnog razvoja djeteta i njegovog ulaska u fazu zrelosti, međunarodno humanitarno pravo, kojeg su prihvatile brojne zemlje članice UN, među kojima i Bosna i Hercegovina, prihvaćeno je da se osoba do **navršениh osamnaest godina** života smatra djetetom. Pravna legislativa Bosne i Hercegovine je i u tom pogledu usaglašena s međunarodnim pravnim aktima, kako je navedeno i u članu 1 *Konvencije o pravima djeteta* Ujedinjenih nacija, odnosno u njenoj protokolarnoj dopuni iz 2000, te Deklaraciji *Svijet dostojan djeteta* Ujedinjenih nacija iz 2002.²² U tim međunarodnim pravnim aktima djetetom se smatra svaka osoba **mlađa od 18 godina**. Član 37 *Konvencije o pravima djeteta* Ujedinjenih nacija obavezuje države potpisnice *Konvencije* da ne smiju izricati smrtnu kaznu, niti kaznu doživotnog zatvora bez mogućnosti puštanja na slobodu, osobama mlađim od 18 godina.²³

Članom 26 Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda isključena je nadležnost za provođenje krivičnog postupka protiv lica koja su u vrijeme izvršenja krivičnog djela imala ispod 18 godina.²⁴ U skladu s obavezama koje nameće *Konvencija o pravima djeteta* Ujedinjenih nacija, kao i drugi međunarodni akti koji se odnose na ljudska prava i zaštite civila u oružanim sukobima, osobe mlađe od osamnaest godina imaju status posebno zaštićenih osoba.

Shodno navedenim odredbama, pod značenjem pojma *ubistvo djeteta*, koristit ćemo sljedeću definiciju: **ubistvo djeteta** (odnosno lica životne dobi od začeca do navršene 18. godine – u kalendarskoj godini navršeno 18 godina života) **svaki je čin nasilnog prekida života, počinjjen bilo kojim načinom i oblikom zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i s namjerom da se** (u Sarajevu u opsadi i šire) **djelimično ili u potpunosti istrijebi određena** (zaštićena) **grupa definirana Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida**. Za takvu namjeru nije relevantno kojoj grupi žrtva pripada.

Prema definiciji koju koristimo u ovom istraživanju, a koja se odnosi na pojam *masovno ubistvo*, tj. *masakr*, u kojima su i djeca bila žrtve, pored broja žrtava, uzroka (razloga) ubistava, pravno-socijalnog osnova ubistva, statusa ubijenih žrtava prema odredbama međunarodnog humanitarnog prava, načina nastanka masovnog ubistva, vremena izvršenja zločina i lokacije ubistava, kao početni kriterij koristimo odredbu kvantiteta **dva i više** ubijena djeteta. Polazeći od nabrojanih karakteristika pojma *masovno ubistvo* i broja žrtava (dva i više), zločin masovnog ubistva shvatamo kao društvenu pojavu koja je nastala kao rezultat zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, najčešće zločina genocida. Na temelju navedenog objašnjenja, masovno ubistvo, kao društvenu pojavu i pojam, definiramo na sljedeći način: **- masovno ubistvo je svaki čin istovremenog ili konsektivnog nasilnog prekida života dva i više lica na istom mjestu, s istim načinom izvršenja bilo kog oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i s namjerom da se djelimično ili u potpunosti** (u Sarajevu u opsadi i šire) **istrijebi određena** (zaštićena) **grupa definirana Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida**.

²² UJEDINJENE NACIJE, *KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA*, 20. novembar 1989, član 1; UJEDINJENE NACIJE, *DEKLARACIJA SVIJET DOSTOJAN DJETETA*, 2002.

²³ UJEDINJENE NACIJE, *KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA*, 20. novembar 1989, član 37 a).

²⁴ RIMSKI STATUT MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG SUDA, 1. juli 2002, član 26.

Naučno-teorijska situacija obavezuje nas na kombinirani pristup u definiranju bitnih centralnih pojmova. Sve definicije u našem slučaju su **realne** – bave se odredbama i svojstvima žrtava, one su suštinske, eksplikativne, normativne – zbog toga su kategorije žrtava, status žrtava, oblici zločina i način izvršenja zločina određeni normativno-pravnim aktima, što govori da se radi o teškim povredama kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

Neke definicije izvodimo polazeći od takozvanih “empirijskih”, odnosno “primitivnih” pojmova, da bismo došli do nivoa teorijskih, a potom **operacionalnih** pojmova.

Početni, određeni, fundamentalni pojam je **zločin genocida** koji sadrži više činilaca i svojstava neposredno manifestiranih i (ili) posredno manifestiranih u društvenoj stvarnosti. U suštini se radi o sadržini raznovrsnih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, pripadnosti određenim etničkim zajednicama, kao stanju i (ili) procesu zločina koji se u ovom slučaju ne može ograničiti vremenskim periodom 1992–1996, a što, pored ostalog, predstavlja dio širokog i sistematskog napada usmjerenog protiv civila i civilnog stanovništva, već traje i danas i čiji se rasprostranjenost, obim i intenzitet pojačavaju.

Pojam **žrtve zločina** obuhvata sve kategorije žrtava, status žrtava, oblike zločina i načine izvršenja zločina nad civilima i civilnim stanovništvom i njihovim materijalnim i kulturnim dobrima i duhovnim tvorevinama u Sarajevu u datom periodu, a koja su, uglavnom, **rezultat teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava**, odnosno zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava, definirane u relevantnim međunarodnim dokumentima, kao i nacionalnim krivičnim zakonima.

Najteži zločin je biološko-fizički prekid života – ubistvo, nastalo na razne i mnogobrojne načine: strijeljanjem, klanjem, spaljivanjem, granatiranjem, snajperskim djelovanjem, izgladnjivanjem i uskraćivanjem osnovnih sredstava za život (voda, hrana, higijena, san i dr.) i dr. Dakle, potrebno je otkriti, identificirati, konstatirati i objasniti **kategorije žrtava, status žrtava, oblike zločina i načine izvršenja zločina** (u određenom događaju i okolnostima), zatim **obim** izvršenih zločina – pojedinca, grupa, zajednica, te manifestnu **formu** i **intenzitet** zločina (shvaćenu kao akumulaciju manifestiranih posljedica kod žrtava).

Etimološka analiza riječi zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava ukazuje na značenje procesa, a ne samo stanje u pojedinačnim konkretnim slučajevima, gdje je očigledna najteža posljedica smrt, do koje je došlo na neki (nasilni) način i koja se može utvrditi, pri čemu postoje i druge manifestne i latentne posljedice u procesu (vremenu), čiji se intenzitet povećava i neposredno ili (i) posredno manifestira, a čiji je obim i dimenzije teško utvrditi.

Naše je opredjeljenje da generalni pojam zločina iskažemo operacionalnom definicijom za potrebe ovog istraživanja. Tako pod zločinima podrazumijevamo **teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava**, tj. očigledne i evidentne teške posljedice po žrtve, koje imaju pojedini subjekti – **zaštićena lica** i **zaštićeni objekti**, a koje su nastale u određenim događajima i na određeni način najneposrednije povezane s agresijom Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) protiv Republike Bosne i Hercegovine i, s tim u vezi, s opsadom Sarajeva u periodu 1992–1996.

Sadržaj pojma i definicije zločina obuhvata kategorije žrtava, obilježja žrtava, status žrtava, oblike zločina i izvršenja zločina, čija je korelacija u predmetnom istraživanju evidentna i

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

iskazuje se kroz odnos kategorija žrtava (obilježja), status žrtava, oblika zločina i načina izvršenja zločina.

Kategorije žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i njihov **status**, te **oblici zločina** i **način izvršenja zločina** utvrđeni su relevantnim dokumentima iz oblasti međunarodnog humanitarnog prava:

1) ŽRTVE - ZAŠTIĆENA LICA I ZAŠTIĆENI OBJEKTI

a) CIVILI

- **ubijena lica** (masovna i pojedinačna ubistva)
- **ranjena lica** (žrtve teških tjelesnih povreda)
- **zatočena lica – logoraši** (masovna i pojedinačna zatočenja – logori)
- **zatvorena lica** (masovna i pojedinačna zatvaranja – zatvori)
- **pritvorena lica** (masovna i pojedinačna hapšenja – pritvori)
- **silovana i seksualno zlostavljana lica**
- **žrtve nasilnog premještanja lica iz jedne u drugu skupinu**
- **deportovana lica**
- **prisilno protjerana lica**
- **izbjegla lica**
- **raseljena lica**
- **prisilno nestala lica**
- **oteta lica**
- **mučena lica**
- **opljačkana lica**
- **žrtve snajperskog napada na civilno stanovništvo**
- **žrtve teških psihičkih (duševnih) povreda**
- **žrtve granatiranja** (artiljerijsko, minobacačko) **civilnog stanovništva i civilnih područja**
- **odvođenje u ropstvo**
- **progonjena lica**
- **lica na prisilnom radu**
- **lica u “živom štitu”**
- **lica korištena kao taoci**

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **žrtve namjernog nametanja teških životnih uvjeta sračunatih tako da dovedu do potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja grupe** (žrtve teških životnih uvjeta usljed i u toku oružanog sukoba)
- **žrtve upotrebe nedopuštenih načina ratovanja**
- **žrtve upotrebe nedopuštenih sredstava ratovanja**
- **žrtve nametanja mjera kojima je namjera sprečavanje rađanja unutar grupe**
- **značajno povećani mortalitet stanovništva** (umrli zbog teških ratnih uvjeta)
- **bitno i značajno smanjen prirodni priraštaj stanovništva** (usljed oružanog sukoba)
- **žrtve – pripadnici međunarodnih mirovnih snaga**
- **žrtve – pripadnici međunarodnih humanitarnih, medicinskih, dobrotvornih i drugih organizacija**
- **i druge žrtve**

b) *PRIPADNICI ORUŽANIH SNAGA*

- **medicinsko osoblje**
- **bolničko osoblje**
- **vjersko osoblje**
- **borac – ratni zarobljenik**
- **borac – ranjenik**
- **borac – bolesnik**
- **borac – brodolomac**
- **borac – nestali**
- **borac – parlamentar**

c) *CIVILNI OBJEKTI*

- **stambeni objekti**
- **objekti neophodni stanovništvu**
- **objekti humanitarne namjene**
- **objekti dobrotvorne namjene**
- **objekti kulture**
- **objekti obrazovanja, nauke i umjetnosti**

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- objekti civilne zaštite
- objekti medicinske i socijalne zaštite
- vjerski objekti
- objekti sporta
- privredni objekti (izuzev isključivo fizički izdvojene namjenske proizvodnje)
- objekti komunalne infrastrukture
- građevine i instalacije koje zadržavaju opasne prirodne sile
- prirodna okolina (prirodno naslijeđe)
- objekti međunarodnih mirovnih snaga
- objekti međunarodnih humanitarnih, medicinskih, dobrotvornih i drugih organizacija
- i drugi objekti

2) ŽRTVE - NEZAŠTIĆENA LICA

a) *BORCI* – stradali u direktnim borbenim dejstvima

b) *VOJNI OBJEKTI* – *VOJNI CILJEVI*²⁵

U ovom istraživačkom projektu sljedeći primarni kategorijalni pojam je **stanovništvo**, koji obuhvata sve stanovnike na području grada Sarajeva koji su stalno nastanjeni i imaju prebivalište, one koji imaju boravište, kao i one koji su se u periodu 1992–1996. zatekli na definiranom području. Izvedeni pojam, odnosno jedinica posmatranja i prebrojavanja je stanovnik posmatran po osnovnim i bitnim sociodemografskim obilježjima, kao što su: starost, spol, porodično stanje, obrazovanje, zanimanje, religijska pripadnost, nacionalna pripadnost i boravišni status. Pošto je u predmetnom istraživanju u fokusu naučnog interesa i naučnog istraživanja dijete, navedena obilježja vezuju se za dijete nad kojim su izvršeni zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava. To su obilježja: starost djeteta, spol, obrazovanje, religijska i nacionalna pripadnost, boravišni status, dimenzije zločina, kategorija žrtava, oblik zločina, način izvršenja zločina, vrijeme i mjesto izvršenja zločina.²⁶

Iz kategorijalnog pojma **zločin** izvode se posebni pojmovi koji slijede u nastavku teksta:

- **agresija** – predstavlja upotrebu oružane sile jedne države protiv suvereniteta, teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti druge države, na način protivan Povelji Organizacije ujedinenih nacija i duhu međunarodnog prava.

²⁵ S. Čekić – Dž. Termiz, ŽRTVE ZLOČINA U SARAJEVU 1992–1996: Naučnoistraživački projekt, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo, 2007, str. 15-18; S. Čekić, ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU – Naučno-teorijska i metodološko-metodska pitanja i problemi -, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo, 2007, str. 15-19.

²⁶ Detaljnije o tome vidi: S. Čekić – Dž. Termiz, nav. dj., str. 18-30.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **bolesni** – pod izrazom bolesni podrazumijevaju se lica, civilna ili vojna, kojima je, zbog povrede, bolesti ili drugih fizičkih ili mentalnih poremećaja ili teškoća potrebna ljekarska pomoć ili njega i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva. Pod ovim izrazom podrazumijevaju se, također, žene na porođaju, novorođenčad i druga lica kojima je potrebna neposredna ljekarska pomoć ili njega, kao što su nejak i trudnice, i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva.
- **bolesnik** – pojam uključuje svako lice kojem zbog povrede, bolesti, traume ili drugog fizičkog ili mentalnog poremećaja ili invaliditeta treba medicinska pomoć ili briga.
- **civil (civilno lice)** označava svako lice koje ne pripada oružanim snagama i ne učestvuje direktno u borbenim dejstvima, odnosno, svako lice koje nije borac. I borci kad ne učestvuju u borbenim dejstvima, imaju status civila. U slučaju sumnje da li je osoba civil ili ne, ta će se osoba smatrati civilom.
- **civilno stanovništvo** obuhvata sva civilna lica na određenom području.
- **civilni objekti** su svi objekti čije potpuno ili djelimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija, u okolnostima njihove prirode, lokacije, svrhe ili upotrebe, ne predstavlja vojnu prednost, odnosno, to su svi civilni objekti koji nisu vojni objekti. Objekti koji su u doba mira bili civilni objekti zadržavaju taj status.
- **genocid** je zločin u međunarodnom pravu (ubijanje pripadnika grupe; nanošenje teških tjelesnih ili psihičkih povreda pripadnicima grupe; namjerno nametanje grupi teških životnih uvjeta sračunatih na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja; nametanje mjera kojima je namjera spriječiti rađanje unutar grupe i prisilno premještanje djece iz jedne u drugu), izvršen u vrijeme mira ili rata, u namjeri da se u potpunosti ili djelimično uništi jedna nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva.
- **humanitarna pomoć** je pružanje nužnih usluga (zdravstvene, obrazovne, socijalne i druge prirode), te materijalnih dobara (hrane, lijekova, učila i dr.) ugroženom civilnom stanovništvu, bez naknade ili protuusluge.
- **invalid** je civilno lice ili borac čiji je tjelesni integritet narušen kao rezultat oružanog sukoba, od čega posljedice ostaju prisutne bez predvidivog završetka.
- **istrebljenje** je skup mjera (ubijanje, prisilno raseljavanje, namjerno nametanje teških životnih uvjeta, *inter alia*, uskraćivanje pristupa hrani i lijekovima) radi uništenja određene grupe ljudi, definiranih antropološkim, sociološkim, etničkim, religijskim ili srodnim kriterijima, na određenom području, u cijelosti ili djelimično.
- **izbjeglo lice** ili **izbjeglica** je lice koje zbog osnovanog straha, kako za biološko preživljavanje sebe i svoje porodice tako zbog straha od progona na nacionalnoj, etničkoj, rasnoj, vjerskoj ili drugoj srodnoj osnovi (pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkom mišljenju), pred djelovanjem neprijateljskih oružanih snaga ili u toku njih, napusti područje na kojem je do spomenutog trenutka živjelo, odnosno prebivalo. Takvo lice nalazi se izvan svoje zemlje i nije u mogućnosti ili, usljed straha, ne želi stati pod zaštitu te države, odnosno koje nema državljanstvo, a nalazi se izvan zemlje svog nekadašnjeg uobičajenog prebivališta, te se usljed određenih događaja ne može ili se, usljed straha, ne želi vratiti u tu zemlju.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **izgladnjivanje (iscrpljivanje) civila kao metoda ratovanja** je, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, namjerno uskraćivanje hrane i drugih potreba neophodnih za njihov biološki opstanak, uključujući i namjerno otežavanje pristupa humanitarnoj pomoći, s ciljem dovođenja do smrti pripadnika grupe.
- **kulturno-historijski spomenici** ili **spomenici kulturno-historijskog naslijeđa** ili **baštine** su oni objekti koji svjedoče o kulturnoj, historijskoj ili vjerskoj tradiciji određenog područja, a koji i u uvjetima van oružanog sukoba stoje pod posebnom zaštitom vlasti.
- **lišavanje slobode** je svako uskraćivanje urođene i zakonskim propisima garantirane slobode kretanja određenom licu, s ciljem nametanja kontrole ili druge slične mjere. Lišavanje slobode može, prema međunarodnom humanitarnom pravu, biti i zakonito i nezakonito.
- **logor** (koncentracioni) ograđeno je područje koje uključuje barem jednu zgradu u kojoj je interniran (zatočen) jedan ili više civilnih lica, bez suđenja, a koje se nalazi pod kontrolom i upravom određene vlasti.
- **logor** (zarobljenički) u kome su internirani ratni zarobljenici.
- **masovna grobnica**, nastala kao rezultat genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, kako bi se istrijebila (potpuno ili djelimično) određena nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva, odnosi se na grobno mjesto koje ne pripada uobičajenim mjestima na kojima se vrše ukopi i sahrane, već su to mjesta na kojima se svjesno, planski, organizirano, ciljno i s *namjerom* ubijena lica odbacuju (ne sahranjuju), da bi se prikriili (izvršeni) zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Pojam *masovna grobnica* ukazuje na nekarakterističnu masovnost, što znači da u njoj mogu biti dva ili više ubijenih lica, zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom, kojima je život nasilno prekinut i koja su bačena u grobnicu, tako da, od oblika izvršenja zločina (ubijanja), pa preko formiranja masovne grobnice, nije poštivan pijetet žrtve. Analogno tome, evidentno je da masovne grobnice nastaju kao produkt masovnih ubistava, karakterističnih za genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Masovna grobnica u koju su ubijena lica prvobitno zakopana ili bačena naziva se **primarnom**, a ona u koju su lica naknadno prebačena **sekundarnom**.

- **mučenje** označava namjerno nanošenje teške tjelesne ili psihičke boli ili patnje lica u zatočeništvu, kao i u svrhe poput dobivanja informacija ili priznanja, kazne, poniženja ili prisile ili iz bilo kog razloga zasnovanog na diskriminaciji bilo koje vrste.
- **napad**, pod ovim izrazom podrazumijevaju se akti nasilja protiv protivnika, bilo da su napadački ili odbrambeni.
- **napad (usmjeren) protiv civilnog stanovništva** označava ponašanje koje se dogodilo u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, a uključuje višestruko činjenje radnji (ubistvo, istrebljenje, odvođenje u ropstvo, deportaciju ili prisilno protjerivanje stanovništva, zatvaranje, mučenje, silovanje, progon, prisilno nestajanje osoba i druge "neljudske radnje sličnog značaja kojima se namjerno uzrokuje velika patnja ili ozbiljna tjelesna povreda, ili povreda psihičkog ili fizičkog zdravlja") protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, na temelju ili u cilju državne politike ili politike neke organizacije da se takav napad počini.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **napad(i) bez izbora cilja(va) - neselektivni napad(i)**, tj. napadi koji, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, nisu usmjereni na određeni vojni objekt; napadi pri kojima se primjenjuje metod ili sredstvo borbe koji ne mogu biti usmjereni na određeni vojni objekt; ili napadi prilikom kojih se primjenjuje metod ili koristi sredstvo borbe čije se djelovanje ne može ograničiti onako kako je to predviđeno Dopunskim protokolom I.
- **neselektivna upotreba vatre** označava upotrebu oružja i naoružanja na način kojim se, pored boraca i vojnih objekata, nanosi stradanje i šteta i civilnim licima i civilnim objektima. Pored nasumičnog gađanja, i ciljano gađanje civila i civilnih objekata spada u neselektivnu upotrebu vatre. U istom kontekstu razumijeva se i termin **prekomjerna upotreba vojne sile**.
- **objekti kulture** su oni objekti koji civilnom stanovništvu služe za zadovoljavanje kulturnih, sportskih, vjerskih, obrazovnih i naučnih potreba, koji predstavljaju kulturno ili duhovno naslijeđe narodâ, odnosno drugi civilni objekti koji se koriste u te svrhe.
- **oružane snage** sastoje se od svih organiziranih oružanih snaga, grupa i pojedinaca, stavljenih pod jedinstvenu komandu, koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim potčinjenima čak kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje. Te oružane snage podliježu internom sistemu discipline koji osigurava, između ostalog, poštovanje pravila međunarodnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima.
- **oružani sukob** je organizirana upotreba oružane sile između suprotstavljenih, organiziranih oružanih snaga iz različitih država ili unutar iste države (međunarodni ili unutrašnji sukob), pri kojoj je stanje miroljubljivih odnosa, suživota i nesmetanog snabdijevanja narušeno zbog upotrebe sile.
- **oružje i naoružanje čija je upotreba ograničena ili posebno sankcionirana međunarodnim humanitarnim pravom** uključuje:
 - (a) biološko oružje i naoružanje;
 - (b) hemijsko oružje i naoružanje;
 - (c) zapaljivo oružje i naoružanje;
 - (d) zasljepljujuće – lasersko oružje i naoružanje;
 - (e) slijepo oružje i naoružanje;
 - (e) mine i druga nagazna protupješađijska sredstva.

Otrovi, bakteriološki, te radioaktivni materijal koji se koriste u vrijeme oružanog sukoba, smatraju se također posebno sankcioniranim oružjem i naoružanjem.
- **pljačka (pljačkanje)** je oduzimanje imovine (lične ili državne) koja pripada nekom drugom, bez odgovarajuće zakonske procedure, te pod prijetnjom ili primjenom sile ili prisile.
- **posmrtni ostatak** je tijelo, odnosno svaki materijalni fragment tijela umrlog ili poginulog lica, uključujući i odjeću, nakit i druge predmete koje je lice imalo uz sebe u trenutku smrti ili pogibije.
- **povećani mortalitet** je pojava kada, uslijed oružanog sukoba, prirodna smrtna stopa (mortalitet) stanovništva na određenom području u toku i poslije oružanog sukoba bude veća od mortaliteta zabilježenog neposredno prije početka sukoba.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **prisilni nestanak lica** podrazumijeva hapšenje, zatočenje, pritvaranje ili otmicu jednog ili više lica od ili s odobrenjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, popraćenu odbijanjem priznanja takvog oduzimanja slobode ili odbijanjem pružanja informacija o sudbini ili smještaju tih lica, s namjerom da ih se ukloni od pravne zaštite tokom dužeg vremenskog razdoblja, a kao dio širokog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva.
- **prisilno nestalo lice** je lice čija lokacija i trenutno stanje usljed prisilnog nestanka nisu poznati, a o čemu saznanje nije moguće dobiti. Protivnička strana obavezna je da saraduje u lociranju nestalih lica.
- **pritvor** je preventivna mjera ograničenja slobode kretanja prema određenom civilnom licu, kojem se, slijedeći zakonsku sudsku ili administrativnu proceduru prema važećim propisima i Ženevske konvencije, određuje prinudni boravak pod prismotrom na određenom, za to pripremljenom i organiziranom mjestu, u toku unaprijed određenog vremenskog perioda.
- **progono** označava namjerno i teško oduzimanje temeljnih prava protivno međunarodnom pravu, zbog identiteta skupine ili kolektiviteta, na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi, a kao dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.
- **progonjeno lice** je svako lice kome su namjerno i teško oduzeta temeljna prava protivno međunarodnom pravu, zbog identiteta skupine ili kolektiviteta, na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj, spolnoj ili drugoj osnovi, a kao dio širokog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva.
- **protjerano (prognano) lice** je lice koje je pod prijetnjom ili prisilom, zbog identiteta skupine ili kolektiviteta, na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj ili drugoj osnovi, a kao dio širokog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva, primorano da napusti svoje prebivalište.
- **ranjeni, ranjeno lice** ili **ranjenik**, izrazi podrazumijevaju lica kojima je, u kontekstu oružanog sukoba, zbog namjernog ili akutnog narušavanja zdravstvenog integriteta (ranjavanje – povreda) potrebna ljekarska pomoć ili njega i koja se uzdržavaju od svakog akta neprijateljstva.
- **raseljeno lice** je bilo koje lice koje se, zbog progona ili osnovanog straha od progona na osnovu rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkom mišljenju, zbog oružanog sukoba, povreda ljudskih prava, raširenog nasilja, te prirodnih ili industrijskih katastrofa, nalazi unutar svoje zemlje, ali izvan područja svog uobičajenog prebivališta, te se, usljed progona ili straha od progona, odnosno zbog posljedica spomenutih događaja, ne može vratiti na svoje prebivalište. Ta kategorija uključuje i evakuisana, i deportovana, i izbjegla lica.
- **ratni zarobljenik** označava, po pravilu, svakog borca u smislu člana 43 Dopunskog protokola I uz Ženevske konvencije od 12. augusta 1949. koji se nađe u vlasti protivničke strane.
- **ratni zločin** je međunarodni zločin koji znači teške povrede Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949, to jest, bilo koja od radnji protiv lica ili imovine zaštićenih odredbama relevantnih Ženevskih konvencija i druge teške povrede zakona i običaja primjenjivih u međunarodnom oružanom sukobu u uspostavljenim okvirima međunarodnog prava: namjerno ubijanje; mučenje; nečovječno postupanje; biološki pokusi; namjerno izazivanje velike

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

patnje ili teške povrede tijela ili zdravlja; široko uništenje i oduzimanje imovine koje nije opravdano vojnom potrebom, a koje je izvršeno na nezakonit način i obijesno; prisiljavanje ratnog zarobljenika ili drugog zaštićenog lica da prinudno služi u formacijama neprijateljske sile; namjerno oduzimanje prava ratnom zarobljeniku ili drugom zaštićenom licu na pošteno i redovno suđenje; nezakonita deportacija ili premještanje; nezakonito zatočeništvo; uzimanje talaca; namjerni napadi protiv civilnog stanovništva; namjerni napadi protiv civilnih objekata; napadi na lica ili objekte uključene u humanitarnu pomoć ili misiju održavanja mira; ubijanje ili ranjavanje osoba *hors de combat* (van borbe); namjerni napadi protiv zaštićenih objekata; perfidno ubijanje ili ranjavanje, uništenje ili oduzimanje neprijateljske imovine; upotreba zabranjene municije; upotreba oružja, projektila, materijala ili zabranjenih sredstava i metoda ratovanja; sknavljenje ličnog dostojanstva; silovanje; spolno ropstvo; prisilna trudnoća; prisilna sterilizacija; korištenje zaštićenih lica kao štita; izgladnjivanje civila kao metoda ratovanja; sakaćenje; okrutno postupanje i druge teške povrede međunarodnog prava.

- **sakralni objekat** je objekat koji vjerska zajednica, koja ima članove na predmetnom području, koristi za vrijeme i u svrhu obavljanja dužnosti propisanih religijskim propisima zajednice, te koji kao takav može biti identificiran i prepoznat.
- **seksualna zloupotreba** je svaki čin koji se dogodi protiv iskrenog i istinskog pristanka određenog lica, a koji uključuje stimulaciju i fizički kontakt sa spolno-reproduktivnim organima spomenutog lica.
- **seksualno zloupotrijebljeno ili zloupotrebljavano lice** je svako lice koje je, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, bilo izloženo **seksualnoj zloupotrebi** ili bilo kom drugom obliku nedoličnog napada (prisilna prostitucija, seksualno ropstvo, seksualno nasilje, prisilna sterilizacija).
- **sigurne zone Ujedinjnih nacija**, ustanovljene Rezolucijom Vijeća sigurnosti, br. 824, od 6. maja 1993, kojom se, pored ostalih, "**glavni grad Republike Bosne i Hercegovine Sarajevo i druga na uporediv način ugrožena područja, posebno gradovi Tuzla, Žepa, Goražde, Bihać, kao i Srebrenica i njihove okoline moraju tretirati kao sigurne zone od svih uključenih strana i moraju biti pošteđene oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka**", uključujući "**trenutačni prekid oružanih napada i svog ukupnog neprijateljskog djelovanja protiv sigurnih područja i povlačenje svih vojnih i paravojnih jedinica bosanskih Srba, od ovih gradova na udaljenost na kojoj prestaju predstavljati prijetnju njihovoj sigurnosti i njihovom stanovništvu, što će pratiti vojni posmatrači Ujedinjenih nacija**".
- **silovanje**, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća, prisilna sterilizacija ili bilo koji drugi oblik seksualnog nasilja takve ili slične težine predstavlja zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava koji podrazumijeva svaku prinudu na seksualni odnos ili druge oblike seksualnog nasilja.
- **smanjen** (bitno i značajno) **prirodni priraštaj stanovništva** je pojava kada, usljed oružanog sukoba, prirodni priraštaj (natalitet) stanovništva na određenom području u toku i poslije oružanog sukoba bude osjetno manji od nataliteta zabilježenog neposredno prije početka sukoba.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **ubijanje pripadnika grupe**, kao zločin genocida, označava ubijanje članova grupe (jednog ili više) s namjerom da se, u potpunosti ili djelimično, uništi određena nacionalna, etnička, vjerska ili rasna grupa kao takva.
- **zaštićeno lice** je svako lice koje uživa poštovanje i zaštitu Ženevskih konvencija i njihovih Dodatnih protokola, odnosno lice koje je u slučaju sukoba palo pod vlast protivničke strane. To su:
 - a) **civili i civilno stanovništvo**;
 - b) **borci – ranjenici, bolesnici i brodolomci** (ranjenici i bolesnici u oružanim snagama u ratu i ranjenici, bolesnici i brodolomci oružanih snaga na moru);
 - c) **borci – ratni zarobljenici**;
 - d) **medicinsko, bolničko i vjersko osoblje**, pripadnici oružanih snaga;
 - e) **borci – nestali u direktnim borbenim dejstvima (borbenim operacijama)**;
 - f) **parlamentar**, pripadnik oružanih snaga.
- **zaštićeni objekti** označavaju **civilne objekte** koji ne smiju biti predmet napada ili represalija, osim ako postanu vojni ciljevi.
- **zatvaranje** podrazumijeva teško oduzimanje fizičke slobode (jednom ili više lica), suprotno temeljnim pravilima međunarodnog prava, počinjeno kao dio širokog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.
- **zatvor** je lokacija na kojoj je zatvoreno uhapšeno lice (lice lišeno slobode) radi izdržavanja kazne po presudi, odnosno, to je svako ograđeno područje koje uključuje barem jednu prostoriju u kojoj je zatočeno jedno ili više lica, a koje se nalazi pod kontrolom i upravom vojnih ili civilnih vlasti.
- **zločini protiv čovječnosti** su međunarodni zločini: ubistvo; istrebljenje; odvođenje u ropstvo; deportacija ili prisilno premještanje stanovništva; zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode; mučenje; silovanje, seksualno ropstvo, prisilna prostitucija, prisilna trudnoća; prisilna sterilizacija; progon; prisilno nestajanje lica i druge neljudske radnje sličnog značaja kojima se namjerno uzrokuje velika patnja ili ozbiljna tjelesna povreda ili povreda psihičkog ili fizičkog zdravlja, počinjeni u oružanom sukobu, kao dio širokog ili sistematskog napada, usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, uz znanje o napadu.
- **(živi) štit – korištenje zaštićenih osoba kao štita (ljudski štitovi)**, u kontekstu međunarodnog oružanog sukoba, iskorištavanja civila ili nekih drugih kategorija zaštićenih lica da bi se povratile određene lokacije, područja ili da bi se određene vojne snage zaštitile od vojnih operacija predstavlja ratni zločin.²⁷

Jedan od osnovnih pojmova u ovom istraživanju je i **dokument**. Pod pojmom dokumenta, u najopćijem smislu riječi, može se smatrati svaka stvar i predmet koji sadržajem, formom i sastavom može biti izvor obavještenja. U našem slučaju to je **relevantni dokument** nastao u periodu determinisanim predmetom istraživanja, određenog sadržaja i forme, izdat od nadležnog

²⁷ Detaljnije o tome vidi: S. Čekić – Dž. Termiz, nav. dj., str. 113-129.

ovlaštenog organa, koji omogućuje i obezbjeđuje – u cjelini ili djelimično – osnovne identifikacijske podatke o licu – žrtvi zločina, njegovim obilježjima, svojstvima; događaju izvršenog zločina, načinu, mjestu, vremenu i dimenzijama zločina i dr.

Definicije navedenih pojmova i njihove klasifikacije korištene su u izradi instrumenata – anketnog upitnika, evidencionog obrasca za analizu sadržaja dokumenata i njihovog korištenja u procesu pribavljanja podataka o predmetu istraživanja, sređivanju i obradi podataka, njihovom vrednovanju, analizi i izradi izvještaja o rezultatima istraživanja.

Operacionalno određenje predmeta istraživanja

Činioci sadržaja predmeta istraživanja predstavljaju sociodemografska obilježja djece nad kojima je izvršen zločin, mjesto, vrijeme, način izvršenja i oblike zločina.

Vremensko određenje predmeta istraživanja

Istraživanje obuhvata period od 1. marta 1992. do 19. marta 1996.

Prostorno određenje predmeta istraživanja

Grad Sarajevo, definiran Statutom grada Sarajeva iz 1982, čije je područje obuhvatalo 10 gradskih općina (Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad, Ilidža, Vogošća, Ilijaš, Hadžići, Trnovo i Pale), ukupne površine 1.536 km², na kome je, prema Popisu stanovništva iz 1991, živjelo ukupno 527.049 stanovnika,²⁸ u periodu 1992–1996. bio je najvećim dijelom **okupiran**, dijelom **u opsadi**, a u jednom dijelu (cjeloviti dio šire cjeline - ukupnog područja Grada) relativno **slobodan**.

Na dijelu prostora grada Sarajeva u opsadi život njegovih stanovnika, zbog svakodnevnog, intenzivnog, neselektivnog artiljerijsko-pješadijskog djelovanja, doveden je do stepena bezvrijednosti i besmisla, jer su svakodnevno (iz)vršeni mnogobrojni i raznovrsni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. U dijelu Grada koji je bio u opsadi uključeni su dijelovi općina Stari Grad, Centar, Novo Sarajevo, Novi Grad i manji dijelovi općina Ilidža i Vogošća. S tim u vezi, potrebno je naglasiti da je u navedenim dijelovima Sarajeva u opsadi bila izrazito velika gustina naseljenosti stanovništvom. Naime, u opsadi Grada živjelo je oko 340.000 stanovnika²⁹ koji su čitavo vrijeme držani u opsadi i bili izloženi intenzivnoj artiljerijskoj i snajperskoj vatri, te svim oblicima nečovječnog načina vođenja rata protiv civila i civilnog stanovništva.³⁰

²⁸ NACIONALNI SASTAV STANOVNIŠTVA, *Rezultati za Republiku po opštinama i naseljenim mjestima 1991*, Statistički bilten, br. 234, Državni zavod za statistiku Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, decembar 1993, str. 7-14. Nacionalni sastav stanovništva Sarajeva je bio: 259.470 (49,23%) Muslimana/Bošnjaka; 157.143 (29,82%) Srba; 34.873 (6,62%) Hrvata; 56.470 (10,71%) Jugoslavena i 19.093 (3,62%) Ostalih (Isto).

²⁹ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, E. Tabeau, M. Zoltkowski i J. Bijak, *Ljudski gubici tokom 'opsade' Sarajeva od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1994*, Izvještaj o istraživanju za potrebe predmeta STANISLAV GALIĆ (IT-98-29-1), Hag, 10. maj 2002; ICTY, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA (IT-02-54), E. Tabeau, J. Bijak i N. Lončarić, *Broj žrtava u opsadi Sarajeva od aprila 1992. do decembra 1995*, Studija o stopi smrtnosti na osnovu osam velikih izvora podataka, Hag, 18. august 2003.

³⁰ Isto.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Najveći dio grada Sarajeva u navedenom periodu je zauzela i držala pod okupacijom Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija). Isti agresor je urbaniji i najnaseljeniji dio Grada držao u opsadi. Manji dio prostora Grada bio je relativno slobodan.

Na području grada Sarajeva su od 1. marta 1992. do 19. marta 1996. djelovale, uglavnom, dvije korpusne formacije: "Sarajevsko-romanijski korpus" Vojske Republike Srpske i 1. korpus Armije Republike Bosne i Hercegovine. Četvrti korpus JNA i druge komande, jedinice i ustanove Oružanih snaga SFRJ/SRJ, odnosno "Sarajevsko-romanijski korpus VRS", bio je glavninom razmješten **"na linijama sukoba koje su činile taj 'unutrašnji krug', dužine 55 km"**, odnosno linije opsade urbanog jezgra grada Sarajeva, a pomoćne jedinice **"nalazile su se u takozvanom vanjskom krugu sarajevskog fronta, dužine oko 180 kilometara"**. Snage 1. korpusa Armije Republike Bosne i Hercegovine bile su raspoređene **"unutar linije sukoba oko Sarajeva"**. Tokom 1992. do 1995. linije sukoba ostale su relativno nepromijenjene.³¹

U Gradu su se nalazili Štab UNPROFOR-a, zadužen za "Sektor Sarajevo", i najmanje tri vojna bataljona (Francuski, Ukrajinski i Egipatski) sa preko 2.000 vojnika. Mandat mu je bio zaštita Aerodroma, a od 14. septembra 1992. i zaštita konvoja humanitarne pomoći. Pored toga, "Sektor Sarajevo" su nadgledali timovi vojnih posmatrača - UNMO, iz baza pod šifriranim nazivom "LIMA" (smještene izvan grada, pokrivala su položaje "Sarajevsko-romanijskog korpusa" Vojske Republike Srpske) i "PAPA" (smješten u gradu, pokrivala su područje koje je kontrolisala Armija Republike Bosne i Hercegovine).³²

Naučno disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Predmetno istraživanje ima svojstva interdisciplinarnog istraživanja, ali je ono u osnovi historijsko-sociološko-pravno.

3. Ciljevi istraživanja

Naučni ciljevi istraživanja

Rezultati naučnog istraživanja obezbjeđuju naučni osnov naučnog opisa izvršenih zločina nad djecom Sarajeva u opsadi s klasifikacijom i tipologizacijom izvršenih zločina s obzirom na oblike, način, mjesto, vrijeme i osnovna bitna obilježja žrtava zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Rezultati istraživanja poslužit će kao naučno-saznajni osnov prema čijoj upotrebi, načinu, svrsi i cilju će se opredijeliti relevantni društveni i državni subjekti - prvenstveno izvršne i sudske vlasti.

³¹ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003.

³² Isto.

4. *Hipoteze i indikatori*

Zločin nad djecom Sarajeva u opsadi ima razne oblike, sadržine i forme, vršen je na različite načine, sistematski, permanentno i kontinuirano, na raznim mjestima u isto i različito vrijeme, a žrtve su razne starosne dobi, od nerođene, preko novorođene djece, do djece razne starosne dobi i drugih bitnih obilježja.

Posebne hipoteze

Zločin nad djecom Sarajeva u opsadi je raznih i različitih oblika, sadržaja i forme, na istom i različitim mjestima, u isto i različito vrijeme.

Najdominantniji načini izvršenih zločina nad djecom Sarajeva u opsadi su granatiranjem i snajperskim djelovanjem.

Djeca žrtve zločina su raznih starosnih dobi, što uključuje i nerođenu i tek rođenu djecu – bebe, religijske i nacionalne pripadnosti i drugih bitnih obilježja.

Indikatori

Indikatori u ovom istraživanju su pisani iskazi u relevantnim dokumentima medicinskih ustanova, pogrebnih društava, dokumenata ICTY-a, kao i usmenih iskaza određenog i odgovarajućeg sadržaja kompetentnih subjekata - roditelja, staratelja, komšija i očevidaca događaja.

5. *Način istraživanja*

Ovo je pretežno empirijsko naučno istraživanje, po karakteru dijagnostičko-deskriptivno-klasifikatorsko-tipološko.

U ovom istraživanju oslanjamo se na sva bitna svojstva saznanja, iskazana u svim teorijsko-metodološkim pravcima, pri čemu posebno ne favoriziramo nijedan od njih.

U istraživanju je nužno korištenje svih analitičko-sintetičkih metoda u svim etapama i fazama empirijskog istraživanja, ali ne istovremeno i podjednako. Tako u etapi projektovanja je naglašeno korištenje analitičkih osnovnih metoda, a u procesu obrade pribavljenih podataka i izvođenju zaključaka će se koristiti i analitičke i sintetičke metode, kao i u izradi izvještaja o rezultatima istraživanja i njegovoj prezentaciji.

Iz reda općenačnih metoda neizbježno je korištenje hipotetičko-deduktivne metode, statističke metode, metode modelovanja, kao i etapnih i faznih komparacija u pribavljanju, ocjeni i vrednovanju podataka, njihovoj obradi, izvođenju zaključaka, saopćavanju rezultata naučnog istraživanja, njihovom vrednovanju i tumačenju značenja i značaja rezultata naučnog istraživanja.

Iz grupe metoda pribavljanja podataka prvenstveno će biti korištene operativna metoda analize sadržaja dokumenata-varijanta kvalitativne analize sadržaja dokumenata – evidencioni

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

obrazac, metoda ispitivanja - istraživačka tehnika ankete, čiji je instrument anketni upitnik, kao i tip usmjerenog orijentacionog intervjua, čiji je instrument osnova za naučni razgovor.

Izvori podataka su empirijski i naučni.

Pošto se radi o istraživanju na bazi primjene principa potpunog posmatranja, to nije potrebno navoditi i objašnjavati uzorak istraživanja.

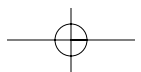
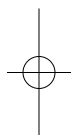
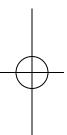
6. Naučna i društvena opravdanost

Predmetno naučno istraživanje doprinijet će produbljavanju naučnih saznanja o ubijenoj djeci Sarajeva u opsadi, čime će se ujedno i proširiti i upotpuniti fond naučnih saznanja o ubijenim građanima - stanovnicima grada Sarajeva za vrijeme Sarajeva u opsadi, što se odnosi prvenstveno i primarno na neposredne i direktne ljudske žrtve.

Rezultati naučnog istraživanja mogu poslužiti društvenim subjektima u pripremi, planiranju i vođenju određenih i odgovarajućih društvenih aktivnosti i akcija - preventivno, kurativno i postkurativno.

DRUGI DIO

OPSADA SARAJEVA

1. Planiranje i pripremanje opsade*

Opsada grada Sarajeva, kao političkog, kulturnog, privrednog i društvenog centra i kao glavnog grada Bosne i Hercegovine, bila je od strateške važnosti za ostvarenje planirane agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. Velikosrpski agresor planirao je brzim zauzimanjem i okupacijom glavnog grada Bosne i Hercegovine ostvariti jedan od najvažnijih ciljeva agresije.

Opsada Sarajeva, kao i agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine suštinu zajedničkog zločinačkog poduhvata Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne republike Jugoslavije, njenih državnih, vojnih i policijskih rukovodstava, te petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika iz Bosne i Hercegovine i drugih zemalja. Namjera tog zločinačkog čina imala je za cilj osvajanje, podjelu i uništenje Republike Bosne i Hercegovine kao države. Svi relevantni izvori potvrđuju da je prije izvođenja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i izvršenja genocida nad Bošnjacima postojala dobro osmišljena namjera za izvršenje tih i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Na osnovu raspoloživih podataka pouzdano se može utvrditi da je opsada Sarajeva, u cilju njegovog zauzimanja, brižljivo pripremana u visokim vojnim krugovima JNA i uz punu saradnju sa SDS-om. O tome nedvosmisleno govore činjenice, a posebno raspored artiljerije oko grada.

Od septembra 1991. JNA je u organizaciji Komande 4. korpusa izviđala brda i postepeno zauzimala glavne strateške položaje oko Sarajeva na liniji Lukavica – Vidikovac – Brus – Pale – Borije – Hreša – Mrkovići – Poljine – Vogošća – Žuč – Brijesće – Rajlovac – Ilidža. Tom prilikom visoki oficiri JNA odredili su mjesta za postavljanje artiljerijskih oruđa, izgradili rovove, iskopali zaklone, organizirali vatreni sistem, **“tako da u svakom trenutku danju i noću snajperskom i artiljerijskom vatrom mogu pokriti sve vitalne objekte u gradu i mobilizirati i obučavati odano ljudstvo”**. Tim akcijama rukovodio je lično komandant korpusa general Vojislav Đurđević s brojnim oficirima.

Komandant 4. korpusa s grupom starješina obezbjeđivao je **“sve sastave u garnizonu Sarajevu i bližoj okolici. Sa starješinama (od komandira odjeljenja do viših oficira) izvršeno je detaljno izviđanje prostora mogućih pravaca i načina dejstava. Nekoliko puta je izvršena provjera veze”**.

Na sjevernoj strani, na potezu Mrkovići – Vogošća agresor je na prvoj liniji opsade postavio ojačani artiljerijski divizion jačine pet baterija (jedna baterija minobacača od 120 milimetara, haubička baterija kalibra 105 i 155 milimetara, topovska baterija od 76 milimetara i baterija višecijevnih bacača raketa od 128 milimetara tipa “Plamen” (prve četiri baterije sastojale su se od šest, a baterija višecijevnih bacača raketa od četiri oruđa). Pored toga, agresor je po dubini rasporedio 3-5 baterija u širokom zahvatu od Tihovića prema Olovu. Za podršku svim tim baterijama agresor je koristio jednu tenkovsku četu jačine deset tenkova, najčešće T-55, M-84 i T-34.

Na pravcu Rajlovac – Doglodi – Otes – Ilidža agresor je rasporedio gotovo identičan artiljerijski divizion. Vezu između pravca Mrkovići – Vogošća i ovoga obezbjeđivao je Mješoviti

* U ovom dijelu teksta, u osnovi, preuzeti su rezultati istraživanja Smaila Čekića, objavljeni u studiji AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - PLANIRANJE, PRIPREMA, IZVOĐENJE -, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Kult B, Sarajevo, 2004, str. 726-749.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

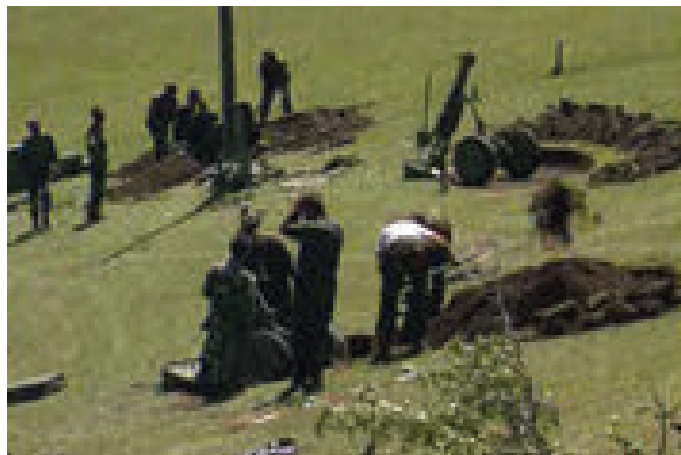
artiljerijski divizion s Paljeva. Na ovom sektoru po dubini bile su razmještene baterije haubica 105 i 155 milimetara na prostorima Šaminog gaja, Vlakova i Ahatovića.

Agresor je na tom području izvršio i veliko koncentriranje oklopnih snaga jačine tenkovskog bataljona i mješovitog oklopno-mehanizovanog bataljona. Na Ilidži su bile smještene dvije baterije haubica, a glavna snaga na tom prostoru bila je locirana u Butilama i u rejonu Plandište.

Agresor je planski koncentrirao ogromne količine oružja i oruđa kako bi Sarajevo potpuno izolirao od "ostatka" Bosne i Hercegovine i svijeta (fizički, telekomunikacijski, medijski...). Cilj je bio da se glavni grad, sa svim najvažnijim državnim, vladinim, naučnim, obrazovnim, kulturnim, informativnim i ostalim institucijama zauzme i odsiječe od svog "tijela" Bosne i Hercegovine i tako unište sva obilježja njene državnosti, a posebno bošnjački narod. Time je agresor nastojao izmijeniti etničku kartu Bosne i Hercegovine, da bi u političkim pregovorima insistirao na priznanju silom nametnutog stanja.

Zanimljivo je istaći da borbeni raspored na artiljerijskim vatrenim položajima agresor nije izvodio na osnovu klasične formacije, već je oruđa rastresito rasporedio, što je omogućavalo da djeluju po svim dijelovima Grada. Raspored je bio izvršen na visinskim kotama, što je omogućavalo neposredna i poluposredna gađanja.

U inženjerskom smislu artiljerijski vatreni položaji agresora veoma dobro su bili utvrđeni i maskirani. Na pojedinim važnim položajima bile su postavljene i makete topova. Također su bili dobro uređeni i rezervni položaji. Posade i oruđa na položajima bili su minskim poljima zaštićeni od diverzantskih dejstava, dok je zaštita bila dopunjena i dejstvom pješadijskog naoružanja.

Inženjersko uređenje vatrenih položaja artiljerije JNA

U pripremi za opsadu Sarajeva agresor je uspostavio potpunu kontrolu svih vitalnih saobraćajnica, osiguravao komunikacije za dotur municije, uspostavio sistem veza i dr. Snabdijevanje je vršeno, uglavnom, iz Srbije i iz magacina na prostoru Koran – Pale, kao i iz skladišta *PRETIS-a* i kasarni u Lukavici.

Pješadijske, artiljerijske i oklopno-mehanizovane jedinice JNA su, u sadejstvu s petokolonaškim oružanim formacijama SDS-a, zatvorile "**sve prilaze gradu Sarajevu**".

Odmah su napravljene barikade na svim prilazima Sarajevu (Stupska petlja, Ilidža, Krivoglavci, Ilijaš i dr.), koje su organizirali pripadnici JNA i zajedno ih držali s oružanim grupama SDS-a. Tako se, naprimjer, u Krivoglavcima (na autoputu Zenica – Sarajevo) na barikadi nalazio top s armijskom posadom i uperenim cijevima na zaustavljene kolone autobusa.

Očigledno da su glavne strateške tačke oko Sarajeva, uoči agresorskog napada na Grad, bile pod potpunom kontrolom JNA i brojnih pripadnika srpskih oružanih formacija, koje su komunikacijski bile međusobno dobro povezane, naoružane svim oruđima i oružjem, kao i obezbijeđene drugim materijalno-tehničkim sredstvima.

Na pravcu Vraca – spoj Milinkladske i Ozrenska ulica – Čolina Kapa agresor je razmjestio četiri baterije (jedna minobacačka od 120 milimetara, topovska od 76 milimetara i dvije haubičke od 105 i 155 milimetara), zatim bataljonske vatrene grupe sa četiri voda minobacača od 82 milimetra i ojačan topovski vod sa četiri bestrajna topa. Na spoju između Kasindolske i Milinkladske ulice bile su razmještene dvije baterije samohodnih oruđa kalibra 122 milimetra. Slične baterije bile su ukopane i na Gavrića brdu i poligonu iznad naselja Gornji Kotorac.

Na potezu Borije – Faletići – Gornje Biosko na vatretnim položajima Borija, Zečije Glave, Debelog Brda i Gornjeg i Donjeg Bioskog bile su raspoređene tri baterije (minobacačka od 120 milimetara, haubička od 155 milimetara i topovska od 100 milimetara). Po dubini na području Mokrog bila je smještena Artiljerijsko-raketna brigada protuoklopnih vođenih raketa na vozilima BOV-83 i topovi od 100 mm T-12 (municija te brigade nalazi se u skladištima "Zoimerca"). Za svaku grupu tih oruđa bila je pridodata jedna baterija višecijevnih bacača raketa.

Najsavremenije uređaje za praćenje i navođenje artiljerijskih dejstava agresor je locirao u podzemne objekte na Jahorini, koje su uoči agresije instalirali pripadnici JNA. Ti objekti su s vanjske strane obezbijeđeni mitraljeskim gnijezdima i topovima.

Komanda 2. vojne oblasti JNA u Sarajevu je, imajući u vidu činjenicu da su **"rukovodstvo srpskog naroda i Srbi u cjelini spremni za rat"**, kao i **"opciju da će uskoro Bosna i Hercegovina biti priznata kao država"**, u toku sprovođenja referenduma za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu Bosnu i Hercegovinu (u noći između 29. februara i 1. marta 1992) organizirala barikade. Te aktivnosti neposredno je organizirala i koordinirala JNA (uglavnom visoki oficiri KOS-a). Tako je 1. marta 1992. u suštini započela opsada Sarajeva, kada je, nakon zatvaranja glasačkih mjesta o referendumu za nezavisnu i suverenu Bosnu i Hercegovinu, Komanda 2. vojne oblasti JNA, u saradnji sa Srpskom demokratskom strankom, postavila barikade u i oko Sarajeva.

Uoči i prilikom postavljanja barikada u Sarajevu (29. februar – 2. mart 1992) iz kasarne u Lukavici su, uz odobrenje i znanje Komande 2. vojne oblasti, u vremenu od 1. do 4. marta iznesene ogromne količine naoružanja, municije, opreme, hrane, sanitetskog i drugog materijala i sredstava, te podijeljene srpskom stanovništvu Tilave, Vojkovića, Ilidže, Vraca, Lukavice i nekih drugih sarajevskih naselja. U toku 2. marta u kasarnama se okupilo oko 1.500 građana srpske nacionalnosti iz spomenutih krajeva, sa stotinjak putničkih i teretnih vozila, tražeći da im JNA podijeli oružje koje im je već od sredine 1991. obećala. Na zatvorenom sastanku između predstavnika vojnih vlasti i predstavnika okupljenog srpskog naroda dogovoreno je da se oružje ne dijeli u krugu kasarne, niti pojedinačno, već da će biti raspodijeljeno naknadno, kad se masa građana razide. Nakon što su se građani razišli, otpočelo je utovaranje oružja i vojne opreme u tridesetak kamiona i privatnih automobila. Tom prilikom iz vojnih magacina izdato je: 142

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

puškomitraljeza, 8 mitraljeza, 1.250 automatskih pušaka, 272.000 metaka svih vrsta i kalibara, 3.000 bombi "kašikara" i kamion pun ručnih bacača. U dijeljenju oružja i municije pripadnicima srpske nacionalnosti u Lukavici učestvovao je, između ostalih, i generalpukovnik Milutin Kukanjac.

Komanda lakog artiljerijskog divizionara protivvazdušne odbrane 46. pozadinskog obezbjeđenja je 2. marta 1992, na osnovu ličnog odobrenja generala Kukanjca, a **"na osnovu ukazane potrebe i trenutne situacije u gradu Sarajevu"**, Štabu teritorijalne odbrane Novo Sarajevo izdala 250 automatskih pušaka 7,62 mm i 60.000 metaka. Pored navedenog naoružanja i municije odvezene iz Lukavice, potpukovnik Đuro Gvozdrenović i stariji vodnik Radmilo Kovačević za potrebe srpskih **"dobrovoljaca"** iz vojnog magacina izdali su i 100 tona hrane, kao i velike količine zavojnog i drugog sanitetskog materijala.

Ukopavanje vojske na brdima oko Sarajeva, izlazak dijela 346. lakog artiljerijskog puka protivvazdušne odbrane na vatreni položaj u rezone Sarajevskog aerodroma i Brusa, postavljanje topova na Trebeviću i drugim lokacijama, kao i vojni pokreti i pojačan broj vozila 20. marta 1992, izazvali su uznemirenost Sarajlija. U komandi 2. vojne oblasti rečeno je da se radi o **"redovnim aktivnostima JNA"**. Početkom aprila na obroncima Sarajeva, zatim na Mokrom, Vučjoj Luci i na Trebeviću stacionirane su ukopane artiljerijske jedinice JNA, **koje su grad i prigradska naselja držale u obručju**. Te jedinice imale su sve koordinate planiranih lokaliteta za napad i važnih objekata u Gradu. Još tada je Služba državne bezbjednosti Bosne i Hercegovine raspolagala informacijom da će strateški objekat RSUP-a na Zlatištu (neposredno ispod putne komunikacije na Trebeviću) **"u prvom naletu biti sravnjen sa zemljom"**, što se pokazalo tačnim - Zlatište je doslovno uništeno artiljerijom.

Marta i tokom aprila 1992. komande i jedinice 2. vojne oblasti bile su angažirane na zadacima dogradnje, povećanja i učvršćenja borbene gotovosti, formiranju "dobrovoljačkih" jedinica, obezbjeđenju mobilizacije, izvođenju borbene obuke i vježbi, izvlačenju materijalno-tehničkih sredstava, preformiranju i pripremama za predislokaciju određenih komandi i jedinica JNA na teritoriji Bosne i Hercegovine i pružanju pomoći u formiranju jedinica milicija i teritorijalne odbrane *Republike srpska krajina*, zatim na opravci, prilagođavanju i pripremi materijalno-tehničkih sredstava za predaju i potrebe te kolaboracionističke tvorevine. Osnovne smjernice, zadatke i podršku u vezi s navedenim pitanjima i njihovom realizacijom neposredno je davao Generalštab Oružanih snaga SFRJ i Savezni sekretarijat za narodnu odbranu.

Najviše vojno rukovodstvo SFRJ bilo je aktivno uključeno u planiranje, pripremanje i (iz)vođenje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu. To potvrđuju brojni dokumenti, kao što su i podaci o boravcima načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ (generalpukovnika Blagoja Adžića) i komandanta 1. vojne oblasti (generalpukovnika Živote Panića) na teritoriji Bosne i Hercegovine i nakon njenog međunarodnog priznanja.

Tako su generali Adžić i Panić krajem aprila 1992, interesirajući se, između ostalog, za borbenu gotovost svojih jedinica, boravili na području Republike Bosne i Hercegovine. Tom je prilikom general Adžić, u svojstvu zastupnika SSNO-a, boravio u Banjoj Luci i vodio razgovor s komandantima 5, 9. i 10. korpusa koji su mu referisali o borbenoj gotovosti jedinica. General Panić je, u svojstvu vršioca dužnosti načelnika Generalštaba Oružanih snaga SFRJ, tada posjetio Komandu 17. korpusa u Tuzli u cilju sagledavanja ukupne situacije u zoni odgovornosti tog korpusa, koji je bio potčinjen Komandi 1. vojne oblasti, sa sjedištem u Beogradu.

JNA je vršila i dislociranje jedinica vatrene podrške. Početkom 1992. godine 4. mješoviti protivoklopni artiljerijski puk "R" iz Visokog dislociran je u selo Mokro kod Pala, te **"u garnizonu Visoko više nema jedinica iz 4. korpusa"**. Motorizovani bataljon 46. zaštitnog puka SSNO-a iz Visokog u drugoj polovini marta 1992. premješten je na Koran kod Pala, kao i njegov 633. laki artiljerijski divizion protivvazdušne odbrane, koji je potčinjen 346. lakom artiljerijskom puku protivvazdušne odbrane (4. korpus). JNA je u noći 3. aprila (oko 21 sat) na brdu Mojnilo postavila vojne transportere.

U 16 sati 13. aprila 1992. pokrenuta je 1. samohodna artiljerijska baterija protivvazdušne odbrane topova 20/3 mm, iz 346. lakog artiljerijskog puka protivvazdušne odbrane, **"radi uvođenja u borbu u rejonu Dobrinje"**. Iz 216. brdske brigade pokrenuta su dva bataljona i dovezena u rejon sela Hreša i sela Biosko, sjeveroistočno od Sarajeva 10-15 km. Iz sarajevske kasarne JNA "Viktor Bubanj" u Tilavu je izmješten i dio voda za **"protivteroristička dejstva"**, dok je drugi dio s odjeljenjem veze prebačen na objekat Zlatišta. Na Mojnilu su 15. aprila 1992. iz jednog autobusa iskrcani vojnici. Dio 1. čete bataljona Vojne policije iz kasarne "Viktor Bubanj" krajem aprila nalazio se kod rezervoara na Mojnilu.

Iz Lukavice je na širem prostoru Sokoca bio razmješten 240. srednji samohodni raketni puk protivvazdušne odbrane. **"Prolazak kroz Sarajevo je delovao vrlo efektivno. Puk je izašao na novu lokaciju bez ikakvih problema, jer su pravovremeno preduzete sve mere."** Dio 346. lakog artiljerijskog puka protivvazdušne odbrane izašao je na vatreni položaj u rejonu aerodroma *Butmir* i sela Brus. Iz Tuzle je u garnizon Bijeljina dislocirana 336. motorizovana brigada (bivša 4. oklopna brigada).

Nakon dislokacije jedinica JNA iz Hrvatske u Bosnu i Hercegovinu ogromne količine borbenih oruđa i tehnike su iz mnogih gradova Hrvatske dislocirane u Bosnu i Hercegovinu, posebno na područje Sarajeva. Samo u Lukavicu stigla je kolona preko 500 vozila s oružjem i tehnikom, koje je pratila jedna oklopno-mehanizovana brigada.

Izmještanje JNA na položaje oko grada Sarajeva

Na Palama je bila locirana helikoptersko-desantna jedinica JNA od osam transportnih helikoptera i četiri *Gazele*. **"Po gradu /Pale — prim. S. Č./ su na više mjesta ukopani ili**

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

zamaskirani tenkovi, topovi, transporter i mitraljeska gnijezda, što je zabilježeno i na području Korana. Teška artiljerija bila je razmještena u Ponoru (iznad Prače) i u Podgrabu, te gotovo na cijelom obodu Romanije (od Crvenih stijena do Bogovića, a posebno na lokalitetu Novakove njive i Novakove pećine).

Sredinom aprila 1992. na čitavoj teritoriji Bosne i Hercegovine jedinice JNA su **“obezbjedivale”** važnije komunikacije i objekte. Naime, tada su jedinice JNA **blokirale i glavne punktove na izlazu i ulazu u Sarajevo.**

Pripadnici JNA blokiraju putne komunikacije

Velikosrpski agresor je na Ilidži krajem aprila 1992. locirao devet tenkova i dva transportera JNA s cijevima uperenim u pravcu Sokolović-Kolonije i Butmira, naselja s većinskim bošnjačkim stanovništvom.

Nakon izvršenih priprema za premještanje komandnog mjesta 2. vojne oblasti na objekat *Goljak* u Han-Pijesku, koje je 25. marta 1992. naredio zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu general Adžić, u toku 5. aprila 1992. formirano je rezervno komandno mjesto 2. vojne oblasti u rejonu Pala (u hotelu *Turist*). U poslijepodnevnim satima istog dana na to komandno mjesto izašao je sljedeći sastav:

- iz Komande 2. vojne oblasti dvadeset starješina, na čelu s načelnikom štaba 2. vojne oblasti;
- iz 367. puka veze šest starješina, dvadeset vojnika i osam motornih vozila veze;
- iz 65. zaštitnog motorizovanog puka 1 odjeljenje Vojne policije (jedno aktivno vojno lice i devet vojnika);
- starješina i pet vojnika za opsluživanje i
- jedan minibus, tri terenska vozila i jedno putničko motorno vozilo (ukupno: 28 starješina, 34 vojnika i 13 motornih vozila).

JNA je, posebno Komanda 2. vojne oblasti i Komanda 4. korpusa, **izmjestila brojne jedinice, ubojna i druga materijalno-tehnička sredstva** “na sigurne prostore i lokacije”.

Druga vojna oblast (general Milutin Kukanjac) mjesecima je:

- dislocirala skladišta naoružanja, municije, opreme, minsko-eksplozivna i druga sredstva "na sigurne i za vojsku perspektivne prostore";
- više skladišta, kasarni i garnizona je napušteno, jer nisu postojali "nikakvi uslovi za njihov opstanak (Kiseljak, Visoko, skladište *Stojkovići*, skladište *Čelebić* i dr.)";
- dio Komande početkom aprila izašao je na Istureno komandno mjesto van Sarajeva;
- veći dio komandi 4. i 17. korpusa također je izvučen van garnizona na nova komandna mjesta;
- znatan broj komandi pukova i brigada izmješten je na nove prostore, kao i njihove jedinice, zaključno sa 1. majem 1992;
- 26. aprila 1992. veći dio Komande s dijelovima za opsluživanje napustio je Komandu oblasti i izašao na Komandno mjesto van Sarajeva (u Komandi oblasti - 4 zgrade - ostao je jedan broj starješina, kao i dijelova jedinica za obezbjeđenje zgrada i opsluživanje);
- od 15. aprila 1992. skoro svaki dan kretale su se kolone motornih vozila natovarene materijalno-tehničkim sredstvima iz Komande oblasti.

Komande i jedinice 2. vojne oblasti su se početkom aprila 1992, "**usljed složene političko-bezbjednosne situacije u zoni odgovornosti**", nalazile u "**potpunom stepenu borbene gotovosti**". Po naređenju komandanta 2. vojne oblasti 6. aprila 1992 (u 6 sati) u 21 ratnoj jedinici te komande otpočela je mobilizacija. Organizacija rada na Rezervnom komandnom mjestu 2. vojne oblasti uspostavljena je i stavljena u funkciju, a u toku dana praćen je tok izvršenja mobilizacije i uspostavljen kontakt s Kriznim štabom SDS-a opštine Pale.

Nakon proglašenja mobilizacije jedinice 2. vojne oblasti su, nalazeći se u punoj borbenoj gotovosti, jer se "**političko-bezbjednosna situacija u zoni odgovornosti i dalje usložnjava**", pored kontrole i obezbjeđenja "**vitalnih objekata i kasarni, a u zahvatu fronta na preduzimanju mjera pojačanog borbenog obezbjeđenja, snabdijevanju i popuni jedinica hranom, gorivom i MES-om**" /minsko-eksplozivnim sredstvima - prim. S. Č./, formiranju oružanih jedinica srpske *teritorijalne odbrane* i *Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske republike krajine*, vršile i pripreme za napad.

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su posebnu pažnju usmjerili i na korištenje medicinskih ustanova u zločinačke svrhe, te su u tom smislu organizirali njihovu blokadu i otuđivanje opreme, lijekova i sanitetskog materijala. Tako su Vojnu bolnicu u Sarajevu, uz neposrednu pomoć njenog upravnika-pukovnika dr. Tomislava Taušana, koristili za smještaj srpskih zločinaca, odakle su nesmetano pucali po civilima-prolaznicima. Naime, neposredno uoči agresije pukovnik Taušan je u Vojnoj bolnici "**rasporedio**" manju jedinicu od 25 vojnih policajaca-specijalaca, koji su, zajedno s komandom, dislocirani iz Hrvatske (Zagreba). Njihov neposredni starješina bio je kapetan Marko Labudović, koji je poginuo prilikom agresorskog napada na Skenderiju. Pored mitraljeskog gnijezda, smještenog na vrhu ove ustanove, iz bolničkih soba i hodnika djelovali su rafalno pucajući i mnogobrojni snajperisti. Tako su, primjera radi, u noći 4. maja 1992. jedinice specijalaca iz Niša dejstvovale iz zgrade Vojne bolnice, koristeći bolesnike kao živi štit.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Znatan broj ljekara srpske nacionalnosti iz Vojne bolnice u Sarajevu, na čelu s njenim upravnikom, uzeo je aktivno učešće u pripremi i izvođenju agresije na Bosnu i Hercegovinu. Stavljajući se u službu velikosrpske ideologije, politike i prakse, oni su, između ostalog, pokrali i opljačkali najsavremeniju medicinsku opremu i svu dokumentaciju iz te bolnice te je odnijeli sa sobom na Sokolac.

Pripadnici JNA 1. maja 1992. u Vojnoj bolnici u Sarajevu vršili su **“demontažu skupocjene opreme”**. U krugu te zdravstvene ustanove je 10. maja nađen veliki broj savremenog naoružanja.

Interesantno je ukazati na činjenicu da je Vojna bolnica u Sarajevu bila maksimalno angažirana i u agresiji JNA na Republiku Hrvatsku. Ta je ustanova organizirano primala na liječenje vojnika i starješine JNA koji su bili povrijeđeni u agresiji na Republiku Hrvatsku. Tako su, primjera radi, od jula do septembra 1991. u Vojnoj bolnici liječena 93 povrijeđena (47 težih i 46 lakših povreda); u oktobru 1991. - 68 (28 težih i 40 lakših povreda), itd. Ista bolnica je u toku 1991, kao i prvih mjeseci 1992, angažirala više ljekara i sanitetskog osoblja u jedinicama JNA, koje su **“angažovane na zadacima”** u Dubrovniku i drugim hrvatskim mjestima. Pored toga, mnoge hirurške ekipe iz Vojne bolnice u Sarajevu nalazile su se **“na privremenom radu”** u Medicinskom centru u Bosanskoj Gradišci i Vojno-medicinskom centru u Banjoj Luci.

U zoni odgovornosti 4. korpusa 2. vojne oblasti početkom 1992. bile su locirane slijedeće komande i jedinice JNA:

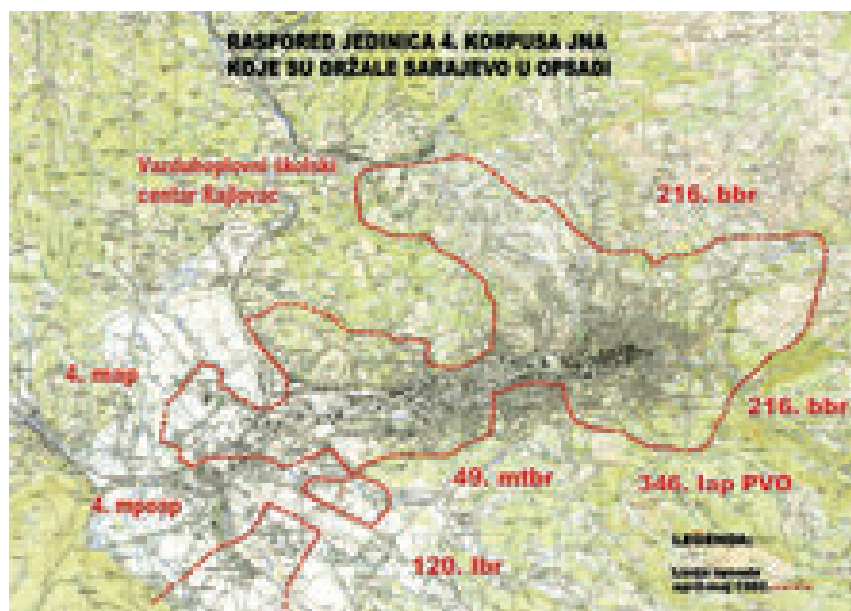
- Komanda 4. korpusa s prištapskim jedinicama u kasarni “Bistrik” (Sarajevo);
- 288. bVP (bataljon vojne policije) i zaštitni bataljon u kasarni “Viktor Bubanj” (Sarajevo);
- 49. mtbr (motorizovana brigada) u kasarni “Slaviša Vajner Čiča”, Lukavica (Sarajevo);
- 346. Iap PVO (laka artiljerijski puk protivvazdušne odbrane), 4. bv (bataljon veze) i dijelovi 49. mtbr (tenkovski i pozadinski bataljon ove brigade), u kasarni „Slobodan Princip Seljo“, Lukavica (Sarajevo);
- 216. bbr (brdska brigada) u Han-Pijesku;
- 4. map (mješoviti artiljerijski puk) i 65. zmp (zaštitni motorizovani puk) u Kiseljaku;
- 4. mpoap (mješoviti protivoklopni artiljerijski puk) i 367. pv (puk veze) u Visokom;
- 4. inž.p (inženjerijski puk) na Koranu;
- 4. snb (sanitetski bataljon) u Sarajevu;
- 4. atb (autobataljon) u Lukavici (Sarajevo);
- 14. mtbr (motorizovana brigada) i 120. Ipbr (laka pješadijska brigada) u Zenici;
- 6. mtbr (motorizovana brigada) u kasarni „4. juli“ u Doboju;
- 10. mtbr (motorizovana brigada) u Mostaru.¹

¹ F. Hećo, ULOGA JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIIJE U AGRESIJI NA BOSNU I HERCEGOVINU, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2005, str. 101.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

JNA je, u cilju ovladavanja Gradom, izvršila raspored svojih jedinica po sljedećem:

- na sjeveru i istoku položaje su posjele jedinice 216. bbr (brdske brigade) iz Han-Pijeska i oružane formacije SDS-a (rejoni s.Mrkovići, Borije i Lapišnica);
- na jugoistoku vatrene položaje posjele je 346. lap PVO (laka artiljerijski puk protivvazdušne odbrane) iz Lukavice (rejoni Trebevića i Brusa);
- na jugu položaje je posjela 49. mtbr (motorizovana brigada) iz Lukavice i 120. lbr (laka brigada) iz Zenice (rejoni Vraca, Mojmila, Lukavice i Vojkovića);
- na zapadu vatrene položaje su posjeli 4. map (mješoviti artiljerijski puk) iz Kiseljaka i 4. mpoap (mješoviti protivoklopni artiljerijski puk) iz Visokog (rejoni Ilidže, s. Osjeka i Otesa);
- na sjeverozapadu položaje su posjeli pripadnici Školskog centra Rajlovac i oružane formacije SDS-a (rejoni s. Krivoglavci, Vogošća i Rajlovac).² (Raspored jedinica 4. korpusa JNA koje su aprila i prve polovine maja 1992. držale Sarajevo u opsadi prikazan je na karti 1.)

Karta 1

U samom gradu Sarajevu i bližoj okolini, pored navedenih jedinica JNA, nalazilo se oko tri-deset kasarni, skladišta i drugih vojnih objekata JNA, koji su bili puni tehnikom, opremom i velikim brojem ljudstva - živom silom:

- kasarna na Bistriku, gdje je bila smještena Komanda 2. VO (vojne oblasti);
- kasarna "Maršal Tito", gdje je bio smješten CVŠ KoV-a (Centar vojnih škola KoV-a), AŠC (Artiljerijski školski centar), PŠC (Pješadijski školski centar), ŠiK VtSI (Škola i kursevi veterinarske službe), SVŠ KoV (Srednja vojna škola KoV-a), MSVŠ (Muzička srednja vojna škola) i Inf. NŠC (Informatički nastavni školski centar);

² Isto, str. 180.

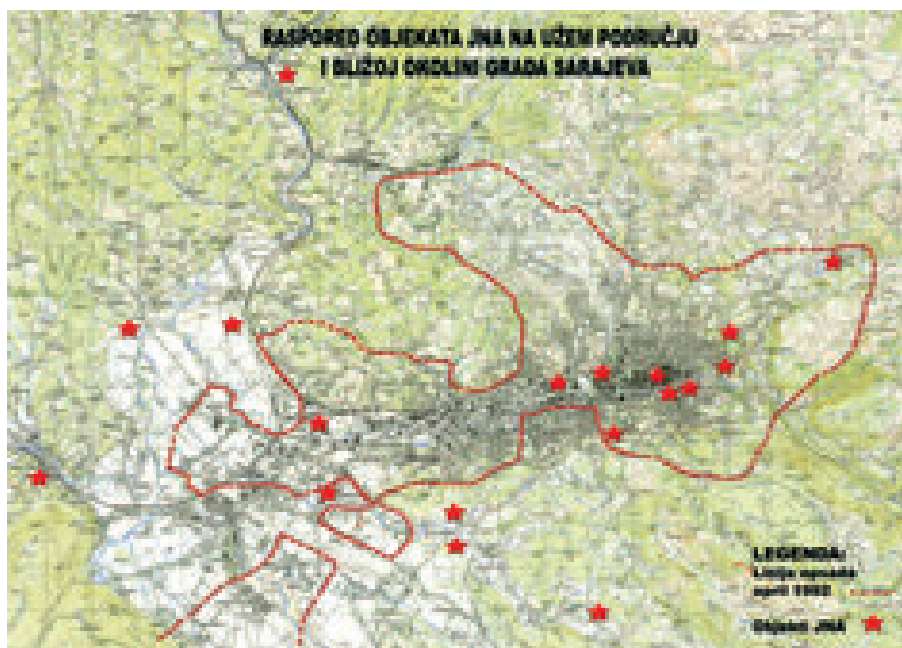
ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- kasarna "Jajce", gdje je bio smješten jedan bataljon 235. psv (puk stacionarnih veza) 2. vojne oblasti;
- kasarna "Bosut", gdje je bio smješten centar stacionarnih veza SSNO-a;
- kasarna "Jusuf Džonlić", gdje je bio smješten 563. atb (autotransportni bataljon) i tehnička radionica za remont;
- kasarna "Viktor Bubanj", gdje je bio smješten bataljon vojne policije, zaštitni bataljon i Vojni sud;
- kasarna "Nedžarići", gdje je bio smješten 321. bv (bataljon veze) RV i PVO;
- kasarna "Slobodan Princip Seljo" u Lukavici, gdje su bile smještene slijedeće jedinice: 346. lap PVO (laki ariljerijski puk protivvazdušne odbrane), 240. sssr PVO - KUB (srednji samohodni raketni puk protivvazdušne odbrane) i dva bataljona iz sastava 398. brv (brigada veze iz Beograda) SSNO-a, bataljon veze 4. korpusa, jedan tenkovski bataljon 49. mtbr i 4. PoB (pozađinska baza);
- kasarna "Slaviša Vajner Čiča" u Lukavici, gdje je bila smještena 49. mtbr;
- kasarna "Rajlovac", gdje je bio smješten Vazduhoplovno-tehnički školski centar, 130. vb (vazduhoplovna baza), ŠC RV i PVO (Školski centar RV i PVO), 892. EIV (elektronsko izviđanje i vođenje) i VRZ (vazduhoplovno remontni zavod) „Orao“;
- kasarna "Zmajevac", gdje je bilo skladište sredstava veze 2. vojne oblasti;
- kasarna "Butile", gdje je bilo skladište intendantskih sredstava 2. vojne oblasti;
- kasarna "Faletići", gdje je bilo skladište naoružanja i municije TO Grada;
- kasarna "Semizovac", gdje je bilo intendantsko skladište;
- kasarna "Blažuj", gdje je bilo skladište motornih dijelova i opreme;
- kasarna "Ušivak" Hadžići, gdje je bilo skladište rezervnih dijelova SSNO-a;
- kasarna "Žunovnica" u Hadžićima, gdje je bilo skladište municije;
- kasarna "Pazarić", gdje je bio inženjerijski poligon za obuku i strelište;
- kasarna "Hrenovica", gdje je bilo skladište raketnih sistema;
- kasarna "Krupa", gdje je bilo skladište municije i eksploziva;
- kasarna "Misoča" kod Ilijaša, gdje je bilo skladište pogonskog goriva i maziva;
- kasarna "Tilava", gdje je bio Stacionarni centar veze;
- Vojna bolnica, 37. SnOd (Sanitetski odred), 42. ZPMZ (zavod za preventivnu medicinsku zaštitu), Vojno građevinska direkcija, Vojna ustanova „Romanija“, Vojna ustanova za održavanje stambenog fonda JNA, Vojnoknjigovodstveni centar, Vojnoračunovodstveni centar, Dom JNA, 744. pob (pozadinska baza) i Komanda vojnog okruga u Sarajevu;
- 521. remb (remontni bataljon), VGU NH „Karlo Batko“ (vojno građevinska ustanova) i TRZ (Tehnički remontni zavod) u Hadžićima;

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- 58. bVOJIN (bataljon vazdušnog osmatranja, javljanja i navođenja) i 77. smučarski poligon na Jahorini;
- artiljerijski poligon „Neretva“ na Kalinoviku.³ (Raspored objekata JNA na užem području i bližoj okolini grada Sarajeva prikazan je na karti 2.)

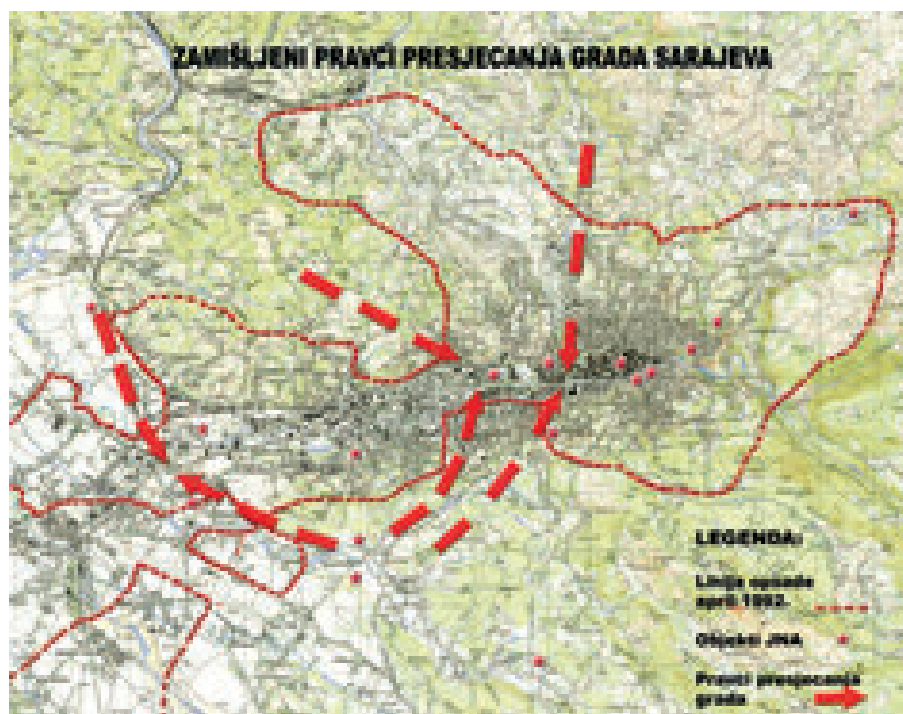
Karta 2

Kasarne i drugi vojni objekti u Gradu imali su konkretne i razrađene zadatke u cilju opsade i zauzimanja Sarajeva. Ti objekti, pored ostalog, trebali su odigrati ključnu ulogu u planovima presijecanja Grada na više pravaca. Prvi zamišljeni pravac presijecanja bio je: Lukavica – Nedžarići – Rajlovac, s ciljem odsijecanja Dobrinje i Ilidže od Grada i spajanja sa snagama u Rajlovcu. Drugi zamišljeni pravac presijecanja bio je: Lukavica – Vraca – Grbavica – kasarna „Maršal Tito“ – Pofalići – Žuč, s ciljem presijecanja Grada i izbijanja jedinica JNA na plato Žuči, te kasnijeg spajanja sa snagama u Vogošći. Treći zamišljeni pravac presijecanja bio je: Lukavica – Grbavica – Skenderija – Pionirska dolina – Nahorevo – Vogošća u cilju spajanja sa snagama koje su djelovale na drugom pravcu presijecanja Grada.⁴ (Zamišljeni pravci presijecanja Grada prikazani su na karti 3.)

³ AIIZ, inv. br. 2-2816, Komanda 2. vojne oblasti, DT. broj 12/82-16, 10. mart 1992, *Organizacijsko-mobilizacijske promjene*.

⁴ Isto, str. 216.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Karta 3

2. Aktivnosti agresora na zauzimanju grada Sarajeva

Dugo planirani i pripremani napad u cilju zauzimanja grada Sarajeva otpočeo je 4. aprila 1992, postavljanjem drugih masovnih srpskih barikada na prilazima Gradu i blokadom saobraćaja u gradskim dijelovima. Po već razrađenom i provjerenom scenariju s martovskih barikada, naoružani i maskirani pripadnici SDS-a, pod neposrednim rukovodstvom oficira JNA, postavili su barikade po Gradu, kako bi izazvali sukobe, paralisisali funkcioniranje legalnih organa vlasti i onemogućili i spriječili međunarodno priznanje države Bosne i Hercegovine. Kao odgovor na postavljene barikade, samoorganizirane grupe građana Sarajeva postavile su kontrabarikade, koje su 5. aprila 1992. prerasle u masovne antiratne demonstracije građana Sarajeva. Revoltirani nasilničkim ponašanjem JNA i pristalica SDS-a, više hiljada građana Sarajeva izašlo je na ulice i spontanim demonstracijama srušili većinu srpskih barikada, a zatim su ispred zgrade Skupštine Bosne i Hercegovine organizirali antiratni miting „Mi smo za mir“⁵

JNA i druge srpske oružane formacije su u popodnevnim satima 5. aprila 1992, napadom i zauzimanjem Centra za obrazovanje policijskih kadrova Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Bosne i Hercegovine na Vracama, otpočele s otvorenim oružanim napadom na Sarajevo. Planskim i organiziranim oružanim napadom policijskih i vojnih formacija, uz učešće

⁵ F. Hećo, nav. dj., str.184.

lokalnog stanovništva (aktivisti i simpatizeri radikalne političke partije – Srpske demokratske stranke), na Centar za obrazovanje kadrova Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova započet je oružani napad na grad Sarajevo.⁶

Uporedo s tim aktivnostima, jedinice JNA sinhronizirano su preduzele više pokušaja pješa-dijaskog prodora i ulaska u Grad. Artiljerijsko granatiranje je, nakon što je međunarodna zajednica priznala Republiku Bosnu i Hercegovinu kao suverenu, nezavisnu i samostalnu državu 6. aprila 1992, pojačano na urbane dijelove Grada, gdje je velika koncentracija žitelja Sarajeva.⁷

JNA je tokom aprila 1992, neselektivno artiljerijski granatirala urbane dijelove Grada i snajperski djelovala po civilnom stanovništvu. I pored velike premoći u tehnici i naoružanju, agresor nije uspio realizirati niti jedan od planiranih ciljeva na osvajanju Sarajeva, zahvaljujući herojskoj odbrani njegovih građana.

Pošto je plan JNA o brzom zauzimanju Grada već na samom početku doživio vojni neuspjeh, rukovodstvo JNA odlučilo je preduzeti odlučujući udar na zauzimanju i ovladavanju državnih institucija Republike Bosne i Hercegovine. Nakon žestoke artiljerijske vatre po Gradu, 2. maja 1992, jedinice JNA s tenkovima i oklopnim transporterima iz više pravaca kreću da zauzmu zgradu Predsjedništva Bosne i Hercegovine, kako bi osvojile zgradu i paralisale rad najvišeg državnog organa. Nakon žestokih uličnih borbi, jedinice Teritorijalne odbrane BiH zaustavile su napad agresora i nanijele mu značajne gubitke.⁸

Pokušaj agresora da zauzme zgradu Predsjedništva i druge vitalne institucije Republike Bosne i Hercegovine (Skenderija 2. maja 1992)

Nakon neuspjelog napada na zgradu Predsjedništva R BiH, JNA je istoga dana u popodnevним satima na Sarajevskom aerodromu zarobila predsjednika Predsjedništva R BiH gospodina Aliju Izetbegovića i potpredsjednika Vlade Republike Bosne i Hercegovine prof. dr. Zlatka Lagumdžiju, koji su se vraćali s Mirovne konferencije iz Lisabona, i odvela ih u kasarnu u Lukavici.

⁶ V. Karavelić - Z. Rujanac, SARAJEVO: OPSADA I ODBRANA - SIEGE AND DEFENSE 1992.-1995, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 2009, str. 118.

⁷ F. Hećo, nav. dj., str. 219.

⁸ Isto, str. 186.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Neizvjesna i napeta situacija oko zarobljavanja Alije Izetbegovića, koja je uz neprekidno medijsko praćenje RTV Sarajeva trajala puna dva dana, okončana je 3. maja, posredstvom predstavnika UNPROFOR-a generala UN-a Luisa Mekenzia (Lewis Mackenzie), razmjenom Izetbegovića i članova delegacije za tadašnjeg komandanta 2. vojne oblasti JNA generalpukovnika Milutina Kukanjca i pripadnika komande 2. vojne oblasti koji su bili stacionirani u komandi na Bistriku. U okviru te razmjene, generalpukovnik Milutin Kukanjac je po dogovoru propušten do kasarne u Lukavici, dok je dio konvoja JNA razoružan i zarobljen u Dobrovoljačkoj ulici.⁹

Nakon niza uspješnih borbenih akcija jedinica Teritorijalne odbrane na odbrani grada Sarajeva, tokom maja 1992 (akcija Ilidža - 14. maja i Pofalička bitka - 16. maja), JNA, odnosno Vojska Jugoslavije i njene kolaboracionističke snage iz BiH („Vojska Republike Srpske“, MUP „Republike Srpske“ i dr.), promijenila je dotadašnji način borbenog djelovanja svojih jedinica. Umjesto dotadašnjih neuspjelih pokušaja pješadijskih prodora u cilju presijecanja i zauzimanja grada, otpočinju s iznenadnim i žestokim granatiranjem i snajperskim djelovanjem po civilima i civilnom stanovništvu i civilnim objektima Grada, koje je postalo preovlađujući način borbenih dejstava tokom cijelog vremena opsade Grada.

Aktivnosti velikosrpskog agresora tokom opsade grada Sarajeva ogledale su se, pored ostalog, u sljedećem:

- masovna upotreba artiljerijskih oruđa u cilju razaranja Grada i masovnog i pojedinačnog ubistva i ranjavanja civila i civilnog stanovništva Grada;
- upotreba zabranjenog hemijskog i zapaljivog oružja (modifikovane aviobombe, fosforne artiljerijske granate i dr.);
- masovna upotreba protivavionskog naoružanja po civilnim ciljevima;
- upotreba snajperskog naoružanja u cilju ubijanja i ranjavanja civila i civilnog stanovništva;
- upotreba tenkovskih i oklopnih jedinica za izvođenje dejstava po civilnim ciljevima i dr.

Agresor je protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata masovno koristio teška artiljerijska oruđa (haubice, topove i minobacače svih vrsta i kalibara).¹⁰ Tokom cijelog vremena opsade Grada agresor je planski granatirao, rušio, palio i uništavo kulturno-historijske, infrastrukturne, vjerske, stambene i druge objekte od posebnog značaja za Grad. Tokom opsade na grad Sarajevo palo je oko 3,5 miliona projektila različitih kalibara.¹¹

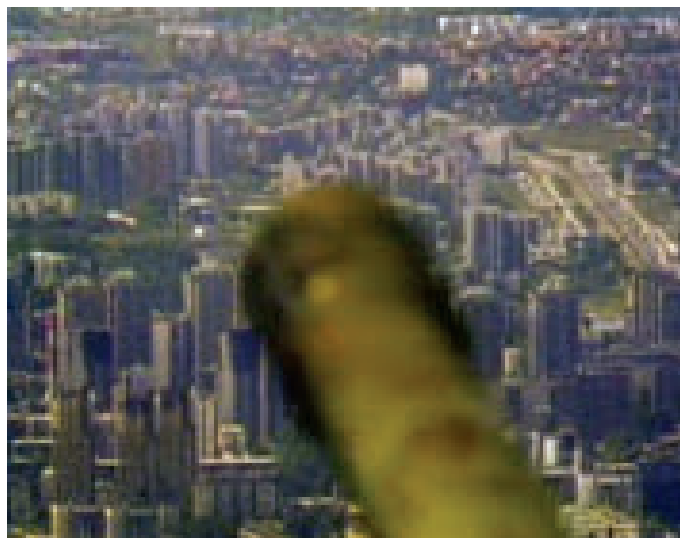
Za vrijeme opsade agresor je svakodnevno na Sarajevo u prosjeku ispaljivao oko 300 artiljerijskih i minobacačkih projektila. Vojni posmatrači UN-a su 22. jula 1993. zabilježili 3.777 detonacija.¹²

⁹ M. Šadinlija, PRVI KORPUS ARBIH: NASTANAK I RAZVOJ 1992-1995, Ministarstvo za boračka pitanja Kantona Sarajevo, Sarajevo, 2008, str. 18.

¹⁰ Agresor je, prema Redovnom borbenom izvještaju Regionalnog štaba Teritorijalne odbrane Sarajevo, str. pov. br. 02-212/ 92, od 22. maja 1992, na dominantnim objektima oko grada Sarajeva imao slijedeća oruđa: 26 haubica, 80 tenkova, 58 oklopnih transportera, 72 minobacača, 52 protivavionska topa, 30 bestrzajnih topova i 4 višecijevna bacača raketa (AIIZ, inv. br. 2-3232). Prema izvještaju Regionalnog štaba Oružanih snaga Sarajevo o stanju agresora u zoni odgovornosti, pov. br. 02-555/92, od 9. 7. 1992, agresor je oko Sarajeva imao raspoređena slijedeća oruđa: 54 haubice, 182 minobacača, 70 topova, 61 tenk, 68 protivavionskih topova, 30 bestrzajnih topova, 8 višecijevnih bacača raketa i 58 oklopnih transportera (AIIZ, inv. br. 2-3233).

¹¹ N. Ajnadžić, ODBRANA SARAJEVA, Sedam, Sarajevo, 2002, str. 161.

¹² R. J. Donia, SARAJEVO: Biografija grada, Institut za istoriju, Sarajevo, 2006, str. 339.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Upotreba artiljerije po civilnim ciljevima

Žestokom artiljerijskom granatiranjju i razaranju bile su izložene i zdravstvene ustanove i bolnice u gradu. Agresor je tokom opsade Grada raznim artiljerijskim projektilima teško oštetiio objekte Kliničkog centra "Koševo", kompleks Državne bolnice, Klinike za plućne bolesti "Podhrastovi", Klinike za ginekologiju i porodilište "Zehra Muidović", Zavoda za hitnu medicinsku pomoć, Studentsku polikliniku i mnoge druge medicinske ustanove i domove zdravlja u Sarajevu.¹³

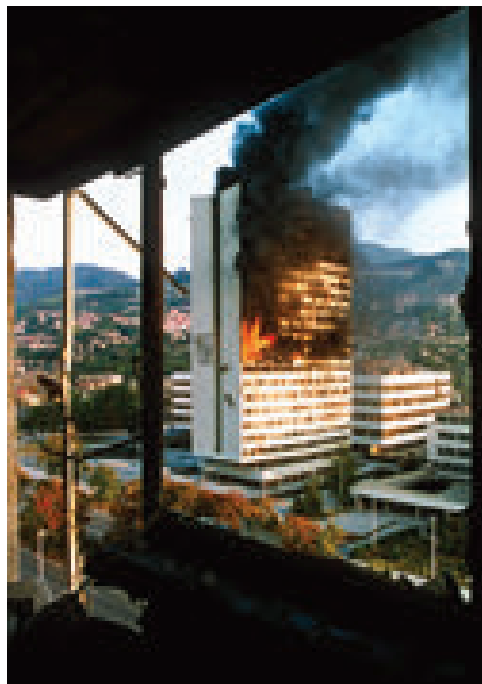
Agresor je, pored klasične artiljerije, Sarajevo i njegovu okolinu u više navrata napadao modifikovanim aviobombama i zabranjenim hemijskim oružjem, kao i zapaljivim sredstvima - fosfornim bombama.¹⁴ ICTY je dokazao upotrebu modifikovanih avionskih bombi po civilima i civilnom stanovništvu i civilnim objektima u Sarajevu. Upotrebu modifikovanih aviobombi Pretresno vijeće je u Presudi generalu Dragomiru Miloševiću ocijenilo kao „*najstrašniju karakteristiku kampanje, čiji je učinak bio užasan u smislu ubijanja, ranjavanja i psihološkog djelovanja na civilno stanovništvo. Svaki puta kada je lansirao modifikovanu aviobombu*“ general Milošević se „*igrao životima civila u Sarajevu*“.¹⁵

¹³ F. Hećo, nav.dj., str. 188.

¹⁴ S. Čekić, nav.dj., knj. 1, str. 793.

¹⁵ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 1001.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Upotreba zapaljive municije po civilnim objektima

Pored masovnog artiljerijskog granatiranja, agresor je protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata masovno upotrebljavao i protivavionsko naoružanje.

Upotreba protivavionskog oruđa po civilnim ciljevima

Tokom opsade Grada agresor je za ubijanje civila i civilnog stanovništva masovno koristio i snajpersko naoružanje.¹⁶ Na području urbanog dijela Grada, agresor je tokom opsade svakodnevno snajperskim naoružanjem gađao djecu, žene i starija lica.

¹⁶ Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu *Stanislav Galić* zaključilo je da se pojam "snajpersko djelovanje" treba definirati kao direktno gađanje osoba s veće udaljenosti iz bilo koje vrste pješadijskog oružja (ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Snajpersko djelovanje po civilima i civilnom stanovništvu

Oružane snage Srbije i Crne Gore /Savezne republike Jugoslavije (4. korpus JNA i druge komande, jedinice i ustanove Vojske Jugoslavije, uključujući i "Sarajevsko-romanijski korpus")¹⁷, u početku s oko 20.000 pripadnika, glavninom su bile razmještene oko takozvanog *unutrašnjeg kruga Sarajeva*, dužine oko 55 kilometara, odnosno *linije opsade urbanog jezgra grada Sarajeva*. Pomoćne jedinice nalazile su se „u takozvanom vanjskom krugu sarajevskog fronta, dužine oko 180 kilometara“. Snage 1. korpusa Armije RBiH bile su raspoređene unutar linije opsade oko Sarajeva. Od 1992. do 1995, odnosno do 19. marta 1996, linije opsade "su ostale relativno nepromijenjene".¹⁸ (Linije opsade Grada prikazane su na karti 4.)

„Sarajevsko-romanijski korpus“ 1. marta 1993. brojao je 24.820 pripadnika (843 oficira, 1131 podoficira i 22.846 vojnika) ili 111% u odnosu na ratnu formaciju koja je iznosila 22.345 pripadnika.¹⁹

¹⁷ Savezna republika Jugoslavija je, u cilju prikrivanja planiranja, pripremanja i izvođenja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i sprovođenja genocida nad Bošnjacima, radi obmane domaće i međunarodne javnosti, u prvoj polovini maja 1992, u skladu s organizacijsko-formacijskim promjenama u JNA, komande, jedinice i ustanove JNA u Republici Bosni i Hercegovini preimenovana u „Vojsku Srpske Republike Bosne i Hercegovine“, jednog od strategijskih tijela Vojske Jugoslavije. Četvrti (4) korpus JNA je, u skladu s tom odlukom, preimenovan u „Sarajevsko-romanijski korpus“.

Formalnu odluku o formiranju „Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine“ donijela je, u skladu sa Žabljačkim ustavom (Ustav Savezne republike Jugoslavije), a po naređenju rukovodstva Velikosrpskog pokreta, paradržavna tvorevina velikosrpskog agresora - Srpska Republika Bosna i Hercegovina, odnosno njena „skupština“, 12. maja 1992 (*Službeni glasnik Republike Srpske*, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 26. novembar 1993; S. Čekić, nav. dj., knj. 1, str. 567).

¹⁸ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 201.

¹⁹ AIIZ, inv. br 2- 3234, Glavni štab VRS, Han-Pijesak, 5. april 1993, *Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS u 1992. godini*.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Karta 4

„Sarajevsko-romanijski korpus“ Vojske Jugoslavije je 14. maja 1992. u svom sastavu imao sljedeće komande i jedinice:

- Komanda SRK (bivša Komanda 4. korpusa JNA) sa sjedištem u Lukavici;
- 1. sarajevska brigada (bivša 49. mbr) sa sjedištem u Lukavici;
- 2. sarajevska brigada (bivša 120. Ipbr iz Zenice) sa sjedištem u Vojkovićima;
- 1. romanijska brigada (bivša 216. bbr iz Han-Pijeska) sa sjedištem u Han-Pijesku;
- 2. romanijska brigada (bivša 14. mtbr iz Zenice) sa sjedištem u Knežini;
- Paljanski artiljerijski puk (bivši 4. map iz Kiseljaka) sa sjedištem na Palama;
- Paljanski protivoklopni puk (bivši 4. mpoap iz Visokog) sa sjedištem na Palama;
- Sarajevski puk ARJ PVO (bivši 346. lap PVO) sa sjedištem u Lukavici;
- Sarajevski bataljon vojne policije (bivši 4. bVP) sa sjedištem u Lukavici;
- Sarajevski inženjerijski bataljon (bivši 4. inž.b) sa sjedištem u Lukavici;
- Sarajevski bataljon veze (bivši 4. bv) sa sjedištem u Lukavici;
- Paljanski sanitetski bataljon (bivši 4. snb) sa sjedištem u Koranu;
- Paljanski automobilski bataljon (bivši 4. atb) sa sjedištem u Koranu.²⁰

²⁰ AllZ inv. br. 2-3229, Komanda 4. korpusa, str. pov. br. 09/19-190, 17. maj 1992. - Komandi 216. bbr [brdske brigade], *Izmjena naziva jedinica*.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Od jedinica srpske Teritorijalne odbrane formirane su sljedeće brigade TO:

- Novosarajevska brigada (na teritoriji naselja Grbavica, Hrasno, Vraca i Kovačići);
- Blažujaska brigada (na teritoriji naselja Rakovica, Blažuj i Osjek);
- Ilidžanska brigada (na teritoriji naselja Vreoce, Vrelo Bosne, Lužani i Ilidža);
- Kasindolska brigada (na teritoriji naselja Kasindol, Vojkovići, Krupac i Grlica);
- Rajlovačka brigada (na teritoriji naselja Rajlovac i Semizovac);
- Vogošćanska brigada (na teritoriji Vogošće);
- Lukavička brigada (na teritoriji naselja Lukavica, Tilava i Miljevići);
- Paljanska brigada (na teritoriji naselja Pale, Mokro i Koran);
- Sokolačka brigada (na teritoriji Sokoca);
- Rogatička brigada (na teritoriji Rogatice);
- Ilijaška brigada (na teritoriji Ilijaša i Visokog);
- Trnovska brigada (na teritoriji Trnova);
- 14. mtbr (motorizovana brigada) predислоcira se u garnizon Sokolac i preimenuje u 2. romanijsku brigadu.²¹ (Raspored jedinica "Sarajevsko-romanijskog korpusa", koje su od sredine maja 1992. držale Sarajevo u opsadi, prikazan je na karti 5.)

Karta 5

²¹ AIIZ inv. br. 2-3230, Komanda Sarajevsko-romanijskog korpusa, str. pov. br. 09/19-192, 22. maj 1992, - 2. romanijske brigade, *Organizacijsko-formacijske promjene u Sarajevsko-romanijskom korpusu*.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Nakon uspostavljene opsade grada Sarajeva, Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija) preduzimala je niz borbenih operacija u cilju zauzimanja Grada. Juna i jula 1992. preuzeta je operacija s ciljem zauzimanja Dobrinje, Aerodromskog naselja, Stupa, Otesa, Hrasnice, Butmira i Sokolović-Kolonije, te presijecanja Grada pravcem Nedžarići – Stup – Rajlovac.²² Tokom te operacije agresor je uspio zauzeti dio naselja Dobrinja, jedan dio Aerodromskog naselja, a na istoku je pomjerio liniju opsade zauzevši rejon Faletića. U sklopu te ofanzive agresor je zauzeo položaje branilaca na Zlatištu, a izgubio značajne položaje na platou Žuč. Tokom te operacije jedinice Armije RBiH uspjele su pomjeriti liniju opsade, oslobodivši važne objekte: Orlić, Volujak, Krstac i Arnautku na sjeverozapadnom dijelu bojišta. Na južnom dijelu bojišta branioci Sarajeva oslobodili su dio Hrasnog Brda i Mojnilo i izvršili deblokadu naselja Dobrinja.²³

Početak jeseni 1992. agresor je preduzeo novu jaku operaciju širih razmjera da bi slomio snage odbrane Sarajeva, suzio linije opsade, presjekao grad na pravcu Vojkovići – Hrasnica – Ili-dža i ovladao prostorom Otesa, Stupa i Azića. Tokom te operacije agresor je, pored pješadijskih snaga, upotrijebio i jake oklopno-mehanizovane jedinice, pri čemu nije ostvario veći uspjeh osim djelimičnog pomaka linije kod naselja Azići. Početkom decembra 1992. agresor je otpočeo novu ofanzivu, u kojoj je snažnim artiljerijskim i tenkovskim udarima uspio zauzeti naselje Otes i pomjeriti liniju opsade ka Stupu.²⁴

Na sjeverozapadnom dijelu sarajevskog bojišta tokom decembra 1992. agresor je izgubio niz značajnih taktičkih objekata. Jedinice ARBiH su uspjele ovladati linijom Sokolje – Vis – Golo brdo – kota 850 – kota 830,²⁵ što je predstavljalo jednu od najznačajnijih pobjeda na sarajevskom bojištu. Oslobođanjem navedenih objekata na platou Žuč, branioci Sarajeva došli su u veoma povoljnu operativno-taktičku poziciju s koje su se mogli kontrolirati prilazi Gradu iz pravca Rajlovca i Vogošće. Žuč je postao simbol otpora grada Sarajeva.

U ljeto 1993. agresor je preduzeo ofanzivu pod nazivom „Lukavac - 93“²⁶, da bi ovladao slobodnim teritorijama u bližem okruženju grada Sarajeva. Cilj agresora bio je da ovlada dominantnim objektima oko Grada: Igmanom, Bjelašnicom i Treskavicom, da izvrši presijecanje komunikacije Konjic – Igman u rejonu Ivan-sedla i presiječe važnu komunikaciju koja je spajala Hrasnicu s Pazarićem i drugim slobodnim teritorijama. Angažiranjem jakih snaga i tehnike, agresor je imao za cilj da stavi grad Sarajevo u duboko okruženje, presiječe sve komunikacije ka njemu i učini nemogućom njegovu dalju odbranu. Tokom te operacije agresor je zauzeo Trnovo, ovladao Treskavicom, vrhom Bjelašnice i većim dijelom Igmana, ali nije uspio presjeći komunikacije Konjic – Igman i Hrasnica – Pazarić. Nakon potpisanog primirja, agresor je povukao svoje snage s okupiranih dijelova Bjelašnice i Igmana.²⁷

Istovremeno, s ofanzivnim dejstvima na vanjskom dijelu opsade, agresor je izveo ofanzivu i na grad Sarajevo. Težište napada bilo je zauzimanje platoa Žuč. Na tom području agresor je uspio povratiti manji dio pozicija koje je izgubio tokom decembra 1992. I pored velikih gubitaka u

²² AIIZ, inv. br. 2-3231, Komanda SRK /Sarajevsko-romanijskog korpusa/, str. pov. br. 10-74 -44, 7. juni 1992. Iliđanskoj brigadi i drugima („Na ličnost komandanta“), *Instrukcija za dalja dejstva*.

²³ M. Šadinlija, nav. dj., str. 21.

²⁴ Isto, str. 27.

²⁵ V. Karavelić – Z. Rujanac, nav. dj., str. 215.

²⁶ AIIZ, inv. br. 2-3235, Glavni štab Vojske Republike Srpske, DT. pov. br. 02/s-479, 25. 6. 1993, - Komandi 1. korpusa i drugima, *Direktiva za dalja dejstva VRS*.

²⁷ M. Šadinlija, nav. dj., str. 34.

živoj sili i tehnici, agresor tokom te operacije nije uspio ostvariti značajnije uspjehe na tom bojištu. Uspostavljene linije opsade na tom bojištu ostale su nepromijenjene sve do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma i reintegracije grada Sarajeva.²⁸ Nakon niza neuspjelih borbenih operacija, agresor je dugotrajnim i žestokim granatiranjem Grada vršio žestoku odmazdu nad građanima Sarajeva.

Nakon masakra na pijaci Markale 5. februara 1994, kada je agresor artiljerijskom minobacačkom granatom ubio 68, a teže i lakše ranilo 141 civila, pod pritiskom međunarodne zajednice potpisan je sporazum o prekidu borbenih dejstava oko grada Sarajeva. Prekid borbenih dejstava oko grada Sarajeva i ultimatum koji je NATO 9. februara postavio agresoru da povuče teško naoružanje s položaja oko Grada rezultirali su stavljanjem pod UNPROFOR-ovu kontrolu jednog manjeg broja artiljerijskih oruđa agresora u zoni od 20 kilometara oko grada. Od oko 600 artiljerijskih oruđa agresora koja su tokom opsade bila raspoređena na brdima oko Grada, UNPROFOR je pod svoju kontrolu uspio staviti svega 292 oruđa.²⁹ Ostala oruđa agresor je povukao i razmjestio na druge lokacije.

U jesen 1994. agresor je preduzeo operaciju pod nazivom "Lukavac - 94"³⁰, s ciljem popravljavanja taktičkih položaja svojih jedinica na prostoru Bjelašnice, Treskavice i Crnoriječke visoravni, te ovladavanja Debelim Brdom i Hrasnim Brdom, u cilju učvršćivanja pozicija jedinica lociranih na Vracama i Grbavici. U toj operaciji agresor je doživio veliki poraz na Crnoriječkoj visoravni. Pripadnici Armije RBiH početkom novembra 1994. oslobodili su cijelu Crnoriječku visoravan (35 sela i zaselaka) kao i veliki broj objekata od operativnog i taktičkog značaja.³¹

I pored toga što je Sarajevo proglašeno sigurnom zonom UN-a (6. maja 1993) i ultimatumima NATO-a od 9. februara 1994, agresor je tokom maja 1995. izvodio intenzivne artiljerijske napade po gradskom jezgru Sarajeva, zatvorio je Sarajevski aerodrom, na razne načine planski uništavao Grad, ubijao, ranjavao i mučio njegove stanovnike, blokirao i onemogućavao dotok gasa, vode i električne energije, te sprečavao dotur potrebne količine humanitarne pomoći, hrane i neophodnih lijekova za život građana. Kao odgovor na nepoštivanje donesenih sporazuma, NATO je 25. maja 1995. bombardirao položaje agresora oko grada Sarajeva.

U ljeto 1995. agresor je ponovno otpočeo s napadnim dejstvima. Operaciju pod nazivom "Lukavac - 95"³² otpočeo je da bi zaštitio ugrožene komunikacije Kalinovik – Trnovo – Sarajevo, učvrstio operativno-taktičke pozicije na Treskavici, Bjelašnici i Igmanu, stvorio uvjete za dalja dejstva ka Ivan-sedlu i da bi ofanzivnim dejstvima na sjeverozapadnim padinama Igmana presjekao komunikaciju Pazarić – Hrasnica. Na užem području Grada agresor nije poduzimao dejstva većih razmjera. Bilo je manjih akcija koje nisu imale neki veći značaj.³³

Agresor je 28. augusta 1995. minobacačkom granatom ispred tržnice Markale ubio 43, a teško ranio 104 civila. Dva dana kasnije NATO je izveo zračne udare po položajima agresora. Operacija NATO-a (*Deliberate Force - Promišljena sila*) djelovala je po agresorskim skladištima municije i

²⁸ V. Karavelić - Z. Rujanac, nav. dj., str. 248.

²⁹ Pod kontrolu UNPROFOR-a stavljena su slijedeća oruđa: 20 protivavionskih topova, 68 bestrzajnih topova, 16 višecijevnih bacača raketa, 120 minobacača, 21 top, 22 haubice, 12 oklopnih transporterata i 13 tenkova (V. Karavelić - Z. Rujanac, nav. dj., str. 269).

³⁰ AILZ, inv. br. 2-3236, Glavni štab Vojske Republike Srpske, str. pov. br. 02/2- 115, 16. 9. 1994, - Komandi SRK, HK, 1.GMTBR i DK (na znanje), *Borbeno naređenje*.

³¹ M. Šadinlija, nav. dj., str. 41.

³² AILZ, inv. br. 2-3237, Komanda SRK [Sarajevsko-romanijskog korpusa], str. pov. br. 20/02-1, 27. 3. 1995, *Zapovest za dalja dejstva, op. broj 1/95*.

³³ M. Šadinlija, nav. dj., str. 46.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

položajima artiljerije oko Grada. U operaciji je učestvovala i artiljerija NATO-a. Jedinice engleske i francuske artiljerije (*Rapid Reaction Force - Snaga za brzo djelovanje*), razmještene na Igmanu, djelovale su iz artiljerijskih oruđa po srpskim vojnim ciljevima u Lukavici, Hadžićima i Butilama. NATO udarima po položajima agresora „ostvarena je vojna i politička prekretnica u ratu na prostorima Bosne i Hercegovine“.³⁴

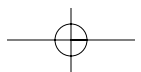
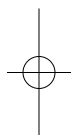
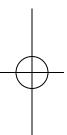
I pored neprekidnog granatiranja i razaranja Grada, kao i svih preduzetih borbenih operacija i aktivnosti na njegovom zauzimanju, zahvaljujući hrabrom otporu njegovih branilaca, agresor nije uspio zauzeti grad Sarajevo i time ostvariti jedan od najznačajnijih ciljeva agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti napustili su okupirana područja Sarajeva, ostavljajući iza sebe pustoš i zgarište. Otvaranjem sjeverozapadnog prolaza Gradu, odnosno reintegracijom naselja Vogošća i Ilijaš (26. februar 1996), agresor je 19. marta 1996. napustio posljednje okupirane dijelove Grada – naselje Grbavicu, čime je okončana 1.479-todnevna, najduža opsada u modernoj historiji čovječanstva.

³⁴ V. Karavelić - Z. Rujanac, nav. dj., str. 306.

TREĆI DIO

ZLOČIN GENOCIDA U SARAJEVU U OPSADI

1. Strategija (namjernog) ubijanja civila i civilnog stanovništva

Oružane snage Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija), držeći Sarajevo u opsadi, s dominantnih položaja na brdima oko Grada, sprovodile su smišljenu, koordiniranu, dugotrajnu, rasprostranjenu, sistematsku, snažnu, neselektivnu, prekomjernu i nesrazmjernu kampanju granatiranja civilnog stanovništva i civilnih područja Sarajeva iz artiljerijskog i minobacačkog oružja, od čega je ubijeno i ranjeno na hiljade civila. Te snage su, također, sprovodile koordiniranu, dugotrajnu, rasprostranjenu i sistematsku kampanju snajperskih napada na civilno stanovništvo Sarajeva, u kojoj je ubijen i ranjen veliki broj civila svih starosnih dobi i oba spola. Ti napadi bili su takve prirode da su uključivali namjerno gađanje civila vatrenim oružjem za direktno djelovanje.¹

Sarajevo je, po ocjeni specijalnog izvjestioca UN-a za ljudska prava Tadeusza Mazowieckog, **redovno granatirano. "... Snajperisti ubijaju nedužne civile. Civilno stanovništvo živi u permanentnom strahu, napuštajući svoje domove i skloništa samo kada je nužno... Javni sistemi za snabdijevanje električnom strujom i vodom više ne funkcionišu. Hrana i ostale osnovne životne namirnice su rijetkost i zavise od snabdijevanja vazdušnim putem koje organizuje Visoki predstavnik UN-a za izbjeglice, a koje štiti UNPROFOR."**²

General Galić, visoki oficir Vojske Jugoslavije i komandant „Sarajevsko-romanijskog korpusa“, **opravdavao je neselektivne napade** na civile i civilno stanovništvo i civilne objekte Sarajeva **“koji su trebali da predstavljaju odbranu srpske otadžbine i njihovo nastojanje da očuvaju svoju kulturu”**.³ Štaviše, general Galić, **“ne samo da je znao za vojne napade koje su snage pod njegovom komandom vršile na civilno stanovništvo Sarajeva već je usmjeravao te napade, kako bi ostvario određeni plan... smatrao je normalnim što njegove snage napadaju civile”**. On je imao namjeru da područje Sarajeva **“učini bezbjednim za djecu svoje djece”**, s krajnjim ciljem **“da se Grad uništi ili da se iz njega protjeraju Muslimani”**.⁴ Major Inđić je izjavio **“da ne želi da uništi Grad, nego da iscrpi narod dok se ne preda ili ne vrati u Tursku”**, te **“da nemaju namjeru prekinuti s granatiranjem bolnice dok Muslimani ne napuste Grad”**.⁵ Očigledno je riječ **“o taktici za uništavanje Grada i ubijanje svih Muslimana u njemu”**, što je predstavljalo **“dio vojnog plana”**.⁶

Velikosrpski agresor koristio je taktiku držanja Sarajeva pod opsadom, namjerno granatirajući i snajperski djelujući po civilima i civilnom stanovništvu i civilnim objektima. Vojna strategija granatiranja i snajperskog djelovanja provedena je po cijelom Sarajevu, odnosno po gradskim i seoskim naseljima Grada, radi ubijanja, sakaćenja, ranjavanja i terorisanja civilnog stanovništva Sarajeva, od čega je ubijeno i ranjeno na hiljade civila oba spola i svih starosnih dobi, uključujući djecu i starce.⁷

¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembra 2003, paragrafi 14-15; ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 1.

² UNITED NATIONS, COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, SITUATION OF RIGHTS THE TERRITORY OF FORMER YUGOSLAVIA, *Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia by Tadeusz Mazowiecki*, E/CN:4/1992/S-1/9, 28. august 1992, paragrafi 17-18; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE, PRESUDA – BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE (u daljem tekstu: MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA), Hag, 26. februar 2007, paragraf 323.

³ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 727.

⁴ Isto.

⁵ Isto, paragraf 728.

⁶ Isto, paragraf 729.

⁷ MEĐUNARODNI SUD PRAVDE - PRESUDA, paragraf 324; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragrafi 181 i 206; OPTUŽNICA PROTIV STANISLAVA GALIĆA, paragraf 4(a).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Velikosrpski agresor namjerno je direktno gađao civile s veće udaljenosti vatrenim oružjem za direktno djelovanje iz svih vrsta pješadijskog oružja (specijalnim snajperskim puškama opremljenim optičkim nišanom, raznim automatskim ili poluautomatskim oružjem).⁸

Od strahovitog granatiranja i veoma snažnih artiljerijskih i tenkovskih napada, uključujući i zapaljive granate, na civilne ciljeve u Sarajevu, zapaljena je Baščaršija, centar starog dijela grada Sarajeva, Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Željeznička stanica, Zetra, Olimpijska dvorana i drugi objekti, čime su ključni objekti teško granatirani i uništeni. Granatirane su mnoge stambene zgrade u centru Sarajeva, usljed čega su mnoge zapaljene.⁹ Tržnice, tramvaji i punktovi za snabdijevanje vodom gađani su granatama. Žrtvama su nanošene teške povrede, zbog kojih su trpjeli ozbiljne tjelesne i duševne posljedice.¹⁰

Generali Ratko Mladić, Stanislav Galić, Dragomir Milošević i drugi oficiri Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) naređivali su granatiranje i uništavanje Sarajeva. Mladić i Galić naređivali su gađanje civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata.¹¹ General Milošević je, primjera radi, u prvoj polovini augusta 1994. naredio 4. mješovitom artiljerijskom puku da **“pripremi vatre po rejonima Baščaršija i Vrbanja”**.¹² (857) On je 6. aprila 1995. Ilidžanskoj brigadi izdao naređenje da **“odmah pripremi lanser s jednom aviobombom i prenese bombu za lansiranje”**. U tom je naređenju stajalo: **“Za cilj izabрати u Hrasnici ili Sokolović-Koloniji najunosniji cilj, gdje bi bile najveće ljudske i materijalne žrtve.”**¹³ Kada je u pitanju naoružanje korišteno za granatiranje Sarajeva, „Sarajevsko-romanijski korpus“ imao je direktnu podršku Vojске Jugoslavije.¹⁴

Srpski snajperisti (izrazito vješto i dobro obučeni) civile, među kojima su žene, djevojčice i dječaci raznih uzrasta, gađali su u njihovim domovima, dok su išli po hranu ili vodu i prikupljali drva da bi preživjeli, dok su išli na posao i dok su se vozili tramvajem, dok su bili kod kuće i obavljali svakodnevne poslove, razgovarali s komšijama, pili kahvu.¹⁵ Štaviše, „Sarajevsko-romanijski korpus“ organizirao je posebne obuke za snajperiste u kasarni lociranoj na Jahorini.¹⁶

Snajperisti su bili posebno aktivni tokom lijepog vremena, jer **“bi ljudi izašli vani, tako da bi sredina postala ispunjena ciljevima, pa bi se snajperisti dali na posao”**. **“Ciljali mjesta na kojima su se okupljali civili, uključujući, naprimjer, mjesta na kojima su ljudi stajali u redovima da bi natočili vodu. Snajperisti su ponekad gađali sudove u kojima su ljudi nosili vodu.”**¹⁷

⁸ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 184; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragrafi 878-879, 909-910 i 913; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragraf 328.

⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 200; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragrafi 851-852.

¹⁰ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 200; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 937.

¹¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragrafi 733-753.

¹² ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 857.

¹³ Isto, paragraf 854.

¹⁴ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (u daljem tekstu: AIIZ), inv. br. 2-3240, Vojna pošta 7063, str. pov. br. 19/10532, 30. juni 1994. - Komandi Sarajevsko-romanijskog korpusa, Dokazni predmet Tužilaštva u predmetu Tužilac protiv Stanislava Galića.

¹⁵ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 937.

¹⁶ AIIZ, inv. br. 2-3241, *Naređenje za izdvajanje i upućivanje instruktora snajperista na obuku u kasarnu Jahorina*, 19. januar 1995, str. pov. br. 20/04-20, Dokazni predmet Tužilaštva u predmetu Tužilac protiv Stanislava Galića.

¹⁷ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 908.

Neka područja Sarajeva u opsadi bila su na stalnom udaru snajperista i posebno opasna za civile. **“Ciljani su tramvaji i autobusi, ali i ljudi u njima. Na cijelom području Marindvora ljudi su morali da pretrčavaju preko ulica i bilo je puko pitanje sreće da li će biti pogođen ili ne. Dio ulice Zmaja od Bosne, glavne gradske saobraćajnice, na kojoj se nalazi hotel ‘Holiday Inn’, nazvan je ‘Alejom snajpera’, što je direktno upućivalo na brojne incidente snajperskog djelovanja na tom području.”**¹⁸

Svaki hitac snajpera ispaljen je smišljeno s namjerom da se cilj ubije ili teško rani. Srpski snajperisti bili su veoma vješti.¹⁹

Vatra je otvarana na više tramvaja, od čega je ubijeno ili teže ranjeno nekoliko putnika, čak i za vrijeme prekida vatre, od čega su putnici pretrpjeli **“goli strah i užas... Ništa živopisnije ne ilustrira namjeru počinitelaca i viktimizaciju putnika od često ponavljanih iskaza o tome kako je tramvaj morao usporiti da bi pronašao jednu krivinu u obliku slova S i kako je na njega u tom trenutku namjerno otvarana vatra”**. Tramvaji i putnici u njemu bili su izuzetno lahke mete ili, kako se jedna svjedokinja izrazila **“uz pomoć metafore iz ptičijeg svijeta, ‘glineni golubovi’”**.²⁰

Svako snajpersko djelovanje izazivalo je smrt ili tešku povredu, što je, po ocjeni Pretresnog vijeća ICTY-a u predmetu protiv generala Dragomira Miloševića, pored ostalog, očigledan primjer terorisanja stanovništva.²¹

Brojna granatiranja i snajperska djelovanja “Sarajevsko-romanijski korpus” i njemu pripojene snage izvršili su i usmjerili protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata Sarajeva u opsadi. Iako su neki dijelovi Sarajeva bili opasniji od drugih, ipak, u svim dijelovima Sarajeva civili su bili izloženi ubijanju i ranjavanju napadima iz minobacača, drugih artiljerijskih oruđa i modificiranih avionskih bombi. S obzirom na to da je Sarajevo okruženo brdima i planinama, to je “Sarajevsko-romanijskom korpusu” omogućilo da ga granatira bez ikakvih smetnji.²²

Velikosrpski agresor provodio je kampanju nesrazmjernog granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civilnog stanovništva i civilnih dijelova Sarajeva, koja je obuhvatala smišljeno i (ili) neselektivno gađanje civila i dovela do ubijanja ili ranjavanja više hiljada civila.²³

Granatiranje je bilo neselektivno i svrha mu je bila da nanese što veći broj žrtava. Ponekad je poslije prve granate uslijedila pauza, pa bi tek onda bile ispaljene ostale, što je, po ocjeni Pretresnog vijeća u predmetu protiv generala Dragomira Miloševića, činjeno u cilju terorisanja civilnog stanovništva, **“budući da ono tako nikad nije moglo biti sigurno kada će granatiranje prestati”**.²⁴

Velikosrpski agresor stalnim granatiranjem i snajperskim djelovanjem nanio je teške tjelesne ili duševne patnje civilima Sarajeva u opsadi. Izvršiocima su **“imali namjeru da nanesu teške tjelesne ili duševne patnje ili da počine težak napad na ljudsko dostojanstvo žrtava ili znali da će njihova djela vjerovatno izazvati teške tjelesne ili duševne patnje ili da će predstavljati težak napad na ljudsko dostojanstvo”**.²⁵

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto, paragraf 909.

²⁰ Isto.

²¹ Isto, paragraf 911.

²² Isto, paragraf 936.

²³ Isto, paragraf 939.

²⁴ Isto, paragraf 971.

²⁵ Isto, paragraf 938.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Civili i civilno stanovništvo Sarajeva napadani su direktno ili neselektivno “s područja pod kontrolom SRK”, pri čemu ih je granatiranjem i snajperskim djelovanjem na hiljade ubijeno i ranjeno. “Sarajevsko-romanijski korpus” namjerno je masovno napadao civile i civilno stanovništvo i civilne objekte. Imajući u vidu te jasne dokaze, ICTY je uvjeren **“da napadi nisu bili pojedinačni incidenti, već su predstavljali rasprostranjenu i sistematsku kampanju”**. Ta kampanja “nije imala nikakav uočljiv vojni značaj”. Iako je učestalost napada “možda varirala od dana do dana, no, oni su uvijek potvrđivali činjenicu da nijedan civil u Sarajevu nigdje nije bio siguran”.²⁶

Napadi su bili **rasprostranjeni** (velike razmjere napada i broj osoba koje su predmet tog napada) i **sistematski** (organizirani karakter djela nasilja i mala vjerovatnoća da su počinjena nasumično).²⁷ Rasprostranjeni karakter napada potvrđuju dokazi o velikom broju napada izvršenih uz korištenje minobacača i modifikovanih avionskih bombi i snajperskog djelovanja širom cijelog grada Sarajeva i tokom dužeg perioda. Na meti vatre bio je veliki broj civila. Dokazi, također, potvrđuju i sistematski karakter napada, jer je postojao organiziran način na koji je otvarana snajperska vatra i o tome kako je “Sarajevsko-romanijski korpus” koristio granatiranje i snajpersko djelovanje i kao sredstvo za odmazdu i u svrhu ostvarivanja političkih ciljeva.²⁸

Veliki broj lica “koja su bila na meti granatiranja i snajperskog djelovanja, očigledna struktura i obrazac granatiranja i snajperskog djelovanja, jasan međusobni odnos između sukoba u Bosni u cjelini i granatiranja Sarajeva od SRK/“Sarajevsko-romanijskog korpusa”/ - predstavljaju klasičnu ilustraciju organiziranog napada velikih razmjera, tj. rasprostranjenog i sistematskog napada”.²⁹

U Sarajevu u opsadi postojao je obrazac neselektivnog snajperskog djelovanja (snajperska paljba) i granatiranja po civilima. Snajpersko djelovanje i granatiranje civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata održavano je kroz lanac komandovanja velikosrpskog agresora.³⁰ Srpski snajperisti bili su dobro koordinirani i djelovali su na osnovu naredbi koje su dolazile s najvišeg nivoa i prosljeđivane kroz lanac komandovanja.³¹ Na čelu “čvrsto uspostavljenog komandnog lanca” bili su, pored ostalih, komandanti “Sarajevsko-romanijskog korpusa”, uključujući i generala Vojske Jugoslavije Dragomira Miloševića.³² Svi dijelovi Sarajeva bili su pod kontrolom “raznih brigada SRK i snajperskog djelovanja u raznim dijelovima Grada, što ukazuje na postojanje namjere višeg komandanta”.³³ Napadi na civile naređeni su kroz lanac komandovanja “Sarajevsko-romanijskog korpusa”. Taj zaključak, po ocjeni Pretresnog vijeća u predmetu protiv generala Galića, potkrepljuju i “dokazi o visoko koordiniranoj artiljerijskoj paljbi kojoj je podvrgavano civilno stanovništvo Sarajeva”. Teška artiljerija “Sarajevsko-romanijskog korpusa”, po ocjeni Pyersa Williama Tuckera, britanskog vojnog oficira, koji je obavljao dužnost vojnog asistenta generala Morillona u Sarajevu od oktobra 1992. do marta 1993, “nije bila usmjerena na vojne ciljeve, nego je korištena kao sredstvo terorisanja civilnog stanovništva, kako bi se izvršio pritisak na bosanske vlasti”. Srpske snage su, po svjedoku Y, vršile žestoko granatiranje s ciljem **iznurivanja** gradskog stanovništva.³⁴

²⁶ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV STANISLAVA GALIĆA, Hag, 5. decembar 2007, str. 3.

²⁷ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 925.

²⁸ Isto, paragraf 927.

²⁹ Isto, paragraf 928.

³⁰ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 733.

³¹ Isto, paragrafi 734-735.

³² ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 3.

³³ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 853.

³⁴ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 736.

Pretno vijeće ICTY-a u predmetu protiv generala *Galića* zaključilo je da je “direktna i neselektivna paljba snaga SRK po civilima bila naređena kroz lanac komandovanja”.³⁵ Galić je imao *efektivnu kontrolu* nad djelovanjem svojih jedinica.

Velikosrpski agresor je u Sarajevu u opsadi izvršio zločine nad civilima i civilnim stanovništvom i civilnim objektima na rasprostranjen način. Način izvršenja tih zločina “otkriva iznenađujuću sličnost cijelog obrasca. Time su kažnjive radnje vršene u skladu sa smišljenom kampanjom napada na civile, koja je proizišla s viših nivoa vlasti ili barem po njihovom odobrenju”,³⁶ što nedvosmisleno potvrđuje postojanje strategije namjernog ubijanja i terorisanja civila i civilnog stanovništva.³⁷ Na svojoj petnaestoj sjednici, *Komisija za ljudska prava* jasno je osudila opsade gradova i drugih područja gdje živi civilno stanovništvo, namjerno granatiranje gradova i naselja pod opsadom s fatalnim ishodom, sistematski terorizam i ubistva civila, kao i sve druge vrste napada na civile.³⁸

Oružane formacije velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista, posebno “Sarajevsko-romanijski korpus” i druge jedinice, po ocjeni Pretrnog vijeća u predmetu protiv generala *Dragomira Miloševića*, odgovorne su za granatiranje civila i civilnog stanovništva i civilnih područja, a “**posebno s obzirom na dokaze u vezi sa preciznošću minobacača i vještinom poslužilaca minobacača iz redova SRK-a, ispaljivanjem brojnih granata na Grad, težinom povreda i brojem ubijenih usljed minobacačkih dejstava**”. Namjerno gađanje civila i civilnog stanovništva u Gradu tim preciznim oruđima, uz upotrebu velikog broja granata, predstavlja, po ocjeni navedenog vijeća, **terorisanje**. Imajući u vidu činjenicu da su ta oruđa korištena, posebno minobacač, s vrlo dobro obučanim poslužiocima, Vijeće je zaključilo da je postojala namjera za terorisanje.³⁹ Specijalista psihijatrije dr. Stuart Turner, član britanskog Kraljevskog kolegija psihijatar, definirao je teror kao “stanje krajnjeg straha”, a terorisanje kao “ulijevanje straha nekome ili prisiljavanje nekog na nešto zastrašivanjem”.⁴⁰ Prema dr. Turneru, kombinacija namjernog, ali neočekivanog nasilja koja pogađa grupu ljudi među civilnim stanovništvom predstavlja pravi primjer terorističkog napada.⁴¹ Ako je nekome cilj da izazove teror kod civilnog stanovništva, on će usmrćivati civile, ometat će snabdijevanje hranom i vodom, ometat će zdravstvenu službu granatiranjem bolnica i vozila hitne pomoći, napadat će civile namjerno i podmuklo, te će koristiti sve moguće načine da se proizvede osjećaj bespomoćnosti i ranjivosti.⁴²

“Sarajevsko-romanijski korpus” je protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata koristio i modifikovane avionske bombe, izrazito neprecizno i neselektivno oružje velike razorne moći. Ta oružana jedinica odgovorna je za granatiranje civila i civilnog stanovništva i civilnih područja **modifikovanim avionskim bombama**, “a posebno s obzirom na dokaze o neselektivnoj

³⁵ Isto, paragraf 737. Do tog “jedino razumnog zaključka” Pretrno vijeće došlo je na osnovu “usklađenog nastojanja SRK-a da se u određenom momentu zaustavi direktno ili neselektivno snajpersko djelovanje ili granatiranje po Gradu, a da se zatim ponovno pojača do ranijeg intenziteta, s toliko različitih lokacija, korištenje određenih vrsta naoružanja i sama količina municije ispaljene i to bez neposredne vojne svrhe”. Taj zaključak, tvrdi Pretrno vijeće, “potkrepljuje činjenica da je nezamislivo da samo trajanje perioda tokom kojeg su vršeni zločini nad civilima nije rezultat smišljene akcije na održavanju takvog stanja” (Isto).

³⁶ Isto, paragraf 740-741.

³⁷ Isto, paragrafi 742-751 i dr.

³⁸ ICTY, Izvještaj sa petnaeste sjednice *Komisije za ljudska prava*, održane 9. marta 1994, Dokazni predmet Tužilaštva u predmetu Tužilac protiv *Stanislava Galića*.

³⁹ ICTY, PRETRNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV *DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA*, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 913.

⁴⁰ ICTY, Ekspertni izvještaj dr. Stuarta Turnera u predmetu Tužilac protiv *Stanislava Galića*, paragraf 4.

⁴¹ Isto, paragraf 38.

⁴² Isto, paragraf 41.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

prirodi modificovanih avionskih bombi“.⁴³ Te modificovane avionske bombe posjedovao je samo “Sarajevsko-romanijski korpus” i koristio ih za gađanje civila i civilnog stanovništva i civilnih područja u Sarajevu. Na osnovu činjenice da je “Sarajevsko-romanijski korpus” koristio modificovane avionske bombe, Pretresno vijeće u predmetu *Milošević* izvelo je zaključak “o postojanju namjere za terorisanje“.⁴⁴

Korištenje modificovanih avionskih bombi je, po ocjeni navedenog pretresnog vijeća, još jedan, jasan pokazatelj namjere velikosrpskog agresora da širi teror. Izuzetna destruktivna sila i psihološki efekti koje su te bombe proizvodile kod civilnog stanovništva bili su očigledni svakome.⁴⁵

2. Namjerni napadi na civile i civilno stanovništvo

Za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu (1991–1995) posebno su pod teškom opsadom bili Sarajevo, Srebrenica, Goražde, Maglaj, Bihać, Tuzla, Cerska ... Politika i strategija opsade bosanskohercegovačkih gradova bila je sastavni dio velikosrpske genocidne ideologije, politike i prakse o uništenju države Bosne i Hercegovine i istrebljenju Bošnjaka. Cilj velikosrpske ideologije i politike je, pored ostalog, bio **zauzimanje** Sarajeva.

Jedan od “strateških ciljeva srpskog naroda” bila je **podjela Sarajeva na “srpski i muslimanski”**, a potom uspostavljanje na oba dijela “**efektivne državne vlasti**” (**velikosrpske države**). Naime, “Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine” je, u skladu s naredbama rukovodstva Velikosrpskog pokreta, tajnim dogovorom između Miloševića i Tuđmana o podjeli i uništenju Bosne i Hercegovine (26. mart 1991) i sporazumom o razgraničenju teritorija između Radovana Karadžića i Mate Bobana (u Gracu, krajem aprila, odnosno 6. maja 1992), 12. maja 1992, na 16. zasjedanju u Banjoj Luci, a na prijedlog Radovana Karadžića, donijela (na zatvorenoj sjednici) *Odluku o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini*. Tada je taj kolaboracionistički organ velikosrpskog agresora otvoreno objavio zločinačke planove o zauzimanju Bosne i Hercegovine i posebno Sarajeva. Naime, riječ je o šest “strateških ciljeva” genocidnog karaktera:

⁴³ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 912. Korištenje modificovanih avionskih bombi kojima je redovno gađano Sarajevo (protiv civila, civilnog stanovništva i civilnih objekata) započelo je pod komandom generala Dragomira Miloševića, oficira Vojske Jugoslavije i komandanta “Sarajevsko-romanijskog korpusa”. On je odlučivao i o razmještanju i položajima lansera za te projekte. Raspoloživi dokazi pokazuju da je general Milošević naređivao ispaljivanje modificovanih avionskih bombi (ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 854; ICTY, SAŽETAK PRESUDE, RASPRAVNO VIJEĆE, Hag, 12. decembar 2007, str. 3-4). Modifikovanom avionskom bombom, koja je 7. aprila 1995. ispaljena na Hrasnicu, na osnovu njegovog naređenja od 6. aprila 1995, ubijena je Ziba Čustović, ranjeno troje djece i “prouzrokovana masovna razaranja u civilnoj četvrti gdje je eksplodirala” (ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 4).

General Milošević redovno je koristio modificovane avionske bombe. “Modificovane avionske bombe mogle su se usmjeriti samo prema nekom općem predjelu, pri čemu je bilo moguće predvidjeti gdje će bomba udariti. Svaki put kada je ispaljena modificovana avionska bomba “Milošević se poigravao životima civila u Sarajevu” (Isto).

⁴⁴ Isto, paragraf 912. “Sarajevsko-romanijskom korpusu” bila je “poznata neselektivna priroda tih bombi, težina povreda i broj ubijenih usljed korištenja tih vrlo nepreciznih bombi” (Isto).

⁴⁵ Isto, paragraf 970.

1. Državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice;
2. Koridor između Semberije i Krajine;
3. Uspostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država;
4. Uspostavljanje granice na rekama Uni i Neretvi;
5. **Podela Grada Sarajeva na srpski i muslimanski i uspostavljanje u svakom od delova efektivne državne vlasti;**
6. Izlazak Republike Srpske na more.⁴⁶

General Ratko Mladić bio je "u potpunosti svjestan" da je riječ o genocidu. On je u toku navedene sjednice "Skupštine srpskog naroda" na sljedeći način prokomentirao prvi "strateški cilj" ("odvajanje srpskog naroda od dvije druge nacionalne zajednice"): "Ljudi i narodi nisu zalog niti su ključevi koje možeš držati u jednom džepu i koje možeš prebacivati ovdje i tamo. To je nešto jednostavno reći, ali teško ostvariti... mi ne možemo čistiti, niti mi možemo sijati kroz sito, tako da samo Srbi prođu kroz njega, a ostali da odu... Ja ne znam kako će gospodin Krajišnik i gospodin Karadžić objasniti ovo svijetu. Ljudi, to bi bio genocid."⁴⁷

"U potpunosti svjestan" ciljeva takvog zločinačkog plana, general Mladić je zahtijevao da ga treba držati u tajnosti. Stoga je na toj zatvorenoj sjednici "Skupštine srpskog naroda" izjavio: "Nemojmo samo imati na umu šta da radimo, nego da mislimo temeljito o tome, da budemo oprezni i da znamo kada ćemo šutjeti. Ne. Stvar koju mi činimo treba zaštititi kao najdublju tajnu. Kako će naši predstavnici to predstaviti u medijima za vrijeme političkih razgovora i pregovora, šta će oni govoriti, i oni treba da prezentiraju naše ciljeve na način koji će zvučati apelativno na uši onih koje mi želimo pridobiti za našu stranu, bez štete po naš srpski narod."⁴⁸

Na skupu u Banjoj Luci je "**razmatran plan na osnovu koga bi se obezbijedilo da Sarajevo postane politička prijestonica Republike Srpske**".⁴⁹ Dr. Dragan Kalinić, ministar zdravlja "Srpske Republike Bosne i Hercegovine", **zalagao se za uništenje bolnice Koševo**, a general Ratko Mladić je predložio da se Sarajevu u opsadi, "**uskrati snabdijevanje komunalijama od vitalnog značaja i da se za to optuži bosanska/Vladina strana**",⁵⁰ odnosno Vlada Republike Bosne i Hercegovine.

⁴⁶ *Službeni glasnik Republike Srpske*, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 26. novembar 1993; S. Čekić, *AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU - planiranje, pripremanje, izvođenje*, tom 1-2, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Kult B, Sarajevo, 2004, str. 567. Radovan Karadžić i Momčilo Krajišnik prenijeli su i usvojili navedeni "domaći zadatak", koga su dobili od Slobodana Miloševića, čime je u domaćoj i međunarodnoj javnosti stvoren utisak kako je "strateške ciljeve srpskog naroda u Bosni i Hercegovini" "autohtono" donijela "Skupština srpskog naroda Bosne i Hercegovine", što je za Miloševića bilo od izuzetnog značaja u prikazivanju (njihovog) planiranja, pripremanja i izvođenja agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i izvršenja genocida nad Bošnjacima. Historijska je činjenica da srpski kvislinzi i kolaboracionisti velikosrpskog agresora u Bosni i Hercegovini nisu predstavljali samostalan politički niti vojni faktor - oni nisu bili nikakav samostalni subjekt, već su izvršavali naređenja rukovodstva Velikosrpskog pokreta, posebno Miloševića, i države Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija).

⁴⁷ ICTY, Predmet: Br. IT-02-54-T, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, 31. maj 2002, paragrafi 63 i 401-405; S. Čekić, nav. dj., str. 568.

⁴⁸ Isto, paragraf 403. "Potpuno svjestan" ciljeva tog genocidnog plana Mladić je tada rekao: "Naš je zajednički neprijatelj, neovisno da li se radi o Muslimanskim ili Hrvatskim hordama. To je naš jedinstveni neprijatelj, što je važno sada, ili baciti oboje njih napolje, upotrebom političkih i drugih poteza ili organizovati nas i neke od njih otjerati vojnom silom, a mi ćemo biti u stanju rukovoditi na neki način sa preostalim" (ICTY, Predmet: Br. IT-02-54-t, paragraf 404).

⁴⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 726.

⁵⁰ Isto.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Navedeni "strateški ciljevi" dva dana kasnije (14. maja) razmatrani su na sastanku "sa predstavnicima opština" u zoni odgovornosti 30. partizanske divizije, kojim je rukovodio pukovnik Galić.⁵¹ Predsjednik Skupštine opštine Mrkonjić-Grad (Milan Malidža) iznio je zaključke sa sastanka održanog 12. maja. u Banjoj Luci. S tim u vezi, on je naveo sljedeće:

1. Mora biti državno razdvajanje 3 nacionalne zajednice;
2. Krajina se mora spojiti sa Srbijom desnom obalom Save i to u pojasu od 25-30 km;
3. stvaranje koridora dolinom rijeke Drine tako da srpski narod kontroliše i lijevu i desnu obalu Drine;
4. uspostavljanje granice od rijeke Une do rijeke Neretve;
5. navedeno je da **Sarajevo mora biti podijeljeno ili sravnjeno sa zemljom;**
6. da se ispita mogućnost izlaza Srpske republike Bosne i Hercegovine na more.⁵²

Na kraju sastanka pukovnik Stanislav Galić, komandant 30. partizanske divizije, predložio je, pored ostalog, "da se sprovedu zaključci sa sastanaka u Banjoj Luci, ali je isto potrebno dostaviti u k-de (komande - prim. S. Č.) jedinica i opština", što je jednoglasno usvojeno.⁵³

Očigledno da je riječ o "strateškim ciljevima" koje je bilo moguće realizirati samo uz upotrebu sile i izvršenje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Cilj je bio formiranje velikosrpske države, čime je postojala namjera da se zauzme Bosna i Hercegovina i izvrši genocid nad Bošnjacima. Za praktičnu realizaciju tih genocidnih aktivnosti u drugoj polovini 1991. izvršen je i operativni raspored snaga i sredstava.⁵⁴

Četvrti (4) korpus JNA i Vojska Jugoslavije ("Sarajevsko-romanijski korpus" i druge oružane jedinice) sa zauzetih strateških položaja u i oko Sarajeva neprestano su granatirali Grad i napadali iz snajpera. "Artiljerijski i snajperski napadi vršeni su, uglavnom, s položaja na brdima iznad Sarajeva, odakle su napadači imali jasan, detaljan i sveobuhvatan pogled nad Gradom i civilnim stanovništvom u Gradu."⁵⁵

Opsada Sarajeva provođena je uz stalnu, rasprostranjenu i sistematsku "kampanju snajperskog djelovanja i granatiranja", pri čemu je "smišljeno, neselektivno i nesrazmjerno" ubijeno i povređivano na hiljade civila, među kojima veliki broj djece, žena i starih lica, zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom, koja su sistematski podvrgavana "nepodnošljivom

⁵¹ S. Čekić, nav. dj., str. 568; ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 726.

Dnevni red tog sastanka je bio sljedeći:

"1. Sagledavanje stanja u opštinama na vojno političkom planu;

Funkcionisanje vlasti i odnos do transformacije JNA;

Poruke sa skupa iz Banja Luke od 12. maja 1992. godine o OS Srpske krajine i vojske Srpske Republike BiH;

Razmatranje i prijedlozi dalje saradnje sa jedinicama JNA na planu obezbjeđenja teritorije i tretmana boraca (starešina jedinica) na prostoru Srpske krajine" (Isto).

Navedenom sastanku prisustvovali su: pukovnik Stanislav Galić (komandant 30. partizanske divizije), pukovnik Branko Basara (komandant 6. partizanske brigade), potpukovnik Stevan Koković (načelnik štaba 30. partizanske divizije), major Boško Lukić (komandant štaba Teritorijalne odbrane Ključ), šest predsjednika "srpskih" opština: Jovo Banjac (Ključ), Radoslav Đurić (Šipovo), Milan Malidža (Mrkonjić-Grad), Dragan Miličić (Jajce), Nikola Zagorac (Donji Vakuf) i Nikola Mišić (Bugojno), te Rajko Kalabić (poslanik u "Srpskoj Krajini") - S. Čekić, nav. dj., str. 568.

⁵² S. Čekić, nav. dj., str. 568-569; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 726.

⁵³ Isto.

⁵⁴ S. Čekić, nav. dj., str. 569.

⁵⁵ ICTY, TUŽILAC PROTIV GENERALA STANISLAVA GALIĆA, OPTUŽNICA, paragraf 2, 26. mart 1999.

teroru"⁵⁶ koji je kod njih prouzrokovao "ekstremni strah", nanoseći im "teške fizičke i psihičke patnje". Navedene kvalifikacije zločina izrekla su pretresna vijeća ICTY-a oficirima Vojske Jugoslavije koji su držali Sarajevo pod opsadom: generalima Stanislavu Galiću i Dragomiru Miloševiću, komandantima "Sarajevsko-romanijskog korpusa". Dokazi predloženi pretresnim vijećima u predmetima *Galić i Milošević* otkrivaju "užasnu priču o opsadi grada pretvorenog u stupicu",⁵⁷ i dr. ICTY je u obzir uzeo i "teške mentalne povrede" nastale usljed nametanja nepodnošljivog terora i stvaranja ekstremnog straha.⁵⁸

Pretresno vijeće ICTY-a u predmetu protiv *Stanislava Galića* je, na osnovu "velike količine dokaza u vidu iskaza i dokumenata", te analizom iskaza 171 saslušanog svjedoka (među kojima i predstavnici međunarodnog vojnog osoblja u Sarajevu) i 1.264 dokaznih predmeta, koji uključuju pisane izvještaje, filmove, fotografije, karte i zvučne snimke i 15 izvještaja sudskih vještaka različite specijalnosti (od historičara do balističara), pored ostalog, zaključilo da (*raspoloživi*) pouzdani dokazi "pokazuju van razumne sumnje da su sarajevski civili zaista bili meta namjernog napada snaga SRK" / "Sarajevsko-romanijskog korpusa".⁵⁹

Napadi na Sarajevo su, "uglavnom, poduzimani danju. Nisu bili odgovor ni na kakve vojne prijetnje. Napadači su u većini slučajeva mogli jasno vidjeti da su se njihove žrtve bavile svakodnevnim civilnim aktivnostima". Topografija Sarajeva, "s njegovim brdima i neboderima, omogućavala je pripadnicima SRK odličan vidik s mjesta s kojih su gađali civile u gradu. Neke lokacije u Sarajevu postale su zloglasna mjesta s kojih su gađali snajperisti... Naprimjer, nekoliko svjedoka je svjedočilo da je glavna ulica u gradu bila poznata kao 'aleja snajpera'. Premda su građani u neku ruku život prilagodili čestim napadima tako što su zatvarali škole, živjeli noću, a danju se skrivali, minimalno se kretali Sarajevom i postavljali metalne kontejnere da bi se zaštitili od snajperske vatre, ipak nisu bili bezbjedni. Uprkos tome, vidjeli su ih i gađali. Vrlo se malo moglo učiniti u smislu zaštite od snajperisanja i granatiranja".⁶⁰

Velikosrpski agresor je "usmjeravao granatiranje i snajpersko djelovanje na civile koji su obrađivali povrtnjake, čekali u redu za kruh, sakupljali vodu, išli na sahrane, kupovali na pijacama, vozili se tramvajima, sakupljali drva, ili jednostavno šetali s djecom ili prijateljima. Ljudi su ranjavani i ubijani čak i u vlastitim domovima mecima koji su ušli kroz prozore. Napadi na sarajevske civile često nisu imali veze s vojnim djelovanjima..."⁶¹

Iako je Rezolucijom Vijeća sigurnosti Ujedinjenih nacija, br. 824 (1993) od 6. maja 1993, Sarajevo, glavni grad Republike Bosne i Hercegovine, s okolinom proglašen **sigurnom zonom Ujedinjenih nacija**, te kao takav, trebao biti **pošteđen "oružanih napada i drugih neprijateljskih postupaka"**,⁶² opsada Grada nastavljena je stalnim granatiranjima, snajperskim djelovanjima,

⁵⁶ *Teror*, u svom uobičajnom značenju, po ICTY-u, "označava 'stanje prestravljenosti ili velikog straha; intenzivan strah, bojazan ili stravu' ili 'postupak ili svojstvo izazivanja strave; nešto užasno ili grozno'" (ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 884).

⁵⁷ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA, 5. decembar 2003; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007; ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 2-3.

⁵⁸ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 138; ICTY, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA, 30. novembar 2006, paragrafi 100-101; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 876.

⁵⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003, paragraf 584; ICTY, SAŽETAK PRESUDE U PREDMETU TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, 5. decembar 2003, str. 2.

⁶⁰ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, Hag, 5. decembar 2003, str. 2.

⁶¹ ICTY, TUŽILAC PROTIV GENERALA STANISLAVA GALIĆA, OPTUŽNICA, paragraf 4/b, 26. mart 1999.

⁶² * * REZOLUCIJE VIJEĆA SIGURNOSTI UJEDINJENIH NACIJA O BOSNI I HERCEGOVINI, Uprava za politička pitanja Armije Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1995, str. 72-74.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ubistvima i ranjavanjima civila, kao i uništavanjem civilnih objekata, zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom.

Uništavanjem komunalne i druge infrastrukture, prekidom dovoda električne energije, vode, plina, blokadom javnog saobraćaja i drugih komunalnih službi civilno stanovništvo je u opsadi kontinuirano iznurivano. Evidentan je bio nedostatak osnovnih životnih namirnica, što je stanovništvo Sarajeva dovodilo u situaciju borbe za biološki opstanak - glad, žeđ, nesanica, osjećaj nesigurnosti i besperspektivnosti, nedostatak osnovnih medikamenata i liječenja i dr., što je trebalo ubrzati biološko istrebljenje Bošnjaka koji su u opsadi bili dominantna nacionalna, etnička i vjerska grupa. Namjerno sprečavanje dostave lijekova jedan je od elemenata zločina genocida i sastavni dio radnji kojima se žele grupi nad kojom se planira genocid namjerno nametnuti takvi životni uvjeti sračunati na to da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja.

Sprovođenjem zabranjenog opsadnog načina ratovanja u Sarajevu, Jugoslavenska narodna armija/Vojska Jugoslavije i njihovi kolaboracionisti ("Vojska Republike Srpske", "Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske" i druge oružane formacije) vršili su namjernu, koordiniranu, dugotrajnu, rasprostranjenu, sistematsku, bezobzirnu i snažnu kampanju granatiranja civilnih područja, objekata, civila i civilnog stanovništva iz artiljerijskog, minobacačkog i pješadijskog oružja. Najnaseljeniji dijelovi Sarajeva (gusto naseljene četvrti) bile su meta neselektivnog ili nasumičnog granatiranja. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem ubijeno je i ranjeno na hiljade civila oba spola i svih starosnih dobi, uključujući djecu i starce, pri čemu je vršen i teror nad civilnim stanovništvom, nanoseći mu tjelesne i psihičke patnje, usljed čega je veliki dio civilnog stanovništva živio u strahu, od čega su mnogi umrli.⁶³

Civili i civilno stanovništvo **namjerno** su gađani dok su se bavili egzistencijalnim poslovima ili se nalazili na civilnim lokacijama. Napadi su bili takve prirode da su uključivali namjerno gađanje civila vatrenim oružjem za direktno djelovanje. Civili su gađani "na sahranama, u kolima hitne pomoći, bolnicama, tramvajima i autobusima, dok su se vozili autom ili biciklom, kod kuće, dok su obrađivali vrtove, ložili vatru ili čistili smeće u Gradu, dok su bili u kupovini, za vrijeme sportskih događaja, na ulici, u redovima za vodu, hljeb i ogrjev i drugim poslovima i povodima".⁶⁴

Civilni objekti često su bili "**na meti ili u opsadi**", što, po ocjeni Tadeusza Mazowieckog, predstavlja povredu međunarodnog humanitarnog prava:

"103. Bolnice u mjestima, kao što su Goražde, Srebrenica i Sarajevo, koja već mjesecima stradaju pod opsadom, se, prema izvještajima, nalaze pod konstantnim granatiranjem, te artiljerijskom i raketnom vatrom. Tim posmatrača Evropske zajednice, koji su posjetili Goražde 20. januara 1993, saopštili su da tamo živi oko 70.000 ljudi, od kojih je oko 35.000 raseljenih lica. Grad još od maja 1992. nema ni struju ni vodu, i mnogi ljudi žive u podrumima ili na ostacima spaljenih kuća. Telefonske veze su prekinute i svi putevi

⁶³ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragrafi 2-7, 584 i dr.

⁶⁴ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003, brojni paragrafi kao i 584; ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, Hag, 5. decembar 2003, str. 2. S. Čekić, ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU - Naučno-teorijska i metodološko-metodska pitanja i problemi, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Kult B, Sarajevo, 2007, str. 101-102. Grobovi su kopani i sahrane održavane noću. U nekim slučajevima pokopi nisu vršeni na grobljima (ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 220).

zatvoreni. Jedina komunikacija koja je moguća je putem radio amatera. Upotreba Crvenog križa sada u očima velike većine medicinskih i humanitarnih radnika predstavlja otežavajuću okolnost umjesto da pomaže u zaštiti humanitarnog i medicinskog djelovanja.

104. Ljekar iz Sarajeva je naglasio da su 15% ranjenih koje liječi djeca. Štaviše, njegovo svjedočenje opisuje apsurdne situacije u kojoj se na one koji su u bolnici zbog ranjavanja paljbom ili granatiranjem ponovo puca ili ih se granatira. On to naziva 'ranjavanjem ranjenih'.⁶⁵

U Sarajevu u opsadi, civili su, pored danonoćnog sistematskog granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civilnog stanovništva i civilnih područja i objekata, svakodnevno strada(va)li **zbog okrutnog nedostatka hrane, vode, plina i struje, a i njihov život otežavaju konstantne prijetnje nadvijene nad gradom. Opsada je uništila cjelokupnu strukturu svakodnevnog života**.⁶⁶ Civilno stanovništvo u Sarajevu, a posebno ranjena, nemoćna i bolesna lica, kao i porodilje i djeca, bilo je žrtva **kako direktnog napada tako i nestašice uzrokovane borbenim dejstvima**.⁶⁷

U teškim uvjetima opsade Sarajeva i drugih gradova u Republici Bosni i Hercegovini i napada na civile (teškim naoružanjem i snajperskom vatrom), uključujući: Maglaj, Zavidoviće, Travnik, Tešanj, Žepče, Visoko, Vareš, Zenicu, Gradačac, Tuzlu, Srebrenicu, Goražde, Kladanj, Olovo, Bihać i Mostar (**Izgladnjivanje civilnog stanovništva i namjerno ubijanje i ranjavanje pojedinačnih civila; privremeno ili trajno prekidanje napajanja električnom energijom, vodom i plinom; onemogućavanje dostave namirnica i pružanje medicinskog materijala neophodnog za preživljavanje civilnog stanovništva; neprekidno bombardovanje bolnica i uzimanje civila kao talaca**), pogoršano je fizičko i psihičko stanje stanovništva, koje je, pored ostalog, znatno povećavalo patnju i pojačavalo bol.⁶⁸ Narušavanjem fizičkog i psihičkog stanja stanovništva Sarajeva, njegovo ukupno zdravstveno stanje značajno je pogoršano. Tako je, primjera radi, broj novorođenčadi sa 10.000 godišnje prije opsade opao na 2.000, dok je procent urođenih deformacija kod novorođenčadi utrostručen.⁶⁹

Veliki broj civila dugo je preživljavao u podrumima svojih zgrada, kako bi izbjegao granate. Stari ljudi su **umirali od gladi, jer su bili previše uplašeni da izađu napolje**.⁷⁰

Civilno stanovništvo nije bilo samo izgladnjelo, već je bilo izloženo uvjetima koji su **neizbježno izazivali strah i stvarali nesigurnost, putem neprestanog snajperskog djelovanja i granatiranja Grada**. To je, pored ostalog, **ostavilo duboke i neizbrisive duševne ožiljke kod stanovništva u cjelini**.⁷¹

⁶⁵ UNITED NATIONS, COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, SITUATION OF HUMAN RIGHTS THE TERRITORY OF FORMER YUGOSLAVIA, *Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia by Mr. Tadeusz Mazowiecki*, E/CN.4/1993/50, 10. februar 1993, paragrafi 1, 103-104; - S. Čekić, nav. dj., str. 101-102, nap. 8.

⁶⁶ NATIONS UNIES, SITUATION DES DROITS DE L'HOMME DANS LE TERRITOIRE DE L'EX YUGOSLAVIE, *Troisième report periodique ...*, E/CN.4/1994/6, 26. august 1993, par. 2; S. Čekić, nav. dj., str. 103.

⁶⁷ Isto, paragraf 24; S. Čekić, nav. dj., str. 103.

⁶⁸ NATIONS UNIES, SITUATION DES DROITS DE L'HOMME DANS LE TERRITOIRE DE L'EX YUGOSLAVIE, *Sixième report periodique ...*, E/CN.4/1994/110, 21. februar 1994, par. 5-79; Isto, *Neuvième report periodique ...*, A/49/641-S/1994/1252, 4. novembar 1994, par. 146, 154, 166, 172, 186, 192, 199 i 205; S. Čekić, nav. dj., str. 104.

⁶⁹ NATIONS UNIES, SITUATION DES DROITS DE L'HOMME DANS LE TERRITOIRE DE L'EX YUGOSLAVIE, *Report periodique ...*, E/CN.4/1994/6, 26. august 1993, paragrafi 1-37; Isto, *Report periodique ...*, E/CN.4/194/110, 21. februar 1994, paragrafi 5 i 59-60; S. Čekić, nav. dj., str. 104.

⁷⁰ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 222.

⁷¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 910.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Utvrđujući krivičnu odgovornost Stanislava Galića, visokog oficira Vojske Jugoslavije (komandanta "Sarajevsko-romanijskog korpusa Vojske Republike Srpske"), za kampanju granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civila i civilnog stanovništva Sarajeva u opsadi, koja je, pored ostalog, rezultirala velikim brojem ubijenih i ranjenih civila, ICTY je utvrdio da je više nego jasno da je general Galić odgovoran za gađanje direktnom i neselektivnom paljbom civila i civilnog stanovništva Sarajeva. Radilo se "o smišljenoj namjeri da se nad civilima izvrše akti nasilja".⁷²

Srpska kampanja granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civila u Sarajevu je, prema Presudi Pretresnog vijeća u predmetu protiv generala *Galića*, pored ostalog, imala za cilj "terorisanje civilnog stanovništva grada, ...cilj napada je bilo zastrašivanje civilnog stanovništva..., zavođenje terora..., s ciljem terorisanja stanovništva..., vođenje psihološkog rata protiv civila..., da su 'oni zaista bili zastrašeni i u ratu'..., terorišući na taj način civilno stanovništvo i nanoseći mu psihičke patnje...".⁷³ Zastrašivanjem civila, granatiranjem i snajperskim napadima, pri čemu su, pored ostalih, glavne mete bile žene i djeca, vršen je, po ocjeni Pretresnog vijeća, "psihološki pritisak na civilno stanovništvo u gradu".⁷⁴

Žalbeno vijeće ICTY-a u predmetu *Galić* je, pored ostalog, potvrdilo svoju nadležnost "nad zločinom izazivanja straha" i ukazalo na karakter zabrane izazivanja straha među civilnim stanovništvom, a čija se pravna osnova može naći u članu 51 (2) **Dopunskog protokola I** i člana 13 (2) **Dopunskog protokola II** ("Civilno stanovništvo kao takvo, kao i pojedinačni civili, neće biti predmet napada. Zabranjeni su akti ili prijetnje nasiljem, čiji je glavni cilj da šire strah među civilnim stanovništvom").⁷⁵

⁷² ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003, paragrafi 745-749; ICTY, *Obraćanje sudije Fausta Pocara*, predsjednika ICTY-a, pravnim savjetnicima ministarstva inostranih poslova zemalja članica Ujedinjenih nacija, Hag, 31. oktobar 2007; S. Čekić, nav. dj., str. 104. "Što se tiče zločina sprovođenja terora kao kršenja zakona i običaja ratovanja, ovo je prvi put /u procesu ICTY-a protiv generala *Galića* - prim. S. Č./ da Međunarodni sud donosi presudu o materijalnom elementu i elementu stanja svijesti tog krivičnog djela" (ICTY, SAŽETAK PRESUDE U PREDMETU TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, Hag, 5. decembar 2003, str. 4).

⁷³ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003, paragrafi 65-66, 74-75, 121 i dr; S. Čekić, nav. dj., str. 104-105.

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ ICTY, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA, Hag, 30. novembar 2006, paragrafi 102-104; DOPUNSKI PROTOKOL I, član 51 (2); DOPUNSKI PROTOKOL II, član 13 (2); S. Čekić, nav. dj., str. 105.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

3. Ubijanje u Sarajevu i umijeće preživljavanja

U Sarajevu **“nije bilo sigurnog mjesta. Svako je mogao biti ubijen ili ranjen bilo gdje i bilo kada”**.⁷⁶ Život svakog stanovnika Sarajeva u opsadi je, zbog *granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civila i civilnog stanovništva, “postao svakodnevna borba za opstanak. Bez plina, struje ili tekuće vode, ljudi su morali izlaziti vani da nađu osnovne životne potreštine. Svaki put kada bi izašli, bilo da sakupe drva, donesu vodu ili kupe hljeb, rizikovali su život. Pored pravog pokolja ljudi, prouzrokovanog granatiranjem i snajperskim djelovanjem, neprekidni strah od smrti i osakaćivanja doveo je kod stanovnika Sarajeva do velikih trauma i psihičkih povreda”*.⁷⁷

Kampanja rasprostranjenog, sistematskog i (ili) koherentnog⁷⁸ granatiranja i snajperskog djelovanja⁷⁹ civila i civilnog stanovništva djelovala je iscrpljujuće i bila je svakodnevna mora građana Sarajeva u opsadi. Ubijanje, sakaćenje djece i starih osoba, dovođenje u oskudicu životnim namirnicama iznurenih građana, te rušenje, paljenje i uništavanje stambenih, kulturno-historijskih, obrazovnih, zdravstvenih, infrastrukturnih, vjerskih i drugih objekata od posebnog značaja za Grad, velikosrpski agresor vršio je iz svih raspoloživih oruđa. Teškim artiljerijskim granatiranjem razorio je i uništio mnoge kulturno-historijske objekte zaštićene međunarodnim humanitarnim pravom: 2. maja 1992. zapalio je glavnu Poštu – PTT (sagrađenu 1913); 17. maja 1992. Orijentalni institut; 21. juna 1992. Hotel “Evropu” (sagrađen 1882); 25. augusta 1992. Narodnu i univerzitetsku biblioteku (sagrađenu 1896), Željezničku stanicu, Olimpijsku dvoranu, Baščaršiju (centar starog Sarajeva) i dr.⁸⁰

Posebna karakteristika opsade grada Sarajeva bila je masovna upotreba teškog artiljerijskog oruđa (haubice, topovi i minobacači svih vrsta i kalibara), modifikovanih avionskih bombi i protivavionskog i snajperskog naoružanja po civilima i civilnom stanovništvu te civilnim objektima.

Granatiranje civila i civilnog stanovništva u Sarajevu u opsadi bilo je namjerno usmjereno na civile. Granatiranje minobacačima bilo je svakodnevna pojava, s osnovnim ciljem ubijanja i ranjavanja civilnog stanovništva. Među brojnim primjerima te kampanje su granatiranja pijace Markale 5. februara 1994. i tržnice Markale 28. augusta 1995, kada je ubijeno **111 (68 na Markalama I i 43 na Markalama II)** i ranjeno **245 (104 Markale I i 141 Markale II)** civila. ICTY je u oba slučaja utvrdio da je te zločine izvršio “Sarajevsko-romanijski korpus” i da je granatiranje namjerno usmjereno na civile.⁸¹

⁷⁶ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 27. decembar 2007, str. 3. Svjedokinja W – 107 je u procesu protiv generala Stanislava Galića izjavila “da su se njene kćeri, kada bi odlazile po vodu ili drva, često vraćale s odjećom koja je bila uprljana urinom, jer su se toliko strašno plašile”. Rialda Musaefendić je vidjela “da je dostavljeni hljeb imao u sebi zrna metaka budući da su na kamion pucali bosanski Srbi” (Isto).

⁷⁷ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, OPTUŽNICA, 26. mart 1999, paragraf 4/C.

⁷⁸ Pojam *sistematično i (ili) koherentno* u prvostepenoj presudi Dragomiru Miloševiću definiran je kao “organiziran karakter djela nasilja, s malom vjerovatnoćom da su ona počinjena nasumice” (ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 925).

⁷⁹ Pretresno vijeće je u predmetu Stanislav Galić, nakon razmatranja šta se podrazumijeva snajperom, zaključilo da se u kontekstu postojećeg predmeta snajpersko djelovanje mora shvatiti kao *direktno gađanje osoba sa veće udaljenosti iz bilo koje vrste pješadijskog oružja* (ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 184).

⁸⁰ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 200; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 937.

⁸¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, Hag, 5. decembar 2003, paragrafi, 482, 493, 495-496; ICTY, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA, Hag, 30. novembar 2006, paragrafi 333 i 335; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragraf 325; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, Hag, 12. decembar 2007,

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

“Sarajevsko-romanijski korpus” je “koristio cijeli niz sredstava za provođenje svoje kampanje”. Najstrašnija karakteristika te kampanje bila je upotreba modifikovanih avionskih bombi, “jer su te bombe neprecizne i ne služe nikakvoj vojnoj svrsi”. Učinak tih bombi bio je užasan “u smislu ranjavanja, ubijanja, uništavanja i psihičkog djelovanja na civilno stanovništvo”.⁸²

Pripadnici agresorskih snaga su se prema zaštićenim licima odnosili kao prema glinenim golubovima. Raskrnicu na Marindvoru građani su nazivali “Aleja smrti” i “Aleja snajpera”. U očima zločinaca Sarajevo je pretvoreno u “Luna park smrti”.⁸³

Jedna od slika svakodnevnog zločina nad djecom Sarajeva u opsadi i aktivnosti predstavnika UN-a

U ubijanju Sarajeva uživali su i dobro se zabavljali i strani dobrovoljci i plaćenici iz Rusije, Ukrajine, Rumunije, Grčke i drugih zemalja. Ukrajinci su sredinom 1992. divljali na području Ilijaša, Rusi u Vogošći i na Grbavici, Kozaci na Trebeviću, Jevrejskom groblju i Stupskom brdu. Divljao je i ruski pjesnik Limonov i mnogi drugi.⁸⁴

paragrafi 150, 671, 693, 695-702 i 714-724; 714-724; ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 27. decembar 2007, str. 3; Odbrana generala Galića i Miloševića je, u skladu sa strategijom falsificiranja historijskih činjenica, nastojala da negira odgovornost “Sarajevsko-romanijskog korpusa”, iznoseći lažnu tezu da je riječ o insceniranim događajima, odnosno eksploziji statičnog eksploziva, a ne granatama od 120 mm. Tu tvrdnju kao i druge argumente odbrane generala Galića i Miloševića u vezi s tim događajima, odbacio je ICTY (Isto).

⁸² ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 27. decembar 2007, Milošević, str. 2. Govoreći o modifikovanoj bombi koja je bačena i eksplodirala u Sokolovićima/Sokolović-Kolonija - prim. S.Č./, jedan od svjedoka je izjavio da su se “još mogli nositi” sa snajperskim djelovanjem i granatiranjem tog dijela Grada “sve dok 23. jula 1995. nije pala aviobomba” (Isto).

⁸³ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragrafi 229-231, 585 i 629; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragrafi 115, 217, 223, 226-228, 239 i 908.

⁸⁴ S. Čekić, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – planiranje, priprema, izvođenje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – Kult B, Sarajevo, 2004, knj. 2, str. 902-905; Isti, ZLOČINI NA TRŽNICI MARKALE – JEDAN OD NAJTUŽNIJIH DANA U HISTORIJI SARAJEVA, Korak, Udruženje za zaštitu tekovina borbe za Bosnu i Hercegovinu, br. 14, Sarajevo, 2009.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Na smetlištu nema hrane ni za životinje

Stalna prijetnja biološkom opstanku Sarajlija u opsadi imala je velike posljedice po civile i civilno stanovništvo i civilne objekte. Pukovnik Demurenko, načelnik Štaba UNPROFOR-a (Sektor Sarajevo) od januara do decembra 1995, izjavio je da *"...ako gledate ljudske patnje, to je bila kompletna opsada, poput opsade Lenjingrada tokom Drugog svjetskog rata"*.⁸⁵ On je izrazio iznenađenje u vezi s *"ambivalentnim stavom i otupjelim odnosom prema životu i prevladavajućom atmosferom letargije u Sarajevu"*. Isto je stanje među civilima primijetio u Sarajevu i Martin Bell (dopisnik BBC-a) kada je, kao svjedok Tužilaštva ICTY-a u predmetu protiv *Dragomira Miloševića*, izjavio *"da su civili u opsadi - unutar linije sukoba izgledali ispijeno, djelovali su progonjeno. Njihov jedini zadatak bio je preživjeti svaki pojedinačni dan, ostati na životu. Radilo se o preživljavanju. To su bila istinski očajnička vremena"*.⁸⁶

Opsada Sarajeva je, prema optužbi protiv *Stanislava Galića*, *"toliko zloglasna epizoda sukoba u bivšoj Jugoslaviji da nešto slično nije u evropskoj historiji zapamćeno od vremena Drugog svjetskog rata. Nijednom od tada nije neka profesionalna vojska bez predaha vodila kampanju takve siline protiv civilnog stanovništva nekog evropskog grada dovodeći ga u stanje oskudica koje podsjeća na Srednji vijek i neprestanog straha od smrti... Stanovnik Sarajeva nigdje, ni kod kuće, ni u školi, ni u bolnici, nije bio siguran od smišljenih napada"*.⁸⁷

⁸⁵ ICTY, SAŽETAK PRESUDE, PRETRESNOG VIJEĆA, U PREDMETU TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 3.

⁸⁶ Isto. Martin Bell je bio tokom opsade Sarajeva dopisnik BBC-a. Građani Sarajeva su ga prepoznavali po bijelom odijelu. Zvali su ga "čovjek u bijelom". U vrijeme najžešćih granatiranja pojava Martina Bela na sarajevskim ulicama ulijevala je građanima neku vrstu ohrabrenja.

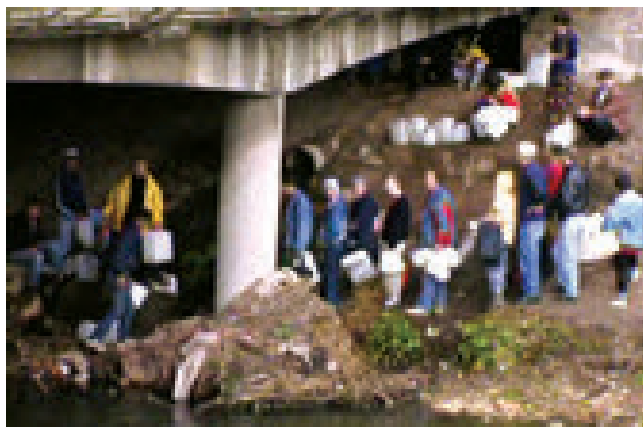
⁸⁷ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, UVODNA RIJEČ TUŽIOCA, T. 562-3; Isto, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 2.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Ilustrativni prizori iz Sarajeva u opsadi svjedoče o strategiji preživljavanja u ekstremno teškim uvjetima

Oni koji nisu stigli da pronađu nešto za ogrjev morali su cijepati kućni namještaj, vaditi parkete u sobama ili ložiti obuću, školske sveske, knjige...

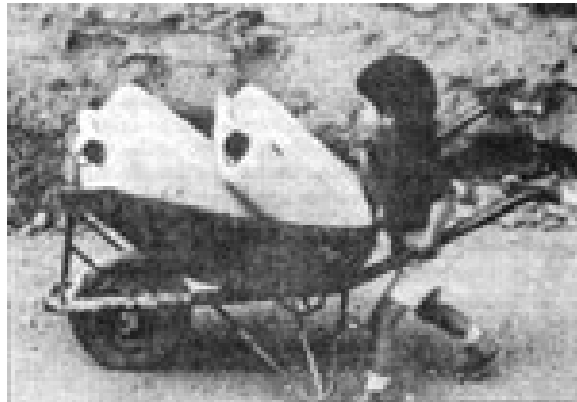

Redovi za vodu u kojima su mnogi civili ubijeni i ranjeni

Primljena skromna i nekvalitetna UNHCR-ova humanitarna pomoć

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Po vodu su išla i djeca

U Sarajevu je za vrijeme opsade Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija) počinila brojne zločine i nad djecom, koja su, prema pravilima međunarodnog humanitarnog prava zaštićena od **“svakog oblika nedoličnog napada”**.⁸⁸ Mnoga djeca su ubijena (gađana) navođenim granatama i snajperima dok su čekala u redu da napune kanister vode, u redu za hljeb, u redu gdje je dijeljena humanitarna pomoć, dok su se igrala napolju, u školama - učionici s njihovom učiteljicom, u stanu, kući, na spavanju, dok su vozila bicikl, u blizini svojih domova, na ulici i sl.⁸⁹ Zato je, u strategiji preživljavanja, bilo važno pronaći kakvo-takvo sklonište, neko nenamjensko sredstvo za transport humanitarne pomoći, bilo kakvu pećicu u kojoj bi se mogao naložiti kućni namještaj, parket, obuća, kućna biblioteka i dr.

Snajpersko djelovanje protiv civila u opsadi bilo je konstantno. John Jordan, međunarodni posmatrač, svjedok Tužilaštva pred Pretresnim vijećem ICTY-a u predmetu *Dragomir Milošević* je, pored ostalog, izjavio *“da su po lijepom vremenu ljudi izlazili vani, čime se naglo povećavao broj meta i tada su snajperisti imali puno posla”*.⁹⁰ Jordan je *“tokom godina koje je proveo u Sarajevu otišao na cijeli niz incidenata u kojima je bio pogođen jedan, često najmlađi član porodice”*. S tim u vezi, on je izjavio: *“Kada ovako gađate civile, naročito porodice koje možda jesu, a možda i nisu muslimanske, pucati na dijete doslovno znači razoriti cijelu porodicu.”*⁹¹

Martin Bell, koji je kao novinar izvještavao iz 100 zemalja iz 15 ratnih zona, kao što su rat u Vijetnamu, Zaljevu i Hrvatskoj, posvjedočio je, pored ostalog, pred Pretresnim vijećem ICTY-a u predmetu *Dragomir Milošević*: *“Od svih sukoba o kojima sam izvještavao, rekao bih da se o ovom sukobu vodilo najmanje računa.”* Odgovarajući na pitanje jednog sudije, Martin Bell je izjavio da *“nije nikada ranije vidio da se u tolikoj mjeri gađaju civili kao u Sarajevu”*, i to je nazvao *“drugim ratom”*.⁹²

Snajperisti “Sarajevsko-romanijskog korpusa” gađali su i tramvaje i ubili ili teško ranili nekoliko putnika. Raspoloživi dokazi potvrđuju **“jasno vidljiv goli strah i užas koji su proživljavali**

⁸⁸ DODATNI PROTOKOLI, član 77, stav 1; S. Čekić, nav. dj., str. 27.

⁸⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003. - brojni paragrafi uključujući i 584; ICTY, SAŽETAK PRESUDE U PREDMETU TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, 5. decembar 2003, str. 2.

⁹⁰ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 2.

⁹¹ Isto.

⁹² ICTY, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 198.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Ljudi u tim tramvajima". Imajući to u vidu, Pretresno vijeće u predmetu protiv generala *Dragomira Miloševića* je, pored ostalog, zaključilo da "ništa zornije ne upućuje na namjeru počililaca i na viktimizaciju putnika od iskaza koji su se stalno ponavljali o tramvaju koji usporava da bi prošao jednu krivinu u blizini hotela Holiday Inn, dok se na njega namjerno puca".⁹³

Opsada Sarajeva nesumnjivo je najviše zla nanijela djeci. Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti nisu djeci samo oduzimali život i sakatili ih, već su im prekinuli djetinjstvo. Škole, igrališta, vrtići, kina, pozorišta, kao mjesta gdje su djeca živjela svoj život, najednom su postala daleko, čak bez pogleda na njihova mjesta radosti. Sve je bilo opasno po život. Kampanjom artiljerijskog djelovanja po Sarajevu jedan broj granata sistemima navođenja namjerno je ispaljivan tamo gdje su bila djeca (u igri, u školi, u borbi za preživljavanje i sl.). Od tog zla kao da se nigdje nisu mogli sakriti. Osim toga, više nisu mogli gledati crtiće na TV, zvati na igru svoje vršnjake, prati se, kupati, grijati. Nije bilo struje, ogrjeva, telefona, knjiga, svesaka, crtaćeg i pisaćeg pribora, a da se i ne govori o kompjuterima i Internetu. Dok su njihovi vršnjaci, ne samo iz razvijenih zemalja već i zemalja u neposrednom okruženju, imali uvjete za normalan intelektualni i fizički razvoj, sve je to bilo uskraćeno djeci koju je velikosrpski agresor iz svih raspoloživih sredstava i na sve moguće načine uništavao. Djetinjstvo je preskočeno, jer su djeca preko noći postala ozbiljni i odrasli ljudi, brinući se o egzistencijalnim potrebama. Našla su se, uz sav rizik za život, u redu za vodu, u redu za hranu, na prostoru gdje se skuplja ogrjev, u improviziranim školskim učionicama (podrumi, skloništa, garaže i sl.) i u svim drugim prilikama. Preko noći su ostarjela.

Umjesto da se intenzivno razvijaju, učeći iz modernih udžbenika, najnovijih knjiga i Interneta, djeca u opsadi Sarajeva bila su primorana stjecati iskustva kako se boriti za preživljavanje u ekstremno nepovoljnim uvjetima.

Svi elementi zločina genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava izvršeni su i nad djecom Sarajeva u opsadi. To se prvenstveno manifestiralo napadima na civile i civilno stanovništvo; napadima bez izbora cilja koji pogađaju civilno stanovništvo ili civilne objekte sa znanjem da će takav napad uzrokovati prekomjerne gubitke života masovnim i pojedinačnim ubijanjima, mučenjima ili nečovječnim postupcima, podrazumijevajući tu: nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog i psihičkog integriteta, primjenu mjera zastrašivanja i terora, izgladnjivanje stanovništva, itd. **Svi oblici teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava činjeni su i prema djeci, odražavajući se najdirektnije na njihov biološki opstanak.**

Ako se zločini nad djecom Sarajeva u opsadi posmatraju u kontekstu teških kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, navedenih u *Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* iz 1965, odnosno 1969. - kada je stupila na snagu - pouzdano se može utvrditi da su i ta kršenja **vršena na osnovu razlika u nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj pripadnosti**, što je ključno određenje rasne diskriminacije. Navedena kršenja vršena su i nad djecom Sarajeva u opsadi zato što su određene nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti. Pri tome se radi o pravima lične sigurnosti, slobode kretanja i igre, stručne zaštite zdravlja, napredovanja u obrazovanju i kulturnom razvoju, itd.

⁹³ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 27. decembar 2007, str. 2. Svaki put "dok je tramvaj prolazio tu krivinu", Slavica Livnjak bi "spuštala glavu. Tramvaj i njegovi putnici bili su nezaštićene mete ili, kako je to metaforički kazao jedan svjedok, bili su pravi 'glineni golubovi'" (Isto).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Mjesta izvršenja zločina nad djecom Sarajeva u opsadi su njihovi domovi (stanovi, kuće), parkirališta pretvorena za rijetke trenutke dječije igre i drugi prostori za igru i zabavu, zatim obrazovni, naučni, kulturni, vjerski, sportski i zdravstveni objekti.

U opsadi Sarajeva djeca su bila praktično gladna, uz minimalne obroke jednolične hrane (uglavnom makaroni i leća), pri čemu uopće nije bilo voća i povrća. Sve to uvjetovalo je pojavu različitih bolesti, a naročito otežano zarastanje preloma kostiju, anemiju i gubitak tjelesne težine. U Sarajevu u trećoj godini opsade zabilježen je gubitak tjelesne težine kod djece u prosjeku od 3 do 10 kg, uz porast TBC i moligramija kao kongenitalnih anomalija.

U cilju poboljšanja snabdijevanja Grada osnovnim životnim namirnicama, sredinom 1993. prokopan je tunel "D-B" (Dobrinja-Butmir) dužine oko 800 metara, visine 165-170 cm i širine 85-90 cm. Od 1. augusta 1993. do 31. decembra 1995. kroz tunel je evidentiran prolazak 400.812 lica i, pored ostalog, uvezeno je 19.089.311 kg hrane.⁹⁴

UNHCR je u Sarajevo u opsadi od jula 1992. do marta 1995. "dopremio 123.987 metričkih tona (MT) različitih vrsta namirnica. U prosjeku je po jednom stanovniku dopremljeno 365,85 kg, što po danu iznosi oko 0,366 kg. Ta količina manja je za oko 1,7% od UNHCR-ovog normativa i za oko 4,1% od prosječne količine namirnica potrošenih po stanovniku i danu u 1990. godini.

U dopremljenim količinama namirnica za 1994 (54.668 MT) i do marta 1995 (11.758 MT) namirnice životinjskog porijekla učestvovala su sa 4,12%, biljnog sa 89,25%, a ostale namirnice sa 6,63%. Takva struktura namirnica daleko je ispod nivoa izbalansirane prehrane ljudi (životinjske/biljne namirnice 50:50%) u kojoj se energetske potrebe organizma trebaju osigurati iz ugljikohidrata na nivou od 50 do 60% masti i oko 30% bjelančevina.⁹⁵

U periodu opsade zračnim mostom dopremljeno je 31.448.000 kg životnih namirnica, a kationima 168.432.000 kg. Od jula 1992. do marta 1995. UNHCR je u Sarajevo dopremio 123.987 MT različitih vrsta namirnica. Po jednom stanovniku ukupno je dopremljeno 365,85 kg, što po danu iznosi 0,366 kg. Ta količina manja je za oko 1,7 puta od UNHCR-ovog normativa, a prosječna energetska vrijednost namirnica bila je četiri puta manja od prosječnog dnevnog normativa.⁹⁶

Djeca uništenog djetinjstva i neizvjesne budućnosti

⁹⁴ N. Ajnadžić, ODBRANA SARAJEVA, Sedam, Sarajevo, 2002, str. 263.

⁹⁵ A. Milanović, PREHRANA SARAJEVA U OPSADI 1992-1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 197.

⁹⁶ Isto.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Pored biološkog i mentalnog uništavanja civila i civilnog stanovništva, velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su danonočno uništavali objekte zaštićene međunarodnim humanitarnim pravom, kao što su objekti namijenjeni zdravstvu, obrazovanju, sportu, kulturi i dr. Agresor je, tokom opsade Grada, raznim artiljerijskim projektilima uništio ili teško ošteto **stambene** i posebno **zdravstvene** objekte (Klinički centar "Koševo", kompleks Državne bolnice, Kliniku za plućne bolesti "Podhrastovi", Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Studentsku polikliniku, brojne domove zdravlja, pa čak i Kliniku za ginekologiju i porodilište "Zehra Muidović").⁹⁷

Univerzitetsko-klinički centar na Koševu je, prema Tadeuszu Mazowieckom (specijalnom izvjestiocu UN-a za ljudska prava), od početka opsade do ljeta 1993. granatiran 176 puta, "a u napadu su ubijani medicinsko osoblje i pacijenti. U julu 1993. granata je uništila Odjel za intenzivnu njegu. Pošto je Bolnica udaljena 600 metara od prve borbene linije i jasno vidljiva s položaja bosanskih Srba", Mazowiecki je zaključio "da je ona meta namjernog napada".⁹⁸

Spaljivanjem Nacionalne i univerzitetske biblioteke i Orijentalnog instituta demonstrirana je namjera potpunog zatiranja višestoljetne kulture i civilizacije. Zločincima su, također, posebno važni ciljevi bili radio-televizijski centri i releji, kao i sve druge poštanske i telekomunikacijske veze.⁹⁹

Uništavanjem navedenih i drugih civilnih objekata, zaštićenih međunarodnim humanitarnim pravom, građanima Sarajeva, a posebno učenicima i studentima, onemogućeno je da, pored ostalog, uče i stječu nova znanja. Time je njihov, ali i drugih građana Bosne i Hercegovine, intelektualni i znanstveni razvoj otežavan i/ili onemogućavan. Sve je to znatno usporilo obrazovni, znanstveni i svaki drugi razvoj.

Artiljerijskim razaranja Grada, kao i uništavanjem i pljačkom prilikom napuštanja dijelova Sarajeva koji su Dejtonskim sporazumom pripali Federaciji Bosne i Hercegovine, srpske snage nanijele su gradu Sarajevu ogromne materijalne štete.

Od oko **13.957.221.279 eura** (oko 28 milijardi KM) istraženih direktnih ili neposrednih ratnih šteta počinjenih na prostoru Sarajeva, samo štete na objektima obrazovanja i nauke iznose 201.766.792 eura, od čega na objektima osnovnog obrazovanja 19.802.263 eura, na objektima zdravstva i socijalne zaštite 48.957.353 eura, na objektima umjetnosti i sporta 88.814.337 eura, na objektu porodilišta na Jezeru 22.295.450 eura.¹⁰⁰

⁹⁷ * * * 1.479 DANA OPSADE UNIVERZITETA U SARAJEVU - Dokumentarni presjek o događanjima 1992-1995. godine, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 5.

⁹⁸ NATIONS UNIES, SITUATION DES DROITS DE L'HOMME DANS LE TERRITOIRE DE L'EX YUGOSLAVIE, *Report periodique ...*, E/CN.4/1994/6, 26. august 1993, paragraf 25; Isto, *Report periodique ...*, E/CN.4/1994/110, 21. februar 1994, paragraf 59.

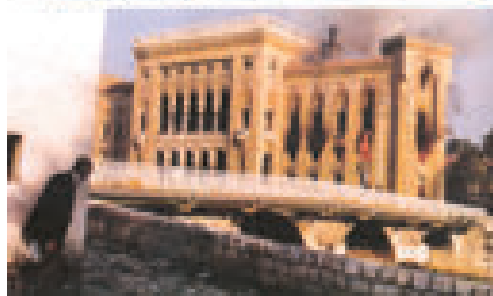
⁹⁹ * * * 1.479 DANA OPSADE UNIVERZITETA U SARAJEVU - Dokumentarni presjek o događanjima 1992-1995. godine, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 5.

¹⁰⁰ D. Hasić, RATNE ŠTETE U SARAJEVU 1992-1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006, str. 274, 208 i 335.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

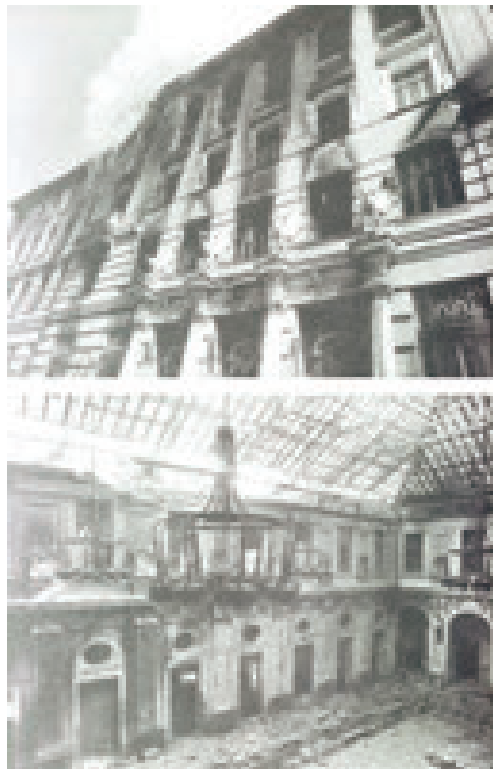

Direktne ili neposredne materijalne ratne štete načinjene Sarajevu iznose 13.957.221.279 eura. Indirektne ratne štete, kao što su: zastoje u privrednom i obrazovnom razvoju, gubici prethodno osvojenih tržišta, razne vrste gubitaka u kadrovskim resursima (smrt i bolesti, zastoje u znanstvenom razvoju, brojna mentalna i somatska oboljenja stanovništva (posebno kod djece) itd., još nisu istražene

Uništena Nacionalna i univerzitetska biblioteka - jedan od najznačajnijih izvora obrazovnog i naučnog razvoja

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Zapaljivom granatom ispaljenom sa srpskih borbenih položaja zapaljena je i potpuno izgorjela Glavna pošta i BH Telekom, što je zaustavilo učenje i komuniciranje na daljinu kojim se svijet već obilato koristio

4. **Namjera** (*mens rea*) **za genocid u Sarajevu u opsadi**

Opsada Sarajeva i široka i intenzivna kampanja zločinačkog divljanja po civilima i civilnim objektima Sarajeva u opsadi nezapamćena je u (novijoj) historiji (ljudskog) čovječanstva. Od 1945. pa sve do agresije Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) na Republiku Bosnu i Hercegovinu nije zapamćeno da se glavni grad neke suverene i nezavisne države, članice Ujedinjenih nacija, na koju je (iz)vršen agresorski rat, odnosno oružana agresija susjednih država, u kontinuitetu pune četiri godine takvom silinom terorizirao, dovodeći ga u stanja oskudica koje su podsjećale na srednji vijek. Staviti glavni grad suverene države u opsadu, onemogućiti mu snabdijevanje hranom, vodom, energentima, lijekovima i uz to ga sistematski danonoćno granatirati, snajperisati, te na njega ispaljivati zabranjena sredstva, ubijati i sakatiti nezaštićene i izgladnjele civile, uglavnom Bošnjake, očigledni su elementi zločina genocida, (iz)vršeni s namjerom da se potpuno ili djelimično unište Bošnjaci, kao nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva.

Raspoloživi i jasni dokazi potvrđuju postojanje *subjektivnog (mentalnog) elementa genocida - namjere* (*mens rea*) za izvršenje genocida nad Bošnjacima u Sarajevu i Republici Bosni i

Hercegovini. S tim u vezi, podsjećamo na dokaze o genocidnoj namjeri srpskog rukovodstva za formiranje jedinstvene srpske države, od kojih se većina odnosi na Sarajevo, a koje su javno iznosili najviši zvaničnici koji su neposredno radili na tom zajedničkom udruženom zločinačkom poduhvatu genocidnog karaktera.

David Harland je **“u brojnim prilikama svjedočio da su članovi rukovodstava bosanskih Srba izražavali spremnost da ostvare deklarirani cilj /formiranje jedinstvene srpske države/ po svaku cijenu”** i da je naročito Radovan Karadžić u svojim izjavama prije izvršenja genocida imao namjeru **istrebljenja Bošnjaka**. Naime, kod Radovana Karadžića je prije izvršenja genocida nad Bošnjacima postojala namjera (*mens rea*) za istrebljenje te nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Karadžić je 12. oktobra 1991. u telefonskom razgovoru s Gojkom Đogom (beogradskim književnikom i profesorom)¹⁰¹ otvoreno i neposredno iznio namjeru o izvršenju genocida nad Bošnjacima u Sarajevu, nacionalnom, etničkom i vjerskom grupom kao takvom, izjavljujući da će **nestati (“oni će nestati, taj narod će nestati sa lica zemlje..., ... da bi tu bilo krvi do koljena i da bi muslimanski narod nestao ... To će biti pokolj krvavi ...”)**. Obrazlažući te zločinačke namjere prema Bošnjacima (“...oni će nestati...”), Karadžić je naveo **“da ima 20.000 naoružanih Srba oko Sarajeva”, a “300-400.000 naoružanih Srba u Bosni i Hercegovini ... Plus je tu Armija /tj. JNA - prim. Izdavača/ i tehnika i sve to”**. Sarajevo je, po Karadžiću, trebalo biti **“crni kotao, gdje će 300.000 Muslimana umrijeti...”**¹⁰²

Karadžić je, u skladu s navedenim zločinačkim namjerama, politikom i praksom, u razgovoru s Momčilom Krajišnikom 13. oktobra 1991. ponovio namjeru o istrebljenju Bošnjaka u Sarajevu i Bosni i Hercegovini: **“Za dva-tri dana Sarajevo će nestati i biće pet stotina hiljada mrtvih. Za mjesec dana u Bosni i Hercegovini će nestati Muslimani...”**. U **“samo par dana Sarajevo će nestati i biće 500.000 mrtvih, u jednom mjesecu Muslimani će biti uništeni u Bosni i Hercegovini...”**¹⁰³

Srpska demokratska stranka Bosne i Hercegovine je 14. oktobra srušila **“krhki konsenzus koji je kako-tako održavao funkcionisanje podijeljenog Parlamenta. U toku burne sjednice, koja je trajala cijelu noć, delegati Srpske demokratske stranke su s prezirom odbacili prijedlog Stranke demokratske akcije i Hrvatske demokratske zajednice o suverenitetu Republike i položaju Bosne u Jugoslaviji”**. Naime, u noći između 14. i 15. oktobra 1991. Radovan Karadžić je na sjednici Skupštine SR Bosne i Hercegovine, na kojoj je razmatrano pitanje budućnosti Republike, **“objavio smrtnu kaznu muslimanskom narodu”**, javno zaprijetivši da Muslimani mogu nestati: **“... Ovo je put na koji vi hoćete da izvedete Bosnu i Hercegovinu**

¹⁰¹ Gojko Đogo je podržao Karadžićevu genocidnu namjeru prema Bošnjacima i ohrabrio ga u toj namjeri (“... Pa ja mislim ... treba /ih/ stući”), gdje će biti “krvi do kolena”. Naime, on je u telefonskom razgovoru podržao genocidnu namjeru protiv Bošnjaka, kao i politiku “čišćenja” u Republici Hrvatskoj. S tim u vezi, on je zastupao tezu o izbjeljivanju, posjedanju i utvrđivanju zapadne granice zamišljene (zacrtnane) Velike Srbije (“... Znaš šta ja mislim? Ja, pravo da ti kažem, mislim da mi moramo što pre izbiti, manje-više su izbili, ako ovo, čim sruše ovo, oni su stigli do Osjeka, zacrtali gore Dravom, stigli na Kupu, nek’ tamo stanu kod Karlovca, i to je manje-više zacrtan put, sad treba utvrditi”). Đogo je tada otvoreno iznio i genocidnu namjeru prema Hrvatima u Republici Hrvatskoj, izjavivši da “... gore sjeverno od dubrovačke reke, to treba pobiti, sve pobiti”. Tu politiku i praksu je podržao i Radovan Karadžić (“Dani”, 19. mart 2010, str. 38-45).

¹⁰² ICTY, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 53, 61 i 200, nap. 400; ICTY, TUŽILAC PROTIV RADOVANA KARADŽIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, Uvodna riječ Tužioca 28. oktobra 2009; S. Čekić, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU – planiranje, pripremanje, izvođenje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti - Kult B, Sarajevo, 2004, knj. 1, str. 496-497. Tom je prilikom Karadžić rekao i sljedeće: “Broj Srba će biti reduciran, a Hrvati će biti jedini koji će profitirati, pošto će oni sačuvati njihove opštine” (Isto).

¹⁰³ Isto, paragraf 688. Te genocidne namjere prema Bošnjacima Radovan Karadžić je ponovio i u razgovoru s Momčilom Mandićem (“Dani”, 14. februar 2003, str. 43).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ista ona autostrada pakla i stradanja kojom su pošli Slovenija i Hrvatska. Nemojte da mislite da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, a muslimanski narod možda u nestanak, jer muslimanski narod ne može da se odbrani ako bude rata ovdje..."¹⁰⁴

Radovan Karadžić je navedenu izjavu kasnije pojasnio, tvrdeći da su **"Muslimani najviše ugroženi. Oni su najviše ugroženi ne samo u fizičkom smislu, i ja nisam mislio da bi oni mogli nestati samo fizički; to je takođe početak kraja njihovog postojanja kao nacije"**.¹⁰⁵

U razgovoru s Miodragom Davidovićem, 15. oktobra 1991, R. Karadžić je ponovo potvrdio genocidnu namjeru, prije svega, prema rukovodstvu bošnjačkog naroda: **"Prije svega, niko od njihovog rukovodstva ne bi ostao živ. Za tri-četiri sata svi bi bili pobijeni. Ne bi imali šanse da opstanu uopšte."**¹⁰⁶

Radovan Karadžić je u više prilika spominjao i blokadu Sarajeva. Septembra 1991. je u telefonskom razgovoru informirao svoga vođu Slobodana Miloševića da je **"Romanija spremna na blokadu Sarajeva, odakle niko neće biti u stanju da napusti Sarajevo, biće to katastrofa"**.¹⁰⁷ Time je Karadžić, izvršavajući naredbe, instrukcije i druge smjernice koje je dobio od vođe Velikosrpskog pokreta, Slobodana Miloševića, i državnog rukovodstva Republike Srbije, još jednom (ponovio) ciljeve zločinačkog karaktera, što je 1992–1995. bila politika i praksa velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista.¹⁰⁸

I na zasjedanju "Skupštine srpskog naroda", 24-26. jula 1992. R. Karadžić je ponovo javno iznio namjeru o nestanku Bošnjaka (**"... da je ovaj sukob podjaren da bi nestali Muslimani"**).¹⁰⁹

Radovan Karadžić se najaktivnije uključio u realizaciju genocida nad Bošnjacima. On je na sastanku s generalom Smithom, 21. maja 1995, zaprijetio Vijeću sigurnosti Ujedinjenih nacija **"da će bosanski Srbi napasti Ujedinjene nacije i nametnuti ograničenja u komunalijama, kao što su gas i voda, da bi život bosanskim Muslimanima u Sarajevu učinio još jadnijim ukoliko Vijeće sigurnosti ne prestane da ugrožava 'ključnu vezu' sa Srbijom"**.¹¹⁰

Slične izjave prijetjećeg sadržaja - o genocidnoj namjeri prema Bošnjacima - davali su i drugi funkcioneri Srpske demokratske stranke, posebno dr. Dragan Kalinić, prof. dr. Biljana Plavšić, mr. Momčilo Krajišnik i drugi. Ljekar Dragan Kalinić je na 16. sjednici "Skupštine Srpske Republike Bosne i Hercegovine", 12. maja 1992, u svojstvu ministra zdravstva u samoproglašenoj državi, u vezi sa Sarajevom iznio genocidnu namjeru prema Bošnjacima: **"... poznajući ko nam je neprijatelj, u kojoj mjeri je on perfidan i u kojoj mjeri mu se ne može vjerovati sve dotle dok se on fizički, vojnički ne uništi i ne slomi, što podrazumijeva, naravno, eliminisanje i likvidaciju njegovih ključnih ljudi."**¹¹¹

¹⁰⁴ S. Čekić, nav. dj., str. 504; L. Silber-A. Litl, SMRT JUGOSLAVIJE, Beograd, 1996, str. 241-242; N. Cigar, GENOCID U BOSNI - POLITIKA "ETNIČKOG ČIŠĆENJA", Sarajevo, 1998, str. 47-48.

¹⁰⁵ N. Cigar, nav. dj., str. 47-48; S. Čekić, nav. dj., str. 504.

¹⁰⁶ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, 16. juni 2004, paragraf 241; MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI, Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo, 2007, str. 143.

¹⁰⁷ ICTY, Predmet: Br. IT-02-54-T, paragraf 689, nap. 1388; S. Čekić, nav. dj., knj. 1, str. 494; S. Čekić, ZLOČINI NA TRŽNICI MARKALE JEDAN OD NAJTUŽNIJIH DANA U HISTORIJU SARAJEVA, Korak, br.14/2009, str. 62.

¹⁰⁸ S. Čekić, nav. dj., str. 494.

¹⁰⁹ R. J. Donia, THE ASSEMBLY OF REPUBLIKA SRPSKA, 1992-1995, Highlights and Experts, Statement of Expert Witness presented to the ICTY, str. 93, paragraf 30, 29. juli 2003.

¹¹⁰ ICTY, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 760.

¹¹¹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA - ODLUKA PO PRIJEDLOGU PRIJATELJA SUDA ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, Hag, 16. juni 2004, paragraf 243; MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 144.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Profesor bioloških naučnih disciplina s Univerziteta u Sarajevu, ratni zločinac Biljana Plavšić, član Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine, a nakon velikosrpske agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu član "Predsjedništva" "Srpske Republike Bosne i Hercegovine", te kasnije predsjednik "Republike Srpske", 1. maja 1992, Bobu Doyleu, ličnom predstavniku lorda Davida Carringtona, rekla je: "... ukoliko dođe do podjele teritorije, Srbi zaslužuju veću teritoriju i da će, ako je potrebno, da tri miliona ljudi pogine da bi se riješio problem, oni to i učiniti."¹¹²

Biljana Plavšić je, po uzoru na autore Memoranduma SANU, "**koji su oblikovali negativne stereotipe o muslimanima kao stranom, inferiornom i opasnom faktorom**",¹¹³ jer je njihov položaj, "**usljed specifičnih geopolitičkih prilika**" onemogućavao uspostavljanje Velike Srbije,¹¹⁴ što je "**imalo ključni značaj za politiku njihovog fizičkog istrebljenja i raseljavanja**",¹¹⁵ bila izuzetan podstrekač srpskog naroda na genocid nad Bošnjacima. Ona je u novosadskom magazinu "Svet" 6. septembra 1993. napisala: "*Muslimani su genetski kvaran narod koji je prešao u islam i sada se, naravno, iz generacije u generaciju taj gen jednostavno kondezuje. Postaje sve gori i gori, izražava se jednostavno, diktira takav način razmišljanja i ponašanja. To je u genima već usađeno.*"¹¹⁶ Genetičarka Biljana Plavšić je u maju 1994. za "Oslobođenje" dala sličnu izjavu. "*Uznemiruje nas*", kaže Plavšić, "*činjenica povećanja broja sklopljenih brakova između Srba i Muslimana, jer kroz mešovite brakove dolazi do razmene gena između etničkih grupa, a to dovodi do degeneracije srpske nacionalnosti.*"¹¹⁷

U javnim nastupima spomenutih i drugih lidera i intelektualaca, uključujući i srpske orijentaliste, posebno profesora Darka Tanaskovića i Miroljuba Jeftića, koji su u dnevnoj i revijalnoj štampi, kao i u vojnom listu "Vojska", "redovno prikazivali islam kao inferioran, nazadan i nasilnički", osvajački rat i genocid propagirani su kao legitimno sredstvo za ostvarivanje srpske velikodržavne ideologije i politike. Biljana Plavšić je zapamćena i po sljedećoj izjavi: "*Ja bih više volela da potpuno očistimo istočnu Bosnu od Muslimana... Nas je (misli na Srbe - prim. Izdavača) 12 miliona, pa neka nas 6 miliona strada, ostalih 6 miliona će pošteno da živi.*" Sličnu tezu je još 1990. iznio akademik Dobrica Ćosić, kada je, navodno u krugovima Srpske akademije nauka i umetnosti, rekao da je: "*80.000 srpskih žrtava prihvatljivo za ostvarivanje nacionalnih ciljeva.*"¹¹⁸

Navedene javne izjave i prijetnje genocidom, direktno upućene Bošnjacima, nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj grupi kao takvoj, nesumnjivo potvrđuju postojanje namjere (*mens rea*) za izvršenje genocida, koji je na terenu realiziran po istom obrascu masovnog ubijanja, ranjavanja, zastrašivanja, protjerivanja i činjenja drugih oblika zločina zabranjenih po međunarodnom krivičnom i humanitarnom pravu. Navedene prijetnje izjave, javnog i neposrednog karaktera, sa značenjem direktnog i javnog **podsticanja** na izvršenje genocida, također, predstavljaju kažnjivo djelo po *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*.¹¹⁹

¹¹² Isto, paragraf 242.

¹¹³ N. Cigar, ULOGA SRPSKIH ORIJENTALISTA U OPRAVDAVANJU GENOCIDA NAD MUSLIMANIMA BALKANA, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 2001, str. 21.

¹¹⁴ S. Biserko, PODGRIJAVANJE ANTIISLAMIZMA U SRBIJI, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, maj 2007, str. 2.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Svet, 6. septembar 1993; S. Biserko, nav. dj., str. 3.

¹¹⁷ Oslobođenje, maj 1994.

¹¹⁸ S. Biserko, nav. dj., str. 3.

¹¹⁹ S tim u vezi, Antonio Kaseze tvrdi: "*Da bi podsticanje na genocid predstavljalo zločin, saglasno međunarodnom pravu, ono mora da bude ne samo neposredno već i javno*" (A. Kaseze, MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005, str. 230).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Začuđujuće je zašto ICTY, uključujući i Tužilaštvo, u predmetima protiv *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* nije koristio prijeteće izjave srpskih lidera kao očigledne dokaze o namjeri za izvršenje genocida nad Bošnjacima u Sarajevu i Bosni i Hercegovini, kao što se takvim direktnim dokazima ICTY koristio u svojoj *Odluci po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude* od 16. juna 2004. u predmetu protiv *Slobodana Miloševića*. ICTY je u toj odluci takve prijetnje, pored ostalih dokaza, uzeo kao relevantne da potvrdi **genocidnu namjeru i postojanje genocidnog plana da se unište Bošnjaci, kao nacionalna, etnička i vjerska grupa**, i zaključi **“da postoji dovoljno dokaza da je u Brčkom, Prijedoru, Sanskom Mostu, Srebrenici, Bijeljini, Ključu i Bosanskom Novom izvršen genocid”**, te da je Milošević **“bio učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu, koji je ključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski muslimani kao grupa”**.¹²⁰

Tužilaštvo ICTY-a u optužnicama protiv *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* nije ni uključilo optužbu za zločin genocida nad Bošnjacima kao ciljne grupe koju je trebalo u cijelosti ili djelimično uništiti. Raspoloživi dokazi nedvosmisleno potvrđuju krucijalnu činjenicu da su na području Sarajeva u vrijeme opsade evidentni i očigledni svi (pet) elementi zločina genocida, definirani u *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida* (1948), a) **ubijanje pripadnika grupe**, b) **nanošenje teških tjelesnih ili psihičkih povreda pripadnicima grupe**, c) **namjerno nametanje grupi teških životnih uvjeta sračunatih da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja**, d) **nametanje mjera kojima je namjera spriječiti rađanje unutar grupe** i e) **prisilno premještanje djece iz jedne u drugu grupu**. Brojni dokazi potvrđuju da su u praksi izvršene smišljene, planske, organizirane, ciljno definirane, namjerne radnje, koje predstavljaju *objektivne (bitne) elemente zločina genocida (actus reus)*, izvršene nad Bošnjacima za vrijeme i u toku opsade Sarajeva.

Pukovnik JNA/Vojske Jugoslavije Tomislav Šipčić (komandant “Sarajevsko-romanijskog korpusa”) izdavao je naredbe za izvršenje zločina na području Sarajeva. S tim u vezi, on je, primjera radi, u *Instrukciji za dalja dejstva*, koju je 7. juna 1992. dostavio svim komandama, jedinicama i ustanovama tog korpusa, pored ostalog, naglasio da **“Sarajevsko-romanijski korpus ima zadatak da pogodnim grupisanjem snaga očisti dijelove Sarajeva sa većinskim srpskim stanovništvom”**. Naglašavajući taj zadatak, pukovnik Šipčić je, pored presijecanja Grada **“pravcem: Nedžarići – Stup – Rajlovac”**, te **“obezbediti širi rejon Sarajevskog aerodroma”**, naredio **“čišćenje Mojmila, Dobrinje, Butmira i Sokolović-Kolonije”**, kao i **“širi rejon Aerodroma Sarajevo (Dobrinja, Butmir, Sokolović-Kolonija, Mojnilo i Zlatište) ...”**.¹²¹

General Mladić, visoki oficir JNA/VJ, usmenim naredbama naređivao je i usmjeravao artiljerijsku vatru po civilima i civilnom stanovništvu i civilnim objektima, a posebno na Pofaliće i Velešiće, poznata sarajevska naselja u opsadi, u kojima su, uglavnom, živjeli Bošnjaci, jer tamo nije bilo puno Srba, pogotovo “njegovih” Srba (*“Tucite Pofaliće i Velešiće /treba Velešiće/ ... tamo nema srpskog življa puno...”*). Ta naredba direktan je dokaz o postojanju genocidne namjere da se i na prostoru Sarajeva, kao i cijele Bosne i Hercegovine, unište Bošnjaci kao nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva.

¹²⁰ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA - ODLUKA PO PRIJEDLOGU ZA DONOŠENJE OSLOBAĐAJUĆE PRESUDE, Hag, 16. juni 2004, paragrafi 246, 288-289 i 323; MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - Međupresuda Haškog tribunala od 16. juna 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 144.

¹²¹ AIIZ, inv. br. 2-3231, Komanda SRK/Sarajevsko-romanijskog korpusa/, str. pov. br. 10-74-44, 7. juni 1992. - Iliđanskoj brigadi i drugima (“Na ličnost komandanta”), *Instrukcija za dalja dejstva*. U tom dokumentu pukovnik Šipčić na više mjesta koristi termin *očistiti, čistiti*.

Kada je na suđenju generalu Dragomiru Miloševiću Pretresnom vijeću ICTY prikazan snimljeni prilog masakra na Markalama od 28. augusta 1995, koji je snimio Martin Bell i poslao svojoj redakciji BBC, pred tim pretresnim vijećem on je izjavio: *“Nisam srećan zbog toga što, zbog uređivačke politike, BBC nije mogao da prikaže stvarne razmjere krvoprolića, da se engleska javnost ne bi suviše uznemirila.”* BBC bi se, smatra Bell, *“morao zbog toga stidjeti”*.¹²²

Namjerna, smišljena, koordinirana, rasprostranjena, sistematska, snažna, neselektivna, prekomjerna i nesrazmjerna *kampanja* granatiranja civilnog stanovništva i civilnih područja Sarajeva i snajperskog napada na civile, od čega je, pored ostalog, ubijeno i ranjeno na hiljade civila, provođena je u kontinuitetu i na način da se nešto slično nije dogodilo u historiji čovječanstva od Drugog svjetskog rata. Takva namjerna kampanja nije bila usmjerena na neku apstraktnu društvenu grupu, na civilno stanovništvo, kako je navedeno u optužnicama protiv Galića i Miloševića,¹²³ već na konkretnu, međunarodnim humanitarnim pravom (pravno) zaštićenu, grupu koja je živjela (i živi) u Velešićima, Pofalićima i drugim naseljima Sarajeva u opsadi. To su, uglavnom, Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva, na koju su artiljerijsku i drugu vatru namjerno usmjeravali najviši oficiri Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) Ratko Mladić, Stanislav Galić, Dragomir Milošević i drugi.¹²⁴

U krivičnopravnoj i kriminološkoj teoriji zločin je definiran **namjerom za zločin** (*mens rea*) i samim **zločinačkim činom** (*actus reus*). Ova dva elementa neophodna su u dokazivanju bilo kog krivičnog djela, pa tako i krivičnog djela zločina genocida, koji je određen precizno definiranom *namjerom* (*mens rea*) da se određenim zločinačkim djelom jedna etnička ili druga (*Konvencijom* definirana) zaštićena grupa uništi u cijelosti ili djelimično.

Iz brojnih izjava velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista i glasnogovornika proizlazi da je postojala vrlo jasna namjera za uništenjem, prvenstveno u fizičkom a onda i u kulturnom smislu, Bošnjaka, koji nedvojbeno predstavljaju nacionalnu, etničku i vjersku grupu kao takvu, u jednom njenom dijelu – onome koji nastanjuje Sarajevo. Za izvršenje zločina, Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija) prilikom opsade glavnog grada Republike Bosne i Hercegovine, kao način izvršenja zločina, odabrala je način i oblik izvršenja zločina – kampanju danonoćnog i neprestanog snajperskog i artiljerijskog djelovanja po civilima i civilnom stanovništvu u Sarajevu, time dodatno pogoršavajući uvjete opsade o kojima je u ovom djelu rečeno dovoljno – a koji je takav da može dovesti, ne samo do ostvarenja planirane zločinačke namjere genocidnog karaktera (uništenje Bošnjaka kao nacionalne, etničke i vjerske grupe u jednom dijelu, dakle, genocida) nego – a to se neophodno događa – i do stradavanja drugih pojedinaca koji nisu obuhvaćeni genocidnom namjerom. Njihovo stradavanje je agresor itekako mogao pretpostaviti (*dolus eventualis*), a ono je dijelom bilo i ciljano – oni koji su, uz (planirane) žrtve genocida, ostali u opsadi bili su “izdajnici” ili “balije”.

¹²² ICTY, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Svjedočenje novinara Martina Bella, T. 5265.

¹²³ ICTY, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, OPTUŽNICA, 26. mart 1999, paragraf 5; ICTY, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, OPTUŽNICA, 18. decembar 2006, paragraf 5.

¹²⁴ ICTY u predmetima *Stanislav Galić* i *Dragomir Milošević* nije imao tačne podatke o etničkom sastavu stanovništva Sarajeva u opsadi, ali je imao približno tačne podatke o broju stradanja ljudi po osnovu njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti. Demografska sekcija Tužilaštva ICTY-a podnijela je izvještaj pred Pretresnim vijećem u predmetu *Stanislav Galić* u kojem se, pored ostalog, navodi da su *“stope ubijenih i ranjenih daleko veće među Muslimanima nego među drugim etničkim grupama, što se može dovesti u vezu sa etničkim sastavom ugroženosti”* (Ewa Tabeau, et., RAT U BROJKAMA - Demografski gubici u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. do 1999, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, 2009, str. 572).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Takav ishod zločinačkog djelovanja Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) ne isključuje kvalifikaciju zločina počinjenog u Sarajevu i nad Sarajlijama kao genocid, nego dovodi i do toga da su, osim genocida, počinjeni i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, za koje su, također, odgovorni počiniooci genocida. U sistematici međunarodnog prava, genocid nije "isključiv" zločin, pri čemu se ne smije dopustiti redukcija zločina koji neupitno ispunjava kriterije iz definicije zločina genocida na niži stupanj odgovornosti, samo zato što su istovremeno počinjeni i drugi oblici teških zločina. To je ne samo nedopustiva pravna relativizacija nego i neviđena uvreda svim žrtvama zločina genocida – ali i prema onima koji su žrtve drugih ("negenocidnih") oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Istraživači holokausta i genocida očekuju i traže od ICTY-a u predmetima *Karadžić* i *Mladić* da će razumjeti i pravilno primijeniti sve raspoložive dokaze, a posebno o genocidnoj namjeri Radovana Karadžića i ostalih iz lanca udruženog zločinačkog poduhvata i ukupnih dešavanja na terenu, usklađenih s naređenjima generala Mladića i drugih oficira JNA/Vojske Jugoslavije. To je očigledan dokaz postojanja genocidne namjere (*mens rea*) i spremnosti srpskih snaga da (potpuno ili djelimično) unište Bošnjake, nacionalnu, etničku i vjersku grupu kao takvu.

Genocidnu namjeru o tome da se u Sarajevu u opsadi potpuno ili djelimično unište Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva, Tužilaštvo ICTY-a je moglo dokazivati istom metodologijom kojom je dokazivalo i postojanje namjere da se civilnom stanovništvu *terorom* sistematskog granatiranja i snajperskog djelovanja proizvede *ekstremni strah*, koji bi ih natjerao, kako to ICTY zaključuje, na bjekstvo iz Sarajeva u opsadi. Naime, na isti način kako je u presudama Stanislavu Galiću i Dragomiru Miloševiću izveden zaključak o postojanju namjere da se *terorom* nad stanovništvom Sarajeva izazove "*ekstremni strah*", pouzdano se može izvesti zaključak da je, van svake razumne sumnje, u Sarajevu u opsadi postojala **namjera** o istrebljenju Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. Pretresno vijeće u predmetu Tužilac protiv *Dragomira Miloševića* znalo je za kampanju kontinuiranog granatiranja, snajperisanja i stavljanja stanovništva u ekstremno teške uvjete života. Tužilaštvo "**svojim dokazima želi pokazati da je u to vrijeme postojala 'kampanja granatiranja i snajperskog djelovanja' i da je optuženi znao za nju i da ju je, što je još značajnije, nastavio tokom perioda na koji se odnosi Optužnica. Izbijanje sukoba u Sarajevu i period od 10. septembra 1992. do 10. augusta 1994. su činjenice o kojima je već presuđeno u predmetu Galić**".¹²⁵ ICTY je u predmetima *Galić* i *Milošević*, koristeći istu metodologiju, zaključio da su obojica optuženih imala isti osnovni cilj - **terorisanje civilnog stanovništva Sarajeva** u opsadi, radi izazivanja *ekstremnog straha*, koji će, po njihovom mišljenju, izazvati napuštanje grada Sarajeva. Oni su takav zaključak izveli na osnovu okolnosti djela nasilja ili prijetnje nasiljem, to jest na osnovu njegovog karaktera, načina i vremena trajanja.

Tužilac ICTY-a je izveo dokaze da je general Dragomir Milošević, kao komandant "Sarajevsko-romanijskog korpusa", "provodio 'kampanju snajperskog djelovanja i granatiranja' civila i civilnih područja i civilnog stanovništva Sarajeva". Ti napadi - koje su provodile "snage bosanskih Srba u sastavu SRK-a ili njene pripojene snage, odnosno snage pridružene oružanim snagama Republike Srpske" - po ocjeni tužioca, bili su "smišljeni, neselektivni, prekomjerni i

¹²⁵ ICTY, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRETRESNO VIJEĆE, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragraf 142.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

nesrazmjerni u odnosu na očekivanu konkretnu i direktnu vojnu korist". S tim u vezi, tužilac je tvrdio da je **"prvenstveni cilj** te 'kampanje' bio terorisanje civilnog stanovništva Sarajeva".¹²⁶

ICTY je potvrdio postojanje rasprostranjene i sistematske kampanje granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civila i civilnog stanovništva u Sarajevu, koja je, po ocjeni tog suda, **"prevažadno imala za cilj sprovođenje terora nad civilnim stanovništvom"**.¹²⁷

Galić je optužen da je naredio "kampanju napada na civile" i da je "vodio kampanju granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civilnog stanovništva Sarajeva, uzrokujući smrt i ranjavanje civila s **osnovnim ciljem sprovođenja terora nad civilnim stanovništvom"**.¹²⁸ ICTY je u predmetu *Galić*, pored ostalog, utvrdio da su **"napadi na civile bili brojni, ali ne konzistentno toliko intenzivni da bi se govorilo o pokušaju SRK da potpuno uništi ili čak smanji broj civilnog stanovništva putem iznurivanja... jedini razuman zaključak u svjetlu dokaza sa ovog suđenja je da je osnovna namjera kampanje bila da se kod civilnog stanovništva izazove stanje izuzetnog straha"**.¹²⁹ Taj "razuman" zaključak nije tačan, kao što nije tačna ni ocjena optužbe protiv *Stanislava Galića* kako je cilj **"napada na sarajevske civile"** koji "često nisu imali veze sa vojnim djelovanjem", bio **"da stanovništvo drže u neprekidnom strahu"**.¹³⁰ To je, pored ostalog, u suprotnosti s ocjenom Pretresnog vijeća o tome kako napadi na sarajevske civile "često nisu imali veze sa vojnim djelovanjem".¹³¹

Kampanja granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civilnog stanovništva Sarajeva koja je uzrokovala "smrt i ranjavanje civila" nije imala cilj (te ni osnovni cilj) "sprovođenje terora nad civilnim stanovništvom". Cilj te i takve kampanje, namjerno usmjeravane na civile i civilno stanovništvo, bio je zločin genocida nad jednim narodom, odnosno Bošnjacima, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve. General Galić, kao što to optužba s pravom tvrdi, "snosi krivičnu odgovornost za planiranje, poticanje, naređivanje, izvršavanje ili na drugi način pomaganje i podupiranje planiranja, pripreme ili izvođenja kampanje granatiranja i snajperskog djelovanja protiv civilnog stanovništva Sarajeva".¹³²

ICTY je, također, morao znati da se zaključak o postojanju namjere (iz)vršenja genocidnih radnji može izvesti i na osnovu geografskog rasporeda zločinačkog djelovanja (lokacija napada). Sarajevska naselja Velešići, Pofalići, kao i druga naselja u opsadi, namjerno su ciljana mjesta zato što u njima nema "puno Srba". Uskraćivanje snabdijevanja vodom bilo je s namjerom da poput lovca koji koristi odgovarajući mamac privuče žrtve na mjesto gdje ih može lakše i više poubijati. Činjenice koje su utvrdila vijeća ICTY-a, a koje se odnose na to da su civili i civilno stanovništvo napadani na mjestima za koje se dobro znalo da ih često posjećuju u sklopu svojih svakodnevnih aktivnosti, uzete su kao uvjerljiv dokaz postojanja rasprostranjenih i sistematskih napada na civilno stanovništvo. Zato je ubijanje i ranjavanje civila i civilnog stanovništva, uključujući i djecu, velikosrpski agresor najčešće vršio upravo na tim mjestima, u vrijeme kada su izlazili iz skloništa – podruma i haustora, radi snabdijevanja vodom, kada su odlazili na mjesta

¹²⁶ Isto, paragraf 6.

¹²⁷ ICTY, SAŽETAK PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, Hag, 5. decembar 2003, str. 3.

¹²⁸ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, OPTUŽNICA, 26. mart 1999, tačka 1.

¹²⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 593; ICTY, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, PRESUDA, 30. novembar 2006, paragrafi 107-109, 335, 386-390.

¹³⁰ ICTY, TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, OPTUŽNICA, 26. mart 1999, paragraf 4/b.

¹³¹ Isto.

¹³² ICTY, TUŽILAC PROTIV *STANISLAVA GALIĆA*, OPTUŽNICA, 26. mart 1999, paragraf 10.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

podjele humanitarne pomoći ili dok su bili u potrazi za drvima. Agresor je ubijao i djecu dok su se igrala.

Postojanje namjere (*mens rea*), kao subjektivnog elementa genocida, da se u Sarajevu u opsadi potpuno ili djelimično unište Bošnjaci, pripadnici nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, Tužilaštvo ICTY-a je moglo dokazivati po istoj metodologiji po kojoj je dokazivalo postojanje namjere da se *terorom* kod stanovništva izazove *ekstremni strah*. Zločini su vršeni po istom obrascu cijelo vrijeme opsade, bez obzira što su se mijenjali komandanti i drugi pripadnici Vojske Jugoslavije koja je držala Sarajevo u opsadi. Neznatan procent nebošnjaka, koji su u opsadi Sarajeva terorisani od srpskih snaga na isti način i istim intenzitetom kao i ciljna grupa Bošnjaci, ne može biti dovoljan razlog da se zaključi da nije postojala *posebna namjera (dolus specialis)* da se potpuno ili djelimično unište Bošnjaci, kao dio lanca njihovog uništenja ili istrebljenja na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine.

U jednom relevantnom slučaju, tužilac je pred Međunarodnim krivičnim tribunalom za Ruandu (ICTR) optužio Georgesu Ruggia, novinara "Radio Mille Collines", za **neposredno i javno podstrekavanje na vršenje genocida i zločina protiv čovječnosti**. Optuženi je priznao krivicu i Sud mu je izrekao kaznu, jer su neposredne i javne radioemisije imale za cilj "da, na diskriminatorskoj osnovi, izdvoje etničku grupu Tutsi i Belgijance - da im uskraćuju njihova osnovna ljudska prava na život, slobodu i ostale ljudske vrijednosti koje su uživali kao pripadnici šire zajednice", pri čemu je "cilj toga bio da dođe do ubijanja i uklanjanja tih lica iz društva u kome su živjeli zajedno s izvršiocima i, na kraju, i iz samog čovječanstva".¹³³ Takvo presuđivanje ICTR-a je za ICTY, u predmetima *Galić* i *Milošević*, trebalo predstavljati sudski presedan u donošenju zaključaka po pitanju genocidne namjere. To znači da postoji relevantna sudska praksa prema kojoj se zločin genocida može izreći i u slučajevima kada je postojala namjera da se djelimično ili potpuno uništi neka grupa kao takva, koja u vrijeme izvršenja radnji genocida nije, na tom prostoru, bila nacionalno, etnički, vjerski ili rasno potpuno "čista". Dovoljno je da je postojala namjera da se uništi neka od navedenih grupa kao takva. U slučaju opsade Sarajeva podsticanje na genocid nad Bošnjacima, direktne naredbe da se ciljano gađaju mjesta gdje nema mnogo Srba, te sistematske genocidne radnje koje su dovele ili su mogle dovesti do potpunog ili djelimičnog uništenja Bošnjaka, koji su bili ciljna grupa kao takva za potpuno ili djelimično uništenje, bili su dovoljni razlozi da ICTY, izvan svake razumne sumnje, zaključi da je postojala namjera da se i u Sarajevu potpuno ili djelimično unište Bošnjaci, nacionalna, etnička ili vjerska grupa kao takva.

Specijalni izvjetilac Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava Tadeusz Mazowiecki tvrdi da "... opsada, uključujući granatiranje naseljenih mjesta i prekidanje snabdijevanja hranom i ostalim neophodnim namirnicama, predstavlja još jednu taktiku koja se koristila da bi se muslimani i etnički Hrvati **primorali na bjekstvo**".¹³⁴ I ovaj hipotetički stav Tadeusza Mazowieckog o ciljevima opsade, pored ostalog, poslužio je ICTY-u u predmetima protiv generala *Galića* i *Miloševića* da konstatira "**da nije neosporno utvrđeno da su djela činjena sa specifičnom namjerom (dolus specialis) da se potpuno ili djelimično uništi zaštićena grupa**".¹³⁵ Nažalost, riječ je o flagrantno

¹³³ A. Kaseze, MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd, 2005, str. 231.

¹³⁴ UNITED NATIONS, COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, SITUATION OF RIGHTS THE TERRITORY OF FORMER YUGOSLAVIA, *Report on the situation of human rights in the territory of the former Yugoslavia by Tadeusz Mazowiecki*, E/CN:4/1992/S-1/9, 28. august 1992, paragrafi 17-18; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE, PRESUDA – BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE (u daljem tekstu: MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA), Hag, 26. februar 2007, paragraf 17.

¹³⁵ MEĐUNARODNI SUD PRAVDE, PRESUDA, 26. februar 2007, paragraf 328.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

pogrešnoj percepciji Mazowieckog koja je ICTY dovela do pogrešnog zaključka da se radilo o sistematskim granatiranjima i snajperisanjima civilnog stanovništva Sarajeva u opsadi, čiji je osnovni cilj bilo proizvođenje ekstremnog straha zbog kojeg su civili i civilno stanovništvo trebali napustiti Sarajevo.

ICTY u predmetima *Galić i Milošević*, vjerovatno slijedeći takvu poruku službenika UN-a, nije smatrao da su brojna djela zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, počinjena u Sarajevu u opsadi, vršena s **posebnom namjerom** da se potpuno ili djelimično unište Bošnjaci Sarajeva u opsadi, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva, odnosno da se radi o dijelu jedinstvenog obrasca u (iz)vršenju zločina genocida nad Bošnjacima na svim okupiranim područjima Bosne i Hercegovine. Optuženim, Galiću i Miloševiću, presuđeno je za ubistva, činjenja nehumanih djela i provođenje **terora nad civilnim stanovništvom**, odnosno zločine protiv čovječnosti i kršenje zakona ili običaja ratovanja.

Sušтина obrazloženja presuda visokim oficirima Vojske Jugoslavije Galiću i Miloševiću je u tome što su držali Sarajevo u opsadi, pri čemu su namjerno, svjesno, sistematski i rasprostranjeno granatirali i snajperisali civilno stanovništvo, s namjerom i znanjem o težini krivičnih djela nad civilnim stanovništvom, držeći ga u takvim životnim uvjetima koji se ne pamte od Drugog svjetskog rata. Pri tome su morali biti svjesni težine pravno nedopustivih radnji, koje su dovele do masovnog uništavanja civilnog stanovništva, među kojima su dominantni bili Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva. Tužilaštvo ICTY-a protiv generala Galića i Miloševića nije podiglo optužnicu za zločin genocida, kao najtežeg djela iz zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, čime je ublažilo kvalifikaciju težine zločina, navedenih u optužnicama i, kasnije, presudama Galiću i Miloševiću. Ovakvo reduciranje optužnice i vođenje postupka za druga krivična djela imalo je za posljedicu značajno amnestiranje potpune odgovornosti za izvršene najteže zločine.

Tužilaštvo nije po komandnoj odgovornosti optužilo ovu dvojicu oficira Vojske Jugoslavije za genocid ili bilo koje drugo (kažnjivo) djelo nabrojano u članu III *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*. Srpski generali Galić i Milošević nisu namjerno, dakle, svjesno sistematski granatirali i snajperisali civilno stanovništvo kako bi ga prisilili da napusti Sarajevo, kako je to zaključio ICTY, nego su ga sistematski granatirali i snajperisali svjesno, s namjerom i željom da potpuno ili djelimično unište ili istrijebe dominantnu nacionalnu, etničku i vjersku grupu kao takvu - Bošnjake. Cjelovitiji i produbljeniji istraživački napor doveo bi do pouzdanog saznanja da su žrtve opsade Sarajeva, kao samo jedne karike u lancu zločina za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, bili Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva, za koju je postojala namjera o njenom istrebljenju. Izvršeni genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu u opsadi, nezapamćeni od Drugog svjetskog rata, nisu za "osnovni cilj", kakvu mu je kvalifikaciju dao ICTY, imali proizvođenje *ekstremnog straha*, već potpuno ili djelimično fizičko uništenje Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Istraživači holokausta i genocida smatraju, a taj pristup je ICTY koristio u predmetima protiv *Slobodana Miloševića* i protiv *Jelisića*, da se, čak i u nedostatku direktnih dokaza, iz evidentnih činjenica o sistematičnosti i (ili) koherentnosti, te žestini, brutalnosti, obimu i dugotrajnosti rasprostranjenog terorisanja i uništavanja Sarajeva, u kojem su dominantno bili Bošnjaci, može

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

(iz)van svake razumne sumnje, izvesti zaključak da je postojala namjera (*mens rea*) da se Bošnjaci, nacionalna, etnička i vjerska grupa kao takva potpuno ili djelimično istrijebe. Na osnovu brojnih dokaza pouzdano se može zaključiti da su tokom opsade Sarajeva Bošnjaci na sistematičan način istrebljivani.

Istraživanja objavljena u ovoj studiji potvrđuju i brojne druge nalaze, uključujući i istraživanja sarajevskih kliničkih radnika i sociologa, provedenih tokom 1993. i 1994. na sarajevskoj djeci u opsadi, uzrasta do 18 godina,¹³⁶ da su genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu u opsadi imali za cilj, pored ostalog, i teško narušavanje psihičkog integriteta civila i civilnog stanovništva, pogotovo na najmlađim uzrastima, koji, kod većine oboljelih, ostavlja dugoročne, pa čak i trajne, a u brojnim slučajevima i transgeneracijske posljedice.

Napadi (smišljeni, planski, sistematski, namjerni, rasprostranjeni) na Sarajevo i počinjeni zločini nad Bošnjacima (iz)vršeni su od marta 1992. do decembra 1995, odnosno 19. marta 1996, mada su se u tom periodu komandanti korpusa mijenjali četiri puta (Vojislav Đurđević - prvi, Tomislav Šipčić - drugi, Stanislav Galić - treći i Dragomir Milošević - četvrti). *Opći kontekst, genocidna ideologija i politika, izvršeni zločini, sistematski usmjereni napadi protiv iste (zaštićene) grupe, razmjere, obrazac (koherentan niz radnji) i intenzitet napada, na hiljade ubijenih i ranjenih pripadnika zaštićene grupe kao takve, terorisanje i okrutno postupanje i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava* van svake razumne sumnje su jasni pokazatelji zločina genocida (*actus reus*), izvršenog s **namjerom**, uključujući i *specifičnu namjeru (dolus specialis)*, da se potpuno ili djelimično uništi zaštićena grupa kao takva. To znači da su bili ranije dogovoreni i isplanirani obrasci uništenja Bošnjaka i na području Sarajeva, glavnog grada Republike Bosne i Hercegovine. Ubijanja i ranjavanja, kao i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, izvođena s osnovnom namjerom potpunog ili djelimičnog uništenja Bošnjaka, van svake sumnje su dovoljan dokaz koji pokazuje da je i nad Bošnjacima Sarajeva u opsadi na kraju XX stoljeća izvršen najteži zločin - zločin genocida.

Kampanjom rasprostranjenog i sistematskog granatiranja i snajperisanja civila u Sarajevu, Tužilaštvo ICTY je u predmetima protiv *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* dokazivalo namjeru *terorisanja* civilnog stanovništva u opsadi, kako bi se proizveo "*ekstremni strah među stanovništvom u opsadi*". Upotrebom takve pravne kvalifikacije ICTY je želio izbjeći još težu kvalifikaciju zločina koje su provodile srpske snage. Nažalost, ICTY nije nastojao da, u skladu s *Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, dokaže da je "*ekstremni strah*", koji je ciljnoj grupi u Sarajevu za vrijeme opsade teško narušio psihički integritet, jedan od elemenata genocida. *Ekstremni strah* stanovništva mogao se postići i drugim načinima, ne koristeći, posebno nesrazmjerna vojnim potrebama, namjerna sistematska granatiranja, snajperisanja i sprečavanja snabdijevanja Sarajeva u opsadi najnužnijim životnim i medicinskim potrebama, pri čemu je, prema podacima Demografskog odjeljenja Tužilaštva ICTY-a, ubijeno i umrlo 18.889 žrtava, a neuporedivo ih je više fizički i psihički ranjeno.

ICTY je raspolagao brojnim dokazima o **namjernim** ubistvima i sve dokaze je prihvatio kao razumne. Tužilaštvo je izvelo brojne svjedoke, žrtve i posmatrače međunarodne zajednice,

¹³⁶ \PSIHOSOCIJALNI ASPEKTI RATA U REPUBLICI BOSNI I HERCEGOVINI, Odjeljenje medicinskih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 25, Sarajevo, 1995.

komandante UNPROFOR-a, strane novinare i druge, "koji su svi od reda posvjedočili da su civili u Sarajevu gađani iz pješadijskog oružja ili granatirani s područja pod kontrolom Sarajevsko-romanijskog korpusa... većinu meta koje su vidjeli činili su civili. Posvjedočili su da su gotovo svakodnevno vidjeli pogođene civile".¹³⁷ Brojni dokumenti s kojim je ICTY rapolagao, te iskazi svjedoka, ukazuju da su napadi na civile Sarajeva u opsadi bili rasprostranjeni, sistematični i (ili) koherentni.

Pretresna vijeća u presudama Galiću i Miloševiću su te zločine opisali kao da se radi o "užasnoj priči o opsadi Sarajeva", "smišljenom, neselektivnom i nesrazmjernom gađanju civila" i da je "učinak u ranjavanju, ubijanju, uništavanju i psihičkom djelovanju na civile bio užasan".¹³⁸

Nanošenje teških tjelesnih i psihičkih povreda i namjerno nametanje civilnom stanovništvu uvjeta života sračunatih da dovedu do njegovog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja bila je strategija u realizaciji cilja potpunog istrebljenja Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Očigledno je da je postojalo dovoljno razumnih osnova da optužnice i presude protiv generala *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* uključuju i zločin genocida, prije svega, jer brojni dokazi različite provenijencije nedvosmisleno potvrđuju da je Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija), koristeći svoje (legalne) oružane snage – Jugoslavensku narodnu armiju/Vojsku Jugoslavije, sa srpskim kolaboracionistima iz Republike Bosne i Hercegovine, na **koherentan i (ili) sistematičan način: vršila rasprostranjena masovna i pojedinačna ubistva Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve, što je dovelo do nanošenja teških tjelesnih i psihičkih povreda pripadnicima te grupe, tj. Bošnjaka; nametala životne uvjete koji su dovodili do njihovog djelimičnog fizičkog uništenja; te nametala mjere u cilju sprečavanja rađanja unutar te grupe.**

Nažalost, i Međunarodni sud pravde vodio se istom logikom kao i ICTY. U donošenju Presude u predmetu *Bosna i Hercegovina protiv Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija)*, 26. februara 2007, Međunarodni sud pravde je uzeo u obzir i činjenice prethodno dokazane u predmetu *Galić* pred ICTY-em: - "da su srpske snage (SRK) vršile kampanju granatiranja i snajperskog gađanja civilnog stanovništva Sarajeva"; - "da su civili u oblastima Sarajeva koje je držala Vojska Republike Srpske bili izloženi direktnim ili neselektivnim napadima sa teritorije pod kontrolom Sarajevsko-romanijskog korpusa i da je zbog toga najmanje više stotina civila ubijeno, a više hiljada ranjeno"; - "da je granatiranje koje je pogodilo pijacu Markale 5. februara 1994, pri čemu je 60 lica ubijeno, a preko 140 povrijeđeno, izvršeno s linija bosanskih Srba i da je namjerno bilo usmjereno na civile"; - "da su skoro svi događaji" koje je Bosna i Hercegovina ("podnosilac Tužbe") spomenula "utvrđeni na osnovu raspoloživih dokaza" i dr.¹³⁹ Međunarodni sud pravde je, također, prihvatio procjenu *Komisije eksperata Ujedinjenih nacija za istraživanje povreda međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji* (Bassiounijeva komisija) da je u Sarajevu u vrijeme opsade "prosječno dnevno bilo oko 329 granatnih napada, čiji se broj povećao na 3.777 na dan 22. jula 1993".¹⁴⁰ Međunarodni sud pravde je na osnovu tih činjenica utvrdio da je u Sarajevu

¹³⁷ Isto, paragrafi 587 i 588.

¹³⁸ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, PRESUDA, 12. decembar 2007, paragrafi 881, 912, 939, 971 i 991; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA, 5. decembar 2003, paragrafi 387, 415-416, 526, 561, 589, 591 i 736.

¹³⁹ MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragrafi 323-328.

¹⁴⁰ Isto, paragraf 328; THE UNITED NATIONS COMMISSION OF EXPERTS ESTABLISHED PURSUANT TO SECURITY COUNCIL RESOLUTION 780: *Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia* (1992), tom II, Aneks VI, str. 8.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

došlo do "ubijanja muslimanskih civila kao rezultat stalnog granatiranja od bosanskih Srba, da se Sarajevo redovno granatira, da snajperisti ubijaju nedužne civile", itd. Međutim, iako je Međunarodni sud pravde zaključio **"da su srpske snage u Sarajevu i drugim gradovima namjerno ciljale na civilne pripadnike zaštićene grupe"**, odnosno na Bošnjake, on nije našao **"dovoljno dokaza"** da su ta djela **"vršena sa specifičnom namjerom da se potpuno ili djelimično uništi zaštićena grupa"**.¹⁴¹

U nastojanju da potkrijepi takvu argumentaciju, Sud navodi kako je ICTY, u predmetu *Galić*, utvrdio sljedeće: **"napadi na civile su bili brojni, ali ne konzistentno toliko intenzivni da bi se govorilo o pokušaju SRK da potpuno uništi ili čak smanji broj civilnog stanovništva putem iznurivanja jedini razuman zaključak u svjetlu dokaza sa ovog suđenja je da osnova kampanje bila da se izazove kod civilnog stanovništva stanje izuzetnog straha."**¹⁴²

Navedeni zaključci, po Međunarodnom sudu pravde, "nisu poništeni presudom Žalbenog vijeća od 30. novembra 2006".¹⁴³ U nastojanju da podrži takav stav ICTY-a, koji je u suprotnosti s relevantnom dokumentacijom i izbjegne zaključak o postojanju genocidne namjere, Međunarodni sud pravde citira mišljenje specijalnog izvjestioca Komisije Ujedinjenih nacija za ljudska prava da **"opsada, uključujući granatiranje naseljenih mjesta i prekidanje snabdijevanja hranom i ostalim neophodnim namirnicama, predstavlja još jednu taktiku koja se koristila da bi se Muslimani i etnički Hrvati primorali na bjekstvo"**.¹⁴⁴ Imajući to u vidu, Međunarodni sud pravde je konstatirao **"da nije neosporno utvrđeno da su djela činjena sa specifičnom namjerom (dolus specialis) da se potpuno ili djelimično uništi zaštićena grupa"**.¹⁴⁵

Svijet je dobro znao šta se događa u Sarajevu - sigurnosnoj zoni Ujedinjenih nacija. Sve četiri godine opsade Sarajevo su pohodili brojni zvaničnici i službenici međunarodne zajednice, humanitarci, istraživači, znanstveni radnici i drugi.¹⁴⁶ Svi su oni bili neposredni svjedoci danonoćnog pokolja civila i civilnog stanovništva u Sarajevu u opsadi.

ICTY je na osnovu vlastitih nalaza, koji imaju snagu valjanih argumenata u sudskim procesima dokazivanja, izveo nelogičan i pogrešan zaključak, što je, nažalost, u društvenoj, odnosno političkoj praksi svojstveno političarima, kada se svjesno i namjerno vrši zamjena teza, a što se u

¹⁴¹ Isto, paragraf 323.

¹⁴² MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragraf 328; ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembar 2003, paragraf 593.

¹⁴³ ICTY, ŽALBENO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, 30. novembar 2006, paragrafi 107-109, 335 i 386-390; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragraf 328.

¹⁴⁴ MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – PRESUDA, paragrafi 328.

¹⁴⁵ Isto.

¹⁴⁶ Spomenut ćemo samo neke pomagače i podstrekače velikosrpske ideologije, izdajnike demokratskih tradicija svojih zemalja i svjetske zajednice: Jasuši Akaši (Yasushi Akashi), izaslanik generalnog sekretara UN Butrosa Galića (Butros Butros Gali), Tadeusz Mazowiecki, izvijestilac Komisije UN za ljudska prava, generali - komandanti UNPROFOR-a: Levis Mekenzi (Lewis McKenzie), Filipe Morion (Philippe Morieon) i Bernard Žanvijs (Bernard Janvier), čije su vojnike srpski zločinci vezali za bandere i time ponizili svjetske mirotvorce na očigled cjelokupne svjetske javnosti, zatim Fransoa Miteran (Fransoa Mitterand), David Oven (David Owen), Torvald Stoltenberg (Thorvald Stoltenberg), Karl Bilt (Karl Bilt) i mnogi drugi.

Dolazili su i oni koji su u ime demokratskih tradicija svojih zemalja pokazali da su za istinu o dešavanjima u Bosni i Hercegovini i za zaustavljanje genocida nad jednim autohtonim evropskim narodom i sprečavanje uništavanja jedne države i njenog glavnog grada. Dolazili su u Sarajevo spremni rizikovati svoje živote: od nobelovca Časlava Miloša, Suzane Sontag (Suzene Sontag), Medlin Olbrajt (Medeliene Albright), Ivana Đurića, Ivana Stambolića, Erika Markusena (Eric Markuzen), Roja Gatmana (Roy Gutman), Anrija Levija (Anri Levi), Miladina Životića, Predraga Matevejevića, Mirka Kovača, Stipe Mesića, Radeta Radovanovića, Benazir Buto (Bezir Buto), Tansu Čiler (Tansu Ciler) do brojnih tzv. običnih ljudi, ali i članovi pregovaračkog tima američke administracije Robert Frajzer (Robert Frasure), Džosef Kruzal (Joseph Kruzal) i Semjuel Nelson Dru (Samuel Nelson Drew) koji su, izvršavajući svoju misiju, stradali na Igmanu.

Ipak je velikosrpski agresor, pred očima svjetske javnosti, nastavljao s namjernim podvrgavanjem civilnog stanovništva, kojeg su u znatnoj većini činili bosanski Muslimani, takvim uvjetima života koji nisu zapamćeni od Drugog svjetskog rata.

nauci označava pojmom sofizam. Dakle, dokazi, na osnovu kojih je ICTY došao do svojih nalaza, nesumnjivo predstavljaju istinite premise, iz kojih, nažalost, zaključci nisu logični i kao takvi faktički pravno, moralno i formalno neodrživi. Takvo ponašanje ICTY-a predstavlja bitno radikalno minimiziranje izvršenih zločina, što potvrđuje konačna kvalifikacija tih djela, a što je, kao takvo, nesumnjivo zločin po sebi.

Naime, ocjene i zaključci ICTY-a o postojanju plana, namjere, organizacije, cilja, načina i oblika njihovog izvršenja, rasprostranjenosti, trajanja i sistematičnosti su u suprotnosti s predočenim dokazima i vlastitim nalazima o primarnim i osnovnim ciljevima navedenih radnji i postupaka – djela. Kao što smo već prethodno konstatirali, osnovni primarni cilj izvršenih djela nije bio širenje straha. Krajnji cilj bio je potpuno ili djelimično istrebljenje Bošnjaka, nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve.

Neshvatljivo je objašnjenje i krajnji zaključak stručnjaka tako respektabilnog Međunarodnog suda da je primijenjeni najbrutalniji, planski, organizirani, namjerni i ciljni, sistematični i nesistematični, selektivni i neselektivni način, intenzitet i obim djelovanja i izvršenih zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava tumačen kao sredstvo u širenju straha, što razumni um (*homo sapiens*) ne može shvatiti niti prihvatiti.

5. **Odgovornost za zločin genocida u Sarajevu u opsadi**

(Srbija i Crna Gora – Savezna republika Jugoslavija)

Za zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava počinjene u Sarajevu u opsadi ICTY je do sada procesuirao samo dva, već spomenuta srpska generala, Stanislava Galića i Dragomira Miloševića. ICTY je propustio da ih optuži i osudi za zločin genocida, što bi predstavljalo jedinu ispravnu pravnu kvalifikaciju krivičnih djela, odnosno zločina koji su pod njihovom komandom izvršeni u vrijeme opsade Sarajeva.

General Galić je pravosnažno osuđen na doživotni zatvor i proglašen krivim za krivična djela **kršenja zakona i običaja ratovanja** zbog djela nasilja, čiji je prevashodni cilj, prema ICTY-u, bio širenje terora među civilnim stanovništvom, te za **zločine protiv čovječnosti** koja uključuju ubistva i nehumana djela. General Milošević je, također, pravosnažno osuđen na dvadeset i devet godina zatvora i proglašen krivim za krivična djela **kršenja zakona i običaja ratovanja** (terorisanje) i za **zločine protiv čovječnosti** (ubistva i nehumana djela).

Nažalost, ICTY je svjesno i namjerno učinio više bitnih i teških grešaka. Jedna od najvećih grešaka, koju je ICTY napravio u procesima protiv generala *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* i koja nesumnjivo ima dalekosežne posljedice za žrtve genocida, jeste pogrešno utvrđen njihov formalni status (profesionalna pripadnost Vojsci Republike Srpske). Naime, ICTY, prvo Tužilaštvo, a što je kasnije prihvaćeno i od pretresnih i žalbenih vijeća, zastupao je tezu da su generali Vojske Jugoslavije – Galić i Milošević – komandanti "Sarajevsko-romanijskog korpusa", odnosno oficiri Vojske Republike Srpske. Ta teza je potpuno pogrešna i u suprotnosti je s relevantnim i jasnim činjenicama i dokazima. To je od velikih, ključnih grešaka ICTY-a, odnosno riječ je o otvorenom

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

falsifikatu, koji, pored ostalog, ima za cilj – negiranje genocida. S tim u vezi, potrebno je podsjetiti na neke od bitnih činjenica utvrđenih na osnovu izvorne i relevantne dokumentacije.

Mnogobrojni relevantni izvori različite provenijencije pouzdano ukazuju na dvije početne i osnovne, bitne, fundamentalne postavke i odredbe savremenih događanja i događaja u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća:

- prvo, na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena je **klasična oružana agresija**, odnosno zločin protiv mira i sigurnosti čovječanstva, što je, po osnovnom shvatanju i definiciji **međunarodni oružani sukob** i
- drugo, na okupiranim teritorijama Republike Bosne i Hercegovine i gradovima u opsadi nad Bošnjacima je izvršen najteži zločin - **zločin genocida**.¹⁴⁷

Imajući u vidu prethodno navedene bazne postavke, neophodno je, radi historijske istine, podsjetiti na bitne činjenice utvrđene na osnovu izvorne i relevantne dokumentacije:

- **srpski nacizam**, za razliku od srpskog antifašizma, ponovo je - tokom posljednje decenije XX stoljeća - **generirao najteže zločine** poznate čovječanstvu;
- srpska nacionalistička elita (politička, intelektualna i crkvena), na temelju velikodržavnog projekta Velike Srbije ("**svi Srbi u jednoj državi**"), devedesetih godina XX stoljeća dovela je do unutrašnje krize u SFRJ i razbila zajedničku državu;
- Republika Srbija, izmjenom Ustava od 28. septembra 1990, praktično je **izvršila secesiju** (od SFRJ) i preuzela funkcije samostalne, suverene i nezavisne države, čime je sama izuzeta iz pravnog sistema SFRJ, što je po zakonima SFRJ predstavljalo najteže krivično djelo;
- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima čine **suštinu zajedničkog zločinačkog poduhvata** država SRJ (Srbije i Crne Gore) i Republike Hrvatske, njihovih rukovodstava i brojnih rukovodilaca političkog, vojnog, policijskog i upravnog vrha, te njihovih petokolonaša, kolaboracionista i plaćenika;
- namjera tog zločinačkog čina, utemeljena na srpskom i hrvatskom velikodržavnom projektu, imala je za cilj okupaciju, a onda i uništenje **Republike Bosne i Hercegovine kao države, te "konačno rješenje" muslimanskog pitanja - potpuno istrebljenje Bošnjaka ili njihovo svođenje na beznačajnu etničku skupinu**. U funkciju tih zločinačkih aktivnosti poslušno su se, kao kvislinzi, saradnici i izvršioci, stavili servilni petokolonaši iz Bosne i Hercegovine ("Hrvatska zajednica Herceg-Bosna", "Republika Srpska" i "Autonomna pokrajina zapadna Bosna") i Republike Hrvatske ("Republika srpska krajina");
- radi ostvarivanja navedenog zločinačkog poduhvata preduzete su sljedeće aktivnosti: **razbijen je ustavni koncept odbrane SFRJ; smanjena i razoružana Teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine i još nekih konstitutivnih elemenata Federacije; JNA je, od antifašističke i multietničke, "transformisana" u velikosrpsku vojsku; obnovljeni su i eskalirali i Velikosrpski i Velikohrvatski pokret; utvrđeni su metodi, mehanizmi i postupci planiranja i pripremanja zločina; postignut je načelan dogovor o uništenju Bosne i**

¹⁴⁷ Šire o tome vidi: S. Čekić, AGRESIJA NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU: Planiranje, priprema, izvođenje, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Kult B, Sarajevo, 2004.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Hercegovine (marta 1991); omeđavane su granice Velike Srbije i Velike Hrvatske; organizirana je i naoružana peta kolona (velikosrpska i velikohrvatska) susjednih država u Bosni i Hercegovini; komandovanje na okupiranim teritorijama objedinjeno je u rukama šefova susjednih država - okupacionih sila; zauzete su polazne pozicije za agresiju i druge zločinačke aktivnosti, uključujući i genocid nad Bošnjacima;

- agresija na Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima su **isplanirani** (intelektualno, ideološki, politički, vojno, ekonomski, medijski, obavještajno, psihološki, itd.), s jasno postavljenim **ciljem, naređeni** s nadležnih političkih i vojnih mjesta i **izvršeni** planski, sistematski i organizirano. Poznate su **države agresori**, zatim **ideolozi, planeri, naredbodavci, izvršioци i saradnici, te kako su zločini izvršeni i zbog čega su izvršeni;**
- oružana agresija, osvajački rat za teritoriju, za "životni prostor", za otimanje tuđe zemlje, protiv Bosne i Hercegovine bio je sastavni dio Miloševićeve državne politike,¹⁴⁸ u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore samo zbog njihove **nacionalne i vjerske pripadnosti**. Genocid nad Bošnjacima je, pored zauzimanja i podjele Bosne i Hercegovine između dva agresora, predstavljao instrument ostvarivanja osnovnog cilja agresije – **širenja agresorskog lebensrauma**. Bitan uvjet za ostvarenje tog cilja bilo je biološko i duhovno istrebljenje Bošnjaka, koji su stajali na putu ostvarenja tog zločinačkog plana. Neobjašnjiva pasivnost međunarodne zajednice, neadekvatan odnos Ujedinjenih nacija, tobožnja neutralnost svjetskih sila i nedjelotvornost međunarodnog poretka omogućile su da agresori i njihovi kolaboracionisti upravo tim instrumentom pokušaju ostvariti eksterminaciju Bošnjaka i nad njima počine genocid;
- neposredno pred početak agresije na Bosnu i Hercegovinu JNA je, u procesu disolucije zajedničke države, praktično udvostručila gustinu posjedanja SRBiH i pod izgovorom izvođenja vojnih vježbi zauzela sve strateške položaje, zaposjela vitalne objekte oko gradova i naselja, potpuno kontrolirajući sve značajnije komunikacije, čime je izvršila blokadu funkcioniranja legalne države. Istovremeno, JNA je ukopavala artiljerijsko naoružanje, postavljala mitraljeska gnijezda i straže, pravila fortifikacijske linije na svim strateškim mjestima oko gradova, izmještala vojnike i glavninu teškog naoružanja iz kasarni, dovlačila novo naoružanje, gorivo, municiju i druga materijalno-tehnička sredstva, masovno mobilizirala i obučavala srpsko stanovništvo. To joj je omogućilo da već u prvim mjesecima otvorene agresije efektivno okupira 3/4 državne teritorije;
- odluka o formiranju vojske "**za Srbe u BiH**" donesena je na sastanku u Beogradu 30. aprila 1992. Naredbu o ustrojavanju "Vojske Srpske Republike BiH" 10. maja 1992. donio je Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, a potpisao zastupnik saveznog sekretara za narodnu odbranu (general Blagoje Adžić). Da bi prikriili učešće Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) u osvajačkom (agresorskom) ratu protiv Republike Bosne i Hercegovine i genocidu nad Bošnjacima i da bi se navodno razlikovao od **Generalštaba** Vojske (Savezne republike) Jugoslavije, tom je naredbom formiran "Glavni štab VRS", na čelu s komandantom Ratkom Mladićem;

¹⁴⁸ U ovom radu ne tretira se pitanje hrvatskog velikodržavnog projekta, fašističkog i genocidnog karaktera, i zločini koji su, u skladu s tim, izvršeni u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **komande, jedinice i ustanove** 2. vojne oblasti JNA su, u skladu s odlukama Velikosrpskog rukovodstva i lično Slobodana Miloševića, **“činile kičmu Vojske Republike Srpske, s potpunim naoružanjem i opremom”**;
- **starješine** (srpski oficiri i podoficiri) porijeklom iz Srbije i Crne Gore ni poslije 19. maja 1992. ni izdaleka nisu napustili Bosnu i Hercegovinu. U “Vojsci Republike Srpske” je maja 1992. i kasnije bilo dosta starješina koji nisu bili državljani Bosne i Hercegovine. Jedan broj takvih se izjasnio da bude premješten na teritoriju Savezne republike Jugoslavije. Međutim, oni nisu mogli napustiti Bosnu i Hercegovinu, jer je Glavni štab “Vojske Republike Srpske Bosne i Hercegovine”, naredjenjem Pov. br. 25/143-1, od 19. maja 1992, to zabranio. Bosnu i Hercegovinu napustili su vojnici na odsluženju kadrovske roka (oko 8.000: Srbi, Albanci, Crnogorci i Muslimani) i pitomci vojnih škola, porijeklom iz Srbije i Crne Gore;
- profesionalni vojnici Vojske Jugoslavije (profesionalni oficiri, profesionalni podoficiri, oficiri po ugovoru, podoficiri po ugovoru i vojnici po ugovoru), po naredjenju pretpostavljenog starješine, a u skladu s članom 58 Zakona Vojske Jugoslavije, upućivani su (raspoređivani) na ratište u Republiku Bosnu i Hercegovinu - u drugu međunarodno priznatu državu, **“na privremeni rad”** - na službi u “Vojsku Republike Srpske”, gdje su izvršavali zadatke **“u zoni borbenih dejstava”** i **“na prostorima zahvaćenim borbenim dejstvima”** i boravili i učestvovali **“u oružanim akcijama na prostorima bivše SFRJ”**.

Među brojnim (posebno) profesionalnim oficirima Vojske Jugoslavije koji su učestvovali u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocidu nad Bošnjacima navest ćemo sljedeće generale i pukovnike:

- Radislav Krstić,
- Stanislav Galić,
- Dragomir Milošević,
- Zdravko Tolimir,
- Momir Talić,
- Milan Gvero,
- Novica Simić,
- Milenko Živanović,
- Svetozar Andrić,
- Bogdan Subotić,
- Nikola Delić,
- Momir Zec,
- Dušan Kukobat,
- Vlado Lizdek,
- Dragiša Masal,

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- Savo Sokanović,
- Radivoje Tomanić,
- Milan Torbica,
- Boško Gvozden,
- Novak Đukić,
- Radmilo Zeljaja,
- Dragomir Keserović,
- Radivoje Miletić,
- Bogdan Kovač,
- Marko Lugonja,
- Ljubomir Obradović,
- Dragan Obrenović,
- Vinko Pandurević,
- Cvjetko Savić,
- Milivoje Samardžić,
- Čedo Sladoje,
- Bogdan Sladojević,
- Veljko Stojanović,
- Đuro Beronja,
- Ljubiša Beara,
- Petar Skrbić,
- Manojlo Milovanović,
- Jovo Marić,
- Boško Kelečević,
- Vladimir Arsić,
- Radovan Grubač,
- Živomir Ninković,
- Božo Novak,
- Grujo Borić,
- Dušan Josipović,
- Luka Dragičević i mnogi drugi.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

General Ratko Mladić je bio faktički i suštinski komandant Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije u Beogradu, a formalno komandant Glavnog štaba "Vojske Republike Srpske".

General Dragomir Milošević se, u svojstvu oficira JNA/Vojske Jugoslavije i državljanina Srbije (Ub, Valjevo), na službi u Vojnoj pošti 3001 Beograd, nalazio **"na prostoru zahvaćenom ratnim dejstvima i u sastavu jedinice koja je izvršavala zadatke od 30. juna 1991. do 14. decembra 1995"**. On je učestvovao **u oružanim akcijama protiv Bosne i Hercegovine - "u odsudnim bitkama širom RS, a posebno na sarajevskom delu fronta"**, i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. U neposrednom izvršenju zločina u Bosni i Hercegovini Dragomir Milošević je, kao pripadnik Glavnog štaba 30. kadrovske centra Generalštaba Vojske Jugoslavije Vojne pošte 3001 - garnizon u Beogradu, bio na službi u "Vojsci Republike Srpske" - Vojna pošta - 7598 Lukavica - Sarajevo (komandant „Sarajevsko-romanijskog korpusa“), gdje je 17. maja 1995. ranjen **"tokom izvođenja borbenih dejstava na objektu 'Bosut' u širem rejonu Zlatišta kod Sarajeva"**. On je 10. septembra 1996. pokrenuo postupak protiv Savezne republike Jugoslavije radi naknade štete po osnovu ranjavanja. Milošević je, prema Presudi Drugog opštinskog suda u Beogradu, od 9. jula 2001, **"u vreme povređivanja bio profesionalni oficir Vojske Jugoslavije, od koje je i primao svo vreme platu, te da je njegovo učešće na ratištu u širem rejonu Zlatišta kod Sarajeva bilo svakako uz saglasnost, odnosno saznanje Generalštaba Vojske Jugoslavije, jer bi u protivnom bilo kakav neovlašćeni odlazak tužioca/tj. Dragomira Miloševića - prim. S. Č./, kao profesionalnog oficira Vojske Jugoslavije na ratište u drugu Međunarodno priznatu državu povlačilo prestanak radnog donosa, a takva mera tužiocu nije izrečena od strane njegovih pretpostavljenih, niti su u tom smislu do završetka rasprave pred ovim sudom o istom pruženi dokazi"**. Stoga je Drugi opštinski sud u Beogradu presudio da **"u konkretnom slučaju postoji odgovornost tužene Države SRJ za štetu koju je tužilac pretrpio i to po principu objektivne odgovornosti na osnovu člana 174. Zakona o obligacionim odnosima, jer se radi o šteti nastaloj od opasne delatnosti"**.¹⁴⁹

- JNA je, a kasnije Vojska Jugoslavije, operativno planirala, pripremala, koordinirala, usmjevala i vodila borbene operacije u i protiv Bosne i Hercegovine. Jedinice JNA, a kasnije i Vojska Jugoslavije, te specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, učestvovala su u ofanzivnim dejstvima na teritoriji Bosne i Hercegovine, uključujući padobranske i diverzantske snage. Svi strateški i operativni planovi upotrebe komandi i jedinica "Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine", odnosno "Vojske Republike Srpske", izrađivani su u Generalštabu Vojske (Savezne republike) Jugoslavije u Beogradu, a zatim su, po već razrađenoj liniji rukovođenja i komandovanja, dostavljani Glavnom štabu "Vojske Republike Srpske", kao operativno-strateškom nosiocu na realizaciju i izvršenje. Ta je vojska (JNA/VJ) sve naredbe izdavala u Beogradu i dostavljala ih i svojim snagama u Bosni i Hercegovini ("Vojska Republike Srpske") koje su redovno izvještavale svoju vrhovnu komandu (u Beogradu). Te su dvije vojske bile jedna armija, odnosno sastavni dijelovi jedinstvene Vojske Jugoslavije (Savezna republika Jugoslavija);
- "Vojska Republike Srpske" je bila **podređena Vojsci Jugoslavije**, posebno u pogledu dejstava. U suštini je formiranje i "djelovanje" "Vojske Republike Srpske" bilo samo **pravna**

¹⁴⁹ AIIZ, inv. br. 2-3245, OKRUŽNI SUD U BEOGRADU, XIV-P-br. 5410/99, 9. juli 2001, PRESUDA.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

fikcija u nastojanju da se zamaskira i prikrije učešće JNA/Vojska Jugoslavije u agresiji i genocidu u Bosni i Hercegovini. "Vojska Republike Srpske" je vojska Srbije i Crne Gore, odnosno Savezne republike Jugoslavije. Kadrovska politika "Vojske Republike Srpske" i sve druge zločinačke aktivnosti u i protiv Republike Bosne i Hercegovine vođene su preko 30. kadrovskog centra Generalštaba Vojske Jugoslavije (Vojna pošta 3001) u Beogradu, čiji je komandant od 20. maja 1992. bio general Mladić, oficir Vojske Jugoslavije i državljanin Srbije, odakle je (iz i preko Beograda), pored ukupne logističke podrške, planiranja i drugih potreba za vođenje agresije, išla i redovna službena korespondencija, kao i telefonske veze. Tim putem je naređivana i upotreba zabranjenih hemijskih i drugih sredstava;

- "Vojska Republike Srpske", kao sastavni dio jedinstvenih Oružanih snaga Savezne republike Jugoslavije i njen strategijski element, u potpunosti se oslonjala na Beograd, na popunu starješinskim i vojničkim kadrom, na kompletnu logističku podršku (avijacija, borbena i neborbena vozila, tenkovi, transporter, artiljerijsko i pješadijsko naoružanje, radarsko-računarska sredstva, minsko-eksplozivna sredstva, municija, gorivo i mazivo, sanitetski materijal, zdravstveno zbrinjavanje i sva druga vojna oprema). Plaće aktivnih i penzije penzionisanih starješina dobivaju se u Saveznoj republici Jugoslaviji za cijelo vrijeme trajanja agresije, a penzije i danas;
- profesionalnim vojnicima (profesionalni oficir, profesionalni podoficir, oficir po ugovoru, podoficir po ugovoru i vojnik po ugovoru) Vojske Jugoslavije "**koja je izvodila oružane akcije**" u i protiv Bosne i Hercegovine, formalno na službi u komandama, jedinicama i ustanovama "Vojske Republike Srpske", na osnovu člana 156 i 157 Zakona o Vojsci Jugoslavije, priznavano je pravo na penzijski staž ("ratni staž") osiguranja u dvostrukom trajanju i pravo na naknadu za službu pod otežanim (posebnim uvjetima 34-38 odsto), te pravo na naknadu troškova zbog odvojenog života od porodice. Vojska Jugoslavije je (svojim) profesionalnim vojnicima koji su učestvovali "**u oružanim akcijama**" protiv Republike Bosne i Hercegovine "**svo vreme tokom ratnih dejstava isplaćivala platu**";
- starješine "Vojske Republike Srpske" postavljao je i unapređivo predsjednik Savezne republike Jugoslavije i načelnik Generalštaba Vojske Jugoslavije;
- genocid nad Bošnjacima u Republici Bosni i Hercegovini je dobro osmišljen i izvršen planski, sistematski, organizirano i ciljno (uprkos nepovoljnom razvoju događaja po agresora: prisustvo svjetskih medija, vojnih posmatrača, UNPROFOR-a, UNHCR-a i drugih međunarodnih organizacija i njihove neutralnosti u oružanom sukobu međunarodnog karaktera, grčevita i žilava odbrana žrtava agresije i genocida, izostala pa katastrofalno zakašnjela međunarodna vojna intervencija u zaustavljanju genocida, itd.), uz, nažalost, **masovno učešće srpskog naroda**. Samo u genocidu nad Bošnjacima Bosne i Hercegovine u sigurnoj zoni Ujedinjenih nacija Srebrenici, jula 1995, učestvovalo je (po raznim osnovama i na različite načine), prema istraživanjima Vlade Republike Srpske, preko 25.000 ljudi;¹⁵⁰
- za istrebljenje Bošnjaka, međunarodnim humanitarnim pravom zaštićene grupe (nacionalne i vjerske), postojala je **genocidna zločinačka namjera i genocidni plan** (postoje, pored

¹⁵⁰ VLADA REPUBLIKE SRPSKE, Radna grupa za sprovođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. godine, *IZVJEŠTAJ*, Banja Luka, 30. mart 2005. i *DOPUNA IZVJEŠTAJA*, Banja Luka, 30. septembar 2005.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

strateških prioriteta i ostalog, naredbe za izvršenje genocida, uključujući i formiranje koncentracionih logora). Slobodan Milošević je **“bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata, koji je uključivao i rukovodstvo bosanskih Srba, čiji su cilj i namjera bili da se djelimično unište bosanski muslimani kao grupa”**,¹⁵¹

- agresija na Republiku Bosnu i Hercegovinu je, uz **embargo na oružje i humanitarnu politiku** Ujedinjenih nacija, Evrope i međunarodne zajednice i **međunarodnu strategiju ignoriranja velikodržavnog fašističkog i genocidnog projekta Velike Srbije**, bila sastavni dio Miloševićeve državne politike, u čije je ime najveći dio Bosne i Hercegovine okupiran, a Bošnjaci ubijani, protjerivani i odvođeni u koncentracione logore zbog njihove nacionalne, etničke i vjerske pripadnosti i zauzimanja njihove zemlje, pljačkanja materijalnih dobara i druge pokretne imovine, te otimanja i prisvajanja njihovih kuća i stanova i zatiranja tragova kulturnih i civilizacijskih tekovina;
- kvislinzi i kolaboracionisti velikosrpskog agresora (politički, vojni, policijski i upravljačko-izvršni potencijal “Republike Srpske”, odnosno zvanična vlast “Republike Srpske”), pod neposrednim rukovodstvom, organizacijom, komandom, učesćem i podrškom države Srbije i Crne Gore / Savezne republike Jugoslavije, koja je okupirala preko 70% teritorije Republike Bosne i Hercegovine, učestvovali su u genocidu, zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nad Bošnjacima;
- fašističko i genocidno rukovodstvo kolaboracionističke tvorevine Republike Srpske, na čelu s Radovanom Karadžićem, Momčilom Krajišnikom, Biljanom Plavšić i drugima, koju je generirao srpski nacizam i na kostima ubijenih Bošnjaka inaugurirao genocidnu tvorevinu nazvanu republikom, imalo je **genocidnu namjeru i genocidni plan** o istrebljenju Bošnjaka, po kojem je genocid vršen i izvršen;
- u zauzimanju Srebrenice, sigurne zone Ujedinjenih nacija, i izvršenju genocida nad Bošnjacima jula 1995, učestvovala su, pored vojnih i policijskih snaga kolaboracionističke, fašističke i genocidne Vojske Republike Srpske i Vojske Republike srpska krajina, i oružane snage Savezne republike Jugoslavije (Vojska Jugoslavije i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije). Tako su, primjera radi, neposredno u egzekucijama zarobljenih Bošnjaka učestvovali pripadnici Vojske Jugoslavije i specijalne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije;
- genocid nad Bošnjacima je, u skladu s velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, a po uzoru na fašizam i nacizam, (iz)vršen u kontinuitetu, s manjim ili većim oscilacijama do kraja 1995, bez obzira na broj likvidiranih. Najmasovniji pokolji bili su u regijama od po desetak općina s bošnjačkom većinom (stanovništva) u Podrinju, Bosanskoj Posavini, te Potkozarju i u dolini Sane, regijama koje su prije izvršenja genocida naznačene kao strateški prioriteti velikosrpskog agresora i njegovih kolaboracionista. **Masovne grobnice i koncentracioni logori** bitni su pokazatelji agresije i realizacije njene osnovne namjere - biološko i duhovno istrebljenje Bošnjaka, odnosno genocid nad tim narodom;
- Republika Bosna i Hercegovina, međunarodno priznata država i članica Ujedinjenih nacija, za vrijeme agresije i genocida imala je ogromne žrtve. Ukupan **broj ubijenih, prisilno**

¹⁵¹ ICTY, TUŽILAC PROTIV SLOBODANA MILOŠEVIĆA, Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude, Hag, 16. juni 2004; \ MILOŠEVIĆU DOKAZAN GENOCID U BOSNI - MEĐUPRESUDA HAŠKOG TRIBUNALA OD 16. JUNA 2004, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2007, str. 163.

protjeranih, ranjenih i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava još uvijek nije naučno utvrđen. U dosadašnjim istraživanjima samo broj ubijenih (i poginulih) kreće se u rasponu od 25.000 do 328.000. Istraživači ICTY-a (demografski vještaci Tužilaštva), dr. Ewa Tabeau i dr. Jakub Bijak, temeljeći svoje podatke i na rezultatima istraživanja Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, ocjenjujući ih kao pouzdane i vjerodostojne, a izvore relevantne, procijenili su sredinom 2003. **minimalnu cifru "ukupnog broja smrti povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini" na 102.622 osobe, od čega 55.261 (54%) civil i 47.360 (46%) "vojnih" smrti**, naglašavajući da su ti podaci još uvijek **nepotpuni**. U njihovu analizu nisu uključeni podaci o "svim slučajevima smrti povezanih sa ratom u Bosni i Hercegovini", kao ni smrtni slučajevi koji su bili rezultat teških životnih uvjeta, te "poremećaji u procesima reprodukcije".¹⁵²

Pored masovnih i pojedinačnih ubistava, izvršeni su i drugi brojni oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, od kojih ovom prilikom navodimo:

- **nekoliko stotina hiljada ranjenih**, od čega nekoliko desetina hiljada djece;
- **više stotina hiljada zatočenih** u preko 650 koncentracionih logora i drugih mjesta zatočenja;
- **nekoliko hiljada silovanih i seksualno zlostavljanih djevojčica, djevojaka, žena** (uključujući i starice), pa i muškaraca;
- iz svojih domova je, u panici, strahu i haosu, prisilno protjerano sa svojih staništa preko **2.200.000 ljudi**, a što čini više od jedne polovine ukupnog stanovništva Republike Bosne i Hercegovine po Popisu iz marta 1991;¹⁵³
- **1.370.000 lica** je s teškim psihičkim povredama;
- velikosrpski agresor je u gradovima pod opsadom i sigurnim zonama Ujedinjenih nacija, kao i mnogim naseljima u blizini fronta, **nametnuo takve uvjete života koji su imali za cilj potpuno ili djelimično uništenje Bošnjaka - ciljne grupe**;

¹⁵² E. Tabeau - J. Bijak, WAR - RELATED DEATHS IN THE 1992-1995 ARMED CONFLICT IN BOSNIA AND HERZEGOVINA A CRITIQUE OF PREVIOUS ESTIMATES AND RECENT RESULTS, *European Journal of Population*, Springer, 2005, str. 187-215. Kritički osvrt na rezultate istraživanja Ewe Tabeau i Jakuba Bijaka vidi, šire i potpunije, u: S. Čekić, ISTRAŽIVANJE ŽRTAVA GENOCIDA SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU - Naučno-teorijska i metodološko-metodska pitanja i problemi, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Kult B, Sarajevo, 2007, str. 81-188. Kada se govori o rezultatima istraživanja demografskih vještaka ICTY-a, neophodno je iz više razloga, a posebno u vezi s utvrđivanjem ukupnog broja žrtava genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Republici Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, obavezno imati u vidu sljedeću činjenicu: njihova statistika je, kao i "sve statistike", konzervativna, tj. relativno niska, što je povezano s prirodom svake presude. Naime, njihovi izvještaji (često) pokazuju minimalan broj žrtava (ili "najmanje" brojeve), za koje je karakteristično "što je obuhvat očigledno nepotpun, što znači da su brojevi relativno mali, tj. umanjani". Ovu činjenicu demografski vještaci permanentno korektno naglašavaju u svim svojim izvještajima, navodeći da "pristup minimalnih brojeva uzima u obzir jedino one podatke o smrti/ranjavanju koji se mogu direktno vezati za ratne aktivnosti", pri čemu su "indirektni smrtni slučajevi" (glad, loša higijena, fizički i psihički premor, iscrpljenost, uništena boravišta i drugo) isključeni iz minimalnih brojeva, a što je u suprotnosti s Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Stoga oni navode da njihove izvještaje "ne treba uzimati kao krajnji izvor ratne statistike", već oni "služe u posebne svrhe ICTY predmeta" i treba ih koristiti samo u kontekstu tih predmeta. Nažalost, mnogi kvaziistraživači, a posebno ideolozi, učesnici i izvršioци genocida, kao i oni koji umanjuju, relativiziraju i poriču genocid u Bosni i Hercegovini ove podatke koriste kao potpune, objektivne i konačne. Podacima demografskih vještaka ICTY-a s navedenim ciljem koristio se, primjera radi, Pravni tim Savezne republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora) u procesu *Bosna i Hercegovina protiv SRJ (SCG)* pred Međunarodnim sudom pravde (RAT U BROJKAMA - DEMOGRAFSKI GUBICI U RATOVIMA NA TERITORIJI BIVŠE JUGOSLAVIJE OD 1991. DO 1999, priredila Ewa Tabeau, Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd, 2009, str. 13-20, 575, 694 i dr.).

¹⁵³ Isto, str. 210. Broj prisilno protjeranih lica (izbjeglica i raseljenih) u Bosni i Hercegovini je, prema podacima UNHCR-a, 6. novembra 1992. iznosio 2.626.840 (1.816.840 izbjeglica i 810.000 raseljenih lica); 1. aprila 1996. godine 2.211.833 (1.211.833 izbjeglica i 1.000.000 raseljenih lica), a 1. decembra 1997. godine 2.140.544 (1.324.544 izbjeglica i 816.000 raseljenih lica) - Isto, str. 210.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- **značajno povećanje mortaliteta stanovništva, zbog teških uvjeta agresije i genocida.** To povećanje mortaliteta se, prije svega, odnosi na starija lica i djecu, čiji broj je vrlo znatan;
- **bitno i značajno smanjenje nataliteta, koje se odnosi na smanjenje prirodnog priraštaja stanovništva, zbog teških uvjeta agresije i genocida;**
- velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su u pojedinim mjestima i krajevima prisilno **prevodili muslimane u pravoslavnu vjeru.** O tome postoje svjedočenja građana iz Kalimanića, Rogatice, Bjelimića, Foče, Kozarca, Semberije i drugih mjesta;
- agresor je **opljačkao, porušio, sistematski uništio i izbrisao tragove na oko 1.200 objekata islamske arhitekture,** među kojima su brojne džamije, mektebi, tekije, turbeta i druge sakralne građevine, među kojima je i mnogo onih koje imaju neprocjenjivu historijsko-kulturnu, umjetničku i naučnu važnost i koje su nenadomjestic. Istovremeno, srpsko-crnogorski fašisti uništili su ili oštetili više od 500 vjerskih objekata katoličke crkve i nekoliko jevrejskih;
- agresor je **opljačkao, porušio i popalio na stotine hiljada stambenih objekata.** Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 60 do 70% ukupnog broja stambenih jedinica u Republici Bosni i Hercegovini. Razoreni su i uništeni mnogi infrastrukturni objekti u oblasti saobraćaja i veza (željeznička i putna infrastruktura, PTT saobraćaj i RTV);
- agresor je **opljačkao, razorio i uništio mnoge industrijske objekte, poljoprivredna dobra, hotele, motele i turističke centre, te bezbroj malih zanatskih i trgovačkih radnji u privatnom vlasništvu.** Procjenjuje se da je uništeno i oštećeno između 50 do 60% industrijskih objekata;
- velikosrpski zločinci **uništili su oko 55% zdravstvenih objekata,** čime je iz upotrebe izbačeno na hiljade bolničkih kreveta. Ubijeno je 349 ljekara i drugih zdravstvenih radnika, uglavnom na radnom mjestu (samo na području Sarajeva 47). Uništeno je oko 400 sanitetskih vozila;
- među najtežim rezultatima agresije je i **razaranje i uništenje gotovo svih obrazovnih, naučnih, kulturnih i sportskih objekata.** Dovoljno je u tom pogledu spomenuti činjenicu da je agresor granatirao i zapalio Nacionalnu i univerzitetsku biblioteku u Sarajevu (zbirku periodičnih publikacija sa više od 30.000 naslova iz svih oblasti nauke i ljudskog života uopće. Periodika je imala blizu pola miliona tomova, a u Vijećnici je bilo i oko 850.000 monografskih publikacija). Agresor je potpuno spalio Orijentalni institut, uključujući arhiv i biblioteku, uništio gotovo sve objekte na kojima su održane XIV Olimpijske igre 1984, te višestoljetno Jevrejsko groblje pretvorio u uporište s kojeg je danonoćno ubijao civile Sarajeva u opsadi;
- agresor je u gradovima koji su bili pod opsadom, posebno u Sarajevu, **onesposobio ili iz upotrebe isključio brojne vodoopskrbne objekte i uskratio vodu, električnu energiju, gas i telefonske komunikacije.** Na taj način agresor je namjerno podvrgavao civile životnim uvjetima koji su trebali dovesti do njihovog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- srbijansko-crnogorski agresor i njegovi kolaboracionisti **nisu poštovali nikakve ratne konvencije,** te su protiv civilnog stanovništva koristili metode i sredstva koji su po svim međunarodnopravnim i humanitarnim pravima i standardima zabranjeni. Tako je protiv civilnog stanovništva, stambenih, privrednih i bolničkih objekata koristio rasprskavajuću i zapaljivu

municiju, hemijske otrove, kasetne bombe, snajpere i dr. Iz svih artiljerijskih oruđa vršio je granatiranje po gradovima, naseljima i selima s pretežno bošnjačkim stanovništvom;

- agresor je **sistematski izgladnjivao civilno stanovništvo, posebno u Sarajevu, zatim onemogućavao njihovo liječenje i epidemiološku zaštitu, te onemogućavao UNHCR-u i drugim međunarodnim i lokalnim humanitarnim organizacijama da isporučuju hranu i lijekove.** Također, u okupiranim mjestima u kojima je ostao manji broj Bošnjaka i Hrvata agresor ih je **otpuštao s posla, izbacivao iz stanova,** uz prethodno prisilno potpisivanje da se odriču svoje cjelokupne imovine, uskraćivao im socijalnu i medicinsku zaštitu i drugo;
- u agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu agresor je posebno **koristio opsadni način ratovanja i neselektivno i nesrazmjerno korištenje sile,** što je karakteristično za Sarajevo, Goražde, Žepu, Srebrenicu, Bihać i druga mjesta u opsadi;
- sistematski obrazac u nasilnom preuzimanju vlasti; počinjeni zločini; razmjere i obrazac napada; njihov intenzitet; veliki broj ubijenih Bošnjaka; protjerivanje, deportacija i okrutno postupanje prema njima u koncentracionim logorima i drugim mjestima zatočenja, te ciljni napadi na osobe ključne za njihov opstanak kao grupe (istaknute intelektualne, političke, duhovne i imućne Bošnjake) nedvosmisleni su dokazi o **namjeri i izvršenom genocidu nad Bošnjacima.** Nažalost, bosanski muslimani su na kraju XX stoljeća djelimično istrijebljeni. U mnogim krajevima, gdje su stoljećima živjeli, danas ih više nema;
- genocid nad Bošnjacima se i dalje prikriva, minimizira, relativizira i/ ili osporava, uključujući i presude međunarodnih (ICTY i ICJ) i nacionalnih (Savezna Republika Njemačka i Bosna i Hercegovina) krivičnih sudova, kao i rezultate *Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995. Vlade Republike Srpske i Radne grupe za sprovođenje zaključaka iz konačnog Izvještaja Komisije za istraživanje događaja u i oko Srebrenice od 10. do 19. jula 1995;*
- permanentno i kontinuirano se izjednačavaju žrtve genocida i njihovi izvršioци, što je nedopustivo (sve više se govori samo o ratnim zločinima na svim "stranama", čime se genocid i drugi oblici zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava reduciraju samo na ratne zločine, što najblaže rečeno duboko vrijeđa istraživače ovih zločina, a pogotovo žrtve genocida) i na sasvim pogrešan način se unaprijed, bez ikakvog istraživanja, daju kvalifikacije o tako značajnom pitanju, kao što je karakter zločina, a što ne odgovara činjeničnom stanju i u suprotnosti je s relevantnom dokumentacijom;
- svjedoci smo, nažalost, sve prisutnije pojave manipuliranja žrtvama genocida u Bosni i Hercegovini na kraju XX stoljeća, pri čemu se posebno aktivno angažiraju kvaziistraživači. Nosioци manipulacija su različiti i raznovrsni, kako pojedinci tako i grupe, razna udruženja, ustanove i drugi, čiji su interesi i ciljevi vrlo različiti i teško ih je artikulirati, otkriti, identificirati, utvrditi i konstatirati na jedinstven način. Mi ih identificiramo kao nedobronamjerne, tendenciozne i kontraproduktivne, s mogućim i veoma teškim, dugoročno štetnim implikacijama po Bosnu i Hercegovinu kao državu i sve njene građane, bez obzira na nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost. Osnov za ovu kvalifikaciju proizlazi iz činjenice da se tzv. istraživanja ne organiziraju i ne realiziraju na naučnoj osnovi i naučno utvrđenoj proceduri, kojom se propisuje odvijanje procesa, od istraživačke ideje do konstituiranju rezultata naučnog istraživanja i njihove eventualne primjene u naučnoj i društvenoj praksi. Općepoznato je da postoji samo jedna istina, a da je cilj nauke naučna istina, do koje se upravo dolazi primjenom naučnih metoda;

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

- krivično gonjenje i procesuiranje genocida i drugih oblika zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini se, najblaže rečeno, kontinuirano opstruira, pri čemu su na sceni snage koje, umjesto težine zločina, karaktera, statusa i broja žrtava, predmete biraju po nacionalnoj pripadnosti žrtava, radi izjednačavanja i izbalansiranja zločina među tri naroda (Bošnjaci, Srbi i Hrvati) i proglašavanja žrtve genocida - zločincem, i da, pored ostalog, kroz krivičnu proceduru izmijene karakter "sukoba" i karakter zločina u Bosni i Hercegovini, kako bi međunarodni oružani sukob, odnosno agresiju, prekvalificirali u građanski rat, a zločin genocida u "etničko čišćenje";
- planeri, naredbodavci, učesnici, pomagači, saučesnici i izvršioci genocida su u velikosrpskoj ideologiji, politici i praksi najveći heroji u srpskom narodu (u nauci, kulturi, umjetnosti, obrazovanju), koji danas nekažnjeno žive i rade, uživajući, nažalost, u rezultatima genocida i ismijavajući žrtve tog zločina;
- srpski narod i njegova politička i naučna elita nisu se distancirali od izvršenog genocida, a kamoli da se žrtvama izvine i (za)traže oprost i pruže ruku pomirenja. Umjesto toga, oni u kontinuitetu negiraju genocid i odgovornost za zločine prebacuju na žrtvu genocida, te izmišljaju i falsificiraju historijske činjenice, kao što je, pored ostalog, primjera radi, "teza" da su legalni organi vlasti Republike Bosne i Hercegovine protjerali Srbe s područja Sarajeva, uključujući i "više od 650 univerzitetskih profesora i asistenata";
- entitet Republika Srpska je **genocidna tvorevina** velikosrpskog nacizma, nastala na teškim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava, obilježena i natopljena, uglavnom, bošnjačkom krvlju, te omeđena i prekrivena brojnim masovnim grobnicama i koncentracionim logorima, u kojoj legalno djeluju fašističke organizacije. Tu **genocidnu tvorevinu** tzv. međunarodna zajednica je legalizirala i ustanovila kao ustavnu kategoriju. Političko rukovodstvo i druge strukture Republike Srpske, u skladu s velikosrpskom genocidnom ideologijom, politikom i praksom, na sve moguće načine opstruiraju jačanje države Bosne i Hercegovine i konstantno sprovode politiku secesije, uništavanja i uništenja države Bosne i Hercegovine.

General Mladić je od **20. maja 1992.** oficir Vojske Jugoslavije, odnosno **komandant Glavnog štaba 30. kadrovskeg centra Generalštaba Vojske Jugoslavije.**

**ОБАВЕШТЕЊЕ О ПРОМЕНИ
ПОЛОЖАЈНЕ ГРУПЕ**

На _____ **МЛАДИЋ Ђуро РАТКА, генерал-пуковник**
(установ. број: инв. бр. инв. и др. бр. инв.)

ЈМБГ _____ **220941430010**

Позивањем се одређује број бодова за
повишању класу врста 1 (врста)
група од **28. јуна 1992. године**

Регистарски број _____ **МОП 120471**

011 116101917

Узраст устројања у час који чини (са часа за устројање часа)	18. јуна 1994. године
Задатак војне службе и датум извршења	"ОДБРАНА" - 4.88 од 20. јануар 1993. године
Назив службе за коју се подноси, формација час и формација ПГ	Командант Главне штаба 30. кадровског центра Генералштаба Војске Југославије, ФЧГ свк, ПГ 1.
Број часа у постављању, број и датум одобрења	Указ број 1-21-124 од 15. децембра 1992. године
Датум првог позивања	20. мај 1992. године
Подаци о врдањима постављањем за ФЧГ свк или ПГ свк са постојећим класификацијом (са одобрењем постављања)	
Својом одређеном боловајом група за повишању класу	Број бодова за повишању класу врста 1 (врста) ПГ одређен од са постојећим класом 4. степен 1. Уредба и одобрења и друге важне податке професионалног статуса и ПГ у РД

Доставља се:

- 1.- Начел. управе ПГ ВЈ (са ДПП-4)
- 2.- Команди _____
са ДПП-П и актурираним датумом)
- 3.- Формација/служба ортачу (јединица)
(са РЧ ПГ ВЈ)
- 4.- Оригинал у архиви

**НАЧЕЛНИК ГЕНЕРАЛШТА
ВОЈСКЕ РЕПУБЛИКЕ СРП
ГЕНЕРАЛ-ПУКОВНИК
Милош Симић**
Милош Симић

(АИЗ, inv. br. 2-3246)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Predsjednik Savezne republike Jugoslavije vanredno unapređuje Ratka Mladića, komandanta Glavnog štaba 30. kadrovsog centra Vojske Jugoslavije, u čin generalpukovnika, 16. juni 1994.

УКАЗ Број 1/2-01-001/94-22
ПРЕДСЕДНИКА САВЕЗНЕ РЕПУБЛИКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
ОД 16. ЈУНА 1994. ГОДИНЕ

На основу члана 136. Устава Савезне Републике Југославије (Службени лист СРЈ, бр. 1/92) и члана 46. став 1. Закона о Војсци Југославије (Службени лист СРЈ, бр. 67/93, и 24/94)

ВАНРЕДНО СЕ УНАПРЕЂУЈЕ

Врста промене 05

У ЧИН ГЕНЕРАЛ-ПУКОВНИКА

генерал-потпуковник

1. МЛАДИЋ Раџа РАТКО
 командант Главног штаба
 30. кадровског центра.

3 47

Рођен 12. марта 1942. године.

МНР 1203421

Унапређује се са даном 16. јуна 1994. године.

160694

ПРЕДСЕДНИК

Зоран Ђинђић, с.р.

Генерал командир војске

Лубовић

Стефан Јакоб

(AIIZ, inv. br. 2-3243)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Vojska Jugoslavije generalu Ratku Mladiću priznaje pravo na staž osiguranja u dvostrukom trajanju za službu u Vojsci Jugoslavije za period 29. juni 1991 - 14. decembar 1995.

**ВОЈНА ПОШТА 3001
БЕОГРАД**
Пов.бр. 15-395
Од 28. фебруара 2002 год.

**ВОЈНА ТАЈНА
ПОВЕРЉИВО**

ЛМБГ:1203942430010

На основу члана 156. и 157. Закона о Војсци Југославије ("Службени лист СРЈ" број 67/93), решавајући по службеној дужности у правној ствари признавање права на стаж осигурања у двоstrukом трајању Војна пошта 3001 Београд, д о к о с и

Р Е Ш Е Њ Е

ПРИЗНАЈЕ СЕ, МЛАДНЕ Неђе РАТКУ, генерал-пуковнику, из Војне поште 3001 Београд, право на стаж осигурања у двоstrukом трајању за период од 29. јуна 1991. године до 14. децембра 1995. године.

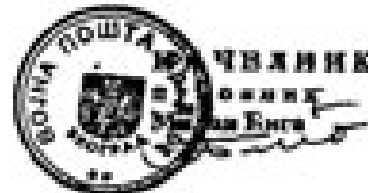
Образложење

Указом председника Републике Српске број 01-111-114/02 од 7. марта 2002. године одлучено је да изминованом престаје професионална војна служба, па је ваљало, по службеној дужности, на основу података из докумената службене евиденције одлучити о стажу осигурања у двоstrukом трајању.

Увидом у документа службене евиденције утврђено је да су испуњени услови из члана 264. став 3. Закона о Војсци Југославије за признавање права изминованом на стаж осигурања у двоstrukом трајању, па је одлучено као у диспозитиву овог решења.

Ово решење је коначно у управном поступку и против њега није допуштена жалба већ се може покренути управни спор у року од 30 дана од дана пријема решења пред Врховним војним судом у Београду.

Тужба се подноси у два примерка и предаје непосредно писаровници суда или поштом препоручено.

(AIIZ, inv. br. 2-3244)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Izvod iz Presude (strana 2) Drugog opštinskog suda u Beogradu, od 9. jula 2001, u predmetu *Dragomir Milošević* protiv države Savezne republike Jugoslavije, kojom se, pored ostalog, potvrđuje da je general Milošević, državljanin Republike Srbije i Savezne Republike Jugoslavije, u periodu od 30. juna 1991. do 14. decembra 1995, kao pripadnik JNA i Vojske Jugoslavije, **“izvršavao zadatke na prostorima zahvaćenim borbenim dejstvima”**, pri čemu je od 14. augusta 1994. do 14. decembra 1995, u svojstvu oficira Vojske Jugoslavije, bio komandant “Sarajevsko-romanijskog korpusa”.

U IME NARODA

DRUGI OPŠTINSKI SUD U BEOGRADU, u veću sastavljenom od sudije Vladislave Milićević, kao predsjednika veća i sudija porotnika Sudaš Mirjana i Rajić Dragiša kao članova veća, u pravnoj stvari tužilac Milošević Dragomir, iz Beograda, Katančeva 18, čiji je punomoćnik Brađević Stojčić, adv. iz Novog Beograda, Marije Čelebonović br.41, protiv tužene Države SRJ-SM, koju zastupa Vojno pravobranilaštvo VJ, Beograd, Birčaninova 5/II, radi naknade štete, ocćiranoj savršenoj raspravi na dan 9.7.2001 god. u prisustvu tužilaca i njegovog punomoćnika a u odsustvu uredno pozvanog zastupnika tužene, doneo je

PRESUDU

[...]

Iz uverenja Opštine Ub od 23.2.1995 god. pod br.204-29/95 sud je utvrdio da je Milošević Dragomir, državljanin Republike Srbije i Savezne Republike Jugoslavije.

Iz otpisne liste Klinike za očne bolesti VMA od 21.8.1995 god. sud je utvrdio da je inzerovan lečen na ovoj Klinici u periodu od 9.8. do 21.8.1995 god.

Iz izveštaja VP Beograd int.br.1504-2 od 25.9.1997 god. utvrdjeno je da u evidenciji ove vojne pošte nema nikakvih podataka o ranjavanju Milošević Dragomira na prostorima bivših republika SRJ koje su bile zahvaćene borbenim dejstvima. Pored toga navedeno je i da je tužilac stupio u JNA 20.7.1960 god. a penzionisan je kao pripadnik Vojske Jugoslavije 31.12.1994 god. a u vreme narodnog ranjavanja 17.5.1995 god. pripada je VP-3001 Beograd.

Iz izveštaja VP-3001 Beograd por.br.1504-3 od 31.10.1997 god. utvrdjeno je da je na osnovu urida u službeno evidenciju VP.1790 Beograd Milošević Dragomir, general-major u penziji, bio pripadnik bivše JNA i Vojske Jugoslavije neprekidno od 27.7.1960 do 31.12.1994 god., kada mu je prestala profesionalna vojna služba po zahtevu radi korišćenja prava na starosnu penziju. U navedenom vremenu izvršavao je zadatke na prostorima zahvaćenim borbenim dejstvima od 30. juna 1991 do 14.12.1995 god. U službenoj evidenciji ne postoje pisani dokazi o ranjavanju inzerovanog na dan 17.5.1995 god.

Iz Ukana br.1/2-01-001/95 predsednika SRJ utvrdjeno je da je na osnovu čl.136 Ustava SRJ “Službeni list SRJ” br.1/92 i čl.151 tačka 3 Zakona o vojsci Jugoslavije “Službeni list SRJ” br.67/93, 24/94 i 43/94 tužilac Milošević Dragomir, u činu general-majora, rođen 4.2.1942 god. stavljen na raspolaganje u glavni štab 30.kadrovskog centra Generalštaba Vojske Jugoslavije, Garrison Beograd a na osnovu čl.63 st.1 tačka 1 Zakona o vojsci Jugoslavije zbog uklanjanja formacijskog mesta i nemogućnosti postavljanja na drugu dužnost.

(AIIZ, inv. br. 2-3242)

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

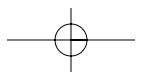
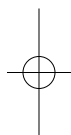
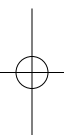
Izvod iz Presude Drugog opštinskog suda u Beogradu, od 9. jula 2001 (strane 6-7), kojom se potvrđuje da je general Dragomir Milošević, **“dok je izvršavao zadatke na prostorima zahvaćenim borbenim dejstvima, ... svo vreme primao platu od Vojske Jugoslavije”** i da je u vrijeme kada je ranjen “na ratištu u širem rejonu Zlatišta kod Sarajeva” 17. maja 1995, **“bio profesionalni oficir Vojske Jugoslavije”**, te **“u konkretnom slučaju postoji odgovornost tužene države Savezne Republike Jugoslavije za štetu koju je tužilac pretrpeo...”**.

Kako iz prednjeg utvrđenog činjeničnog stanja proizilazi da je tužilac Milošević Dragomir, general-majorske službe, na službi u VP 7598 Sarajevo, povredjen dana 17.05.1995.godine tokom izvođenja borbenih dejstava na objektu “Bosut”, širi rejon Zlatišta, u vreme povredjivanja bdc profesionalni oficir Vojske Jugoslavije a pre toga Vojske JNA a što je na nezamijiv način utvrđeno i saglasno iskazu tužioca saslušanog u svojstvu partijske stranke te saglasnih iskaza svedoka Josipović Dušana i Dragičević Luke te pismeno izvedenih dokaza u prvom redu izveštaj VP 3001 Beograd poverljive br.1504-3 od 31.10.1997.godine, gde je navedeno da je prema podacima iz službene evidencije VP 1790 Beograd Milošević Dragomir, general-majorske u penziji, bio pripadnik bivše JNA i Vojske Jugoslavije neprekidno od 27.07.1960.godine do 31.12.1995.godine, kada mu je prestala profesionalna vojna služba po zahtevu radi korišćenja prava na starosnu penziju, te da je u periodu od 30.06.1991.godine pa do 14.12.1995.godine izvršavao zadatke na prostorima zahvaćenim borbenim dejstvima, da je svo vreme primao platu od Vojske Jugoslavije, te da je ukasom Predsednika SRJ br.1/2-01-001/96 na osnovu člana 151. § Zakon o Vojsci Jugoslavije u vezi člana 63. stav 1 tačka 1 istoga zakona stavljen na raspolaganje u glavni štab 30. Kadrovske Centra General Štaba Vojske Jugoslavije garnizon u Beogradu, te u konkretnom slučaju postoji odgovornost tužene Države SRJ za štetu koju je tužilac pretrpeo i to po principu objektivne odgovornosti na osnovu člana 174. Zakona o obligacionim odnosima, jer se radi o šteti nastale od opasne delatnosti.

[. . .]

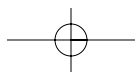
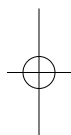
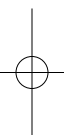
Sud je ocenio istaknuti prigovor nedostatka pasivne legitimacije na strani tužene i vezi sa tim istaknut navod da je tužilac u vreme ranjavanja bio pripadnik Vojske Republike Srpske ali je našao da ovaj prigovor ne stoji obzirom da iz izvedenih dokaza tokom ovog postupka nezamijivo proizilazi da je u vreme povredjivanja tužilac bio profesionalni oficir Vojske Jugoslavije od koje je i primao svo vreme platu, te da je njegovo oštećenje na ratištu u širem rejonu Zlatišta kod Sarajeva bilo svakako u neznanosti odnosno saznanje Generalštaba Vojske Jugoslavije jer bi u protivnom bilo kakvo neovlašćen odlazak tužioca kao profesionalnog oficira Vojske Jugoslavije na ratište u drugu Međunarodnu priznatu državu povlačilo prestanak radnog odnosa, a takva mera tužiocu nije izrečena od strane njegovih pretpostavljenih, niti su u tom smislu do završetka rasprave pred ovim sudom o istom proučeni dokazi.

(AIIZ, inv. br. 2-3242)

ČETVRTI DIO

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

1. Sistematsko ubijanje i ranjavanje djece

Oružane snage Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) i njihovi kvislinzi i saradnici su, i pored *Konvencije o pravima djeteta* (1989) i *Svjetske deklaracije o preživljavanju, zaštiti i razvoju djece* (1990), na kraju XX stoljeća u Republici Bosni i Hercegovini, posebno u Sarajevu u opsadi, i protiv djece sprovodili koordiniranu, dugotrajnu, rasprostranjenu i snažnu kampanju granatiranja i snajperskog djelovanja, od čega su, pored drugih brojnih civila i civilnog stanovništva, mnoga djeca ubijena i ranjena.

Srbija i Crna Gora (Savezna republika Jugoslavija) u agresorskom ratu protiv Republike Bosne i Hercegovine (1991–1995) nije poštovala temeljne norme međunarodnog humanitarnog prava, obavezujuće pravne norme, razvijane tokom stoljeća, a posebno najvažniju među njima – zaštitu civila,¹ pa čak ni (zaštitu) djece, nad kojima je u Sarajevu u opsadi izvršen zločin genocida. Korišteni su metodi i sredstva zabranjeni po međunarodnom humanitarnom pravu.

Ranjena djeca: *“Nemam nogu, ali imam veliko srce za sve ljude.
U njemu ima mjesta samo za lijepo,
jer su oko mene samo ružne stvari”²*

Djeca Sarajeva u opsadi su od navođenih raketa s agresorskih položaja i snajperskih dejstava masovno i pojedinačno ubijana i ranjavana. Raspoloživi podaci nedvosmisleno potvrđuju da su zločini nad djecom Sarajeva u opsadi planski, organizirani i sistematični akti izvršeni s **namjerom** sveukupnog uništavanja Bošnjaka, *nacionalne, etničke i vjerske grupe kao takve*.

¹ Navedene pravne norme međunarodnog humanitarnog prava zasnivaju se “na vrijednostima koje su temeljne za svako ljudsko biće – na integritetu pojedinca, pravu na život i pravu na zaštitu od straha, boli i nasilja. One stoga vrijede za svakoga, bez obzira na razlike u nacionalnoj pripadnosti, državljanstvu ili vjeri”. Najvažnija pravna norma međunarodnog humanitarnog prava je norma koja nalaže zaštitu civila (ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 12. decembar 2007, str. 4).

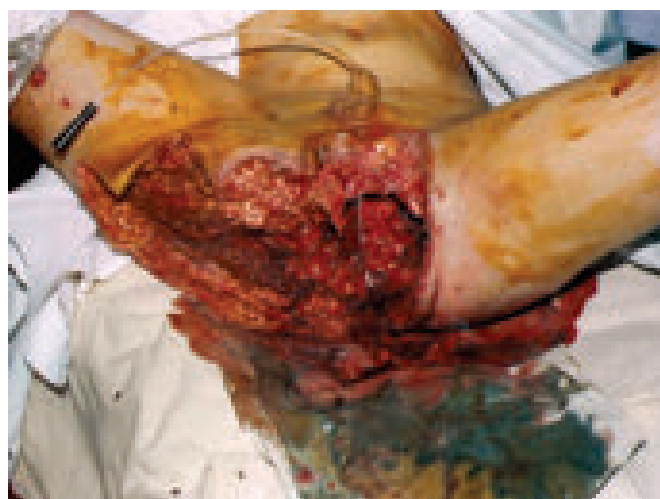
² * * RIJEČI OZDRAVLJENJA, Zbirka dječijih kazivanja u vrijeme bolničkih liječenja, The International Children's Institute, Sarajevo, 2002, str. 24.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

U **strategiji uzimanja civila i civilnog stanovništva za metu** djeca su bila značajan cilj. Ubijana su i ranjavana na ulicama, raskrsnicama, u kućama, stanovima (na spavanju), školskim učionicama, na improviziranim igralištima, u porodilištu, bolnici, dječijim vrtićima, u redu za humanitarnu pomoć, na izlazu iz skloništa da napune kanister vode i u mnogim drugim prilikama. Djeca su ubijana čak i u majčinim utrobama, zatim u inkubatorima...

U sarajevskom naselju Čengić-Vila 30. augusta 1993. teško je ranjena petogodišnja djevojčica Irma Hadžimuratović. Istom granatom ubijena je njena majka Elvira Hadžimuratović, njena komšinica Vera Kovačević i dijete Jasmin Terović (vidjeti lokaciju masovnog ubistva br. 85). Norvežanin Morten Hvaal (fotoreporter agencije Associated Press) u augustu 1993. u Vojnoj bolnici (sada Opća bolnica "Prim. dr. Abdulah Nakaš") snimio je ranjenu djevojčicu, što je pokrenulo medijsku kampanju da se ranjena djeca liječe u inostranstvu. Evakuacija prve grupe djece, koja je počela 15. augusta 1993, dobila je naziv "Operacija Irma". Iako je Irma izmještena na liječenje u London, od teških povreda, koje je zadobila prilikom ranjavanja, smrt je nastupila 1. aprila 1995.

Dječak između 7 i 8 godina, teško ranjen gelerom granate (destrukcija mokraćne cijevi, testisa, anusa i rektuma, mišićnih, nervnih i vaskularnih struktura, kao i kostiju zdjelice). Uspješno izliječen.
(fotografija: ljubaznošću prof. dr. Salahudina Dizdarevića)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Djevojčica oko pet godina, teško ranjena gelerom granate (oštećene mišićne, nervne i vaskularne strukture u području obraza i donje usne desni. Uspješno izliječena.

(fotografija: ljubaznošću prof. dr. Salahudina Dizdarevića)

Posebno surov način ubijanja bio je tzv. **“lov” na djecu snajperom**. Kao što je poznato, to naoružanje je u ratnim sukobima namijenjeno samo za specijalne zadatke elitnih oružanih jedinica. Međutim, na području Sarajeva velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su, od samog početka opsade, protiv civila masovno koristili snajper. Sama uloga snajperista je takva da je svaki njihov hitac “smišljen, ispaljen s namjerom da se onaj na koga se puca ubije ili teško rani”.³

U snajperskom lovu na civile srpski zločinci - snajperisti su birali i gađali djecu kao glinene golubove na sportskim takmičenjima. Okupljanja na blagdane i praznike praćena raznim sportskim aktivnostima (najčešće fudbalskim turnirima) bila su idealna meta za srpske snajperiste. Ponekad su se snajperisti igrali “s nekim tijelom, otkidajući mu hicima koljena, stopala ili laktove. Izgleda da su sklopili opkladu koliko daleko će takva žrtva stići prije nego što smrtno iskrvari”.⁴

Plač nad grobom ubijenog djeteta

³ ICTY, SAŽETAK PRESUDE PRETRESNOG VIJEĆA U PREDMETU PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, Hag, 27. decembar 2007, str. 2.

⁴ V. Karavelić - Z. Rujanac, SARAJEVO OPSADA I ODBRANA, Društvo za zaštitu tekovina odbrambeno-oslobodilačkog rata, Sarajevo, 2009, str. 128.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Velikosrpski agresor i njegovi kolaboracionisti su, također, uništavali i školske objekte, zaštićene po međunarodnom humanitarnom pravu. Među prvim objektima razoreno je i sarajevsko porodilište.

U Sarajevu u opsadi su se, umjesto uobičajenog dječijeg školskog žamora, često čuli dječiji jauci i krici. Česti prizori razorenih školskih učionica i zidovi poprskani dječijom krvlju i s razbacanim školskim torbama svjedoče o genocidu nad djecom Sarajeva u opsadi, to jest njihovom ciljanom ubijanju.

Osnovna škola "Simon Bolivar" (sada "Skender Kulenović") u sarajevskom naselju Dobrinja II. Velikosrpski agresor zapalio ju je 15. maja 1992.

*Osnovna škola "Prvi maj" ("Fatima Gunić")
Granate su ostavile pustoš u učionici*

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Osnovna škola "Prvi maj" ("Fatima Gunić")

Učionica nakon dejstva navođenih agresorskih raketa poprskana dječijom krvlju

Umjesto da im nastavnici daju nova znanja u toplim, svijetlim i prozračnim učionicama, "skraćenu" nastavu morali su izvoditi u improviziranim skloništima, mračnim podrumima bez struje, računara i ostalih neophodnih pomagala. Susret s učiteljicom bilo je jedino toplo što su mogli osjetiti i doživjeti u takvim uvjetima.

Dječija javna socijalna ustanova "Ljubica Ivezić" na Bjelavama je, između ostalog, osam puta granatirana. Gađan je i konvoj djece - šticećenika te ustanove koja je 1. augusta 1992. organizirano izmještala svoje šticećenike i tom prilikom je sa srpskog uporišta iz Nedžarića ubijeno dvoje djece: **Roki Sulejmanović** i **Vedrana Glavaš**.⁵

Barbarsko granatiranje sarajevskog porodilišta 25/26. maja 1992. opisao je Ahmet Džubo, jedna od žrtava opsade, u svojim svakodnevnim zapisima, na slijedeći način: "Agresor bezobzirno uništava sve izvore života civilnog stanovništva. Danas je uništio porodilište 'Zehra Muidović', jedno od najvećih u Evropi. U ovom porodilištu, do ove agresije, rodilo se 170.000 beba. U vrijeme artiljerijskih napada u porodilištu se nalazilo 130 žena i 70 novorođenčadi. Samo prisebnošću osoblja porodilišta izbjegnuta je katastrofa. Dvadeset granata ispaljenih iz topova i tenkova sa Poljina i Nahoreva razrušile su zgradu porodilišta i susjedne zgrade. Pod udarima granata i pod snajperskom vatrom sve pacijente je osoblje porodilišta uspješno evakuisalo u skloništa. Evakuacija je bila otežana prekidom struje. Evakuacija se obavljala po mračnim hodnicima. Plač novorođene djece i njihovih majki ispunjavao je mračne podrumne porušenog porodilišta. Odmah po saznanju za ovaj neljudski napad kod porušenog porodilišta se ubrzo našlo oko 1.000 građana koji su došli da spašavaju novorođenu djecu i njihove majke. Bombardovano porodilište je obišao i predsjednik Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine Alija Izetbegović."⁶

⁵ M. Šestanović, nav. dj., str. 143. Vidi 410. i 697. str. ove studije.

⁶ A. Džubo, ZAPISI ZA PAMĆENJE (Ratni dani u Sarajevu i Republici Bosni i Hercegovini, april 1992-april 1993), Glavni odbor SUBNOAR-a Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2002, str. 101.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Uništeno Gradsko porodilište "Zehra Muidović" Sarajevo

Bebe u Gradskom porodilištu "Zehra Muidović" u Sarajevu bile su meta gađana navođenim artiljerijskim raketama. Neke bebe ubijane su u inkubatorima zbog namjernih prekida u napajanju električnom energijom Sarajeva u opsadi

O namjernom masovnom i pojedinačnom ubijanju i teškom ranjavanju djece Sarajeva u opsadi postoje brojni dokazi, koji uključuju i svjedočenja, data pred ICTY-em u predmetu protiv generala **Stanislava Galića**, oficira Vojske Jugoslavije. Posebno su potresna svjedočenja preživjelih žrtava opsade: **Medine Omerović**, **Muhameda Kapetanovića**, **Dženane Sokolović**, **Fikreta Mujezinovića**, **Refika Aganovića**, **Nafe Tarić**, **Faruka Kadrića**, **Gorana Todorovića**, **Eldara Hafizovića**, **Ismeta Fazlića**, **Rasima Mehonića** i **Fikreta Pite**.

Medina Omerović (rođena 17. oktobra 1977) u vrijeme agresije živjela je u Sarajevu, u Ulici Đure Jakšića 17. Svjedočila je o ranjavanju svoje prijateljice **Sanele Muratović** (1978), 26. juna 1994. u Ulici Đure Jakšića 17 i o ubistvu dječaka **Dejana Stevanovića**. "Djevojčice Medina i Sanela su kritičnog dana išle prema Medininom stanu, jer su krenule zajedno da uzmu neku knjigu. Linije razgraničenja bile su vrlo blizu Medinine zgrade. U momentu dok su njih dvije prelazile ulicu, vojnici ARBIH su ih upozorili da požure jer je postojala opasnost od snajpera. Kad su počele trčati,

začuo se pucanj. Sanela se nalazila s njene desne strane. Vidjela je da je Sanela pogođena, jer joj je majica bila prelivena krvlju. Krv se nalazila na njenom desnom ramenu. Uspjele su doći do obližnjeg rova, odakle su ih pokupili vojnici ARBIH koji su ih odmah odvezli u bolnicu. Medina je također svjedočila da, iako se njen stan nalazio na trećem spratu, morala je godinu dana, zajedno sa svojom i drugih sedam porodica, živjeti u podrumu zbog opasnosti od snajperista koji su stalno otvarali vatru na njenu zgradu. U podrumu je s njom bilo još djece. Među njima je bio i dječak po imenu Dejan Stevanović koji je ubijen iz snajpera u istoj ulici u proljeće 1994. Na pitanje tužioca kako zna za ubistvo Dejana Stevanovića, svjedokinja je odgovorila da se jednog dana, dok se nalazila u svom stanu na trećem spratu, začuo pucanj. Otišla je do prozora i ugledala dječaka kako leži na ulici. Njegov otac odmah je izletio na ulicu. Možda nakon nekih desetak sekundi, Dejan je preminuo.”⁷

Muhamed Kapetanović (rođen 24. marta 1984) stanovao je u Sarajevu na Ali-pašinom Polju, u Cetinskoj ulici broj 2 (sada Geteova ulica) zajedno s ocem, majkom i sestrom. “Naselje u kojem je stanovao stalno je bilo granatirano. Stanovao je u neboderu koji je imao 16 spratova. Opisivao je događaj koji se desio 22. januara 1994. Taj dan je izašao napolje da se igra sa svojim prijateljima. Preciznije, igrao se s četiri dječaka: **Danijelom Jurenićem, Admirom i Elvirom Ahmethodžićem i Kenanom**. Igrali su se u snijegu. U vrijeme igre, začuli su eksploziju granate u blizini. Odmah su počeli trčati od straha. Međutim, prije nego su uspjeli stići do ulaza, druga granata je pala nekih desetak metara iza njih. Na licu mjesta ubijen je Danijel Jurenić, koji je zadnji trčao. Svjedok je ranjen u glavu, ruku i nogu. I ostala dva dječaka koja su se igrala s njim, Admir i Elvir, također su bili povrijeđeni. Dječak po imenu Kenan uspio je pobjeći u najbližu zgradu koja se nalazila odmah do igrališta. Zgrada u kojoj je svjedok stanovao bila je udaljena oko 100 metara od igrališta. Najteže povrede svjedok je zadobio na nozi. Ljekari su dugo pokušavali da mu spase nogu. Prvo je liječen u bolnici Koševo, gdje je ostao 40 dana. Međutim, morao je nastaviti liječenje u Italiji. Tamo je ostao dvije godine. U Italiji su ljekari, također, pokušavali da mu spase nogu, gdje su ga operisali ukupno sedam puta. Uspjeli su mu sačuvati nogu, međutim ona je ostala oko 2,5 centimetra kraća. Svjedok mora koristiti ortopedsku pomagala i više se ne može baviti bilo kakvim sportom.”⁸

Dženana Sokolović je u vrijeme agresije stanovala u Sarajevu u naselju Bistrik, gdje je i odrasla. Svjedočila je o uvjetima života u opsadi i ubistvu svoga djeteta 18. novembra 1994. “U to vrijeme je imala dvoje djece: Enidu, koja je imala 8, i Nermina, koji je imao 7 godina. Tog dana je s Bistrika, sa svoje dvoje djece išla kod svekrve kako bi od nje uzela nekoliko drva za ogrjev. Svekrva je stanovala u naselju Hrasno u Novom Sarajevu. Na putu do nje išli su pješice. Put je trajao između tri ili četiri sata hoda, s obzirom na to da je svjedokinja bila u pratnji djece. U Hrasno su stigli u ranu večer, gdje su i ostali preko noći. Sutradan ujutro namjeravali su se vratiti kući. Dječak Nermin je molio majku da ostanu još jednu noć kod nane, međutim ona mu to nije dozvolila, jer se morao vratiti u školu. Iz svekrvinog stana su krenuli prema Bistriku između 11 i 12 sati. Kada je izašla na ulicu, vidjela je puno ljudi, koji su joj rekli da je na snazi primirje. Kad je to čula, odlučila je da krene glavnim putem, kojim inače ne bi išla zbog opasnosti od snajpera, već bi koristila okolni put kojim je i došla. Također je vidjela da su tramvaji radili i pomislila je kako taj dan neće biti pucnjave. Zajedno s djecom hodala je glavnom ulicom. Kada su prolazili blizu Željezničke stanice, pored Filozofskog fakulteta, njena kćerka je ubrzala hod prema naprijed, dok je ona hodala uporedo sa sinom Nerminom. U jednom momentu, dok su se nalazili na raskrsnici, samo je ugledala kako je njen sin pao na zemlju.

⁷ ICTY, Predmet IT-98-29, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, T. 3843-3870.

⁸ Isto, T. 7954-7984.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Mislila je da je on čuo pucjavu i zato legao na zemlju, jer mu je ranije govorila da u takvim situacijama odmah to i učini. Međutim, njen sin je ubijen. Tačnije, svjedokinja je prva koja je pogođena, metak je prošao kroz nju i ubio njenog sina Nermina. Njega je metak pogodio u obraz i prošao mu kroz glavu. Svjedokinja je odvezena u bolnicu. Ranjena je u abdomen, otkinut joj je dio jetre i pretrpjela je druge užasne povrede. Međutim, nakon samo osam dana dobrovoljno je napustila bolnicu kako njena kćerka Enida ne bi bila sama... Kasnije je rodila još jednog dječaka kojem je, također, dala ime Nermin, u sjećanje na ubijenog sina Nermina. Rahmetli Nermina je opisala kao vrlo fino i izrazito slatko dijete, što joj je tog istog jutra i rekla jedna strankinja koja ih je srela na ulici. Svjedokinja je navela da od Nerminove smrti pati od teških psiholoških posljedica.⁹

Fikret Mujezinović je "davao iskaz o incidentu koji se desio 8. novembra 1994. Tog dana se nalazio u kuhinji Crvenog krsta, gdje je i radio. U istom objektu imao je kancelariju civilne zaštite. Preturao je po nekim papirima i u tom momentu je začuo eksploziju. Odmah je pao na koljena i zatim na pod. Shvatio je da je do eksplozije došlo negdje u blizini. Uspio je ustati, otvorio je vrata i ugledao je puno dima, geleri su letjeli na sve strane, sve je bilo od prašine. Izašao je napolje i vidio dječaka po imenu Dino Blekić kako je ranjen. Naišlo je auto koje ga je odvezlo odatle. Dino je kasnije preminuo. Vidio je još jedno ranjeno lice po imenu Adis Tinjak. Primijetio je djevojčicu Lejlu Hodžić kako leži na ulici. Odmah je otrčao do nje i podigao je, držeći je na svojim rukama. Samo je osjetio kako mu nešto toplo curi niz prste. To je bio Lejlin mozak. Kada su je stavili u vozilo, svjedok je pokupio ostatke njenog mozga i stavio u svoju jaknu. Djevojčica je bila mrtva na licu mjesta. Nakon što je Lejlinu tijelo odvezeno, naišla je žena iz susjedne radnje i rekla da u ulazu nepomično leži jedna žena. Iznijeli su je odatle i stavili na obližnju klupu. U tom momentu nisu primijetili da je ranjena. Pokušali su joj dati vještačko disanje, ali je svjedok primijetio da joj je predio unutar usta poplavio, te je i ona prebačena u bolnicu. Svjedok je kasnije saznao da se žena zvala Nena Deljanin. Preminula je u bolnici. Ljekari je nisu mogli spasiti, jer joj je geler ušao preduboko. Bila je majka desetomjesečne bebe. Ubrzo nakon eksplozije na lice mjesta su stigli policajci koji su vršili uviđaj zajedno s francuskim bataljonom. Nakon nekih sat vremena samo 30 do 40 metara dalje, pala je još jedna granata. Preciznije, pala je ispred ulaza obližnje škole. Na sreću, djeca su prethodno upozorena da ne izlaze, jer se očekivalo da će pasti još granata. Od te druge granate povrijeđen je policajac koji je vršio uviđaj, a poginula je žena po imenu Ramiza Šeta. Granate koje su prouzrokovale ovu tragediju su pale iz pravca Orlovca".¹⁰

Refik Aganović je, također, svjedočio o granatiranju i ubijanju djece 22. januara 1994. On je u to vrijeme stanovao u Ulici Klare Cetkin 4, koja danas nosi naziv Bosanska ulica. Živio je u ne-boderu na 14. spratu. "Tog dana je prije podne išao u civilnu zaštitu, gdje je radio i vratio se kući negdje oko 13 ili 13:30 sati. Dok se vraćao s posla, prije nego je ušao u zgradu, u blizini je vidio djecu koja su se sankala u snijegu. Preciznije, djeca su se igrala ispred škole na Ali-pašinom Polju, koja se nalazila sjeverno od ulaza svjedokove zgrade. Ubrzo nakon toga, dok je boravio u svom stanu, začuo je ispaljivanje granate, koja je prošla iznad njegovog stana. Odmah nakon toga začula se eksplozija. Eksplozija se čula sa zapada. Granata je eksplodirala iznad trga i odletjela do kraja ulice Klare Cetkin. Nije pala direktno na trg, već dalje, prema istoku. Odmah nakon minutu ili minut i po, sjeverno od njegovog ulaza pala je još jedna granata. Ustao je, otišao do prozora da vidi ima li povrijeđenih u neposrednoj blizini. U momentu kad je pogledao kroz prozor, eksplodirala je i treća granata odmah ispred njegovog ulaza. Više ništa nije mogao vidjeti, jer ga je eksplozija odbacila unazad. Odmah je

⁹ ICTY, Predmet IT-98-29/1, TUŽILAC PROTIV DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA, T. 763-780.

¹⁰ Isto, T. 2792-2807.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

izašao iz stana i počeo trčati niz stepenice, jer se nalazio na 14. spratu. Nakon što je izašao iz zgrade, vidio je užasan prizor. Posvuda je bila krv na mjestu gdje su se igrala djeca. Nažalost, bilo je djece koja nisu uspjela stići do ulaza i spasiti se od granata. Na tom mjestu mogla su se vidjeti dječija rebra. Ostaci dječijih tijela bili su razbacani posvuda na mjestu gdje je došlo do eksplozije. Međutim, svjedok je bio u žurbi, jer je nosio tijela dva dječaka, **Nermina Rizvanovića** i dječaka s prezimenom **Su-bašić**. Nadao se da će moći da spasi njihove živote. Međutim, oni su već bili mrtvi. Umrli su od posljedica granate odmah na licu mjesta. Svjedok nije mogao prepoznati ostalu djecu, jer su u potpunosti bila prekrivena krvlju. To je bio užasan prizor. Šestero djece je ubijeno, dok su ostala djeca bila ranjena. Svjedok je, također, izjavio da je to područje često bilo granatirano, te kako mu je poznato da je ubijeno ukupno devet ljudi samo iz njegovog ulaza. Jedan od njih je bio momak koji je imao svega 22 ili 23 godine, a ostalo su sve bila maloljetna djeca.”¹¹

Nafa Tarić je “svjedočila o svom ranjavanju i ranjavanju svoje kćerke koje se desilo 3. septembra 1993. Tog dana je svjedokinja zajedno sa svojom kćerkom Elmom pošla da joj kupi polovne knjige za školu od nekog starijeg učenika. Kćerka je trebala poći u 3. razred osnovne škole. Ranjavanje se desilo u Ulici Azize Šaćirbegović, koja se u to vrijeme zvala Ulica Ivana Krndelja. Dok su hodale pored raskrsnice koja nije bila kontejnerima zaštićena od snajpera, dakle radilo se o otvorenom prostoru, svjedokinja je osjetila tupu eksploziju, od čega je pala na zemlju. Sa sobom je povukla svoju kćer. Obje su ležale na zemlji. Nafa Tarić je pogođena metkom u gornji dio lijeve noge. Metak je prošao kroz njenu nogu i pogodio njenu kćerku u stomak, a zatim je odatle prošao i u kćerkinu ruku. Dok su ležale na zemlji, na njih je ispaljen još jedan metak koji im je prošao iznad glava. Na zemlji su ostale nekih desetak minuta. Iako se oko njih nalazilo mnogo ljudi koji su sjedili ispred svojih zgrada, niko se nije usuđivao da im priđe i pomogne jer su se bojali da će i sami biti pogođeni. Nekako su uspjele da se zajedno otkotrljaju do ljudi koji su se nalazili u blizini. Jedan od muškaraca je uzeo njenu kćerku u svoje naručje, a drugi je nju uhvatio pod ruku, te su ih odveli u obližnju ambulantu. Odmah su prebačene u bolnicu gdje su ostale 12 dana. Nakon što je otpuštena iz bolnice, Nafa Tarić je saznala da je metak, kojim su pogođene ona i njena kćerka, došao iz Ozrenske ulice, s vrha brda”.¹²

Faruk Kadrić (rođen 22. oktobra 1977) dao je iskaz o svom ranjavanju “koje se desilo 4. oktobra 1993. U to vrijeme svjedok je imao samo 15 godina. Još uvijek je bio učenik. Kritičnog dana bio je u pratnji svog oca. Nalazili su se u kombiju koji je služio za transport mesa. Kombi je imao tri sjedišta koja su bila locirana jedno pored drugog. Iza sjedišta je bila kabina za transport tovара. Tog dana u kabini se nalazilo brašno. U momentu ranjavanja svjedok se s ocem nalazio u naselju Nedžarići, na raskrsnici 10. transverzale i Aleje Branka Bujića. Vozili su brašno u mjesnu zajednicu u civilnu zaštitu. U momentu ranjavanja u njihovoj blizini nije bilo vozila niti ljudi, osim jednog vozila UN-a. S obzirom na to da je kombi u kojem se svjedok nalazio imao tri sjedišta, svjedok se nalazio na desnoj strani do prozora, njegov otac na mjestu vozača, dok je sjedište u sredini bilo prazno. Kada su došli do raskrsnice, svjedok je samo odjednom začuo pucanj, koji je došao s njegove desne strane. Nakon toga se sjeća da je pao na srednje sjedište, koje je bilo prazno. Također se sjeća vojnika UNPROFOR-a koji je stavljao svoj šljem na njegovu ranu koja je bila s desne strane njegovog vrata. Vojnik UNPROFOR-a ga je izvadio iz vozila i odnio u bolnicu. Nakon toga se više ničeg ne sjeća, jer je ostao bez svijesti. Svjedok je zadržan u bolnici na odjelu za traumatologiju, neurohirurgiju, gdje je ostao oko mjesec dana. Nakon što je otpušten, predloženo mu je da se operiše izvan Bosne i

¹¹ ICTY, Predmet IT-98-29, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, T. 7717-7727.

¹² Isto, T. 3127-3135.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Hercegovine, što je i učinio u Ujedinjenim Arapskim Emiratima. Tamo je morao ostati 19 mjeseci na liječenju. U tijelu mu je ostalo nekoliko gelera, koji nikad nisu izvađeni. Doktori su objasnili svjedoku da se geleri ne mogu izvaditi jer se nalaze u vratu gdje su locirani svi bitni nervi, te bi u tom slučaju svjedok mogao ostati paralizovan...".¹³

Goran Todorović je rođen 10. januara 1982. u Sarajevu, gdje je živio i u periodu 1992–1995. Stanovao je na Ali-pašinom Polju, u Ulici Klare Cetkin 6, koja se danas zove Bosanska ulica. Opisivao je događaj koji se desio 22. januara 1994. "Tog dana je izašao na obližnje igralište koje se nalazilo ispred zgrade, kako bi se igrao s ostalom djecom. Na igralištu je bilo ukupno desetak djece, uključujući dječake i djevojčice. Svjedok se sjeća imena neke od djece: Mirza, Alen, Dženad, Lejla, itd. Tog dana međusobno su se grudvali i sankali u snijegu. U toku igre, odjednom su začuli eksploziju granate. Odmah su počeli trčati prema ulazu svoje zgrade. Dok je trčao prema svojoj zgradi, pala je i druga granata. Od sve djece, on je prvi uspio dotrčati u zgradu i od straha je počeo trčati uz stepenice prema svom stanu. Dok se penjao, negdje na 6. spratu, u momentu kada je ugledao svog oca, osjetio je da je ranjen. Vidio je da mu krv curi niz lice. Počeo je da briše krv. Šake i prsti su mu bili prekriveni krvlju. Tek tad je shvatio da je ranjen, jer je bio u velikom strahu i pod stresom. Otac ga je odmah odveo do medicinske sestre koja je stanovala na 8. spratu te zgrade. Ona je savjetovala da se rana ne smije dirati i da hitno mora biti operisan. Samo je pokušala zaustaviti krv i stavila je gazu na njegovu ranu. U stanu medicinske sestre ostao je oko pola sata, jer su se plašili da ne eksplodira još jedna granata i nisu odmah izašli napolje. Nakon pola sata, otac ga je odveo u vojnu ambulantu koja je bila smještena u kasarni "Viktor Bubanj". Tu mu je ukazana liječnička pomoć, gdje mu je očišćena rana i izvršena operacija. Sve je ukupno trajalo oko 15 minuta i nakon toga je pušten kući. Ljekari su mu iz rane odstranili ostatke gelera. Svjedok je također opisivao šta se desilo s njegovim prijateljima, odnosno šta je lično vidio u momentu kad ga je otac iznio iz zgrade noseći ga u bolnicu. Kada su izašli iz zgrade, dok ga je otac nosio, na brzinu je pogledao igralište na kojem se nalazio s ostalom djecom prije eksplozije. Ugledao je mnogo krvi, dječiju tenisicu. Kasnije je saznao da je na tom mjestu tad poginulo ukupno petero djece: dva dječaka po imenu Mirza, dječak koji se zvao Nermin, i dvije djevojčice za koje se svjedok sjeća da se jedna od njih zvala Indira."¹⁴

Eldar Hafizović je od rođenja stanovao u Ulici Nerkeza Smajlagića 7 na Ali-pašinom Polju. Roditelji su mu bili razvedeni. Živio je s majkom, dok mu je otac stanovao na Dobrinji. U aprilu 1992. za vrijeme Bajrama, otišao je s mlađim bratom na Dobrinju kako bi posjetio svog oca. Tu ga je zatekao rat i s obzirom na to da je Dobrinja bila odsječena od grada, tu je ostao sve vrijeme. Živio je na nekoliko mjesta u ovom naselju. "Na početku svjedočenja je opisivao događaj koji se desio 4. februara 1994. U to vrijeme stanovao je na adresi Oslobođilaca Sarajeva 5 na Dobrinji I, gdje je živio s dedom, nanom i mlađim bratom. U to vrijeme imao je 17 godina. Kritičnog dana nalazio se u svom stanu kada je u jednom momentu začuo eksploziju, koja je bila vrlo jaka. Odmah se zabrinuo za svog brata koji se nalazio napolju. Do eksplozije je došlo ispred njegove zgrade i granata je pogodila drugu zgradu koja se nalazila naspram njegove. Odmah nakon što je čuo eksploziju, pogledao je kroz prozor jer je bio zabrinut za svog brata. Ugledao je mnogo ljudi u panici. Neki su bili ranjeni, zvali u pomoć, drugi su paničili, čula se velika buka. Opisao je da su se ljudi tu skupili u red da bi dobili humanitarnu pomoć, koja se dijelila na tom mjestu. Pogledao je među ranjene ljude, ali nije vidio svog brata. Otišao je na drugu stranu stana kako bi pogledao obližnje igralište, ali opet nije

¹³ Isto, T. 3704-3716.

¹⁴ Isto, T. 8006-8019.

vidio svog brata. Nalazio se na balkonu tražeći brata i u tom momentu je pala još jedna granata. Tom prilikom je ranjen u desnu ruku iznad lakta. U vrijeme eksplozije te granate dosta ljudi se nalazilo u neposrednoj blizini. Kada je granata eksplodirala, mnogo ljudi je pogođeno. Neki su poginuli, neki su bili ranjeni. Krv i ostaci ljudskih tijela bili su posvuda. Također su se mogli vidjeti kanisteri u kojima su ljudi nosili vodu. Odmah je izašao iz stana i krenuo da izađe iz zgrade, kako bi našao svog brata i uspio naći pomoć, jer je bio ranjen. Na izlazu iz zgrade je sreo svog brata. Sa njim je sve bilo u redu, nije pogođen, jer se nalazio kod svog prijatelja u stanu. Svjedok je krenuo prema obližnjoj ambulanti da bi mu previli ranu. Ispred zgrade je vidio mnogo ljudi, ranjenih, ubijenih. Na lice mjesta stiglo je nekoliko auta koji su prevozili ljude u bolnicu. Ljudi su i dalje vrištali i paničarili. Dok se u tom momentu nalazio ispred zgrade, pala je još jedna granata. Eksplodirala je na obližnjem igralištu, gdje je pala i prethodna granata. Svjedok je otišao u bolnicu na Dobrinji, gdje mu je ukazana liječnička pomoć. Tamo je vidio dosta ljudi koji su povrijeđeni kad i on." Međutim, ovo nije bio prvi put da je svjedok ranjen. Prvi put je ranjen 24. oktobra 1992. na Socijalističkom trgu na Dobrinji III. "Tog dana je sa svojom nanom bio na balkonu. Tu se nalazio šporet na drva koji su koristili za kuhanje, s obzirom da nisu imali struje. Nana je kuhala nešto za doručak, a on je stajao pored nje. U tom momentu je eksplodirala granata ispaljena iz tenka koja je pala negdje oko metar ili metar i po od njega i pogodila ga. Svjedok je tad stanovao u stanu na 5. spratu i balkon je bio okrenut prema Gavrića brdu. Granata je ispaljena s tog položaja, koji je tad bio pod kontrolom VRS-a." Međutim, svjedok je ranjen još jednom, dakle ukupno tri puta. Njegovo ranjavanje poslije 1992. i prije 1994, dogodilo se 13. januara 1993. "Tog dana se nalazio na Dobrinji I u stanu svoje djevojke u Ulici Jovana Veselinova, koja se danas zove Trg Zlatnih ljiljana. Stan je bio smješten u prizemlju zgrade. S obzirom da je ulaz te zgrade bio pod stalnom snajperskom vatrom, stanovnici zgrade nisu mogli ulaziti kroz taj ulaz. Napravili su improvizirani ulaz s druge strane koji su koristili. U stanu je sjedio zajedno s djevojkom i društvom, navečer između 8 i 10 sati. S obzirom da nije bilo struje, za osvjjetljenje su koristili gasnu lampu. U momentu eksplozije sjedio je pored svoje djevojke i razgovarali su. Kad su začuli eksploziju, pali su na pod. Legao je preko svoje djevojke u momentu eksplozije. Nakon kratkog vremena ustao je i pitao ostale prisutne da li je neko povrijeđen. Niko se nije javio. U tom momentu je osjetio nešto toplo na vratu i kada je rukom prešao preko tog mjesta, osjetio je da mu je glava prekrivena krvlju. Odmah je istrčao napolje i počeo zvati u pomoć. S obzirom da su borbene linije bile vrlo blizu, mogao je čuti vojnike VRS kako pričaju. Čuo je da su na glas govorili: 'Hej vi balije, koliko smo vas ovaj put ubili?' Bio je preplašen jer su srpski vojnici bili vrlo blizu i nije znao šta će se desiti s njim. Opisao je da je i ranije slušao srpske vojnike kako galame i ponižavaju ljude, jer je linija razgraničenja bila vrlo blizu. Neki čovjek je prolazio blizu njega i pomogao mu je tako što ga je odveo u bolnicu. Međutim, bolnica je bila puna ranjenika i tu nije mogao ostati. Ljekari nisu imali više kapaciteta da ga zadrže, već su mu samo previli ranu i očistili dijelove baruta."¹⁵

Ismet Fazlić bio je stanovnik Dobrinje. U toku opsade Sarajeva, Dobrinja je bila odsječena od ostalog dijela grada. U to vrijeme svjedok je bio pripadnik civilne zaštite. Opisivao je događaj koji se desio 1. juna 1993. "Tog dana u naselju Dobrinja je organizovana fudbalska utakmica, na kojoj je učestvovalo nekoliko ekipa. Turnir je organizovan, jer je ljudima više dosadilo da sjede u podrumima. Bilo je dosta omladine koja je htjela da izađe vani i više nije mogla biti zatvorena. Taj dan nije bilo pucnjave, bio je sunčan dan. Turnir je organizovan na dan Kurbanškog bajrama. Međutim, nije imao vjerski karakter. Na turniru su učestvovali i pripadnici katoličke i pravoslavne vjeroispovijesti.

¹⁵ Isto, T. 7769-7816.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Svjedok je bio sudija na drugoj utakmici tokom turnira koja je igrana negdje oko 10 sati. Mjesto na kojem je organizovan turnir bilo je oko 120 metara udaljeno od borbene linije. Bilo je okruženo starijim ili uništenim vozilima, te su mislili da je donekle bezbjedno. Vozila su bila postavljena oko fudbalskog terena i na njima je, za vrijeme utakmice, sjedilo oko stotinjak djece, između 10 i 15 godina. Dosta ljudi je utakmicu pratilo sa svojih balkona. Tog dana je na turniru učestvovalo ukupno 12 timova, pri čemu je svaki tim imao pet igrača. To su bili muškarci starosne dobi između 16 i 20-ak godina. U vrijeme dok je trajala utakmica, dosuđeno je izvođenje penala. U momentu kada su svi igrači prešli na jedan dio terena kako bi se izveo penal, granata je pala između tri igrača. Jedan od njih se zvao Dragan. Svjedok je odmah ugledao kako 11 ljudi leži na zemlji. Od toga je bilo 8 igrača i 3 osobe koje nisu učestvovala u utakmici. Jedino golman nije bio povrijeđen. Svjedok je ostao na nogama, iako je i njega pogodio geler. Bio je sav prekriven krvlju. Pored igrača koje je primijetio, svjedok je pogledao u pravcu uništenih auta na kojem su sjedila djeca kao gledaoci utakmice. Sva ta djeca su pala nazad na leđa. Osmero ih je tu ubijeno. Tijela tri igrača koja su ležala na zemlji bila su potpuno raspječana. Noge i ruke su im bile odsječene. S njegove desne strane, na mjestu gdje su ljudi sijali luk, ležalo je nekoliko ljudi. Također je primijetio jednog mladića koji je ležao mrtav ispod jednog automobila. Svjedok je uspio napraviti jedan korak naprijed i nakon toga je i sam pao na zemlju. Krv mu je tekla sa pet mjesta: iz gornjeg i donjeg dijela noge, iz ruku i iz predjela kičme. Kosa mu je bila u užasnom stanju, nije se mogao pomjeriti. Kako navodi, ležao je 'u bazenu krvi koja je tekla iz njega'. Odmah nakon tri ili četiri sekunde pala je i druga granata. Pogodila je mjesto iza auta gdje se nalazio jedan mladić. Granata mu je otkinula nogu. Na licu mjesta ubijeno je 16 ljudi, dok je 82 bilo ranjeno, neki lakše, neki teže. Neka od ranjene djece uspjela su otrčati do kuće u nadi da će njihovi roditelji uspjati da im previju rane. Međutim, došlo je do brojnih infekcija. U tom momentu je na Dobrinji bilo svega tri auta koja su mogla prevesti ranjenike do bolnice a njih je bilo 82. Tovareni su na karoserije, u gepeke, vladala je opća panika. Neke ranjenike nosili su drugi ljudi koji nisu bili ranjeni. S obzirom da je bilo puno ranjenika, podijeljeni su po bolnicama. Svjedok je prvo primljen u bolnicu na Dobrinji, gdje je dobio samo šok terapiju i odmah je prebačen na Koševo u bolnicu, gdje je hitno operisan. Ranjen je u obje noge i iz kreveta nije mogao ustati dva mjeseca. U bolnici je ukupno ostao 56 dana, jer su mu povrede bile vrlo teške. Granata mu je otkinula dio desnog stopala, dok je također pogodila kosti pored lijevog stopala. Također je pogođen u gornji dio noge, u vrat, kičmu, stomak i oko, tako da zbog toga vidi duplu sliku. Imao je brojne lomove, jer je granata pala samo 3 i po metra od njega. Još uvijek ima gelere u tijelu i zbog njih je nekoliko puta imao infekciju. Oštećen mu je pankreas i dobio je astmu."¹⁶

Rasim Mehonić je "u vrijeme opsade Sarajeva stanovao na Dobrinji II. Davao je iskaz o događaju koji se desio 12. jula 1993, tačnije o masakru u redu za vodu. Na mjestu koje se zvalo Kvadrant C, locirano na Dobrinji II, nalazio se bunar iz kojeg je obližnje stanovništvo crpilo vodu. Oko 10 sati ujutro, svjedok je došao do tog mjesta zajedno sa svojom suprugom i pridružio se svojim dvjema kćerkama koje su već stajale u redu. U redu su bili zajedno sve negdje do 4 sata. Prije nego je pala granata, svjedok je sa svojom porodicom bio drugi na redu za vodu, dakle samo je jedna porodica bila ispred njih. Nakon što su ga zaboljela leđa, ušao je u dvorište kuće gdje se nalazio bunar kako bi potražio mjesto gdje može sjesti. Međutim, nigdje se nije moglo sjesti i on je čučnuo pored još jednog čovjeka, koji se zvao Enver Taslaman. Kćerke i supruga su ostale u redu na ulici ispred kuće. Pored njih, u redu za vodu je bilo još dosta žena, djece i staraca. Dok je sjedio u dvorištu kuće i čučao, začuo

¹⁶ Isto, T. 6600-6615.

je eksploziju na ulici. Odmah je pokušao da se probije do ulice kako bi vidio šta se desilo s njegovom porodicom. Dok je išao prema ulici, prelazio je preko mrtvih i ranjenih tijela. Nakon što je uspio da izađe na ulicu, vidio je svoje kćerke i ženu kako leže mrtve na ulici. Vidio je ukupno 12 mrtvih tijela i između 12 i 14 ranjenih. Supruga je ležala mrtva blizu kapije kuće ispred koje se dijelila voda, dok su mu kćerke ležale jedna pored druge na ulici. Kad je vidio taj prizor, odmah se onesvijestio. Svjedok je i sam bio ranjen. Neko ga je pokupio s ulice i odveo u bolnicu na Dobrinju. Čitava lijeva strana njegovog tijela je bila prekrivena krvlju i još uvijek ima ostatke gelera u plućima. U bolnici na Dobrinji je ostao samo 24 sata, nakon čega je prebačen u bolnicu Koševo gdje su mu operisali pluća. Na putu do bolnice Koševo, auto kojim je prevožen je pogođeno snajperom. Morali su ga voziti kraćim putem gdje je bila veća opasnost od snajpera jer je bio teško ranjen i radilo se o njegovom životu. Vozili su se od Dobrinje do Nedžarića preko Marindvora do Koševa. U bolnici Koševo je ostao samo 8 do 10 dana i otpušten je kući jer nije bilo više kreveta, iako mu rana još nije bila zacijelila i još uvijek je iz nje tekla krv. Do danas ima geler u lijevom plućnom krilu. Zbog toga ne može nikad leći na lijevu stranu. Supruga i kćerka su sahranjene uvečer nakon pogibije. Svjedok nije mogao prisustvovati sahrani¹⁷.

Ekrem Pita je "rođen 24. novembra 1949. i od 1963. je živio u Sarajevu u naselju Širokača. Već početkom 1992, odmah nakon uspostavljanja opsade Sarajeva, naselje u kojem je stanovao postalo je zona stalnog granatiranja i opasnosti od snajpera. Svjedok navodi da su zbog toga oko 90% vremena provodili u podrumu. S obzirom da nisu imali struju ni vodu, morali su ići na različita mjesta po vodu. Na mjestu koje je bilo udaljeno oko 150 metara od njegove kuće išli su po vodu koju su mogli koristiti u kućanstvu, ali ne i piti. To je zapravo bila voda koja se slijevala s obližnjeg brda ili planine u naselju gdje je živio. Zajedno sa svojim komšijama uspio je postaviti pumpu i kupiti tu vodu kako se ne bi odlijevala. Na početku agresije, svjedok i njegova supruga imali su jednu kćerku, koja se zvala Anisa. Ona je rođena 20 godina nakon početka njihovog braka i zbog toga su roditelji imali naročito blizak odnos prema njoj. Tačnije, izražena privrženost je postojala između nje i njenog oca. Stoga je obično uvijek išla za svojim ocem kad je on hodao oko kuće i po naselju. Na početku rata imala je samo 3 godine. Iako su svjedok i njegova supruga upozoravali djevojčicu da ne izlazi iz podruma zbog opasnosti od snajpera, 13. decembra 1992, Anisa je bila žrtva snajperskog djelovanja. Tog dana, Anisa je u pratnji svog oca, pošla do obližnjeg mjesta po vodu. Svjedok je imao veliki kanister od 20 ili 30 litara vode, dok je Anisa nosila malu posudicu u kojoj bi ona također nosila vodu da pomogne ocu. Kada su stigli do odredišta odakle su nosili vodu, stali su u red. Tu je bilo i drugih ljudi koji su došli s istom namjerom. U dvorištu gdje su čekali u redu, Anisa je ugledala djevojčicu po imenu Alma, koja je bila možda godinu ili dvije starija od nje. Upitala je Almu da li želi da se igraju zajedno u njejoj kući. Alma i njena majka su pristale i Anisa i Alma su se uhvatile za ruku i uputile se ka svjedokovoj i Anisinoj kući. Svjedok je ostao u redu za vodu. Nakon nekoliko minuta napunio je svoj kanister vodom i uputio se prema kući. Na putu je sreo komšiju koji ga je pitao gdje je bio dosad jer je Anisa ranjena. U tom momentu je počeo da paniči i uspio je da stigne do kuće. Kada je ušao u kuću, vidio je Anisu s majkom i svojom braćom. Tu je bilo još komšija koji su joj pokušavali pomoći. Kada je ugledala oca, Anisa je uspjela da mu kaže da nije pogođena u glavu već u nogu. Odmah je podigao djevojčicu i primijetio da je pogođena u desnu nogu iznad koljena. Zajedno sa suprugom otišao je u ambulantu u Stari Grad, gdje su im rekli da je metak prošao kroz nogu i uputili su ih na Ortopediju na Koševo. Tamo su joj očistili i previli ranu. Djevojčica je vrištala i plakala. Nakon toga su je odveli kući. Ljekari su savjetovali da se rana mora previjati svaka tri ili četiri dana u lokalnoj ambulanti.

¹⁷ Isto, T. 7327-7334.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Svjedok je dalje opisao da je bilo vrlo opasno nositi djevojčicu na stalne kontrole. Morali su hodati i nositi je nekih 3 do 4 kilometra i na putu su stalno bili izloženi snajperskoj vatri. Međutim, djevojčica je izliječena i danas može da hoda. Nakon incidenta je razgovarao sa suprugom o kćerkinom ranjavanju. Ona mu je objasnila da djevojčica nije ranjena na putu dok se vraćala kući već ispred ulaznih vrata njihove kuće. Naime, kada je s prijateljicom Almom stigla do svoje kuće, krenule su unutra kako bi pokupile igračke koje su namjeravale odnijeti u podrum da se igraju. S obzirom da je Anisa bila u cipelama, majka joj je rekla da ih skinе prije nego uđe u kuću jer su bile prljave. U momentu dok je skidala cipele, Anisa je ranjena u desnu nogu. U tom momentu je imala tri godine i pet mjeseci¹⁸.

I **Mirsad Kučanin** (od 1992. do 1995. kriminalistički inspektor Centra službi bezbjednosti) svjedočio je "o nekoliko incidenata na kojima je vršio uviđaj u svojstvu inspektora. Jedan od tih incidenata desio se 20. jula 1993, gdje se radilo o ubistvu djevojčice u njenoj kući. Svjedok se sjeća da je, zajedno s još dvojicom kolega balističara, otišao na mjesto zločina nakon poziva policiji upućenog od susjeda, koji ih je informisao da je došlo do pucnjave iz vatrenog oružja iz pravca srpskih položaja. Tada je ubijena dvogodišnja djevojčica Elma Jakupović u momentu dok je spavala na kauču zajedno sa svojom sestrom blizankinjom odmah pored prozora. Svjedok je opisao da je djevojčica pogođena u čelo, metak joj je prošao kroz glavu i zabio se u kauč na mjestu gdje je spavala. Radilo se o smrtonosnoj povredi. Zajedno s kolegama, svjedok je izvukao metak i analizirao ga. Utvrdili su da se radilo o metku koji je ispaljen iz 7.9 kalibarskog oružja i imao je željezni omot koji se koristio za snajpere i poluautomatske puške. Djevojčica je ubijena u Jukićevoj ulici na Koševskom Brdu u 22.00 sata. Daljom analizom metka i mjesta zločina na kojem se zadržao, svjedok i njegove kolege su uspjeli utvrditi tačno mjesto odakle je metak ispaljen. Radilo se o Kromolju, susjednom naselju, gdje su bile locirane srpske snage. Svjedok je, također, objasnio da je područje, u kojem je djevojčica Elma ubijena, bilo civilno područje znatno udaljeno od vojnih položaja. Elma je bila žrtva vatre koja je nasumično otvarana na civile tog naselja"¹⁹.

Također, brojni strani novinari, koji su boravili u Sarajevu u vrijeme opsade, izvještavali su svoje redakcije "da su civili u Sarajevu gađani iz pješadijskog oružja ili granatirani s područja pod kontrolom SRK-a". Tako su, između ostalih, novinari Ashton i Hvaal "primijetili da su većinu meta koje su vidjeli činili civili" i "da su gotovo svakodnevno viđali pogođene civile... Ashton je govorio o svom obilasku položaja SRK-a na kojima su artiljerici priznali da neselektivno gađaju grad"²⁰.

U Sarajevu je, prema Komisiji eksperata UN-a za istraživanje povreda međunarodnog humanitarnog prava u bivšoj Jugoslaviji, u periodu između aprila 1992. i 28. februara 1994, ranjeno 56.000 lica, "pored onih koji su ubijeni ili su nestali u ovom gradu"²¹. U vrijeme opsade, po ocjeni te komisije, "prosječno dnevno je bilo oko 329 granatnih napada, čiji je broj povećan na 3.777 na dan 22. jula 1993"²². Na Klinici za dječiju hirurgiju u Sarajevu liječeno je 740 povrijeđene djece. Najmlađi pacijent kojem je amputirana noga zbog ranjavanja gelerom granate imao je četiri mjeseca.²³

¹⁸ Isto, T. 3970-3981.

¹⁹ Isto, T. 4545-4554.

²⁰ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV STANISLAVA GALIĆA, PRESUDA I MIŠLJENJE, 5. decembra 2003, paragrafi 587-588.

²¹ THE UNITED NATIONS COMMISSION OF EXPERTS ESTABLISHED PURSUANT TO SECURITY COUNCIL RESOLUTION 78: Investigating Violations of International Humanitarian Law in the Former Yugoslavia, Tom II, Aneks VI, str. 8; MEĐUNARODNI SUD PRAVDE, PRESUDA, – BOSNA I HERCEGOVINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, Hag, 26. februar 2007, paragraf 323.

²² Isto.

²³ S. Dizdarević, POVREDE DJECE U OPKOLJENOM SARAJEVU ZA VRIJEME AGRESIJE NA REPUBLIKU BOSNU I HERCEGOVINU, u: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991–1995. (Bon, 1995), Zbornik radova s Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo; Gesellschaft für bedrohte Völker - International, Göttingen; Human rights Group for Bosnia, Kuala Lumpur, Sarajevo, 1997, str. 432.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Kemal Karić: *Najmlađi amputirac - jedna od žrtava brojnih ranjavanja djece Sarajeva u opsadi*²⁴

Štićenici socijalne ustanove "Ljubica Ivezić" (Dom Bjelave), sada JKU "Dom za nezbrinutu djecu" Bjelave, Vedrana Glavaš i Roki Sulejmanović, prilikom izmještanja iz Sarajeva 1. augusta 1992, ubijeni su u autobusu sa srpskog uporišta iz Nedžarića

Priznanja krivice i pokajanja za zločine nad djecom Sarajeva u opsadi, skoro da i nema, što je, nažalost, pravilo u ponašanju nosilaca-izvršilaca zločina uopće. U vezi sa zločinima u Sarajevu u opsadi zabilježen je samo jedan takav slučaj. Predrag O., jedan od brojnih ubica djece Sarajeva u opsadi, sam sebi je presudio, što se vidi iz novinskog napisa u sarajevskom dnevnom listu *Oslobođenje*:

²⁴ Kemal Karić je najmlađi amputirac, sa 4 mjeseca, kojem je amputirana noga nakon ranjavanja gelerom granate 30. maja 1992. u naselju Bare. Tom prilikom, dok ga je nosila prema skloništu, ubijena je njegova majka Ifeta.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

"Slučaj srpskog snajperiste kojeg je duh ubijene djevojčice Dijane njenog ubicu progonio osam godina"

"Nedavna smrt Predraga O. u Beogradu mogla je da se okonča kao sasvim obična novinska vijest". Tako započinje svoju reportažnu priču Mladen Jović napisanu za 'ZONU SUMRAKA', i nastavlja: 'Znate ono: sinoć je u Beogradu, u parku kod željezničke stanice, otkriven leš nepoznatog čovjeka. Kako, doduše još nezvanično, saopštavaju istražni organi, u pitanju je četrdesetogodišnji Predrag O. stalno nastanjen u BiH, u Sarajevu, a uzrok smrti – samoubistvo. Ipak nije sve ostalo na tome. U unutrašnjem džepu preminulog Predraga O. otkriveno je pismo, ali ne klasično pismo, samoubice koji kaže 'dosta mi je svega' i tome slično, nego čitava intrigantna storija u kojoj se prepliću zločin, krivica i kazna...

Ispostavilo se da Predrag O. nije samo jedan običan građanin koji je loše prošao u ovim našim mutnim vremenima, nego da je on jedan od aktera tragičnih događaja u Bosni u vrtlogu rata, a isto tako da je direktni izvršilac jednog od najstrašnijih zločina koji pamte građani Sarajeva. Tragom ove vijesti novinar 'ZONE SUMRAKA' došao je iz Beograda u Sarajevo da napiše reportažu o slučaju kako je Predrag ubio malu djevojčicu Dijanu. Radi poučnosti i sjećanja preuzimamo u cijelosti tu priču od njenog autora Mladena Jovića.

Kako je stradala mala Dijana?

Prošlo je već osam godina od tog strašnog događaja, jednog u čitavom nizu nesreća koje su zadesile građane Sarajeva. Istina je da ljudska duša stremi da zaboravi strahote jer, logično, tako je lakše živeti - u obrnutom slučaju kompletan život može da se pretvori u noćnu moru - ali tu jednu epizodu krvavog rata niko nije zaboravio... Lako smo pronašli očevice, ali nisu pričali sa lakoćom koja je inače svojstvena opuštenom bosanskom mentalitetu. Stara Nezira zatekla se tada na ulici, nekoliko metara od mesta događaja, i ispričala nam šta je videla, grcavim glasom, dok su se potoci suza slivali niz njene staračke, izborane obraze:

'Bilo je ljeto, mislim avgust 1992. godine, ratno popodne. Sunce je upeklo, a topovi na trenutak zamukli. Kao da su i oni zapali u ljetnji drijemež. Zatišje je bilo opšte. Iz moje i svih okolnih ulica istrčavali su žene i djeca, držeći se sjenke kuća, polupognuti, hrleći ka česmi na obali Miljacke. Išla sam i ja, sa balonima u rukama, a za mnom i mala Dijana sa majkom. Majka je oprezno hodala, ne puštajući Dijaninu ruku ni na tren, a ona je, opet, veselo cvrkutala baš kao da ne provodi dane i noći u podrumima, pod stresom, slušajući detonacije smrtonosnih granata. Krenule su zajedno, ruku prepunih plastičnih posuda. Čula sam Dijanin veseo, zarazan smijeh. Mislim da Dijana nikada i nije postala svjesna pakla u kojem su živjeli, pa čak ni u onom kobnom trenu... Dakle, išle su iza mene, kada sam ja natočila vodu, pošla sam, a njih dvije su zauzele česmu. Napravila sam nekoliko koraka i tada začula fijuk. Gotovo da na njega nisam obratila pažnju i ni dan-danas ne znam što me je natjeralo da se osvrnem. Tu sliku neću zaboraviti dok sam živa: usporeno, kao na filmu, mala Dijana je padala dok su se oko nje razlijevali plastični baloni. Padala je dugo, sa crvenim cvijetom koji se sve više rascvjetavao i širio na njenim grudima... Onda se začuo strašni vrisak iz grla njene majke, a tada sam već i ja pala u nesvijest, jer takvu nesreću nisam mogla svjesno podnijeti.'

I taj se rat završio, žrtve su oplakane i svašta se saznalo, kao što to već biva – i ko je šta radio, i ko je bio na kojoj strani, čak i pojedinačni zločini izašli su na vidjelo. Ipak, nikada se nije saznalo ko je kriv za smrt male Dijane, ko je mogao da bude tolika zvijer da povuče okidač...

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Šta se dešavalo sa Predragom O.?

Mislim, dragi čitaoci 'ZONE', da ste već shvatili šta je otkrivalo pismo samoubice:

Predrag O. je nedvosmisleno priznao da je on taj koji je ubio devetogodišnju devojčicu Dijanu B. Međutim, u Sarajevu na njega niko nije sumnjao, naprotiv! Ispitali smo njegove komšije, prijatelje, školske drugove i stekli o Predragu sasvim drugačiju sliku. Jest, priznavali su svi, Predrag je posle rata bio čutljiv i povučen, promenio se unekoliko u odnosu na onog Predraga od prijete rata, ali koga rat nije izmenio?

Predraga za vreme rata niko od onih koji su ga poznavali nije video pa tako, kako se po okončanju rata pojavio sa pričom da je zle godine proveo u izbeglištvu u Nemačkoj, to nikome nije bilo čudno. 'Vratio sam se', govorio je, 'tek sada, zato što sam čekao da se iz mog stana isele izbjeglice.' I zaista, to su svi znali, jedna porodica je zauzela njegov samački, ali komforan stan. Predragu je de-ložacijom stan vraćen i on je, prividno, nastavio život tamo gde je on bio stao izbijanjem rata. Počeo je da radi, da ide kod komšija na kafu, igrao je fudbal sa preostalim drugarima iz svoje generacije, odlazio u bioskop i sa manje uspeha, viđao se sa devojkama...

Kako se Predrag, zapravo, zatekao u Beogradu i kako je okončao svoj život? Sve se jasno vidi iz njegovog pisma...

Poslednja stanica Beograd...

'Dragi, nepozanti čitaoci, vi do kojih dopiru ovi redovi, čitajte, pamтите, učite i praštajte!

Surovi rat koji sam ja najmanje želio napravio je od mene zvijer bez kontrole i ako neko može zbog toga da žali, onda sam to ponajviše ja. Naravno, nije mi žao sebe, moja smrt je najmanja kazna koju sam zaslužio: žao mi je zbog onih zločina koje sam u bezumlju počinio, žao mi je onih života koje sam ja oduzeo, života nevinih koji se nikako ne mogu povratiti. Zatekao sam se u tom ratu neželjeno, ali i svjesno, smatrajući, tada, da niko ne smije da se skloni kada se rješavaju pitanja bitna za njegov narod. U nešto moramo vjerovati, a u šta ćemo ako nećemo u sopstvenu otadžbinu, u sopstveni narod? Dakle, uzeo sam učešće u borbama, a zbog svojih streljačkih sposobnosti i dobrog poznavanja grada u kojem sam proveo cio život, postao sam individualni borac, snajperista. Mijenjao sam položaj svakog dana. Noću se prebacivao iz zgrade u zgradu i zauzimao najvišu, najskriveniju i najzaklonjeniju poziciju, a onda, kada zora svane, vrebao neprijatelja. Pazio sam prije svega na protivničke snajperiste, bilo je važno da njih eliminišem. Moglo bi se reći da se vodio paralelni rat. Jedan su vodili vojnici, svojim automatskim naoružanjem, minobacačima i topovima... Drugi, nemilosrdan, pojedinačni rat vodio se između nas snajperista. Bila je to igra živaca i onaj ko bi popustio i pokazao se prije vremena, u pogrešnom trenutku, taj bi stradao. Ja sam u tom ratu bio dobar. Bio sam strah i trepet za protivnike i malo je njih, poslije okršaja sa mnom, preživjelo.

Naravno imao sam i druge ciljeve. Kada su mi bili dostupni, gađao sam i 'redovne' borce koji su se motali po ulicama. Nikad, ponavljam NIKAD nisam gađao one za koje je postojala sumnja da su isključivo civili. Ne znam kakav je đavo ušao u mene tog dana. Sjećam se, bio je vreli ljetni dan, avgust 1992., rano popodne. Kroz magično oko durbina oprezno sam posmatrao ulice. Vidio sam civile. Uglavnom starce i žene, kako oprezno izviruju iz kuća. Nastalo je zatišje i oni su se uputili na česmu na obali Miljacke da dopune zalihe vode. Vidio sam jednu stariju ženu kako odmiče od česme i jednu ženu sa djetetom, djevojčicom, kako brzo potura balone pod lulu česme... Uhvatio sam lice djevojčice i shvatio sam da se ona smije, baš kao da se oko nje ne dešava nikakvo ludilo... A onda je ludilo,

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

iznenada, uhvatilo mene. Šta se ona smije, mislio sam, da li se ona to meni smije?! Ja se tu zlopatim, krvavim u životu bez života, a ona se smije kao da mi prkosi - kako uostalom smije biti toliko zadovoljna i sretna, mislio sam. Nećeš ti meni vala, rekao mi je neki pakleni glas i ja, u tom trenu, shvatih da mi se prst, baš kao da ga ja ne kontrolišem, spustio na obarač i počeo da ga stiska... Zaustavi se, zaustavi se, vikao sam u sebi, ali moj sopstveni prst nije me više slušao... Nisam više ni nišanio, samo sam osjetio trzaj puške, a onda sam je odbacio, sav u goluj vodi. Sve je to ličilo na noćnu moru, kao neki san na javi. Ma, tješio sam se, ko i jeste neki san, ništa se od toga i nije desilo... Uzeo sam dvogled i pogledao u pravcu česme: djevojčica je ležala na zemlji, u krvi, a njena majka je stajala pored nje, sa urlikom na zgrčenom licu.

Nikad poslije toga više nisam bio isti. Tajnim kanalima pobjegao sam iz Sarajeva i ilegalno prešao granicu. Živio sam u jednom njemačkom gradiću, radeći kao perač ulica, krijući se, izgleda, i od samog sebe. Vrijeme sve odnosi, pa tako i moju nesreću. Znao sam da strašni zločin nikada neću zaboraviti, znao sam da sam počinio zločin koji se ne može nikako okajati, ali pokušao sam da živim dalje... Tako sam dočekao i kraj rata i povratak u Sarajevo.

U početku je sve teklo gotovo normalno. Uspio sam da povratim svoj stan, našao sam i posao, miran, siguran, u pošti. Počeo sam lagano da zaboravljam, trudeći se, prije svega da izbjegnem obalu Miljacke, koliko je to bilo moguće. Naročito onu kobnu česmu...

Jedne noći, tihe i lijepe, zatekao sam se u kafani. Piće - dva sa društvom i vrijeme je neprimjetno prolazilo. Bilo je dva sata poslije ponoći kada sam se, pripit, uputio kući. U tom stanju, zaboravio sam se i pošao obalom Miljacke... Nisam toga ni bio svjestan sve dok, odjednom, nisam shvatio da stojim pored one, za mene strašne česme. Bio sam nepokretan, odjednom potpuno trijezan, nesposoban da se pomjerim ili reagujem. Pogled mi je pao na pločnik osvjetljen titravom svjetlošću ulične lampe i tada mi se učinilo da stojim usred krvave lokve. Strah i užas su prostrujali mojim venama i tada mi se učinilo da čujem glas, mili dječiji, koji dopire negdje iza mene. 'Zašto si mi to učinio, zašto si me povrijedio?'... A tada sam već bezumno trčao, bježao od mjesta mog zločina, od mjesta strave i užasa.

Uletio sam u stan, ne znam ni kako, nategao rakiju direktno iz flaše i pokušao da se smirim. Sjeo sam u fotelju, zapalio cigaretu, a tada mi je pogled pao na cipele: bile su krvave! Još jednom me je užas protresao, a tada sam, jasno i glasno, začuo mili dječiji glas: 'Zašto si to učinio'? Okrenuo sam se u magnovenju i na vratima ugledao djevojčicu sa krvavom rupom na grudima, blijedog lika i užarenih očiju. Tada sam se onesvijestio i sljedeće čega sam bio svjestan je jutro i ja u fotelji, zgužvan, sa strašnom glavoboljom i krvavim cipelama...

Od tog dana za mene nije bilo mira, posjećivala me utvara nevine djevojčice svuda i na svakom mjestu. Ne znam kako, odjednom sam pomislio da treba da odem u crkvu Svetog Marka u Beogradu i da me tamo čeka spas. Stigao sam, već je bila noć, ali crkvi nisam prišao: kad sam pokušao, preda mnom bi se ispriječio duh djevojčice. Ovo pismo pišem uz treperavu svjetlost uličnog osvjetljenja u parku pored željezničke stanice, a kada ga okončam, prerezaću vene džepnim pererezom. Ne vidim nikakav drugi izlaz...'Molite se za moju dušu, Predrag O.'²⁵

²⁵ M. Jović, ZLOČIN, OSJEĆAJ KRIVICE I KAZNA, *Oslobođenje*, prilog POGLED, 2. decembar 2000, str. 19.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Predrag O. *"Ubica je pozirao s osmehom
Jedan strašni zločin je počinjen i sakriven, ali zločinac nije ostao nekažnjen..."*²⁶

2. Teški oblici narušavanja psihičkog integriteta djece

I djeci Sarajeva u opsadi su, pored masovnih i pojedinačnih ubijanja i teških ranjavanja, nanošene i teške psihičke povrede. Ona su, zbog namjernog **nametanja ekstremno teških uvjeta života u opsadi**, s namjerom da dođe do potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja zaštićene grupe, pored ostalih oblika zločina koji definiraju genocidnu namjeru, istovremeno i **izgladnjivanja, obolijevala i umirala od hladnoće, raznih bolesti, nedostatka hrane, lijekova, razdvajana od najmilijih, zaustavljeno im je djetinjstvo i uskraćene mogućnosti za kvalitetnije školovanje i obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, sportske i rekreativne potrebe.**

Namjerno nametanje nesnosnih uvjeta života znatno je usporilo razvoj djeteta. Posebno im je bio osujećen normalni tok učenja i obrazovanja, igra i zabava - djeci najomiljenije aktivnosti. Sistematska granatiranja i snajperska djelovanja nisu imala samo za cilj da ubiju i nanesu teške tjelesne i (ili) psihičke povrede, već da izazivanjem ekstremnog straha "razvuku pamet" žrtvama i tako ih psihički na duži ili na trajni period mentalno onesposobe. Sve te okolnosti, kao teški stresori, duboko su i trajno psihički morbidizirale dječiju populaciju, čije će se posljedice dugoročno manifestirati u raznovrsnim sadržinama i oblicima, te ih je kao takve nemoguće kvantifikovati.

Prema izvještaju Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) današnji problemi mentalnog zdravlja stanovništva Bosne i Hercegovine najvećim su dijelom rezultat agresije. "Od ukupnog broja svih oboljelih, čija je bolest povezana s ratom, na neuropsihijatrijske bolesti otpada 20%, čija je godišnja prevalencija 2%."²⁷

Za vrijeme agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu djeca su doživjela veći broj stresnih doživljaja nego u zemljama gdje su ratovi trajali znatno duže. Tako su, između ostalog, u kuvajtskom ratu djeca doživjela četiri vrste ratnih stresora, u libanskom, koji je trajao deset godina,

²⁶ Isto.

²⁷ http://www.euro.who.int/Document/E88202_Bosnia.pdf (od 21. maja 2009).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

šest, a u Bosni i Hercegovini devet. To su: sistematična i (ili) koherentna izloženost intenzivnim oružanim dejstvima (u životno rizičnom području); perceptivni doživljaj ubijanja, ranjavanja, sa-kaćenja i drugih oblika biološkog uništavanja; nasilno napuštanje doma i mjesta življenja; perceptivni doživljaji rušenja, uništavanja i pljačkanja doma i druge imovine; nasilno odvajanje od roditelja i drugih (njima) dragih osoba; ubistva ili "nestanak" nekoga iz porodice ili druge drage osobe; zatočeništva; perceptivni doživljaj brojnih načina zlostavljanja; strah od gladi, nedosta-тка vode, ogrjeva i drugih elementarnih životnih potreba djeteta.²⁸

Rasprostranjena i sistematska kampanja granatiranja i snajperskog djelovanja po Sarajevu u opsadi u svakom trenutku značila je prijetnju životu civilima i civilnom stanovništvu, uključujući i djecu, čiji su stresori visokog intenziteta duboko narušavali njihov psihički integritet. To je utvr-dio i ICTY, posebno u predmetima protiv srpskih generala Vojske Jugoslavije *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića*, za koje su, pored ostalog, konstatali da su tokom opsade civile i civilno stanovništvo stavljali u tako teške životne uvjete koji su **trebali dovesti do njihovog potpu-nog ili djelimičnog uništenja**. Prema svjedočenjima o Sarajevu u opsadi, koje su iznosili mnogi svjedoci pred sudskim vijećima u procesima protiv generala *Galića* i *Miloševića*, mnogi od njih izjavili su da u Sarajevu uopće nije bilo sigurnog mjesta. Svako je mogao biti ubijen ili ranjen, bilo gdje i u bilo koje vrijeme. Jedna od svjedokinja izjavila je "da su se njene kćeri, kada bi odlazile po vodu ili drva, često vraćale u odjeći koja je bila uneređena urinom, jer su se toliko strašno plašile".²⁹ Drugi svjedok je opsadu Sarajeva opisao kao "posljednji krug Danteovog pakla".³⁰

Ekstremni strahovi rezultirali su smrću jednog broja djece, dok je kod drugih izražen visok stepen narušenosti psihičkog integriteta.

Istraživanjem bosanskohercegovačke djece tokom i poslije agresije na Republiku Bosnu i Her-cegovinu i opsade Sarajeva, koje je realizirano u Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava u Sarajevu, čiji su rezultati objavljeni 2000,³¹ na velikom broju testirane djece otkrivena je visoka incidencija **težeg** stepena narušenosti psihičkog integriteta,³² pose-bno kod djece Sarajeva u opsadi.

Genocidom i drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava narušen je psihički integritet brojnih žrtava, čije posljedice, prema dosadašnjim iskustvima iz Drugog svjet-skog rata i istraživanjima brojnih eksperata za probleme psihološke traume, mogu biti doživotne, pa čak i transgeneracijske. Ne samo da žrtva ima psihičke traume do kraja svoga života već ta vrsta morbiditeta može biti iridirana (prenesena) i na potomke žrtve.

²⁸ M. Šestanović, ZLOČINI NAD PSIHIČKIM INTEGRITETOM DJECE, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Uni-verziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2000, str. 75-78.

²⁹ ICTY, PRETRESNO VIJEĆE, TUŽILAC PROTIV *DRAGOMIRA MILOŠEVIĆA*, PRESUDA, 12. decembar 2007, Sažetak Presude, str. 3. Media Office/Communications Srevice, <http://www.un.org/icty>.

³⁰ Isto.

³¹ M. Šestanović, nav. dj., str. 116-117.

³² Isto, str. 116-117. Pojam *psihički integritet* definiran je kao stanje duševnog blagostanja koje se odražava u psihofizičkom jedinstvu ličnosti, a pojam *psihički dezintegritet* kao stanje narušenosti psihičkog integriteta. Psihički dezintegritet, u medicini poznatiji kao mentalni morbidi-tet, u *Konvenciji o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, nazvan je mentalnom povredom (međunarodnog humanitarnog prava). Naime, po članu II *Konvencije*, pouzdano je utvrđeno da akti genocida "po sebi uključuju mentalne elemente". Mentalni (duševni, psihički) elementi su eksplicitno sadržani u tačkama c) i d) člana II *Konvencije* preko riječi *namjerno* i *sa namjerom* ("c) *namjerno nametanje uslova ži-vota grupi sa namjerom da dođe do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja*"), što odudara od implikacija riječi *nanošenje* ("b) *nano-šenje teških tjelesnih povreda ili duševnog bola pripadnicima grupe*") i *uvođenje* ("d) *uvođenje mjera u cilju sprečavanja rađanja u okviru grupe*") - OUN, *Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, 1949, čl. II; Međunarodni sud pravde, PRESUDA - BOSNA I HERCEGO-VINA PROTIV SRBIJE I CRNE GORE, Hag, 26. februar 2007, paragrafi 186-187.

Članom II *Konvencije* predviđen je, pored navedenih mentalnih elemenata, još jedan mentalni element - *namjera*. Naime, potrebno je da se utvrdi "namjera da se uništi u cijelosti ili djelimično ... /zaštićena/ grupa kao takva" (Isto).

Incidencija **težih** oblika narušenosti psihičkog integriteta djece Bosne i Hercegovine u toku 1992. - u vrijeme agresije i genocida - povećana je u prosjeku za 130, a kod djece Sarajeva u opsadi za 170 puta. To znači, ako je prije agresije jedno dijete, na njih hiljadu, imalo simptome **teže** psihičke dezintegracije, u toku 1992, u uvjetima agresije i genocida, na hiljadu djece **teže** simptome psihičke dezintegracije imalo je 130, a u Sarajevu 170 djece.³³

Prosječna incidencija **težih** oblika psihičke dezintegracije djece, testirana godinu dana nakon oružane agresije, još je više povećana. Naime, ona je u Bosni i Hercegovini iznosila 350, što znači da je za 350 puta povećana u odnosu na stanje prije agresije. U Sarajevu u opsadi je incidencija psihičke dezintegracije djece povećana za 330 puta u odnosu na stanje prije agresije. To je rezultat silom - namjerno nametnutih ekstremno teških i po život rizičnih uvjeta života Sarajlija u opsadi, s namjerom da dođe do potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja ciljane grupe, koje je ICTY u predmetima protiv *Stanislava Galića* i *Dragomira Miloševića* označio terminom "ekstremni teror".

*

* *

Sarajevo u opsadi predstavljalo je svojevrsni koncentracioni logor, sa zatočenih najmanje 340.000 stanovnika, a među njima i djece svih uzrasta. Osim toga, u okupiranom dijelu Sarajeva formirani su koncentracioni logori, sabirni centri, zatvori i druga mjesta zatočenja za civile i civilno stanovništvo, a time i djecu, gdje su (iz)vršeni brojni zločini protiv čovječnosti i međunarodnog prava, uključujući i organizirana i masovna silovanja djevojaka, žena, ali i djevojčica. U posebnim logorima za žene i djecu vršena su silovanja i druge seksualne perverzne radnje. Za te logore korišteni su svi pogodni smještajni objekti većeg kapaciteta, kao što su hoteli, moteli, odmarališta, kafane i sl. Žrtve su, između ostalog, bile i djevojčice, od kojih su neke imale samo šest godina.

Nad žrtvama su nasilno vršeni brojni zločinački akti, čime su im nanesene i teške tjelesne povrede. Posebno treba ukazati na silovanje djevojčica od šest-sedam godina. Tako je, primjera radi, "najmonstruoznije silovanje izvršila grupa od dvadeset Srba u vogošćanskom logoru 'Kod Sonje', gdje su silovali dvije djevojčice od 7 i 13 godina i to u prisustvu njihove majke. Djevojčice su umrle od posljedica silovanja".³⁴

Srpske snage su na području Grbavice i Vraca svakodnevno silovale djevojke i žene. "Od juna do decembra 1992, u objektu 'Šoping' na Grbavici silovano je oko 20 djevojaka i djevojčica i to svako več. Slični zločini su vršeni i u prostorijama preduzeća 'Digitron Buje'".³⁵

U zločinima silovanja učestvovali su i visoki funkcioneri UNPROFOR-a. Zbog toga je Kantonalno tužilaštvo u Sarajevu otvorilo istragu protiv kanadskog generala Luisa Mekenzija,

³³ M. Šestanović, nav. dj., str. 116-117.

³⁴ E. Godinjak, ZLOČINI U KONCENTRACIONIM LOGORIMA, u: GENOCID U BOSNI I HERCEGOVINI 1991-1995, Zbornik radova s Međunarodnog kongresa za dokumentaciju genocida u Bosni i Hercegovini 1991-1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo; Gesellschaft für bedrohte Völker - International, Göttingen; Human rights Group for Bosnia, Kuala Lumpur, Sarajevo, 1997, str. 458.

³⁵ * * * POKIDANI PUPOLJCI, DJECA - ŽRTVE RATA I MIRA, Komisija za prikupljanje činjenica o ratnim zločinima u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2002, str. 23.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

komandanta UNPROFOR-a, zbog sumnje da je učestvovao u silovanju žena i djevojaka zatočenih u logoru "Sonja" u Vogošći.³⁶ Naime, "Tužilaštvo tvrdi da raspolaže svjedočenjima više žena zatočenih u logoru 'Sonja' u Vogošći, kod Sarajeva, koje su potvrdile da je Mekenzi više puta dolazio u logor, prisustvovao silovanju zatočenica i sam učestvovao u zlostavljanjima".³⁷

Zbog straha da im djeca ne budu ubijena ili ranjena mnogi roditelji su se odlučili na bilo koji način izmjestiti svoju djecu iz sarajevskog pakla, čeznući za njima, s crnim slutnjama da ih više nikad neće vidjeti. Bilo je i slučajeva da se roditelji i djeca kasnije nisu više mogla ni prepoznati.

Dječija ambasada Međaši je "učestvovala u evakuaciji oko 50.000 djece, od kojih je skoro polovina izmještana bez roditelja... Prisustvovali smo scenama kada su roditelji dovodili jedno ili dvoje djece i predavali ih prvom odraslom putniku u autobusu samo naznačavajući odredište i ime onih koji bi ih trebali prihvatiti i ništa više. U očaju su roditelji slali svoju djecu ispred smrtonosnih granata, a da nisu razmišljali o eventualnim teškoćama koje su kasnije mogle iskrnuti...".³⁸

Nažalost, još uvijek ne postoje pouzdana, istinita i potpuna saznanja o sudbini izmještene djece, te ne postoje pouzdana saznanja koliko je djece vraćeno svojim roditeljima, koliko ih je ostalo u zemljama evakuacije, koliko ih je tamo usvojeno, asimilirano, pa čak i prodato.

Plač iz autobusa koji vozi djecu iz Sarajeva u opsadi. Možda je ovo bio posljednji pogled na svoje roditelje. Odvajanja djece od roditelja, posebno od majki, bila su težak traumatski događaj

Djeca, izmještana van granica Bosne i Hercegovine, izmještana su u fizički bezbjedniji ambijent, kako bi ih roditelji sačuvali da biološki prežive. Međutim, bila su više mentalno dezintegri-rana, nego ona djeca koja su čitavo vrijeme bila sa svojim roditeljima u Sarajevu u opsadi.³⁹

³⁶ <http://www.novosti.rs/code/navigate.php?ld9&status=jedna&vest=95043&datum=20...>, 16. mart 2010; M. Bisić - S. Kreho, OBUKA ZA GENOCID (sudenje Borislavu Heraku), Sarajevo, 1994; E. Muračević, UBIJENE I NESTALE ŽRTVE ZLOČINA U VOGOŠĆI 1992.–1995, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu - Udruženje građana "Porodice nestalih općine Vogošća", Sarajevo, 2001, str. 42-44.

³⁷ Isto. Nažalost, nije dovoljno da kanadske vlasti i međunarodna zajednica ukinu imunitet tom "mirotvorcu" i izruče ga vlastima Bosne i Hercegovine.

³⁸ BH EKSKLUZIV, 19. august 1994. Najveći broj djece evakuiran je 1992.

³⁹ M. Šestanović, nav. dj., str. 105.

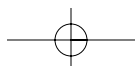
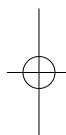
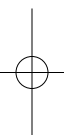

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Blizina roditelja, a posebno majke, pokazala se važnom strategijom zaštite psihičkog zdravlja djece (Foto ROJTERS, korišteno uz odobrenje "Dnevnog avaza")

Prisilno protjerana, deportovana, izmještena i izbjegla djeca su, često bez roditelja i bliže rodbine, smještena u inozemstvu, bila prisiljena da se prilagođavaju novom sistemu vrijednosti i drugim navikama, što je još u većoj mjeri pojačavalo njihovo traumatizirano stanje.

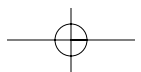
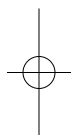
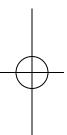
Prisilno izmještena djeca, posebno u treće zemlje, uglavnom su se integrisala i u dobrom stepenu asimilirala u tamošnje društvo, postepeno gubeći vezu sa svojom domovinom. Roditelji ih, pri prvim susretima, nisu mogli prepoznati, a oni još manje svoje roditelje. Neka djeca su prevođena u drugu vjeru, zauvijek su usvojena bez potvrda o pravom identitetu, koji je u potpunosti nestao, što, također, po članu II *Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida*, predstavlja jedan od elemenata zločina genocida ("e) - *prisilno premještanje djece iz jedne u drugu grupu*"). I na taj način Bosna i Hercegovina, a posebno bošnjačka zajednica, izgubila je značajan dio najdragocijenije populacije, što se nikada neće moći nadoknaditi.

Za jedan broj sarajevske djece izmještena u inozemstvo ni danas se uopće ne zna mjesto njihovog boravka, pa je opravdano prisutna bojazan da su bila predmetom roblja, što je, također, težak zločin nad ovom populacijom.

PETI DIO

**LOKACIJE MASOVNIH UBISTAVA CIVILA
SARAJEVA U OPSADI**

Lokacije masovnih ubistava civila Sarajeva u opsadi

Oružane snage Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) i u Sarajevu u opsadi 1992–1996. izvršile su genocid i druge oblike zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Granatiranjem i snajperskim djelovanjem protiv civila i civilnog stanovništva i civilnih objekata ubijeno je i ranjeno na hiljade civila oba spola i različite starosne dobi, uključujući i djecu, te potpuno ili djelimično uništeni i oštećeni brojni kulturno-historijski, medicinski, obrazovni, privredni, sportski, stambeni i drugi objekti.

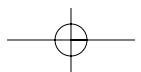
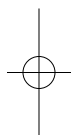
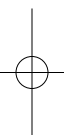
U Sarajevu u opsadi svakodnevno su ubijani i masakrirani civili i civilno stanovništvo na raznim mjestima u isto vrijeme, na istom mjestu u različito vrijeme, koje je agresor nemilosrdno ubijao, ranjavao, izglednjivao, terorisao i snažnim negativnim utjecajem djelovao na svijest civila i dr.

Brojna su mjesta masovnih ubistava (i ranjavanja) na području Sarajeva u opsadi. U tekstu koji slijedi, s odgovarajućim ilustracijama i dokazima - navođenjem konkretnih imena žrtava, njihove starosne dobi, vremena i mjesta zločina, hronološki je do sada predstavljeno 115 lokacija masovnih ubistava, u kojima su ubijena, uz ostale civile, **i djeca**.

Za određene lokacije masovnih ubistava koristili smo autentične snimke masakara, nastale nakon eksplozije granate, čiji su autori snimatelji Televizije Bosne i Hercegovine. Međutim, s obzirom na to da za mnoge lokacije ne postoje autentični snimci, u toku ovog istraživanja fotografirali smo mjesta na kojima su počinjena masovna ubistva civila i civilnog stanovništva. Tragovi granata u većini slučajeva ne postoje, kuće su renovirane, asfaltne površine obnovljene, te je na fotografijama koje pokazuju lokacije masovnih ubistava autentičnost mjesta eksplozije granate označena crvenom "ružom", a strelice ukazuju na pravac kretanja gelera, od kojih su ubijeni civili u određenom masakru.

Na navednim lokacijama terenski istraživači su, primjenom istraživačkog instrumentarija na empirijske i teorijske izvore podataka, pribavljali podatke, upoređujući ih i vrednujući ih, te na osnovu njih formirali relevantne saznajne cjeline (obavještenja), u kojima je utvrđena validnost saznanja raznih subjekata, kako bi bili korišteni na primjeren i funkcionalan način.

U okviru ovog poglavlja navedene su neposredno manifestirane posljedice - najčešće smrt na licu mjesta ili u toku prevoza do bolnice i onih žrtava čija je smrt nastupila zbog teških ranjavanja na licu mjesta. Nažalost, na navedenim i drugim lokacijama masovnih ubistava bile su i druge žrtve koje su se neposredno zatekle na tim mjestima i koje su pogođene izvršenim zločinom, ali su uspjele preživjeti, a s tako stečenim posljedicama živjet će do kraja života. Zbog toga smo u nekim dijelovima teksta već isticali i ukazivali i ukazujemo na činjenicu nemogućnosti egzaktnih mjerenja i kvantifikacija i dimenzioniranja izvršenih zločina. Ono što možemo konstatirati je da su posljedice, bile one fizičke ili psihičke, privremene, povremene ili trajne, ostavile neizbrisive ožiljke kod svih žitelja Sarajeva u opsadi.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 1

Velešići br. 16 (sada: Velešići br. 80), općina Novo Sarajevo

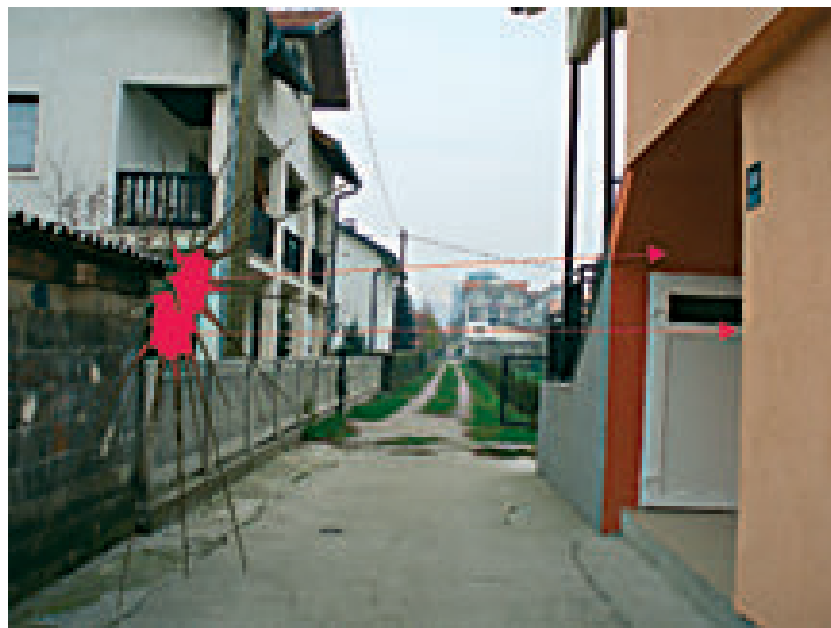
Vrijeme masakra: 16. maj 1992, 15.45 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, od kojih je prva eksplodirala u dvorištu porodične kuće Bibića u naselju Velešići. Druga je eksplodirala u čošak kuće, a treća je probila betonski zid kuće. U prizemlju je ubijeno šest članova porodica Bibić i Mekić, od kojih dvoje djece:

1. AMAR (Osman) BIBIĆ	1991–1992.
2. DAMIR (Fikret) MEKIĆ	1988–1992.
3. BIBA (Hamid) BIBIĆ	1964–1992. (Amarova majka)
4. DIŠIJA (Halil) BIBIĆ	1946–1992. (Amarova amidžinica i Damirova nana)
5. FEHMA (Abid) BIBIĆ	1954–1992.
6. MUNIRA (Mustafa) MEKIĆ	1969–1992. (Damirova majka) ¹

¹ Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu (u daljem tekstu: AIIZ), inv. br. 7-827, 7-1570, 7-1571, 7-1572, 7-1573, 7-1574; <http://www.youtube.com/watch?v=kt0RHDRv118&feature=related>.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 2

Stupsko brdo do br. 14 (Kasima Begića br. 60), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 23. maj 1992, 15.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, od kojih je jedna eksplodirala na bočnom zidu garaže preko puta porodične kuće Merajić u naselju Stup. Ubijena su dva brata:

- 1. ADIS (Hajrudin) MERAJIĆ** 1981–1992.
- 2. HALIL (Hajrudin) MERAJIĆ** 1977–1992.²

² AIIZ, inv. br. 7-827 i 7-1575. Istom granatom ranjeni su Hajrudin Merajić (Halilov i Adisov otac), Mujo Merajić (Halilov i Adisov amidža) i Asmir Merajić (Adisov i Halilov rođak).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 3

Gradsko porodilište "Zehra Muidović", općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 26/27. maj 1992.

Velikosrpski agresor intenzivno je granatirao porodilište, što je, pored ostalog, prouzrokovalo nestanak električne energije, od čega su, u inkubatoru, ubijene tri bebe:

- 1. Žensko novorođenče** (Nijaz, Zarfa) **ŠIŠIĆ**
- 2. Muško novorođenče** (Muhamed, Meka) **BAJRAMOVIĆ**
- 3. Novorođenče N.N.**³

³ AllZ, 7-1576, 7-1577, 7-1578; *Oslobođenje*, 27. maj 1992, str. 1. i 28. maj 1992, str. 4; <http://www.youtube.com/watch?v=5uqBzpzZvX0&feature=related>.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

Photo by Sagar. Photo:Foto.computer.com

LOKACIJA br. 4

Vase Miskina između br. 5 i 12 (Ferhadija), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. maj 1992, 9.55 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u Ulici Vase Miskina, gdje su civili stajali u redu za hljeb. Ubijeno je 19 civila, ali je od teških povreda, do 3. juna 1992, smrt nastupila za još pet civila. Ukupno su ubijena 24 civila, od kojih dvoje djece:

1. NEDŽAD (Abas) ABDIJI	1985–1992.
2. EMINA (Hamdo) KARAMUSTAFIĆ	1979–1992.
3. ISMET (Ibrahim) AŠČERIĆ	1948–1992.
4. RUŽDIJA (Braho) BEKTEŠEVIĆ	1939–1992.
5. SNJEŽANA (Vinko) BILOŠ	1967–1992.
6. PREDRAG (Rajko) BOGDANOVIĆ	1936–1992.
7. VLADIMIR (Mate) BOGUNOVIĆ	1936–1992.
8. GORDANA (Obrad) ČEKLIĆ	1964–1992.
9. VASVA (Junuz) ČENGIĆ	1948–1992.
10. MIRSAD (Ismet) FAZLAGIĆ	1950–1992.
11. MEDIHA (Mujo) OMEROVIĆ	1953–1992.
12. BAHRIJA (Fejzo) PILAV	1932–1992.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

13. MILE (Stevan) RUŽIĆ	1921–1992.
14. ABDULAH (Mustafa) SARAJLIĆ	1912–1992.
15. SULEJMAN (Zičro) SARAJLIĆ	1946–1992.
16. HATIDŽA (Avdo) SALIĆ	1929–1992.
17. GALIB (Ramo) SINOTIĆ	1956–1992.
18. SRETEN (Aleksandar) STAMENOVIĆ	1922–1992.
19. SREĆKO (Ante) ŠIKLIĆ	1942–1992.
20. BOŽICA (Dragutin) TAJČER – PATAKY	1916–1992.
21. VLATKO (Jovan) TANACKOVIĆ	1930–1992.
22. TAMARA (Dimitrije) VEJZAGIĆ - KOSTIĆ	1944–1992.
23. JUSUF (Meho) VLADOVIĆ	1947–1992.
24. IZUDIN (Osman) ZUKIĆ	1931–1992. ⁴

⁴ AIIZ, inv. br. 7-827, 7-828, 7-887, 7-959, 7-958, 7-957, 7–1242. Na spomen-obilježju, postavljenom na mjestu zločina, stoji da je ubijeno 26 civila. U raspoloživim izvorima nismo otkrili identitet još dvije žrtve. Nedžad Abdiji je u ovom masakru teško ranjen, ali je na putu do bolnice nastupila smrt. Na ovom lokalitetu gelerom granate također su teško ranjeni: Ismet Aščerić (datum smrti: 3. juni 1992), Snježana Biloš (1. juni 1992), Abdulah Sarajlić (30. maj 1992) i Sreten Stamenović (1. juni 1992), ali je nekoliko dana nakon masakra, od teških povreda, nastupila smrt (datumi smrti navedeni su u zagradama). Istom granatom ranjeno je 107 civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 5

Šipska br. 52 (Sulejmana Omerovića Cara br. 17–19, Skladište preduzeća Unigradnja),
općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. maj 1992, 14.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale na asfaltnoj površini ispred baraka u naselju Šip, gdje su stanovale porodice Beriša i Sadiki. Ubijena su četiri civila, od kojih jedno dijete:

1. BAŠKIN (Eljez) BERIŠA	1980–1992.
2. ELJEZ (Velija) BERIŠA	1933–1992. (Baškinov otac)
3. RAZA (Rama) BERIŠA – RAMADANI	1937–1992. (Baškinova majka)
4. IZA (Selim) SADIKI	1938–1992. ⁵

⁵ AIIZ, inv. br. 7-828, 7-1579, 7-1580 i 7-1581.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 6

Jukićeva ulica br. 108 (Jukićeva br. 116), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. juni 1992, 19.15 h

Velikosrpski agresor ispalio je dvije granate, koje su eksplodirale na porodičnu kuću Fočo u naselju Koševsko Brdo. Ubijena su četiri člana porodica Fočo i Kurtović, od kojih dvoje djece:

1. AMELA (Muhamed) FOČO	1978–1992.
2. ZLATA (Adem) KURTOVIĆ	1989–1992.
3. RABIJA (Zakir) FOČO	1960–1992. (Amelina majka, Zlatina tetka i Medihina sestra)
4. MEDIHA (Zakir) KURTOVIĆ	1958–1992. (Zlatina majka, Amelina tetka i Rabijina sestra) ⁶

⁶ AIIZ, inv. br. 7-828 i 7-1582. Istom granatom ranjena su tri civila: Muhamed Fočo (Amelin otac i Rabijin suprug), Amar Fočo (Amelin brat i Rabjin sin) i Iza Džaferbegović (Amelina i Zlatina nana, Rabijina i Medihina majka).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 7

Kruševačka (Put života br. 8), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 6. juni 1992, 10.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale na asfaltnoj površini u neposrednoj blizini Autobuske stanice u Sarajevu. U taksi vozilu ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. NEDIM (Đevad) CRNČALO	1987–1992.
2. ĐEVAD (Safet) CRNČALO	1960–1992. (Nedimov otac)
3. N.N.	(u trenutku ubistva vozio taksi) ⁷

⁷ AIIZ, inv. br. 7-829 i 7-1583. Istom granatom ranjena su dva civila koja su se nalazila u taksi vozilu: Sanela Crnčalo (Nedimova majka i Đevadova supruga) i Nađa Crnčalo (Nedimova sestra, Đevadova i Sanelina kćerka).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 8

Sedrenik br. 171, općina Stari Grad Sarajevo

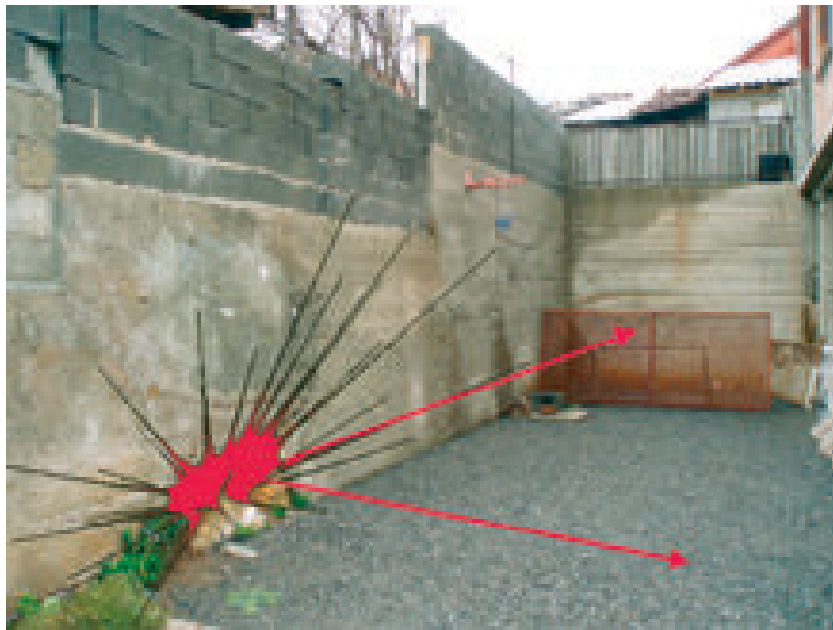
Vrijeme masakra: 9. juni 1992, 12.45 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred porodične kuće Bojadži u naselju Sedrenik. Ubijena su četiri civila, od kojih troje djece:

1. AMINA (Abaz) BOJADŽI	1978–1992. (Fehimova i Mirzina amidžična)
2. FEHIM (Abdulah) BOJADŽI	1975–1992. (Mirzin brat)
3. MIRZA (Abdulah) BOJADŽI	1979–1992. (Fehimov brat)
4. SAKIB (Abdurahman) PRAŠOVIĆ	1968–1992. ⁸

⁸ AIIZ, inv. br. 7-829 i 7-912.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 9

Frontovska br. 27 (Alije Nametka br. 27 a), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 12. juni 1992, oko 15.00 h

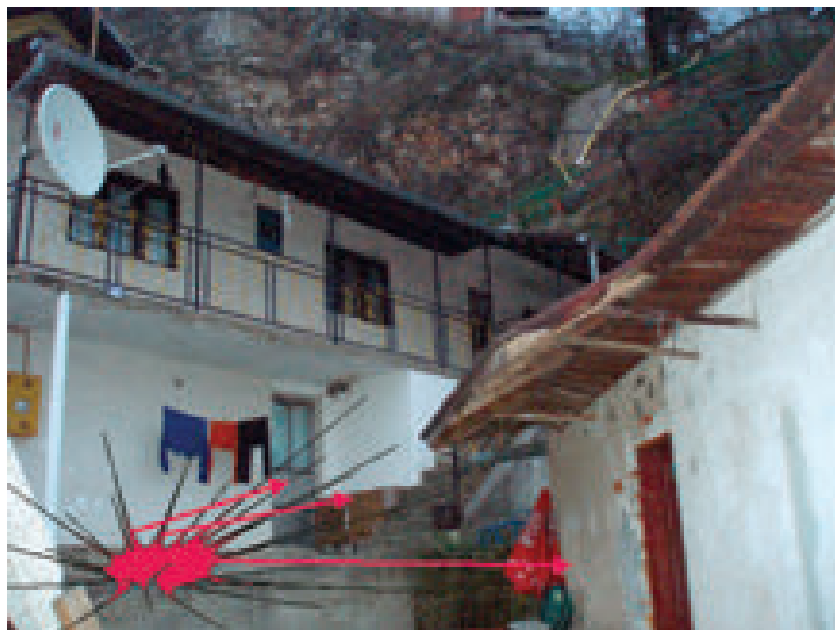
Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu porodične kuće Ahmetbegović, u naselju Sedrenik. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. **EDIN** (Faruk) **SELIMOVIĆ** 1974–1992.
2. **REDŽEP** (Ćamil) **AHMETOVIĆ** 1930–1992.⁹

⁹ AIIZ, inv. br. 7-913, 7-829 i 7-1584. Istom granatom ranjena su tri civila.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 10

Donje Trčivode br. 42 a, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 17. juni 1992, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu privatne kuće u naselju Hrid–Jarčedoli. Ubijena su dva civila, ali je od teških povreda, slijedećeg dana smrt nastupila za još jedno dijete:

1. EDIS (Mevludin) ŠEMOVIĆ	1989–1992.
2. MEVLUDIN (Džibo) ŠEMOVIĆ	1965–1992. (Edisov otac)
3. AMIR (Fadil) ŠAŠIĆ	1959–1992. ¹⁰

¹⁰ AIIZ, inv. br. 7-830 i 7-913, 7-1585 i 7-1586. Edis Šemović je teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (18. juna 1992). Istom granatom ranjeno je osam civila: Elma Bjelak, Elmedin Bjelak, Eso Bjelak, Esmā Bjelak, Malča Bjelak, Mehmed Bjelak, Dževahira Sinančević i Semiha Šemović (Edisova majka i Mevludinova supruga).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 11

Gričića brdo br. 33, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 23. juni 1992, 16.15 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale u dvorištu porodične kuće Imamović u naselju Medrese II. Ubijeno je dvoje djece:

1. ELVEDIN (Abdulah) HODŽIĆ	1974–1992.
2. MIRZA (Asim) IMAMOVIĆ	1981–1992. ¹¹

¹¹ AIIZ, inv. br. 7-830 i 7-1587.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 12

Novi rezervoar do br. 50, općina Vogošća

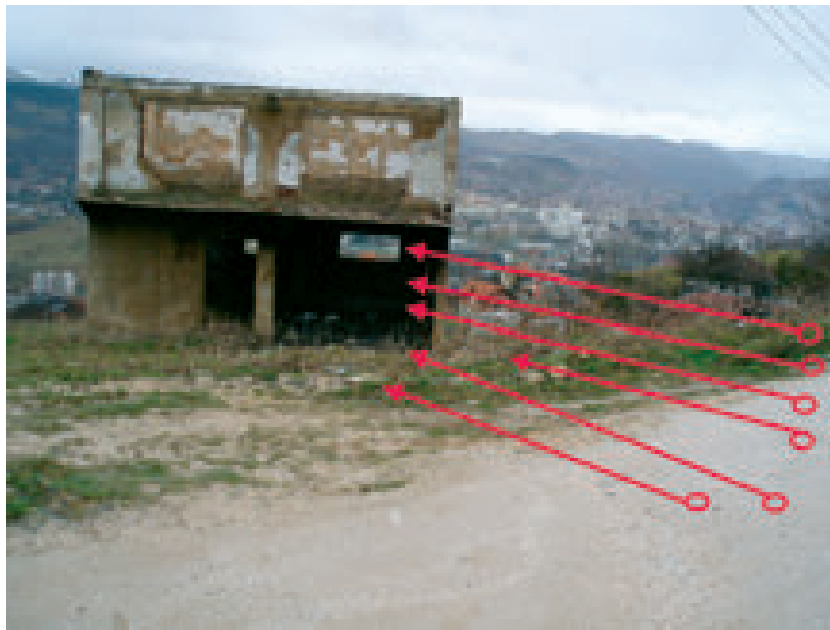
Vrijeme masakra: 3. juli 1992, 19.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale na voćnjak pored stabla trešnje u naselju Kobilja Glava, gdje su civili u tom trenutku brali trešnje. Ubijeno je sedam civila, od kojih troje djece:

1. FIKRET (Ibro) AVDAGIĆ	1975–1992.
2. MUAMER (Ibro) DELALIĆ	1974–1992.
3. ADELA (Hamed) MAMELEDŽIJA	1978–1992.
4. FATIMA (Hamid) HADROVIĆ	1949–1992.
5. EMINA (Nezir) HASANOVIĆ	1960–1992.
6. VAHID (Fehim) HASANOVIĆ	1953–1992.
7. KADIR (Hasan) KORMAN	1955–1992. ¹²

¹² AIIZ, inv. br. 7-1270. Adela Mameledžija je teško ranjena, ali je smrt nastupila na putu do bolnice. Istom granatom ranjena su dva civila. Nakon ovog masakra neprestano granatiranje trajalo je dva sata, te je onemogućavalo prilaz ubijenima i prvu medicinsku pomoć ranjenima.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 13

Gornji Velešići br. 144 (Gornji Velešići br. 116), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. juli 1992, oko 13.20 h

Pripadnici rezervnog sastava milicije Marindvor ubili su šest članova porodice Ristović, od kojih jedno dijete:

1. DANILO (Todor) RISTOVIĆ	1977–1992.
2. BOSILJKA (Svetozar) RISTOVIĆ	1961–1992.
3. MILA (Gojko) RISTOVIĆ	1932–1992.
4. OBREN (Svetozar) RISTOVIĆ	1955–1992.
5. PERO (Svetozar) RISTOVIĆ	1951–1992.
6. RADOSAVA (Mihajlo) RISTOVIĆ	1925–1992. (Bosiljkina, Obrenova i Perina majka) ¹³

¹³ AIIZ, inv. br. 7-980. Od rafalnih metaka ranjen je Dušan Ristović (rođak ubijenih). U vezi s ovim krivičnim djelom, Više javno tužilaštvo Sarajeva 20. januara 1993. podnijelo je zahtjev za sprovođenje istrage protiv Osmana Hodžića, Mirsada Hodžića, Mehe Ibiševića, Admira Adilovića i Ismeta Čutuka. Sudski postupak protiv Admira Adilovića, Ismeta Čutuka i Mirsada Hodžića okončan je 4. marta 1994, drugostepenom presudom Vrhovnog suda Republike Bosne i Hercegovine (Presuda br. KŽ 27/94 od 4. marta 1994). Prvostepeni postupak protiv Osmana Hodžića i Mehe Ibiševića okončan je 14. februara 2000. pred Kantonalnim sudom u Sarajevu (Presuda br. K85/00), a Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine je 10. jula 2002. potvrdio presudu prvostepenog vijeća (Presuda br. 208/02).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 14*

Tvornička br. 1, općina Ilidža

Vrijeme masakra: 12. juli 1992, 14.50 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku s igralištem u naselju Hrasnica. Ubijeno je četvero djece:

1. AZMIR (Ahmed) BRADARAC	1976–1992.
2. ADMIR (Nusret) ČOLPA	1985–1992. (Aldinin brat)
3. ALDINA (Nusret) ČOLPA	1979–1992. (Admirova sestra)
4. SANELA (Sulejman) HADŽIOMEROVIĆ	1979–1992. ¹⁴

* Masovna ubistva civila i civilnog stanovništva, uključujući i djecu, na lokacijama pod rednim brojevima 14, 24, 35, 78, 81, 84, 97, 102 i 115 izvršena su na području relativno slobodnih dijelova (djelimična opsada) grada Sarajeva. Institut je, i pored jasno definiranog predmeta i prostora istraživanja, a imajući u vidu da su navedeni dijelovi grada Sarajeva u kontinuitetu granatirani i izloženi drugim oblicima zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, na zahtjev jednog broja roditelja, prihvatio prijedlog da i te lokacije budu uključene u ovu studiju.

¹⁴ AIIZ, inv. br. 7-947. Istom granatom teško je ranjeno dvoje djece: Dženita Hadžiomerović (Sanelina sestra) i Adrijana Gligorijević.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 15

PTT Inženjering – plato, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 13. juli 1992, 20.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale na plato ispred *PTT Inženjeringa* u naselju Nedžarići, gdje se nalazio Štab UNPROFOR-a, od čega su, u trenutku kada su vojnici UN-a djeci, okupljenoj ispred Štaba, bacali slatkiše, ubijena dva civila, od kojih jedno dijete:

1. **SLAĐANA** (Bogdan) **PERIŠIĆ** 1975–1992.
2. **ELMIR** (Azem) **KURTOVIĆ** 1973–1992.¹⁵

¹⁵ AIIZ, inv. br. 7-981, 7-982, 7-1588; *Oslobođenje*, 14. juli 1992, str. 1. i 15. juli 1992, str. 3. Istom granatom ranjeno je osmero djece, među kojima su: Boris Barišić, Elvedin Begović, Vladimir Bjelica, Amer Konaković, Dragana Perišić (Slađanina sestra) i Alen Šurić.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 16

Milanka Vitomira br. 2 (Senada Mandića Dende 2), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 19. juli 1992, 19.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na pločniku ispred ulaza stambene zgrade u naselju Saraj-Polje. Na licu mjesta ubijena je Izeta Musić. Njena sestra Nevzeta je na ovoj lokaciji teško ranjena, a smrt je nastupila pet dana nakon ranjavanja (25. jula 1992):

1. NEVZETA (Mujo) MUSIĆ	1976–1992.
2. IZETA (Mujo) MUSIĆ	1964–1992. ¹⁶

¹⁶ AIIZ, inv. br. 7-832, 7-1680 i 7-1681. Istom granatom teško je ranjena Samra Kadrić (1972).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 17

Blagoja Parovića – park (Paromlinska), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 30. juli 1992, oko 19.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na travnatoj površini parka s igralištem u naselju Dolac-Malta. Ubijeno je dvoje djece:

1. **SRĐAN** (Milorad) **MRAOVIĆ** 1979–1992.
2. **MUNEVERA** (Bećir) **RAMOVIĆ** 1975–1992.¹⁷

¹⁷ AIIZ, inv. br. 7-989, 7-833, 7-1589 i *Oslobođenje*, 31. juli 1992, str. 1. Istom granatom ranjeno je 19 civila.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 18

Jukićeva br. 69, općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. juli 1992, 16.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u podrumskoj prostoriji stambene zgrade u naselju Koševsko Brdo. Ubijeno je pet civila, od kojih dvoje djece:

1. INDIRA (Delveta) KUJUNDŽIĆ	1986–1992. (Rizvanova rodica)
2. RIZVAN (Muris) KUJUNDŽIĆ	1982–1992. (Indirin rođak)
3. DELVETA (Zijo) KUJUNDŽIĆ	1952–1992. (Indirina majka)
4. HASIJA (Husein) KUJUNDŽIĆ	1925–1992.
5. Dr. MIRJANA MAKSIMOVIĆ	–1992. ¹⁸

¹⁸ AIIZ, inv. br. 7-833, 7-991, 7-1590, 7-1591 i 7-1592. Istom granatom ranjena su dva civila: Enisa Kujundžić (Rizvanova majka i Indirina daidžinica) i Emina Kujundžić (Rizvanova sestra).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 19

Nedžarići (između zgrade *Oslobođenja* i *Doma penzionera*), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. august 1992, 18.40 h

Velikosrpski agresor gađao je autobus u kojem su bili štićenici Dječijeg doma „Ljubica Ivezić“ iz Sarajeva (Dom za nezbrinutu djecu - Bjelave), kada je ubijeno dvoje djece:

1. VEDRANA (Svjetlana) GLAVAŠ	1989–1992.
2. ROKI (Bibica) SULEJMANOVIĆ	1991–1992. ¹⁹

¹⁹ AIIZ, inv. br. 7-991 i 7-1593.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 20

Vrbovska br. 48 (Vrbovska br. 58), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 2. august 1992, 16.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred porodične kuće Briga u naselju Aneks. Ubijeni su unuk i njegova nana:

1. AMIL (Mirsad) BRIGA	1991–1992.
2. HASIBA (Hamdo) BRIGA	1930–1992. (Amilova nana) ²⁰

²⁰ AIIZ, inv. br. 7-833, 7-1594 i 7-1595. Amil Briga je na ovoj lokaciji teško ranjen s više gelera u glavu i prevezen u bolnicu Koševo, gdje se trebao operisati. Smrt je nastupila tokom operacije. Istom granatom ranjena su četiri civila, među kojima: Vildana Briga (Amilova sestra) i Amar Džananović (1990).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 21

Barake u Ulici Adema Buće br. 288 (Potur-Šahidijina do br. 2), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. august 1992, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na travnatoj površini ispred barake u naselju Boljakov Potok, gdje je stanovala porodica Ajvazi. Ubijeni su sin i majka:

1. **SAMIR** (Azem) **AJVAZI** 1980–1992.
2. **ŠAZA** (Hakija) **AJVAZI** 1945–1992. (Samirova majka)²¹

²¹ AIIZ, inv. br. 7-834, 7-1596 i 7-1597. Šaza Ajvazi je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila slijedećeg dana (9. augusta 1992).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 22

Nahorevska br. 76, općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 18. august 1992, 16.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na travnatoj površini pored stabla kruške na području mjesne zajednice Koševo II, gdje su civili u tom trenutku brali kruške. Na licu mjesta ubijena su tri civila, ali je od teških povreda, slijedećeg dana smrt nastupila za još jednog civila. Ukupno su ubijena četiri civila, od kojih dvoje djece:

1. EMIR (Sead) SKROZO	1980–1992.
2. ALEN (Šimun) LOLIĆ	1977–1992.
3. SENAD (Mahmut) RAONIĆ	1968–1992.
4. VINKO PRŽULJ	–1992. ²²

²² AIZ, inv. br. 7-834, 7-917, 7-1958. Alen je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (19. augusta 1992). Istom granatom ranjen je Adnan Mujić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 23

Trg 6. aprila (Trg Austrije), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 22. august 1992, 11.15 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u naselju Bistrik. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. ADMIR (Šerif) SUBAŠIĆ	1976–1992.
2. N.N. (Jasmin, Adrijana) ŠOJKO	1992–1992.
3. JASMIN (Hajrudin) ŠOJKO	1967–1992. (Admirov daidža) ²³

²³ AIIZ, inv. br. 7-835 i 7-917, 7-1599. Jasminova supruga Adrijana Šojko je od detonacije granate u sedmom mjesecu trudnoće rodila mrtvo dijete.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 24

Butmirskog bataljona br. 99 (Izeta Čomora do br. 101), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 22. august 1992, 14.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale na porodičnu kuću Dedović u naselju Butmir. U podrumu kuće ubijena su tri člana te porodice, od kojih jedno dijete:

1. MAIDA (Esad) DEDOVIĆ	1981–1992.
2. SABINA (Zulfo) DEDOVIĆ	1960–1992. (Maidina majka)
3. NASUF (Šaban) DEDOVIĆ	1928–1992. (Maidin djed) ²⁴

²⁴ AIIZ, inv. br. 7-1668 i *Oslobođenje*, 23. august 1992, str. 1. Istom granatom ranjeni su Esad Dedović (Maidin otac) i Šeća Dedović.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 25

Halači br. 5, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 23. august 1992, oko 10.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u Ulici halači, gdje su civili čekali u redu za vodu. Ubijeno je osam civila, od kojih dvoje djece:

1. MAHIR (Hamdo) FERHATOVIĆ	1974–1992.
2. ESMA (Ibrahim) MURATOVIĆ	1985–1992.
3. DŽENAN (Kenan) ALJEVIĆ	1973–1992.
4. TARIK (Muhidin) HARBA	1954–1992.
5. ALMASA (Ismet) SPAHIĆ	1971–1992. (Esmina tetka)
6. MAHIRA (Ismet) SPAHIĆ	1966–1992. (Esmina tetka)
7. MELIHA (Ismet) SPAHIĆ – MURATOVIĆ	1961–1992. (Esmina majka)
8. ISMET (Džan) SULJIĆ	1969–1992. ²⁵

²⁵ AIIZ, inv. br. 7-835 i 7-917 i 7-1244. Istom granatom ranjena su tri civila: Esma Bajraktarević, Muhamed Strujić i Šida Tarčin.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 26

Trg Pere Kosorića br. 2/17 (Trg heroja br. 8/17), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 25. august 1992, 21.00 h

Velikosrpski agresor granatirao je neboder na Trgu Pere Kosorića, kada je zapaljen stan porodice Rondić. U stanu je izgorjelo šest civila, od kojih dvoje djece:

1. MIRELA (Mujo) HOŽBO	1987–1992.
2. MIRZA (Mujo) HOŽBO	1989–1992.
3. ABID (Ramo) RONDIĆ	1943–1992. (Mirelin i Mirzin dedo)
4. ALMA (Abid) RONDIĆ	1971–1992. (Mirelina i Mirzina tetka)
5. KIMETA (Vehbo) RONDIĆ	1946–1992. (Mirelina i Mirzina nana)
6. JELENA (Josip) VASKO	1930–1992. ²⁶

²⁶ AIIZ, inv. br. 7-1004, 7-1600, *Oslobođenje*, 27. august 1992, str. 3.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 27

Salvadora Aljendea br. 3 (Esada Pašalića br. 3), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. august 1992, 18.30 h

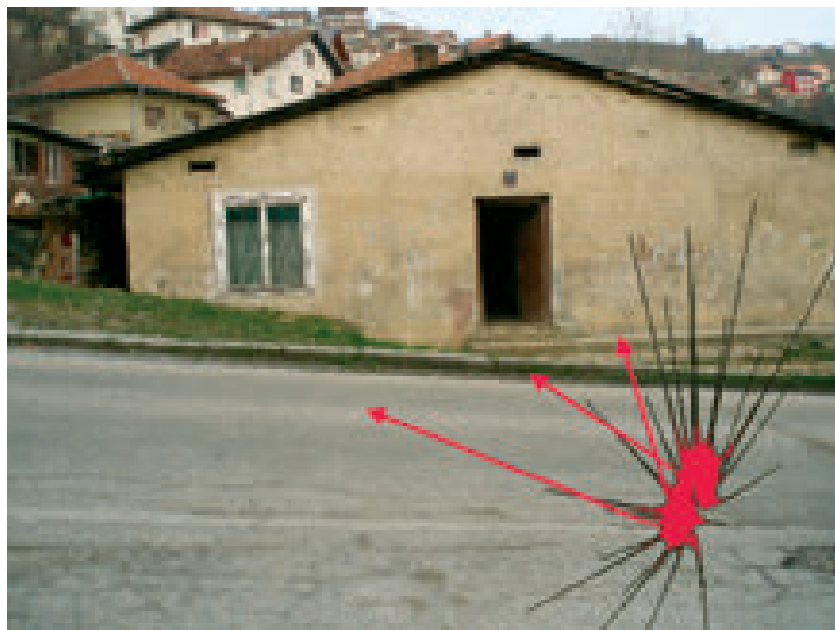
Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred stambene zgrade u naselju Dobrinja II b. Ubijeni su sin i otac:

1. REDŽO (Salih) HALILOVIĆ	1977–1992.
2. SALIH (Nazif) HALILOVIĆ	1946–1992. ²⁷ (Redžin otac)

²⁷ AIIZ, inv. br. 7-1702 i 7-1703. Istom granatom ranjena su četiri civila: Džema Halilović (Redžina majka i Salihova supruga), Šefkija Avdić, Zoran Marjanović i Safet Šatara (komšije porodice Halilović).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 28

Frontovska br. 13 b – 22 (Alije Nametka br. 13 b – 22), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. august 1992, 20.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred firme *Vranica* u naselju Mihrivode. Preko puta *Vranice*, ispred baraka u kojima je stanovala porodica Velić, ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. ELDINA (Osman) VELIĆ	1981–1992.
2. ELVEDIN (Elmaz) TARIĆ	1971–1992.
3. KOVILJKA (Milovan) VIDAČIĆ	1942–1992. ²⁸

²⁸ AIIZ, inv. br. 7-835, 7-917, 7-1682. Istom granatom ranjeno je osam civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 29

Esada Midžića 39 – 43, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 28. august 1992, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala između porodičnih kuća Alije Go-loša i Huseina Guske u naselju Buča Potok. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

- 1. NERMIN (Jusuf) BARALIJA** 1983–1992.
- 2. SALKO (Omer) ČOLAKHODŽIĆ** 1952–1992.²⁹ (Nerminov daidža)

²⁹ AIIZ, 7-1704.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 30

Save Kovačevića br. 2 (Reisa Džemaludina Čauševića br. 2), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 29. august 1992, 16.30 h

Velikosrpski agresor granatirao je zgradu Rijasete Islamske zajednice. Ubijeno je pet civila, od kojih dvoje djece:

1. EDIN (Mehmed) HADŽIABDIĆ	1985–1992.
2. MUHAMED (Nijaz) ŠUKRIĆ	1981–1992.
3. TENZILA (Naim) HADŽIABDIĆ	1960–1992.
4. NERMINA (Džemal) KAROVIĆ	1960–1992.
5. NIJAZ (Mehmed) ŠUKRIĆ	1940–1992. (Muhamedov otac) ³⁰

³⁰ AIIZ, inv. br. 7-836 i 7-835, 7-1601; Šefko Hodžić, "Povodom atentata na reis ul ulemu Selimoskog", *Oslobođenje*, 31. august 1992, str. 3. Istom granatom ranjeno je šest civila: Aida Hadžiabdić (Edinova majka), Mehmed Hadžiabdić (Edinov otac), Amina Karović (Nerminina kćerka), Muharem Omerdić, Remzija Pitić i Jakub Selimoski (tadašnji reis-ul-ulema Rijasete Islamske zajednice).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 31

Smaje Hadžimusića (Trg Zlatnih Ljiljana br. 8–10), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. august 1992, 18.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred stambene zgrade u naselju Dobrinja I. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. **AMELA** (Mujo) **TABAK** 1981–1992.
2. **ENVER** (Mehmed) **ČAKAR** 1955–1992.³¹

³¹ AIIZ, inv. br. 7-918, 7-1277, 7-1602; *Oslobođenje*, 1. septembar 1992, str. 1. Istom granatom ranjena su tri civila: Zulejha Tabak (Amelina sestra), Šemso Čolo i njegova kćerka.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 32

Trg solidarnosti br. 11, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. septembar 1992, 14.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na pločniku ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje. Na licu mjesta ubijena su tri civila. Jedno dijete teško je ranjeno, a smrt je nastupila slijedećeg dana:

1. IVAN (Mirko) HORVAT	1986–1992.
2. HASAN (Adem) ČERKEZ	1934–1992.
3. MILOJKA (Maksim) DŽOMBA	1936–1992.
4. HABIBA (Šaban) TURKOVIĆ	1955–1992. ³²

³² AIIZ, inv. br. 7-1008, 7-836 i 7-1007, 7-1602; *Oslobođenje*, 2. septembra 1992, str. 1. Ivan Horvat je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (2. septembra 1992). Istom granatom ranjeno je devet civila: Mirko Horvat (Ivanov otac), Rada Horvat (Ivanova majka), Mevlida Karadža, Mario Božur, Meri Radišić, Munir Turković, Desmir Bijeljanin, Emina Sarić i Neven Kusturica.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 33

Nemanjina br. 33 (Čekaluša br. 33), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 3. septembar 1992, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala između stambene zgrade i dvorišta džamije Čekaluša u naselju Bjelave. Ubijena su četiri civila, ali je od teških povreda, nakon četiri dana, smrt nastupila za još jednog civila. Ukupno je ubijeno pet civila, od kojih troje djece:

1. ADNAN (Haris) HODŽIĆ	1980–1992. (Mirzin brat)
2. MIRZA (Haris) HODŽIĆ	1981–1992. (Adnanov brat)
3. VEDRAN (Emil) ŠTIMAC	1980–1992.
4. SANELA (Abduselam) LUKAČEVIĆ	1971–1992.
5. FARUK (Nedžib) NIŠIĆ	1960–1992. ³³

³³ AIIZ, inv. br. 7-1008, 7-1009 i 7-918, 7-1603. Sanela Lukačević je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila 7. septembra 1992. Istom granatom ranjeno je dvoje djece: Vedrana Lukačević (Sanelina sestra) i Vanja Štimac (Vedranova sestra).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 34

Prvomajska br. 241 (Safeta Hadžića br.114), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 6. septembar 1992, 16.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred privatne kuće u naselju Švrakino Selo I. Ubijeno je dvoje djece:

1. BELMA (Salko) TABAKOVIĆ	1983–1992. (Benjaminova rodica)
2. BENJAMIN (Mirsad) TABAKOVIĆ	1990–1992. ³⁴ (Belmin rođak)

³⁴ AIIZ, inv. br. 7-926 i 7-1604. Benjamin Tabaković je na ovoj lokaciji teško ranjen, a smrt je nastupila na putu do bolnice. Istom granatom ranjena su dva civila: Azra Tabaković (Benjaminova majka) i Elma Tabaković (Belmina sestra).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 35

29. novembar (Reisa ef. Hadžiomerovića br. 15), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 7. septembar 1992, 6.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u stanu porodice Rahman u naselju Hrasnica. U ranim jutarnjim satima, dok su spavale, u stanu su ubijene dvije sestre:

1. **JASNA** (Nazif) **RAHMAN** 1975–1992.
2. **SAMIRA** (Nazif) **RAHMAN** 1978–1992.³⁵

³⁵ AIIZ, inv. br. 7-947 i 7-1712.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 36

Tetovska br. 4 (Semira Frašte br. 4), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. septembar 1992.

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje. Ubijeno je šest civila, od kojih jedno dijete:

1. ADNAN (Sulejman) KUNOVAC	1979–1992.
2. RATOMIR (Ilija) GAJOVIĆ	1941–1992.
3. HANIFA (Hasib) HODŽIĆ	1926–1992.
4. ASIM (Ibrahim) KUNOVAC	1929–1992. (Adnanov dedo)
5. REFIJA (Latif) KUNOVAC	1960–1992. (Adnanova majka)
6. RAMIZ (Salko) MEHAKOVIĆ	1943–1992. ³⁶

³⁶ AIIZ, inv. br. 7-837, 7-1011 i 7-836. Istom granatom ranjeno je više civila, među kojima i Mirza Kunovac (Adnanov brat).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 37

Dobrovoljačka ulica br. 15 (Hamdije Kreševljakovića br. 15), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 12. septembar 1992, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na ivici pločnika ispred stambene zgrade u Dobrovoljačkoj ulici br. 15, od čega je ubijeno dvoje djece:

1. **AIDA** (Fahrudin) **GROZDANIĆ** 1981–1992.
2. **ELDIN** (Nijaz) **GVOŽĐAR** 1983–1992.³⁷

³⁷ AIIZ, inv. br. 7-1705 i 7-1012. Aida Grozdanić je na ovoj lokaciji teško ranjena, a smrt je nastupila u bolnici dva sata nakon ranjavanja.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 38

Prijedorska br. 22 (Kraljice Jelene br. 88), općina Novi Grad Sarajevo

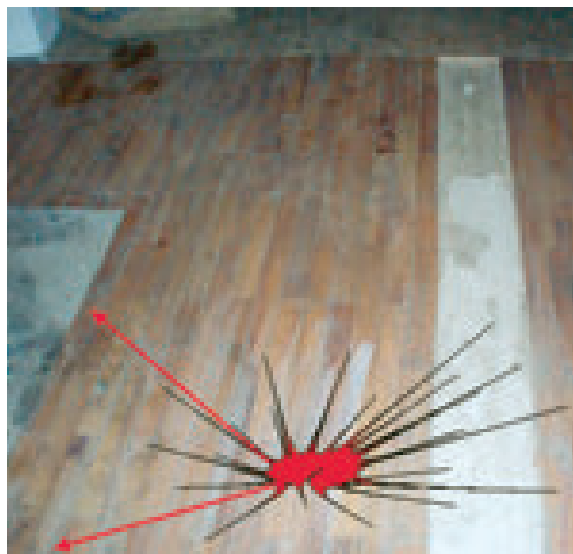
Vrijeme masakra: 13. septembar 1992, 18.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini, na put koji vodi od naselja Aneks do Otoke. Na licu mjesta ubijena je Nada Šaponjić, a njen unuk Sergej Bjeloš je teško ranjen, te je od teških povreda slijedećeg dana (14. septembra 1992) nastupila smrt:

1. SERGEJ (Sanjin) BJELOŠ	1987–1992.
2. NADA (Slobodan) ŠAPONJIĆ	1943–1992. (Sergejeva baka) ³⁸

³⁸ AIIZ, inv. br. 7-1014 i 7-1013, 7-1605, 7-1606; *Oslobođenje*, 13. septembar 1993. Istom granatom ranjena je Brankica Bjeloš (Sergejeva majka).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 39

Vrbovska br. 160 (Cazinska br. 40), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 17. septembar 1992, 9.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u prizemnoj prostoriji porodične kuće Ćeman u naselju Aneks. Ubijeni su brat i sestra:

1. **ALEN** (Nuro) **ĆEMAN** 1982–1992.
2. **ALISA** (Nuro) **ĆEMAN** 1972–1992. (Alenova sestra)³⁹

³⁹ AIIZ, inv. br. 7-837, 7-1607.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 40

Šipska br. 40 (Jabuka br. 7), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 19. septembar 1992, 14.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na privatnu kuću u naselju Šip. Ubijeni su sin i majka:

1. **EDIS** (Esad) **MANDŽUKA** 1984–1992.
2. FEHIMA (Adem) MANDŽUKA 1963–1992. (Edisova majka)⁴⁰

⁴⁰ AIIZ, inv. br. 7-837 i 7-1608, 7-1609. Istom granatom ranjena su dva civila: Rahima i Berina Karaga.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 41

Trg ZAVNOBiH-a br. 10–12, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 20. septembar 1992, 19.15 h

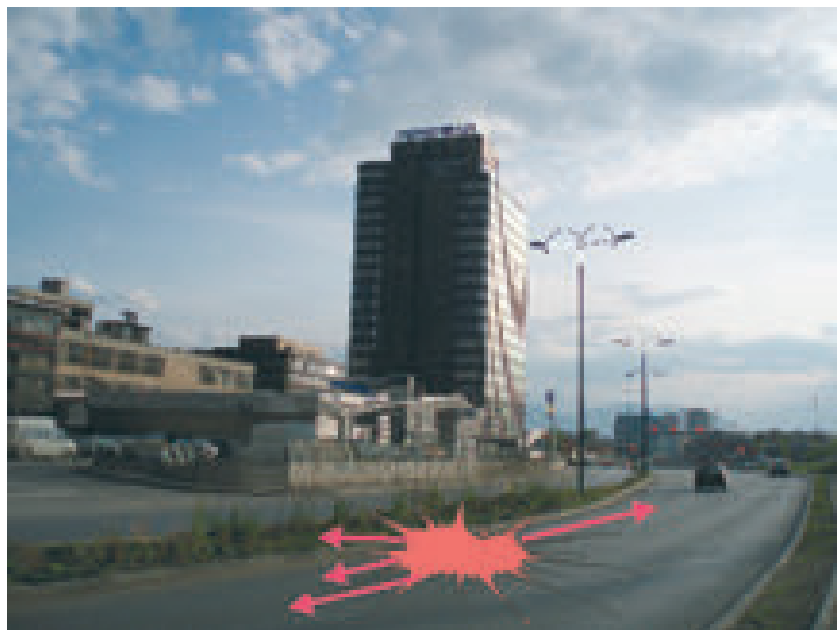
Velikosrpski agresor ispalio je četiri granate, od kojih su dvije eksplodirale na krovu stambene zgrade, a dvije na asfaltnoj površini ispred ulaza zgrade u naselju Ali-pašino Polje. Ubijeno je šest civila, od kojih troje djece:

1. SAMIR (Omer) IBRAHIMAGIĆ	1983–1992.
2. ENES (Velija) MUHAREMOVIĆ	1985–1992.
3. ADNAN (Suljo) MUŠANOVIĆ	1977–1992.
4. ZORAN (Arsen) DRNDELIĆ	1949–1992.
5. ŽELJKO (Franjo) LOVRIĆ	1946–1992.
6. RASIM (Sulejman) ŠAŠKIĆ	1941–1992. ⁴¹

⁴¹ AIIZ, inv. br. 7-838, 7-837 i 7-1018. Adnanov otac Suljo (Osman) Mušanović ubijen je istog dana u automobilu na putu prema Hitnoj pomoći. Istim granatama ranjena su tri civila, među kojima: Velija Muharemović (Enesov otac) i Mediha Muharemović (Enesova sestra).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 42

Kruševačka (Put života) kod *Energoinvesta*, općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 24. septembar 1992, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na automobil i autobus s putnicima na Ulici put života u naselju Pofalići. Ubijena su četiri civila, od kojih jedno dijete:

1. SELMA (Rifat) MILIĆ	1978–1992.
2. RIFAT (Ramo) MILIĆ	1945–1992. (Selmin otac)
3. IBRAHIM (Omer) AJDINOVIĆ	1941–1992. (Selmin tetak)
4. KEMAL (Osman) KEKETOVIĆ	1944–1992. ⁴²

⁴² AIIZ, inv. br. 7-838, 7-1611, 7-1612, 7-1613 i 7-1614, 7-1615; *Oslobođenje*, 25. septembar 1992, str. 1. Istom granatom ranjena je Suvada Milić (Selmina majka i Rifatova supruga), koja se nalazila u automobilu, kao i nekoliko putnika u autobusu.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 43

Prvomajska br. 68 (Prvomajska br. 12), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. oktobar 1992, 16.20 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale na ulici ispred stambene zgrade u naselju Švrakino Selo. Ubijeno je pet civila, od kojih dvoje djece:

1. ŽELJKA (Dragan) MALINIĆ	1976–1992.
2. ALMIRA (Hasib) TURKOVIĆ	1984–1992.
3. BRANIMIR (Vladislav) MAJER	1942–1992.
4. ĆAMILA (Zajko) KULOVAC	1936–1992.
5. N.N. ⁴³	

⁴³ AIIZ, inv. br. 7-1022, 7-1616. Istom granatom ranjeno je pet civila: Selma Bajrović, Zoran Cvjetković, Sejfo Mulahmetović, Jela Radišić i Hasib Tvrtković (Almirin otac).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 44

Omera Maslića br. 21 (Envera Šehovića br. 25), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. oktobar 1992, 12.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred stambene zgrade u naselju Dolac-Malta. Na licu mjesta ubijen je Adis Zaimović, a njegov prijatelj Haris Tucaković teško je ranjen, od čega je slijedećeg dana - 2. oktobra 1992. - nastupila smrt:

1. HARIS (Šemso) TUCAKOVIĆ	1977–1992.
2. ADIS (Ibrahim) ZAIMOVIĆ	1977–1992. ⁴⁴

⁴⁴ AIIZ, inv. br. 7-839 i 7-1617. Istom granatom ranjeno je još sedam civila, među kojima: Nijaz Tucaković (Harisov brat) i Damir Rožajac (prijatelj ubijenih).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 45

Džemala Bijedića br. 21, općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 2. oktobar 1992, 18.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku s igralištem u naselju Čengić-Vila II. Na ovoj lokaciji ranjene su dvije djevojčice, ali je od teških povreda, nakon nekoliko sati, odnosno slijedećeg dana nastupila smrt:

1. EMINA (Senad) KARAICA	1984–1992.
2. EDINA (Nadil) ŠKALJO	1985–1992. ⁴⁵

⁴⁵ AIIZ, inv. br. 7-839, 7-1618. Edina Škaljo je također teško ranjena, a smrt je nastupila nekoliko sati nakon ranjavanja u bolnici Koševo za vrijeme operacije. Emina Karaica je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila slijedećeg dana (3. oktobra 1992). Istom granatom ranjeno je jedno dijete.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 46

Svetozara Kosorića 65 (Zaima Imamovića 72), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 5. oktobar 1992, 12.45 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred porodične kuće Džanko u naselju Sokolje. Ubijeno je dvoje djece:

1. FAHRO (Rasim) DŽANKO	1979–1992.
2. ABAZ (Asim) MUJAGIĆ	1978–1992. ⁴⁶

⁴⁶ AIIZ, inv. br. 7-1706, 7-1023 i 7-1024. Istom granatom ranjen je Alija Mustafaj (komšija ubijenih).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 47

Oktobarske revolucije br. 9/IV (Dobrinjske bolnice br. 8/IV), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 6. oktobar 1992, 10.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u stanu porodice Ahmethodžić, u naselju Dobrinja II. Ubijeni su sin i majka:

1. **ELVIS** (Suljo) **AHMETHODŽIĆ** 1981–1992.
2. **FATIMA** (Fehim) **AHMETHODŽIĆ** 1958–1992.⁴⁷ (Elvisova majka)

⁴⁷ AllZ, inv. br. 7-839, 7-1287 i 7-1279. Istom granatom ranjen je Suljo Ahmethodžić (Elvisov otac i Fatimin suprug).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 48

Jelene Vitas br. 8 a (Tahtali sokak br. 10), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 10. oktobar 1992, 15.10 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred prizemnog stana porodice Vapetić u naselju Bjelave. Na licu mjesta ubijeno je pet civila, ali je od teških povreda, slijedećeg dana, smrt nastupila za još jedno dijete. Ukupno je ubijeno šest civila, od kojih troje djece:

1. BELMA (Nusret) AHMETOVIĆ	1987–1992.
2. ĐEVAD (Sabahudin) DAUTBAŠIĆ	1983–1992.
3. ANELA (Hemed) ISANOVIĆ	1988–1992.
4. FRANJICA (Stjepan) BARTOLEC	1937–1992.
5. AZRA (Ramiz) VAPETIĆ	1961–1992. (Franjicina kćerka, Miroslavova supruga)
6. MIROSLAV (Edvard) VAPETIĆ	1952–1992. ⁴⁸ (Azrin suprug)

⁴⁸ AIIZ, inv. br. 7-840, 7-1026 i 7-1619. Anela Isanović je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila slijedećeg dana (11. oktobra 1992). Istom granatom ranjena su tri civila: Darko Vapetić (Miroslavov i Azrin sin), Mirza Karić i Alma Sarajlić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 49

Drvarska br. 4 (Sarač Ismailova br. 4), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 11. oktobar 1992, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred stambene zgrade u naselju Mejtaš. Ubijeno je dvoje djece:

- 1. DAMIR (Fuad) AVDIĆ** 1978–1992.
- 2. SAMRA (Fajik) KAPETANOVIĆ** 1976–1992.⁴⁹

⁴⁹ AIIZ, inv. br. 7-840, 7-1683. Istom granatom ranjen je jedan civil.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 50

Ulica 21. maja (Safeta Zajke br. 69), iznad ŽGP-a, općina Novi Grad Sarajevo

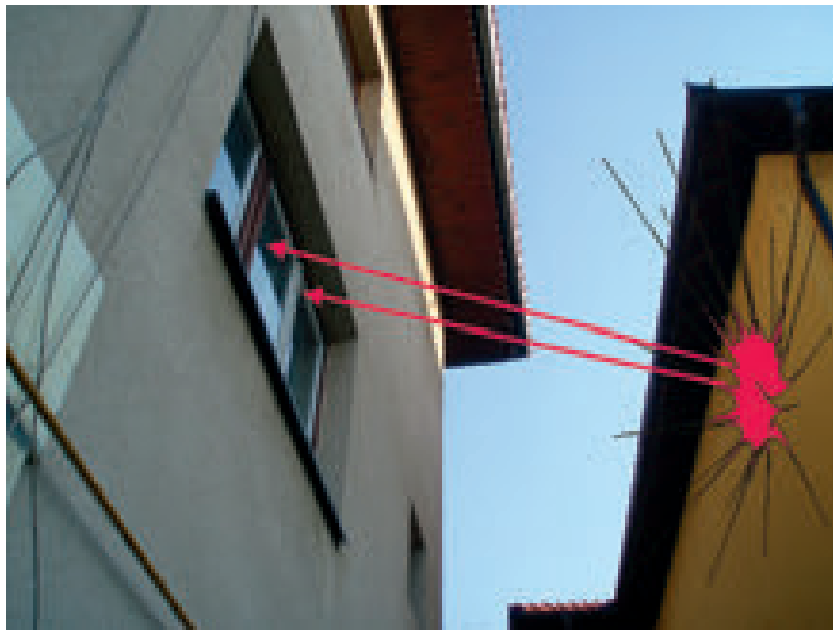
Vrijeme masakra: 19. oktobar 1992, 16.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u naselju Boljakov Potok, na put kojim su se civili vraćali s pumpe za vodu. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. ALMA (Elmas) ABAZ	1984–1992.
2. RAMIZA (Ibrahim) ABAZ	1963–1992. (Almina majka)
3. ALMASA (Adem) MASLEŠA	1942–1992. ⁵⁰

⁵⁰ AIIZ, inv. br. 7-840 i 7-1620. Istom granatom ranjena su tri civila: Amira Moro, Arnela Moro i Jasminka Hodžić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 51

Podcarina br. 7 – Toplik br. 31, općina Stari Grad Sarajevo

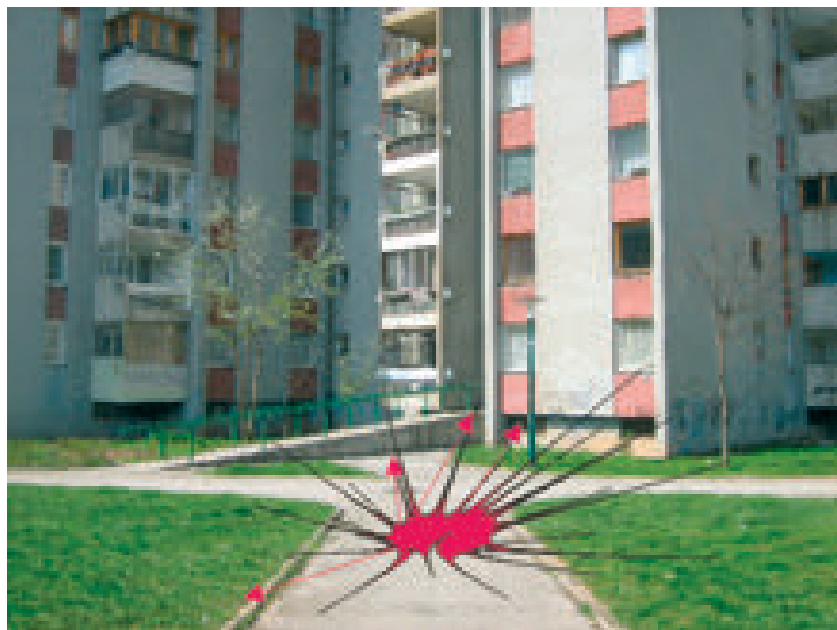
Vrijeme masakra: 29. oktobar 1992, 13.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na privatnu kuću, Toplik br. 31. U kući preko puta, Podcarina br. 7, ubijeno je jedno dijete i njegova majka:

1. ARMIN (Mirsad) AGANOVIĆ	1987–1992.
2. SENADA (Ćamil) AGANOVIĆ	1967–1992. (Arminova majka) ⁵¹

⁵¹ AIIZ, inv. br. 7-841, 7-1621, 7-1622. Istom granatom ranjena je Edvina Aganović.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 52

Španskih boraca 16 (Nerkeza Smailagića 16), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 9. novembar 1992, 14.10 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala iza ulaza stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje. Na licu mjesta ubijena su dva civila, ali je od teških povreda, za još jedno dijete (slijedećeg dana) i jednog starijeg čovjeka (20 dana nakon ranjavanja) nastupila smrt. Ukupno je ubijeno četiri civila, od kojih dvoje djece:

1. ALEN (Izet) HABUL	1986–1992.
2. MIRZA (Asim) KLEPIĆ	1978–1992.
3. IFET (Ejup) BOGDANIĆ	1960–1992.
4. SELIM (Adem) LAKOVIĆ	1920–1992. ⁵²

⁵² AIIZ, inv. br. 7-842, 7-844 i 7-1707. Mirza Klepić je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila 10. novembra 1992. Selim Laković je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila 29. novembra 1992. Istom granatom ranjeno je 15 civila, među kojima: Izela Habul (Alenova sestra) i Mirza Hadžić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 53

Ilije Engela 21 (Ilije Engela 16), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 3. decembar 1992, 15.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na garaži preko puta ulaza stambene zgrade u naselju Čengić-Vila II. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. **LEJLA (Ramiz) ĐIPA** 1977–1992.
2. **IVICA (Đuro) BILAFER** 1957–1992.⁵³

⁵³ AIIZ, inv. br. 7-844, 7-1684. Istom granatom ranjen je jedan civil.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 54

Hrvatín br. 33, općina Stari Grad Sarajevo

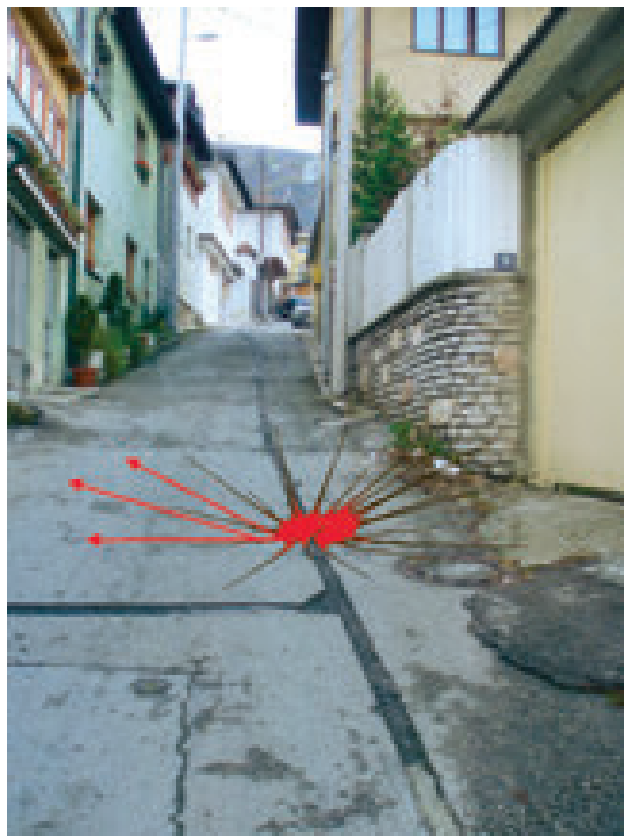
Vrijeme masakra: 10. decembar 1992, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je raketu iz VBR-a (višecijevni bacač raketa), koja je eksplodirala ispred porodične kuće Švrakića u naselju Hrvatín. Ubijeno je jedno dijete i njegov otac:

1. **HARIS** (Haljilj) **MUJOHODŽIĆ** 1979–1992.
2. **HALJILJ** (Omer) **MUJOHODŽIĆ** 1946–1992. (Harisov otac)⁵⁴

⁵⁴ AIIZ, inv. br. 7-845 i 7-923, 7-1623.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 55

Hrvatín br. 14, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 10. decembar 1992, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je raketu iz VBR-a, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u naselju Hrvatín. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. IRMEL (Ševal) ARNAUTOVIĆ	1986–1992.
2. HASIBA (Hasan) ARNAUTOVIĆ	1965–1992. (Irmelova majka)
3. VAHIDA (Smajo) OMEROVIĆ	1939–1992. ⁵⁵

⁵⁵ AIIZ, inv. br. 7-845, 7-1624. Istom granatom ranjena je El Samija Omerović (Vahidina rodica).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 56

Ragiba Džinde br. 135 (Potur-Šahidijina br. 1), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 16. decembar 1992, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u naselju Boljakov Potok. Ubijeno je troje djece:

1. ALDIN (Esad) ALIHODŽIĆ	1979–1992.
2. DENIS (Mujo) BAŠOVIĆ	1982–1992.
3. ADMIR (Ramiz) HOLJAN	1979–1992. ⁵⁶

⁵⁶ AIIZ, inv. br. 7-1625. Istom granatom ranjeno je dvoje djece: braća Nijaz i Nihad Poturak.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 57

Sedrenik br. 65, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 6. januar 1993, 17.55 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na putu kojim su se civili vraćali s pumpe za vodu u naselju Sedrenik. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. EDIN (Zajko) ŠETKIĆ	1978–1993.
2. AMINA (Hamdo) ŠETKIĆ	1962–1993. (Edinova amidžinica) ⁵⁷

⁵⁷ AIIZ, inv. br. 7-847, 7-1626, 7-1627. Istom granatom teško je ranjena Sada Šetkić (Edinova majka).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 58

Koste Racina br. 145 c (Smaila Šikala br. 230), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 14. januar 1993, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na porodičnu kuću Ivazović u naselju Boljakov Potok. Ubijena su tri civila, od kojih dvoje djece:

1. MERIMA (Safet) BAŠOVIĆ	1986–1993.
2. ĐEVADA (Džemal) IVAZOVIĆ	1982–1993.
3. ŠEFIK (Ćamil) POLJO	1955–1993. ⁵⁸

⁵⁸ AIIZ, inv. br. 7-848, 7-925, 7-1929. Istom granatom ranjena su četiri civila, među kojima: Kemal Ivazović (Đevadin brat) i Elvir Busnov (Đevadin rođak).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 59

Miloša Obilića br. 99 (Safvet-bega Bašagića br. 99), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 15. januar 1993, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u drvo ispred stambene zgrade u naselju Medrese II. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. **ADIS** (Murto) **ČALIJA** 1991–1993.
2. **MEHMED** (Smail) **EFENDIĆ** 1939–1993.⁵⁹

⁵⁹ AIIZ, inv. br. 7-848, 7-1628.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 60

Ivana Markovića Irca br. 23 (Isovića sokak br. 23), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 15. januar 1993, 14.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred Sarajevske pivare, gdje su civili čekali u redu za vodu. Na licu mjesta ubijeno je šest civila, ali je od teških povreda, na putu do bolnice, odnosno slijedećeg dana, smrt nastupila za još dva civila. Ukupno je ubijeno osam civila, od kojih dvoje djece:

1. SENAD (Mustafa) LAGUMDŽIJA	1975–1993.
2. AFERDITA (Kasem) SADIKAJ	1979–1993.
3. AHMET (Ramo) AHMETSPAHIĆ	1936–1993.
4. JASMINA (Alija) KAJANIJA	1966–1993.
5. ASIM (Ahmet) LAČEVIĆ	1942–1993. (Azrin suprug)
6. AZRA (Ismet) LAČEVIĆ	1949–1993. (Asimova supruga)
7. BAJRO (Šerif) PINJO	1952–1993.
8. JASNA (Taib) ŠARIĆ	1967–1993. ⁶⁰

⁶⁰ AIIZ, inv. br. 7-848, 7-1034 i 7-1247; The siege of Sarajevo 1992-1996, FAMA (u daljem tekstu: FAMA), Sarajevo, 2000. Na spomen-obilježju, postavljenom na mjestu zločina, stoji da je ubijeno šest civila. U raspoloživim izvorima otkrili smo identitet još dvije žrtve. Senad Lagumdžija je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (16. januara 1993). Sadikaj Aferdita je također teško ranjena, a smrt je nastupila na putu do bolnice. Istom granatom ranjeno je 19 civila, među kojima: Kasem Sadikaj (Aferditin otac), Delila Lačević i njen brat Berin Lačević (Asimova i Azrina djeca).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 61

Humska br. 439 (Humska br. 399), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 19. januar 1993, 12.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred privatne kuće u naselju Gornji Pofalići. U podrumskoj prostoriji kuće ubijeni su sestra i brat:

1. **ĐULIJETA** (Elmija) **LJUMA** 1986–1993.
2. **ELVEDIN** (Elmija) **LJUMA** 1988–1993.⁶¹

⁶¹ AIIZ, inv. br. 7-849, 7-1630.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 62

Bilećanka br. 28 (Feriza Tumbula br. 37), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. januar 1993, 6.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je raketu iz VBR-a, koja je eksplodirala na porodičnu kuću Gušo, u naselju Buča Potok. U ranim jutarnjim satima u kući su ubijena tri člana te porodice, od kojih jedno dijete:

1. JASMIN (Abid) GUŠO	1982–1993.
2. ABID (Suljo) GUŠO	1954–1993. (Jasminov otac)
3. HASIBA (Mujo) GUŠO	1948–1993. (Jasminova majka) ⁶²

⁶² AIIZ, inv. br. 7-1631, 7-1632 i 7-1633, *Oslobođenje*, 28. januar 1993, str. 1. Istom granatom ranjene su Jasmina i Nermina Gušo, Jasminove sestre i kćerke Abida i Hasibe.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 63

Milana Preloga br. 23, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 30. januar 1993, 9.15 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku u naselju Hrasno. Na putu prema mjestu gdje se sipala voda ubijene su kćerka i majka:

1. RENATA (Miroslav) PAVLOVIĆ	1976–1993.
2. MILANKA (Mijat) PAVLOVIĆ	1939–1993. (Renatina majka) ⁶³

⁶³ AIIZ, inv. br. 7-1036, 7-1634 i 7-1635. Milanka Pavlović je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila sljedećeg dana (31. januara 1993).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 64

Bosanska (Sulejmana ef. Musića br. 3), ispred zgrade MUP-a, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 4. februar 1993, 18.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred stambene zgrade u neposrednoj blizini zgrade MUP-a u naselju Švrakino Selo. Ubijena su tri civila, od kojih dvoje djece:

1. **BAKIR** (Ahmed) **ČUSTIĆ** 1977–1993.
2. **NAMIK** (Izet) **KUHINJA** 1980–1993.
3. N.N.⁶⁴

⁶⁴ AllZ, inv. br. 7-850 i 7-1636. Namik Kuhinja teško je ranjen, a smrt je nastupila na putu do bolnice.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 65

Omladinskih radnih brigada br. 5 – Gimnazija Dobrinja, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. februar 1993, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je dvije granate, koje su eksplodirale na pločniku u naselju Dobrinja II. Ubijeno je dvoje djece:

- 1. MIRJANA (Duško) MALEŠEVIĆ** 1977–1993.
- 2. SAMIR (Meho) POLJO** 1976–1993.⁶⁵

⁶⁵ AIIZ, inv. br. 7-852 i 7-1280.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 66

Zmajevac br. 34 a, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. mart 1993, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale ispred privatne kuće u naselju Moščanica. Ubijena su četiri civila, od kojih jedno dijete:

1. ADNAN (Hamdo) BIĆO	1977–1993.
2. AVDO (Zajko) HASANOVIĆ	1967–1993.
3. AVDIJA (Bajro) HODŽIĆ	1965–1993.
4. ALMIR (Džemo) KLAČAR	1974–1993. ⁶⁶

⁶⁶ AIIZ, inv. br. 7-852 i 7-927, 7-1637. Istom granatom ranjen je jedan civil.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 67

Marcela Šnajdera 19 – Asima Ferhatovića 15 (Marcela Šnajdera – Fuada Midžića),
općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. mart 1993, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na pločniku ispred stambene zgrade u naselju Koševo. Na putu prema vodi, ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. ENISA (Muhamed) AGIĆ	1975–1993.
2. ZINETA (Mustafa) AGIĆ	1953–1993. (Enisina majka)
3. ARHETA (Abid) SEFEROVIĆ	1963–1993. ⁶⁷

⁶⁷ AIIZ, inv. br. 7-852 i 7-1638. Zineta Agić je, u trenutku ubistva, bila u 3. mjesecu trudnoće.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 68

Olimpijska br. 50 – Olimpijska br. 43, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 4. april 1993, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini između zgrada u Olimpijskoj ulici. Ubijeno je dvoje djece:

- 1. ELDAR (Husein) NESLAN** 1980–1993.
- 2. ALEN (Enver) REDŽEPOVIĆ** 1978–1993.⁶⁸

⁶⁸ AIIZ, inv. br. 7-854, 7-1039 i 7-1639. Istom granatom ranjeno je osmero djece: Muamer Bašalić, Mladen Buntić, Amela Hadžimuhović, Jasenko Hodžić, Selmir Hodžić, Meliha Karić, Eldin Neslan (Eldarov brat) i Lejla Rozić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 69

Mitra Šućura lamela br. 5 (Ramiza Alića 20), općina Vogošća

Vrijeme masakra: 10. april 1993, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu kuće u naselju Donji Hotonj, gdje su stanovale porodice Sinanija i Zukić. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. ISMIR (Sejad) SINANIJA	1983–1993.
2. HASNIJA (Hašim) ZUKIĆ	1941–1992. (Ismirova nana)
3. NIJAZ (Murat) ZUKIĆ	1968–1993. (Ismirov daidža) ⁶⁹

⁶⁹ AIIZ, inv. br. 7-855 i 7-1708.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 70

Antuna Hangija br. 7, općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 20. april 1993, 8.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na ogradi ispred garaže preko puta stambene zgrade u naselju Koševsko Brdo. Ubijen je jedan civil, ali je od teških povreda, nakon 12 dana, smrt nastupila za još jedno dijete:

1. ALICA (Muhamed) FETAHOVIĆ	1977–1993.
2. MIRSADA (Zahid) SUKIĆ	1945–1993. ⁷⁰

⁷⁰ AIIZ, inv. br. 7-856, 7-855 i 7-1640. Alica Fetahović je poslije ranjavanja bila 12 dana u komi, a smrt je nastupila 1. maja 1993. Istom granatom ranjena su još tri civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 71

Jukićeva br. 114 (Jukićeva br. 132), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 27. april 1993, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je dvije granate, koje su eksplodirale na parkingu pored (u prethodnim granatiranjima) oštećenih automobila. Ubijeno je troje djece:

1. **SAKIB** (Mustafa) **SMAJEVIĆ** 1977–1993.
2. **AMEL** (Refik) **TARAHIJA** 1979–1993.
3. **VEDRAN** (Zvonimir) **MILAS** 1979–1993.⁷¹

⁷¹ AIIZ, inv. br. 7-829, 7-1040 i 7-1541, 7-1641.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 72

Borak br. 11 e (Borak br. 21), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 14. maj 1993, 18.50 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred porodične kuće Sadeta Ajkunić u naselju Skenderija. Ubijeno je dvoje djece:

1. **SEMIR** (Sadeta) **HOTI** 1981–1993.
2. **ELMA** (Hilmo) **POLUTAK** 1984–1993.⁷²

⁷² AIIZ, inv. br. 7-856 i 7-1709.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 73

Mirka Jovanovića br. 8 a (Hadžišabanovića br. 8 a), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. maj 1993, 9.00 h

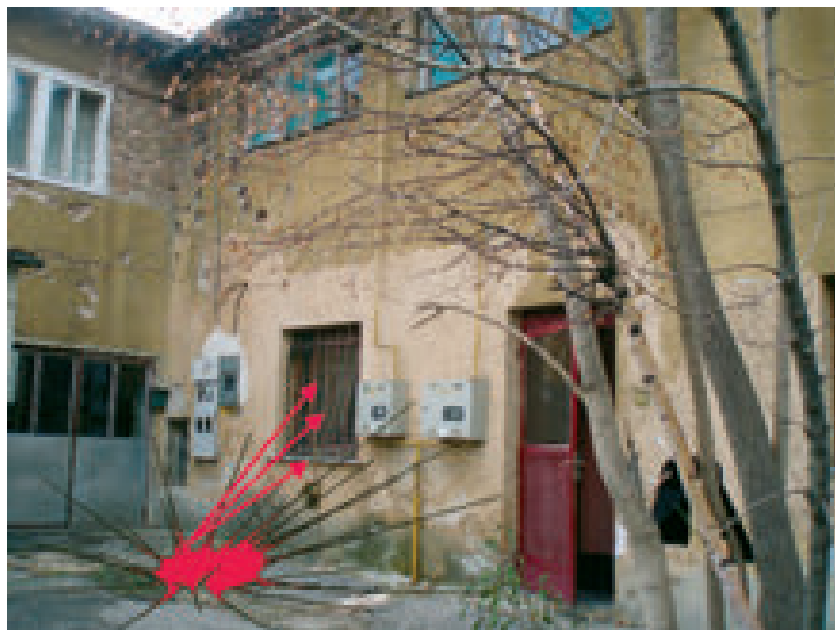
Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na porodičnu kuću Zupčević u naselju Sumbuluša. U kući su, na licu mjesta, ubijeni nana Ramiza Zupčević i njen unuk Kenan, a unuka Lejla je teško ranjena, od čega je smrt nastupila slijedećeg dana – 1. juna 1993:

1. KENAN (Midhat) ZUPČEVIĆ	1976–1993.
2. LEJLA (Midhat) ZUPČEVIĆ	1971–1993. (Kenanova sestra i Ramizina unuka)
3. RAMIZA (Galib) ZUPČEVIĆ	1922–1993. (Kenanova i Lejlina nana) ⁷³

⁷³ AIIZ, inv. br. 7-929 i 7-857, 7-1642, 7-1643 i 7-1644.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 74

Kalmija Baruha br. 4, općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. maj 1993, 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je dvije granate, koje su eksplodirale na pločniku ispred stambene zgrade u naselju Marindvor II. U stanu su ubijena tri člana porodica Zahirović i Muratagić, od kojih jedno dijete:

1. SENAD (Verem) ZAHIROVIĆ	1987–1993.
2. SAJKA (Mujo) MURATAGIĆ	1929–1993. (Senadova nana i Veremova majka)
3. VEREM (Osman) ZAHIROVIĆ	1951–1993. (Senadov otac i Sajkin sin) ⁷⁴

⁷⁴ AIIZ, inv. br. 7-857, 7-1645, 7-1646 i 7-1647.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 75

Rogina br. 27 b, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 31. maj 1993, 17.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu privatne kuće u naselju Sedrenik. Na licu mjesta ubijeno je dvoje djece. U ovom masakru Mirza Deljković je teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (1. juna 1993). Naza Kulovac je također tada teško ranjena, a smrt je nastupila 12. juna 1993. Ukupno su ubijena četiri civila, od kojih troje djece:

1. ILVANA (Muhamed) ČOLIĆ	1983–1993.
2. MIRZA (Hamed) DELJKOVIĆ	1987–1993.
3. DAMIR (Ismet) UŽIČANIN	1983–1993.
4. NAZA (Nusret) KULOVAC	1964–1993. ⁷⁵

⁷⁵ ALLZ, inv. br. 7-857, 7-858 i 7-1648. Istom granatom ranjeno je šest civila, među kojima tri člana porodice Užičanin, zatim Esmeralda Čolić (Ilvanina sestra) i suprug Naze Kulovac.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 76

Trg junaka socijalističkog rada (Trg djece Dobrinje), parkiralište Dobrinja III B, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 1. juni 1993, 10.32 h

Velikosrpski agresor je, za vrijeme održavanja nogometnog turnira povodom Bajrama, ispalio dvije granate, koje su eksplodirale na parking u naselju Dobrinja III. Ubijeno je 11 civila, ali je od teških povreda, nakon izvjesnog vremena, smrt nastupila za još dva civila. Ukupno je ubijeno 13 civila, od kojih petero djece:

1. ADNAN (Adil) MIRVIĆ	1975–1993.
2. KEMAL (Omer) MULAHMETOVIĆ	1976–1993.
3. ADEL (Amir) SELMANOVIĆ	1979–1993.
4. DANIJEL (Vladimir) ŠOLAJA ĐANI	1981–1993.
5. MARKO (Krunoslav) ŽIŽIĆ	1982–1993.
6. ATIF (Asim) BAJRAKTAREVIĆ	1951–1993.
7. ALIJA (Šemso) GOJAK	1956–1993.
8. DRAGAN (Anton) OSADČIJ	1966–1993.
9. REFIK (Rasim) RAMIĆ	1941–1993.
10. JUSUF (Salko) RAZIĆ	1958–1993.
11. MUNIR (Derviš) ŠABANIĆ	1944–1993.
12. DAMIR (Muhamed) TREBO	1965–1993.
13. ASIM (Muhamed) ZAGORICA	1953–1993. ⁷⁶

⁷⁶ AIIZ, inv. br. 7-930, 7-858, 7-857, 7-1044, 7-1162, 7-1041, 7-946, 7-1248 i 7-1283. Na spomen-obilježju, postavljenom na mjestu zločina, stoji da je ubijeno 15 civila. U raspoloživim izvorima nismo otkrili identitet još dvije žrtve. Kemal Mulahmetović je u ovom masakru teško ranjen, a smrt je nastupila 5. juna 1993. Danijel Šolaja je također teško ranjen, a smrt je nastupila 27. augusta 1993. Istom granatom ranjeno je 80 civila.

ZLOČINI NAD DJEGOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 77

Dobrovoljačka br. 94–96 (Hamdije Kreševljakovića br. 94–96),
općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 10. juni 1993, 19.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred baraka u navedenoj ulici, gdje su civili čekali u redu za vodu. Ubijeno je pet civila, od kojih jedno dijete:

1. **TARIK** (Tajib) **TVICO** 1983–1992.
2. **FATIMA** (Hasan) **HAMIDOVIĆ** 1962–1992.
3. N.N.
4. N.N.
5. N.N.⁷⁷

⁷⁷ AIIZ, inv. br. 7-858 i 7-1685. Istom granatom ranjeno je 15 civila.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 78

Butmirskog bataljona br. 119, općina Ilidža

Vrijeme masakra: 16. juni 1993, 19.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na ulici između kuća u naselju Butmir. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. SABINA (Islam) KAROVIĆ	1979–1993.
2. VELIJA (Adem) VEJZOVIĆ	1928–1993. (Sabinin dedo)
3. AMIRA (Šećo) BOZALIJA	1962–1993. (Sabinina komšinica) ⁷⁸

⁷⁸ AIIZ, inv. br. 7-1669 i 7-1670. Istom granatom ranjene su Behija Karović (Sabinina majka i Velijina kćerka) i Ismeta Salihagić (Sabinina komšinica).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 79

Dragice Pravice (Bakarevića kod br. 5), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 26. juni 1993, 20.45 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku u naselju Bistrik. Ubijeno je sedam civila, od kojih šestero djece:

1. NIHADA (Midhat) ĆATIĆ	1977–1993.
2. SENAD (Hamid) PLISKA	1979–1993.
3. ALMIR (Bego) POTURIĆ	1978–1993.
4. SANJIN (Adnan) RUSTENPAŠIĆ	1988–1993.
5. SINANUDIN (Vehbija) ŠEĆEROVIĆ	1975–1993.
6. BELMA (Hasan) ZIJADIĆ	1982–1993.
7. VELIDA (Asaf) MUFTIĆ	1971–1993. ⁷⁹

⁷⁹ AIIZ, inv. br. 7-859, 7-931 i 7-1250.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 80

Šerifa Loje br. 46, općina Novi Grad Sarajevo

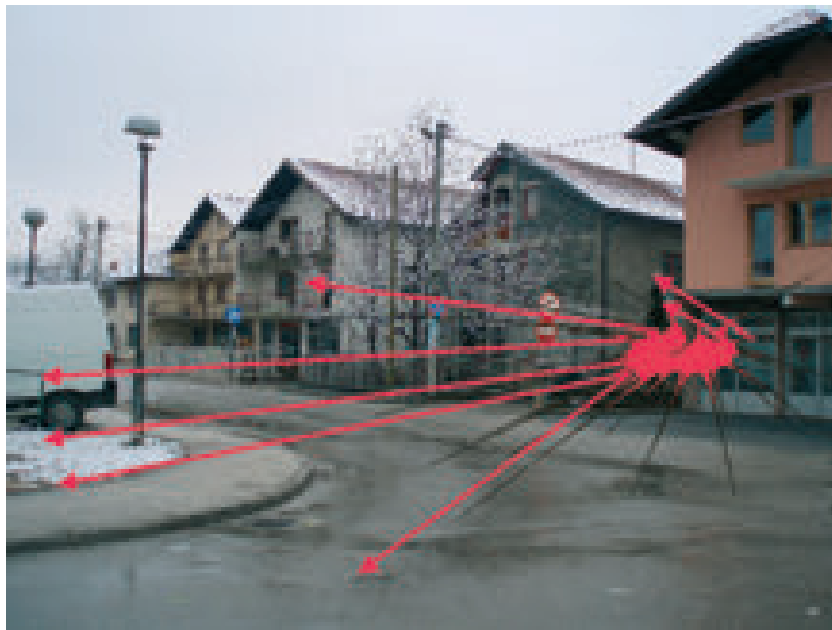
Vrijeme masakra: 5. juli 1993, 12.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu privatne kuće u naselju Buča Potok. Na licu mjesta ubijena su dva civila, ali je od teških povreda, nakon 12 dana, smrt nastupila za još jedno dijete. Ukupno su ubijena tri civila, od kojih dvoje djece:

1. SELMA (Nezir) ŠIŠIĆ	1985–1993.
2. MELIHA (Ahmo) ŠABETA	1982–1993.
3. JELAČIĆ (Murat) MEHMED	1930–1993. ⁸⁰

⁸⁰ AIIZ, inv. br. 7-859, 7-860 i 7-1649. Selma Šišić teško je ranjena i od zadobijenih opekotina je 17. jula 1993. nastupila smrt. Istom granatom ranjeno je osam civila: Ahmo Šabeta (Melihin otac), Džemila Šabeta (Melihina majka), Semir Šabeta (Melihin brat), Medina Šabeta (Melihina sestra), Nazila Šišić (Selmina sestra), Ismeta Šišić (Selmina amidžinica), Nazil Šišić (Selmin amidžić) i Ismira Šišić (Selmina amidžična).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 81

Bjelašnička br. 84 (Bademe Sokolović br. 2), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 8. juli 1993, 20.15 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale na ulici između privatnih kuća u naselju Sokolović-Kolonija. Ubijeno je sedam civila, od kojih dvoje djece:

1. AMIR (Azem) ISOVIĆ	1983–1993.
2. EDINA (Hamed) KATOVIĆ	1976–1993.
3. ASIM (Mustafa) KELEMIŠ	1962–1993.
4. SMAIL (Alija) KATANA	1940–1993.
5. OMER (Osman) DERVIŠEVIĆ	1930–1993.
6. SALKO ČAUŠ	1934–1993.
7. N.N. ⁸¹	

⁸¹ AIZ, inv. br. 7-948 i 7-1671. Istom granatom ranjeno je 11 civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 82

Mudželeti veliki br. 3, općina Stari Grad Sarajevo

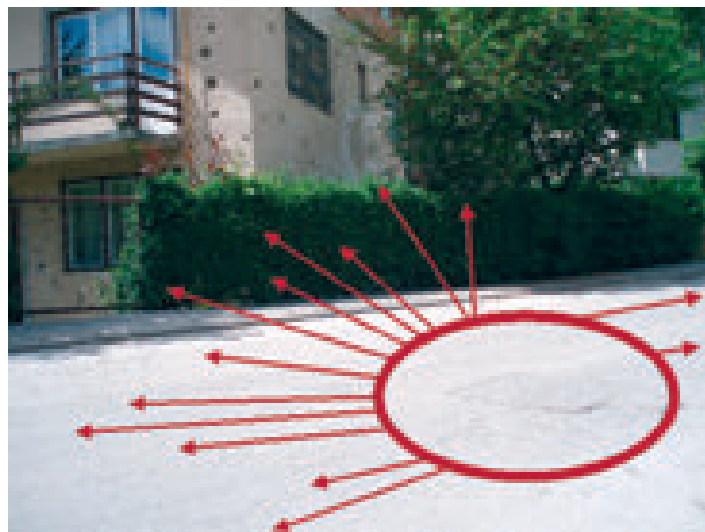
Vrijeme masakra: 12. juli 1993, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnom pločniku ispred parfimerije na Baščaršiji. Ubijena su tri civila, od kojih dvoje djece:

1. **AZRA** (Muzafer) **NIKŠIĆ** 1977–1993.
2. **AIDA** (Džemo) **ZUBAČA** 1977–1993.
3. N.N.⁸²

⁸² AIIZ, inv. br. 7-860 i 7-1650.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 83

Spasenije Cane Babovića (Hakije Turajlića br. 37), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 12. juli 1993, 15.27 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini ispred porodične kuće Mujezinović, u naselju Dobrinja kvadrant C-5, gdje su civili čekali u redu za vodu. Na licu mjesta ubijeno je 12 civila, ali je od teških povreda, na putu do bolnice, odnosno slijedećeg dana, smrt nastupila za još dva civila. Ukupno je ubijeno 14 civila, od kojih dvoje djece:

1. ILHAM (Selim) JELOVAC	1976–1993.
2. AJDIN (Fejsal) KIRLIĆ	1977–1993.
3. VINKA (Dragutin) KNEHTL	1932–1993.
4. LJILJANA (Drago) MATIĆ	1972–1993.
5. NEDŽIBA (Rasim) MEHONIĆ	1960–1993. (Rahimina kćerka i Sedaetina sestra)
6. RAHIMA (Juso) MEHONIĆ	1933–1993. (Nedžibina i Sedaetina majka)
7. SEDAETA (Rasim) MEHONIĆ	1961–1993. (Rahimina kćerka i Nedžibina sestra)
8. DRAGICA MICANOVIĆ	1930–1993.
9. SULEJMAN (Nasuf) SELIMOVIĆ	1929–1993.
10. ZORKA (Borisav) SIMIĆ	1939–1993.
11. IBRAHIM TALIĆ	1916–1993.
12. ENISA TALIĆ	1946–1993.
13. JASMINKA (Ivan) TVRTKOVIĆ	1944–1993. (Stelina majka)
14. STELA (Vladimir) TVRTKOVIĆ	1968–1993. ⁸³ (Jasminkina kćerka)

⁸³ AIIZ, inv. br. 7-860, 7-1163, 7-1193, 7-1251, 7-1284; *Oslobođenje*, 14. juli 1993, str. 7 i 20. juli 1993, str. 7. Ilham Jelovac je na ovoj lokaciji teško ranjen, ali je na putu do bolnice nastupila smrt. Vinka Knehtl je također teško ranjena, a smrt je nastupila slijedećeg dana (13. jula 1993). Njen suprug, Vinko Kneht, ubijen je u masakru od 21. juna 1995 (vidjeti lokaciju br. 104). Istom granatom ranjeno je 13 civila: Majda Alihodžić, Kasim Čaušević, Izet Čolaković, Manojlo Dangubić, Hamid Đozo, Derviš Fazlić, Husein Grebić, Fatima Hurić, Rasim Mehonić (Rahimin suprug i Nedžibin i Sedaetin otac), Ahmed Milić, Džulsuma Mršović, Enver Taslaman i Enes Turhan.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 84

Bratstva i jedinstva br. 16, općina Hadžići

Vrijeme masakra: 17. juli 1993, 20.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred zgrade ŽGP-a u naselju Tarčin. Na licu mjesta ubijeno je šest civila, ali je od teških povreda, nakon 16 dana, smrt nastupila za još jedno dijete. Ukupno je ubijeno sedam civila, od kojih troje djece:

1. ADNAN (Ifet) ALETA	1979–1993.
2. SANELA (Omer) HORMAN	1981–1993.
3. MUSTAFA (Šefik) NEVESINJAC	1979–1993.
4. ALMASA (Šećo) ALETA	1961–1993. (Adnanova majka)
5. OMER (Muharem) HORMAN	1949–1993. (Sanelin otac)
6. MUJO (Šahir) SVRAKA	1945–1993.
7. TANJA ŠINIKOVIĆ	1962–1993. ⁸⁴

⁸⁴ AIIZ, inv. br. 7-1253 i 7-1713. Mustafa Nevesinjac je teško ranjen, a smrt je nastupila 2. augusta 1993. Istom granatom ranjena su tri civila, među kojima su: Ifet Aleta (Adnanov otac i Almasin suprug) i Zila Nevesinjac (Mustafina majka).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 85

Ilije Engela br. 13, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 30. juli 1993, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku ispred stambene zgrade u naselju Čengiće-Vila II. Na licu mjesta ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete. Djevojčica Irma Hadžimuratović teško je ranjena, te je izmještena na liječenje u London, gdje je 1. aprila 1995. nastupila smrt.

1. IRMA (Ramiz) HADŽIMURATOVIĆ	1987–1995.
2. JASMIN (Enver) TEROVIĆ	1980–1993.
3. ELVIRA (Mustafa) HADŽIMURATOVIĆ	1963–1993. (Irmina majka)
4. VERA (Đorđo) KOVAČEVIĆ	1948–1993. ⁸⁵

⁸⁵ AIIZ, 7-861, 7-1194, 7-1651 i 7-1652. Istom granatom ranjeno je četvero djece: Alen Aganović, Merdas Babić, Amer Babić i Adnan Demirović.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 86

Sutjeska (autobuska stanica), općina Centar Sarajevo

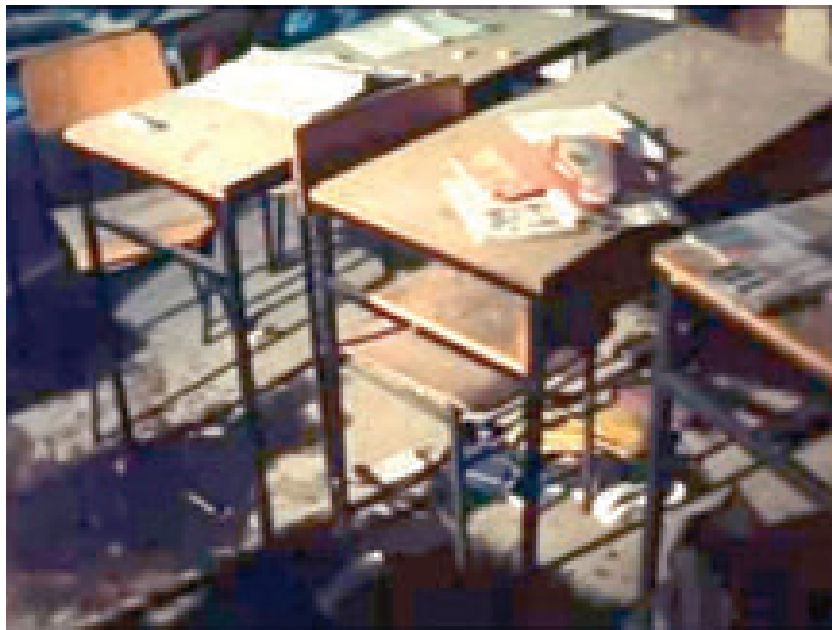
Vrijeme masakra: 6. oktobar 1993, oko 13.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u neposrednoj blizini autobuske stanice Sutjeska. Ubijene su kćerka i majka:

1. **SAMRA** (Rifat) **ČUTURIĆ** 1988–1993.
2. **SAIMA** (Habib) **ČUTURIĆ** 1955–1993. (Samrina majka)⁸⁶

⁸⁶ AIIZ, inv. br. 7-836, 7-1653; *Oslobođenje*, 7. oktobar 1993, str. 1. Saima Čuturić je na ovoj lokaciji teško ranjena, ali je smrt nastupila na putu do bolnice. Istom granatom ranjeno je šest civila: Hidajeta Veljem (1967), Azra Veljem (1988), Fahrudin Smajić, Milutin Medan (1942), Boris Šutić (1978) i Krešimir Dujmović (1924).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 87

Trg ZAVNOBiH-a br. 18, učionica Osnovne škole "Prvi maj" ("Fatima Gunić"),
općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 9. novembar 1993, 10.55 h

Velikosrpski agresor je, za vrijeme školskog časa, ispalio granatu, koja je eksplodirala ispred improvizirane učionice Osnovne škole "Prvi maj". Ubijena je učiteljica i tri učenika:

1. FEĐA (Edin) SALKIĆ	1987–1993. (učenik)
2. ADIS (Selim) MUJALA	1984–1993. (učenik)
3. VEDAD (Fahrudin) MUJKANOVIĆ	1984–1993. (učenik)
4. FATIMA (Safet) GUNIĆ	1948–1993. (učiteljica) ⁸⁷

⁸⁷ AIIZ, inv. br. 7-865 i 7-1255; http://www.youtube.com/watch?v=TXL10g9_Jhl&feature=related. Istom granatom ranjeno je 20 civila: Nijaz Azizović, Almir Balić, Adis Bjelanović, Tarik Cervika, Edin Dizdarević, Benjamin Grebović, Nihad Halilović, Sanjin Halilović, Erol Hrlović, Mirza Huskić, Dženita Lekić, Samir Kapo, Elvir Redžepović, Amela Marevac, Indira Veletovac, Adnan Pekmez, Damir Sadiković, Adnan Šečić, Dijana Topalović i Anel Zeljković.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 88

Žrtava fašizma br. 11–12, općina Novi Grad Sarajevo
Vrijeme masakra: 10. novembar 1993, 13.50

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale na asfaltnoj površini ispred stambene zgrade u naselju Otoka. Ubijeno je osam civila, ali je od teških povreda, slijedećeg dana smrt nastupila za još jedno dijete. Ukupno je ubijeno devet civila, od kojih petero djece:

1. ELMA (Selver) GEKO	1991–1993.
2. SEMIR (Edin) HASETA	1989–1993.
3. AMINA (Ragib) HEĆO	1985–1993.
4. AJDIN (Ibrahim) HODŽIĆ	1984–1993.
5. IBRAHIM (Omer) HUSKIĆ	1987–1993.
6. SLAVOJKA (Dušan) GOVEDARICA	1937–1993.
7. VINKO (Mato) LONČAR	1928–1993.
8. SILVIJO (Dušan) MAČOROVIĆ	1949–1993.
9. BOŽIDAR (Miodrag) ŠUKO	1953–1993. ⁸⁸

⁸⁸ AIIZ, inv. br. 7-865, 7-1196, 7-1165, 7-1046 i 7-1256. Elma Geko je u ovom masakru teško ranjena, a smrt je nastupila slijedećeg dana (11. novembra 1993). Istom granatom ranjeno je 35 civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 89

Kulturno–sportski centar *Skenderija* (kod protupožarnog puta), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 22. novembar 1993, 16.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na travnatoj površini iza objekta Kulturno-sportskog centra *Skenderija*, gdje su se djeca sankala. Ubijena su tri civila, od kojih dvoje djece:

1. ARIJANA (Smail) KAROVIĆ	1984–1993.
2. SRĐAN (Dobroslav) RATKOVIĆ	1981–1993.
3. DŽENANA (Kemal) SUDIĆ	1966–1993. ⁸⁹

⁸⁹ AIIZ, inv. br. 7-886, 7-1166 i 7-1257, 7-1654; Oslobođenje, 23. novembar 1993, str. 8. i 24. novembar 1993, str. 7. Srđan Ratković je na ovoj lokaciji teško ranjen, a smrt je nastupila nakon nekoliko sati. Istom granatom ranjeno je pet civila: Sanjin Dedukić, Amra Dudić, Merima Nešić, Ivan Nobilo i Zdravko Ratković.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 90

Nadvožnjak iznad Ulice Đure Đakovića (Ali-pašina), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 6. decembar 1993, 11.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u bočnu desnu stranu betonske ograde nadvožnjaka u naselju Ciglane, gdje su ubijena četiri civila, od kojih dvoje djece:

1. ADMIR (Ismet) DŽIDIĆ	1976–1993.
2. SELMA (Azem) ZULČIĆ	1977–1993.
3. SALKO (Azem) BALAŠ	1971–1993.
4. IBRO (Mujo) MAŠIĆ	1937–1993. ⁹⁰

⁹⁰ AllZ, inv. br. 7-867, 7-945, 7-930 i 7-1260. Istom granatom ranjeno je 14 civila: Dragan Bajro, Zehra Baričanin, Bahra Bašić, Zlatka Begović, Vinka Brajić, Elmaz Dacić, Muhamed Gložo, Refik Hajdarević, Fatima Hasanović, Miftar Mehtović, Fahir Mušinović, Paša Pintol, Senad Saltaga i Vlatka Vidaković.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 91

Ragiba Džinde (Smaila Šikala br. 4), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 13. decembar 1993, 16.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini iza stambene zgrade u naselju Boljakov Potok. Ubijeni su kćerka i otac:

1. VELIDA (Vehid) ZULović	1986–1993.
2. VEHID (Fehim) ZULović	1964–1993. (Velidin otac) ⁹¹

⁹¹ AIIZ, inv. br. 7-1655, *Oslobođenje*, 16. decembar 1993, str. 7. Istom granatom ranjena je Ramiza Zulović (Velidina majka i Vehidova supruga).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 92

Obala Vojvode Stepe – Jovana Jovanovića Zmaja (Obala Kulina bana br. 18 - Gimnazijska br. 1),
općina Stari Grad Sarajevo – općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 14. decembar 1993, 14.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na raskršću navedenih ulica ispred Osnovne škole "Veselin Masleša" ("Safvet-beg Bašagić"). Ubijeno je osam civila, od kojih dvoje djece:

1. VILDANA (Šefik) AVDIĆ	1975–1993.
2. LEJLA (Safet) JAHIĆ	1977–1993.
3. DINA (Ahmed) ČOMOR	1969–1993.
4. RUSMIR (Alija) ČOPELJ	1967–1993.
5. AZRA (Fikret) HANIĆ	1946–1993.
6. RAZIJA (Halil) JAHIĆ	1942–1993. (Lejlina majka)
7. AMIR (Muharem) KRIVIĆ	1965–1993.
8. DINO (Muhamed) ŠIPILOVIĆ	1971–1993. ⁹²

⁹² AIIZ, inv. br. 7-867, 7-935, 7-1259 i *Oslobođenje*, 15. decembar 1993, str. 16. Istom granatom ranjeno je deset civila: Rešad Borišić, Elmedina Grapovica, Sadik Hadžić, Irfan Hatić, Sabahudin Hreljić, Tomo Novaković, Vildana Oprašić, Aida Pita, Nusret Sarač i Hamdija Šahović.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 93

Ragiba Džinde do br. 228 (Vitkovac br. 181), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 18. decembar 1993, 12.45 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu porodične kuće Dizdarević u naselju Boljakov Potok. Na licu mjesta ubijen je Ismet Kaltak, a njegova kćerka Aldina teško je ranjena, od čega je smrt nastupila slijedećeg dana - 20. decembra 1993:

1. ALDINA (Ismet) KALTAK	1987–1993.
2. ISMET (Huso) KALTAK	1965–1993. (Aldinin otac) ⁹³

⁹³ AIIZ, inv. br. 7-867 i 7-935, 7-1656; *Oslobođenje*, 29. decembar 1993, str. 7.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 94

Adema Buće br. 264 (Adema Buće br. 277), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 20. decembar 1993, 16.00

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu privatne kuće u naselju Buča Potok. Ubijeno je dvoje djece:

- 1. ELVIR** (Halil) **ADŽAMIJA** 1987–1993.
- 2. NADŽIJA** (Sadik) **HASANI** 1982–1993.⁹⁴

⁹⁴ AIIZ, inv. br. 7-867 i 7-1657.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 95

Ragiba Džinde br. 148, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 3. januar 1994, 11.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred privatne kuće. Ubijena su četiri civila, od kojih dvoje djece:

1. ALMA (Hamed) DRAKOVAC	1988–1994.
2. IRMA (Suvad) IMAMOVIĆ	1988–1994.
3. AMIR (Malin) TEROVIĆ	1954–1994.
4. SEAD (Edhem) EFENDIĆ	1944–1994. ⁹⁵

⁹⁵ AIIZ, inv. br. 7-1658. Istom granatom ranjeno je pet civila, od kojih su četiri člana porodice Imamović: Fahrja Imamović (Irmina nana), Irhad Imamović (Irmin amidža), Azema Imamović (Irmina amidžinica) i Adnan Imamović (Irmin amidžić).

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 96

Omladinska br. 1 (Musala br. 1), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 3. januar 1994, 15.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u stanu porodice Tatarević–Dragnić. Ubijeno je šest članova te porodice, od kojih dvoje djece:

1. **ASJA** (Adnan) **TATAREVIĆ** 1983–1994. (Nadanova sestra)
2. **NADAN** (Adnan) **TATAREVIĆ** 1977–1994. (Asjin brat)
3. **NADŽIJA** (Dervić) **DRAGNIĆ** 1925–1994. (Asjina i Nadanova nana)
4. **VESELJKO** (Mensur) **DRAGNIĆ** 1949–1994. (Nadžijin sin)
5. **ADNAN** (Emir) **TATAREVIĆ** 1952–1994. (Asjin i Nadanov otac)
6. **DŽENANA** (Mensur) **TATAREVIĆ** 1951–1994. (Asjina i Nadanova majka, Nadžijina kćerka)⁹⁶

⁹⁶ AIIZ, inv. br. 7-1046, 7-1045, 7-1261 i *Oslobođenje*, 5. januar 1994, str. 5; FAMA. Istom granatom teško je ranjen Mensur Dragnić (Nadžijin suprug, Dženanin otac, Asjin i Nadanov djed).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 97

Hrasnica – ispred Doma kulture, općina Ilidža

Vrijeme masakra: 14. januar 1994, 12.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred Doma kulture u naselju Hrasnica, gdje su civili čekali u redu za vodu. Ubijena su tri civili, od kojih jedno dijete:

1. **EMIR (Akif) KUPUSOVIĆ** 1980–1994.
2. MUJO (Sejfo) BEČKOVIĆ 1933–1994.
3. N.N.⁹⁷

⁹⁷ AIZ, inv. br. 7-949 i 7-1679. Istom granatom ranjeno je nekoliko civila.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 98

Kruševačka (Put života), općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. januar 1994, oko 16.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u Ulici put života. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. SELVIN (Ejup) ČARKADŽIĆ	1986–1994.
2. SUADA (Jusuf) ČARKADŽIĆ	1959–1994. (Selvinova majka)
3. HAJRUDIN (Omer) PLEĆAN	1962–1994. (Selvinov tetak) ⁹⁸

⁹⁸ AIIZ, inv. br. 7-869 i 7-936. Istom granatom ranjena su tri civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 99

Klare Cetkin br. 4 (Bosanska br. 4), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 22. januar 1994, 13.40 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje, gdje su se djeca sankala. Ubijeno je šestoro djece:

1. INDIRA (Dževad) BRKOVIĆ	1982–1994. (Jasminina sestra)
2. JASMINA (Dževad) BRKOVIĆ	1989–1994. (Indirina sestra)
3. MIRZA (Mehmed) DEDOVIĆ	1986–1994.
4. DANIJEL (Jeronim) JURENIĆ	1983–1994.
5. NERMIN (Ismet) RIZVANOVIĆ	1981–1994.
6. ADMIR (Esed) SUBAŠIĆ	1985–1994. ⁹⁹

⁹⁹ AIIZ, inv. br. 7-870, 7-1168 i 7-1262; FAMA. Istim granatama ranjeno je šestoro civila: Admir Ahmethodžić, Elvir Ahmethodžić, Muhamed Kapetanović, Semir Sarač, Goran Todorović i Nedžad Topel.

 ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 100

Oslobodilaca Sarajeva br. 8, 5-6, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 4. februar 1994, 11.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale u parku u naselju Dobrinja I, gdje je u redu za humanitarnu pomoć i na improviziranoj pijaci na licu mjesta ubijeno osam civila. Od teških povreda, slijedećeg dana smrt je nastupila za još jednog civila. Ukupno je ubijeno devet civila, od kojih dvoje djece:

1. SAIDA (Nezir) BALIČEVAC	1976–1994.
2. SELMA (Ibro) SPAHIĆ	1984–1994. (Mirsadova sestra)
3. OSMAN (Salko) HEBIBOVIĆ	1920–1994.
4. EMIN (Šećo) KOLAR	1937–1994.
5. ENVER (Šaban) MUSTAGRUDIĆ	1942–1994.
6. MUŠKIJA (Adem) PRIBINJA	1959–1994.
7. AIŠA (Asim) ŠITO	1954–1994.
8. MIRSAD (Ibro) SPAHIĆ	1970–1994. (Selmin brat)
9. JADRANKA (Gradimir) TENŽERA	1963–1994. ¹⁰⁰

¹⁰⁰ AIIZ, 7-871, 7-870, 7-938, 7-1068, 7-1263, 7-1281, 7-1282 i 7-1286. Osman Hebibović je teško ranjen, a smrt je nastupila slijedećeg dana (5. februara 1994). Istom granatom ranjeno je 16 civila: Refka Baličevac (Seidina majka), Fuad Begić, Zumreta Džanko, Jadranka Ekmečić, Eldar Hafizović, Šefko Halilović, Sevda Hasanović, Vezira Jabučar, Zahida Kadrić, Sabahudin Ljuša, Rajko Maksimović, Refik Memićević, Atif Mušanović, Azra Omerspahić, Refik Sokolar i Fata Spahić.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 101

Livanjska ulica (Braće Begić br. 26), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. novembar 1994, 15.25 h; 17.25 – 17.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale ispred stambenih zgrada u naselju Koševsko Brdo, u blizini kuhinje Crvenog krsta. Ubijena su četiri civila, od kojih dvoje djece:

1. DINO (Ramo) BLEKIĆ	1985–1994.
2. LEJLA (Ramo) HODŽIĆ	1979–1994.
3. NESIJA (Džemal) DELJANIN	1965–1994.
4. SAMIJA (Ago) ŠTETA	1974–1994. ¹⁰¹

¹⁰¹ AIIZ, inv. br. 7-882, 7-1659, *Oslobođenje*, 9. novembar 1994, str. 1. i 10. novembar 1994, str. 6. Prvom granatom ubijena su tri civila. Druga granata eksplodirala je u 17.25, kada niko nije ubijen, a Samija Šteta ubijena je trećom granatom, koja je eksplodirala u 17.30 sati. U toku granatiranja Livanjske ulice ranjena su četiri civila: Muharem Alađuz, Ismet Alić, Amer Čehajić i Adis Tinjak.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 102

Partizanska br. 18 (Šehitluci br. 28), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 17. novembar 1994, 14.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred kuće u kojoj je stanovala porodica Nuhanović, u naselju Hrasnica. Ubijeno je dvoje djece:

1. SEHIDA (Smail) NUHANOVIĆ	1991–1994.
2. SANEL (Šefik) ZORLIJA	1986–1994. ¹⁰²

¹⁰² AIIZ, inv. br. 7-949 i 8-1714. Istom granatom ranjena su četiri civila, među kojima je i Hatidža Zorlija (Sanelova majka).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 103

Raskrsnica Maršala Tita 18 –Kralja Tomislava (Maršala Tita br. 18 – Koševo br. 1),
općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 9. april 1995, 20.05 h

Velikosrpski agresor ispalio je tri granate, koje su eksplodirale na raskrsnici između Titove ulice i Kralja Tomislava u neposrednoj blizini Velikog parka. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. MAJA (Branko) ĐOKIĆ	1977–1995.
2. MUNEVERA (Abid) SELIMOVIĆ	1938–1995. ¹⁰³

¹⁰³ AIIZ, inv. br. 7-1710 i 7-1054. Istom granatom ranjeno je šest civila: Indira Brkić (1974), Adnan Hodžić (1965), Hajrudin Klačar (1948), Merisa Merdan (1979), Nermina Musić (1976) i Fuad Mujanović (1963).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 104

Janka Jolovića br. 4 - Mustafe Kamerića br. 4, općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 21. juni 1995, 19.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini između navedenih ulica u naselju Dobrinja II. Ubijeno je šest civila, od kojih jedno dijete:

1. AIDA (Ramo) BUKVA	1984–1995.
2. MEHO (Alija) BRKIĆ	1928–1995.
3. ŠTEFAN (Jože) KNEHTL	1925–1995.
4. FERID (Fehim) LENDO	1966–1995.
5. ĆAMIL (Huso) SADIKOVIĆ	1939–1995.
6. MIRSAD (Šefket) SADIKOVIĆ	1955–1995. ¹⁰⁴

¹⁰⁴ AIIZ, inv. br. 7-1154, 7-894, 7-1177, 7-942, 7-1290; *Oslobođenje*, 22. juni 1995, str. 1. Vinka Knehtl, Štefanova supruga, ubijena je 12. jula 1993. u redu za vodu na Dobrinji (vidjeti lokaciju br. 83). Istom granatom ranjeno je 15 civila: Eldin Ćurevac (1981), Kimeta Hot, Husein Humić (1953), Zumreta Kalamujić (1977), Azemina Karahožić (1947), Kristina Kašić (1991), Zdenka Kujača (1932), Fatima Lilić (1947), Samir Mehunić (1977), Sead Mustagrudić (1975), Adnan Pavlović (1983), Zvezdana Stojković (1974), Devla Šabanija (1955), Bosiljka Tomić (1939) i Kenan Voloder (1981).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 105

Cetinjska br. 12 (Geteova br. 12), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 22. juni 1995, 15.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je modifikovanu avionsku bombu, koja je eksplodirala na ivici pločnika ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje. Djevojčica Almedina Burek ubijena je u prizemnom stanu, gdje je njena nana Senija točila vodu. Dječak Dženan Raonić teško je ranjen u parku ispred zgrade, gdje je igrao šah s komšijom, a smrt je nastupila u bolnici nekoliko sati nakon ranjavanja:

1. ALMEDINA (Sabahudin) BUREK	1993–1995.
2. DŽENAN (Ibro) RAONIĆ	1977–1995. ¹⁰⁵

¹⁰⁵ AIIZ, inv. br. 7-895, 7-1154, 7-1660 i Oslobođenje, 27. juni 1995, str. 11. Istom granatom ranjena su četiri civila: Elvira Frašto, Elvir Kavazović, Meho Gazdić i Bekrija Šetkić.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 106

Trg junaka socijalističkog rada (Trg djece Dobrinje br. 9), općina Novi Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 25. juni 1995, 21.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred stambene zgrade u naselju Dobrinja III. Ubijeno je dvoje djece:

1. NIHAD (Ahmed) EFICA	1979–1995.
2. ADNAN (Ferid) KRŽILO	1982–1995. ¹⁰⁶

¹⁰⁶ AIIZ, inv. br. 7-895, 7-1289 i *Oslobođenje*, 26. juni 1995, str. 1; 27. juni 1995, str. 11. Istom granatom ranjeni su: Marko Jašar, Adis Kajanija, Mirza Pita i još troje djece.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 107

Dženetića čikma **br. 10**, općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 25. juni 1995, 21.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred stambene zgrade u navedenoj ulici na području mjesne zajednice Ferhadija. Ubijeno je troje djece:

1. LJILJANA (Zoran) JANJIĆ	1983–1995.
2. AMINA (Adem) PAJEVIĆ	1984–1995.
3. SIDBELA (Sabrija) ZIMIĆ	1986–1995. ¹⁰⁷

¹⁰⁷ AIIZ, inv. br. 7-1056, 7-895 i 7-1661, *Oslobođenje*, 26. juni 1995, str. 1; 27. juni 1995, str. 11. Istom granatom ranjeno je troje djece: Almira Krasnić, Šaban Nezirović i Maja Škorić.

 ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 108

Trg nezavisnosti br. 13–15 i Cetinjska br. 4 (Geteova br. 4), općina Novi Grad Sarajevo

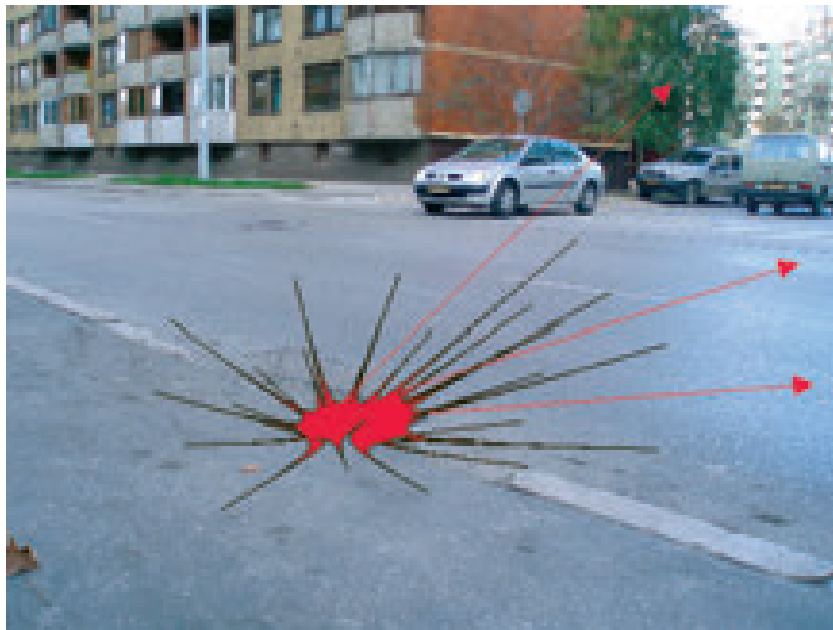
Vrijeme masakra: 6. juli 1995, 14.11 h

Velikosrpski agresor je, u razmaku od nekoliko sekundi, na naselje Ali-pašino Polje, ispalio dvije granate, od kojih je prva eksplodirala na platou između stambenih zgrada na Trgu nezavisnosti br. 13–15, a druga u parku ispred zgrade u Geteovoj ulici br. 4. Ubijeno je pet civila, od kojih dvoje djece:

1. ELVIR (Miralem) AHMOVIĆ	1977–1995.
2. MAGDALENA (Božo) ĐOREM	1990–1995.
3. NIJAZ (Smail) BAJRAMOVIĆ	1962–1995.
4. BOŽO (Milivoje) ĐOREM	1957–1995. (Magdalenin otac i Henin suprug)
5. HENA (Risto) ĐOREM	1965–1995. (Magdalenina majka i Božina supruga) ¹⁰⁸

¹⁰⁸ AIIZ, inv. br. 7-895, 7-1056 i 7-943, 7-1662, *Oslobođenje*, 7. juli 1995, str. 1. Četiri civila ubijena su na Trgu nezavisnosti, a Elvir Ahmović u parku ispred ulaza u Geteovoj ulici.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 109

Azize Šaćirbegović – Antuna Branka Šimića 1 – Milana Preloga, općina Novo Sarajevo

Vrijeme masakra: 8. juli 1995, 13.40 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na trotoaru između stambenih zgrada u naselju Hrasno. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. ELVEDIN (Nezir) HASANBEGOVIĆ	1978–1995.
2. ENVERA (Omer) JEŽ	1935–1995.
3. MUHAMED (Salko) RAŠČIĆ	1955–1995. ¹⁰⁹

¹⁰⁹ AIIZ, inv. br. 7-896 i 7-1663. Istom granatom ranjena su tri civila: Sulejman Bradarić, Murat Jukić i Jasmina Palavra.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 110

Derviša Numića (Za beglukom br. 27), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 12. juli 1995, 10.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred porodične kuće Glavinić u naselju Širokača. Ubijena su dva civila, od kojih jedno dijete:

1. ELVEDIN (Ejub) ADEMOVIĆ	1979–1995.
2. MAIDA (Muhamed) FOČO	1937–1995. ¹¹⁰

¹¹⁰ AIIZ, inv. br. 7-896, 7-1664. Istom granatom ranjeni su: Rasim i Alen Glavinić (Elvedinov tetak i rođak).

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 111

Muhameda ef. Pandže br. 43–405, općina Novo Sarajevo

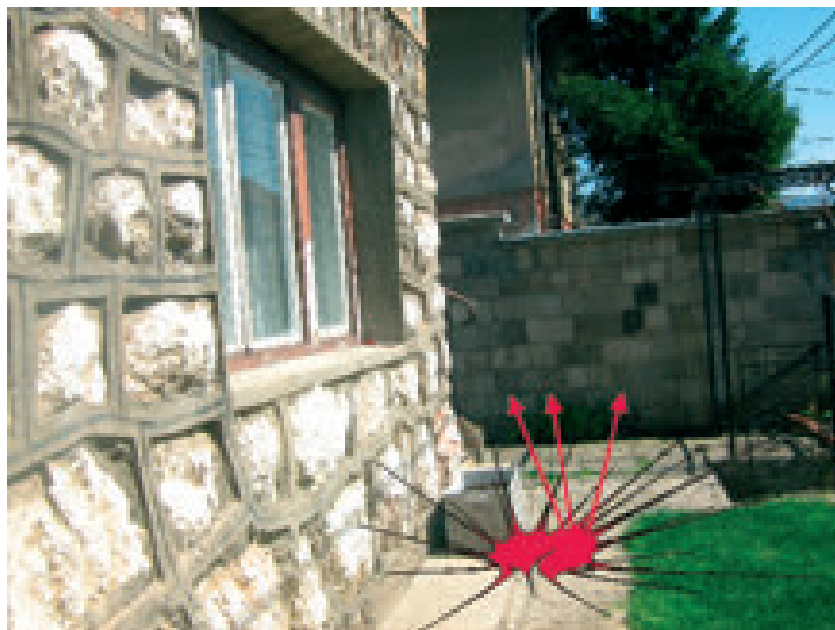
Vrijeme masakra: 18. juli 1995, 18.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na autobuskoj stanici u naselju Velešići. Ubijeno je pet civila, od kojih jedno dijete:

1. AMEL (Mehmed) ZUNĐA	1987–1995.
2. RAMIZA (Nusret) NUKIĆ	1962–1995.
3. FIKRET (Muradif) ZOLOTA	1957–1995.
4. MURADIF (Rašid) ZOLOTA	1928–1995.
5. RAGIB (Aćif) KADRUŠIĆ	1931–1995. ¹¹¹

¹¹¹ AIIZ, inv. br. 7-896 i *Oslobođenje*, 19. juli 1995, str. 1. Istom granatom ranjeno je 11 civila.

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 112

Hadži Lojina (Bardakčije br. 81), općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 21. juli 1995, 20.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred porodične kuće u naselju Bardakčije. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. **HARIS** (Mehmed) **ALIŠAHOVIĆ** 1977–1995.
2. **NIHAD** (Smajl) **MEDŽIĆ** 1976–1995.
3. **AJDIN** (Salih) **ZEKIROVIĆ** 1976–1995.¹¹²

¹¹² AIIZ, inv. br. 7-1711 i 7-896.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 113

Jajačka br. 10 (Džanin sokak br. 10), općina Stari Grad Sarajevo

Vrijeme masakra: 23. juli 1995, 19.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na porodičnu kuću Šehović u naselju Vratnik. Ubijena su tri civila, od kojih jedno dijete:

1. BELMIN (Nermin) ĐOZO	1995–1995.
2. AJNA (Adem) ŠEHOVIĆ	1926–1995. (Belminova pranana)
3. ZUHRA (Džemal) ŠEHOVIĆ	1957–1995. ¹¹³ (Ajnina snaha)

¹¹³ AIIZ, inv. br. 7-897, 7-1665, 7-1666, 1667; *Oslobodjenje*, 25. juli 1995, str. 10. Istom granatom ranjeni su: Amira Đozo, Jasminka Đozo (Belminova majka) i Šahin Šehović.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 114

Mula Mustafe Bašeskije br. 64, tržnica Markale, općina Centar Sarajevo

Vrijeme masakra: 28. august 1995, 11.00 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred ulaza u tržnicu Markale. Na licu mjesta ubijena su 23 civila, a do kraja dana, prilikom transporta do bolnice ili u toku operacije, za 15 civila nastupila je smrt. Do 10. septembra 1995, od teških povreda, smrt je nastupila za još pet civila. Ukupno su ubijena 43 civila, od kojih troje djece:

1. RIJAD (Zijad) GARBO	1980–1995.
2. ADNAN (Fehrat) IBRAHIMAGIĆ	1979–1995.
3. DARIO (Josip) DLOUHI	1982–1995.
4. OMER (Halil) AJANOVIĆ	1962–1995.
5. HIDAJET (Sulejman) ALIĆ	1954–1995.
6. SALKO (Arif) ALIĆ	1928–1995.
7. ZENO (Ahmet) BAŠEVIĆ	1949–1995.
8. HUSEIN (Nasuf) BEKTAŠEVIĆ	1955–1995.
9. SEVDA (Juso) BRKAN – KRUŠČICA	1947–1995.
10. VERA (Aco) BRUTUS – ĐUKIĆ	1927–1995.
11. HALIDA (Mahmut) CEPIĆ	1927–1995.
12. MEJREMA (Velaga) COCALIĆ	1971–1995.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

13. PAŠA (Atif) CRNČALO	1950–1995.
14. RAZIJA (Jusuf) ČOLIĆ	1942–1995.
15. ESAD (Hamdija) ČORANBEGIĆ	1960–1995.
16. SALKO (Nazif) DURAKOVIĆ	1927–1995.
17. ALIJA (Dervo) DŽEVLAN	1952–1995.
18. NAJLA (Fadil) FAZLIĆ	1937–1995.
19. IBRAHIM (Ibro) HAJVAZ	1929–1995.
20. MEHO HERCEGLIĆ	–1995.
21. JASMINA (Ahmo) HODŽIĆ	1963–1995.
22. HAJRUDIN HOZO	1965–1995.
23. JUSUF (Halil) HAŠIMBEGOVIĆ	1934–1995.
24. ILIJA (Vidoje) KARANOVIĆ	1948–1995.
25. MESUDIJA (Rizo) KEROVIĆ	1947–1995.
26. ISMET (Osman) KLARIĆ	1936–1995.
27. VEHID (Habib) KOMAR	1967–1995.
28. MUHAMED (Mujo) KUKIĆ	1948–1995.
29. MIRSAD (Bećir) KOVAČEVIĆ	1966–1995.
30. HAŠIM (Ćerim) KURTOVIĆ	1960–1995.
31. MASIJA (Junuz) LONČAR	1939–1995.
32. OSMAN (Uzeir) MAHMUTOVIĆ	1944–1995.
33. SENAD (Redžo) MURATOVIĆ	1964–1995.
34. GORAN (Salko) POTURKOVIĆ	1955–1995.
35. BLAŽENKA (Pero) SMOLJAN	1955–1995.
36. HAMID (Huso) SMAILHODŽIĆ	1949–1995.
37. HAJRO (Velija) ŠATROVIĆ	1938–1995.
38. SAMIR (Jusuf) TOPUZOVIĆ	1963–1995.
39. HAMZA (Sabit) TUNOVIĆ	1948–1995.
40. AJDIN (Hamid) VUKOTIĆ	1938–1995. (Sabahetin otac)
41. SABAHETA (Ajdin) VUKOTIĆ	1972–1995. (Ajdinova kćerka)
42. MEHO (Halil) ZEĆO	1922–1995.
43. NARIMA (Alija) ŽIGA	1953–1995. ¹¹⁴

¹¹⁴ AIZ, inv. br. 7-898, 7-1058, 7-944, 7-1158, 7-899, 7-950, 7-1208 i 7-1269; Ismet Suljević – Ismana Šurković, *Medical Aspect of the Mass-scale Civilian Casualties at Sarajevo Markale Market on August 28, 1995: Triage, Resuscitation, and Treatment*, Croatian Medical Journal (CMJ), br. 43(2), 2002, str. 209–212, FAMA. Na ovom lokalitetu gelerom granate teško su ranjeni: Dario Dlouhi (datum smrti: 31. august 1995), Razija Čolić (7. septembar 1995), Alija Dževlan (30. august 1995), Jusuf Hašimbegović (10. septembar 1995) i Hamza Tunović (3. septembar 1995), ali je nekoliko dana nakon masakra, od teških povreda, nastupila smrt (datum smrti navedeni su u zagradama). Istom granatom ranjena su 104 civila.

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

LOKACIJA br. 115*

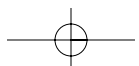
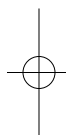
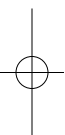
Aerodromska br. 43 (Aerodromska br. 46), općina Ilidža

Vrijeme masakra: 11. juni 1995, 17.30 h

Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu porodične kuće Emirhafizović u naselju Butmir. Na licu mjesta ubijena je majka, a njene dvije kćerke su teško ranjene, od čega je smrt nastupila slijedećeg, odnosno pet dana nakon ranjavanja. Ukupno su ubijena tri člana porodice Emirhafizović, od kojih dvoje djece:

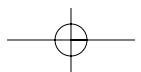
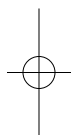
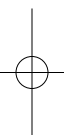
1. **ALISA** (Hajrudin) **EMIRHAFIZOVIĆ** 1991–1995. (Amelina sestra i Belmina kćerka)
2. **AMELA** (Hajrudin) **EMIRHAFIZOVIĆ** 1982–1995. (Alisina sestra i Belmina kćerka)
3. **BELMA** (Husein) **EMIRHAFIZOVIĆ** 1958–1995. (Alisina i Amelina majka)¹¹⁵

* U toku pripreme studije za štampu došlo je do tehničkog propusta zbog kojeg podaci o ovom zločinu nisu navedeni hronološkim redom. AIIZ, inv. br. 7-1719 i 7-1720. Alisa Emirhafizović je na ovoj lokaciji teško ranjena, a smrt je nastupila 12. juna 1995. Njena sestra Amela Emirhafizović je također teško ranjena, a smrt je nastupila 16. juna 1995. Garaža prikazana na fotografiji je naknadno dozidana, ali je, u vrijeme izvršenja zločina unutrašnji zid garaže bio je vanjski zid kuće na kojem se nalaze otisci gelera. Fotografija unutrašnjosti garaže snimljena je da se pokaže autentično mjesto gdje su djevojčice teško ranjene.

ŠESTI DIO

UBIJENA DJECA SARAJEVA U OPSADI

Ubijena djeca Sarajeva u opsadi

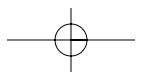
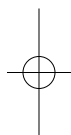
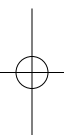
Ubijanje djece Sarajeva u opsadi bez sumnje je najteži i najgnusniji zločin države Srbije i Crne Gore (Savezna republika Jugoslavija) i njenih kolaboracionista, izvršen u ambijentu agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu na kraju XX stoljeća.

Na narednim stranama studije predstavljeno je ukupno **524 ubijene djece**. Ovdje nije dat ukupan broj ubijene djece Sarajeva u opsadi. Naučno-empirijsko istraživanje o ubijenoj djeci Sarajeva u opsadi na osnovu naučnoistraživačkog projekta odvija se kontinuirano i permanentno i ono ima svojstva dugoročnog naučnog istraživanja. U ovoj studiji javnosti saopćavamo samo dio rezultata istraživanja, a u narednoj ćemo saopćiti potpunije rezultate.

U predstavljenom broju žrtava opsade - djece (524) u ovoj studiji uvrštena su i djeca umrla od neodgovarajuće potrebne liječničke pomoći, zatim djeca koja nisu mogla biti izmještena u inostranstvo radi daljeg liječenja; djeca ubijena plinom, jer je agresor zatvarao plin i naglo ga puštao, čime je dolazilo do ubistava i ranjavanja čitavih porodica; djeca koja su umirala gušenjem u inkubatorima, zbog nedostatka kisika, usljed prekida električne energije zbog granatiranja, kao i smrtno stradala djeca zbog nepodnošljivo teških uvjeta života u Sarajevu u opsadi.

Realizaciji empirijskog istraživanja prethodila je obuka terenskih istraživača na Institutu za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, a u tome su učestvovali zaposlenici - profesionalni istraživači Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu i druga kvalificirana i za ove potrebe osposobljena i obučena lica.

Pribavljeni podaci o ubijenoj djeci su sređeni, obrađeni, analizirani, provjereni i predstavljeni u okviru ovog poglavlja studije.

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ABAZ (Elmas, Ramiza) ALMA
1984–1992.

JMBG: 0303984175070

Učenica Osnovne škole „Umihana Čuvidina“

Ubijena granatom 19. oktobra 1992, dok se vraćala s izvorišta vode u Ulici Vitković brdo, općina Novi Grad Sarajevo. Ukopana je na groblju Stadion Koševo u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je i Alminu majku **Ramizu Abaz**, te komšinicu **Almasu Masleša**, a više njih ranio. Najteže povrede zadobila je djevojčica **Amela Moro**.

Almin otac Elmas detaljno je opisao okolnosti ubistva svoje kćerke, pri čemu, pored ostalog, iznosi:

„Dana 19. 10. 1992. oko 16.30 vraćao sam se kući sa Stupa. Pogledao sam prema svojoj kući i tad sam čuo jaku detonaciju koja je pala u tu ulicu i oblak dima koji se dizao u nebo. Nikada mi se nije učinio veći, ne sluteći šta mi se desilo i šta me čeka na ulici za nekih petnaestak minuta. To je bio zastrašujući pogled na tri mrtva tijela koja su ležala na ulici. Neko je sva tri tijela prekrilo dekama. Ja sam stao i prvu deku podigao, a tu je ležalo prvo mrtvo tijelo moje kćerke Abaz Alme koja je imala osam godina. Ona je pala u korpu u kojoj su bile oprane haljinice, a tad su bile sve u njenoj krvi. Podigao sam drugu deku koja je bila niže pet metara. Tu je bilo mrtvo tijelo supruge Ramize Abaz, to jest Almine majke, koja se vraćala sa vode i tad su obje poginule. Kad sam stigao kući, tolika je tuga bila samo pogledati malu kćerku Nejru, koja još nije imala godinu dana kada je ostala bez svoje majke Ramize i sestre Alme, koje nikad neće znati niti zapamtiti svoju

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

majku i svoju sestru. Te iste večeri sam mrtva tijela odvukao kamionom u gasulhanu u džamiju Boljakov Potok. 21. 10. 1992. tijela rahmetlija sam pokopao na pomoćnom stadionu Koševo. To su bili teški dani, hladni kišni dani, granatiranje. Teško je bilo i pokopati ih jer se strahovito gađala svaka dženaza, svako vidno kretanje.“

Ispod treće deke bila je njihova komšinica Almasa Masleša.

(Arhiv Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu – u daljem tekstu AIIZ –, inv. br. 7-811)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ABDIJI (Abas, Ramiza) NEDŽAD

1985–1992.

JMBG: 1411985170057

Teško ranjen granatom 27. maja 1992. u Ulici Vase Miskina, općina Centar Sarajevo. Njegova porodica protjerana je iz Bostarića u kolektivni smještaj, koji se nalazio u Privrednoj banci kod hotela "Evropa". Zbog granatiranja, roditelji su se s djecom krili u podrumu banke. Tog dana jutro je bilo mirno. Nedžad je zamolio oca da ga izvede u šetnju. Došli su do tržnice Markale, u čijoj je blizini bio red za hljeb. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na asfaltnoj površini u Ulici Vase Miskina, gdje su civili stajali u redu za hljeb. Geler je pogodio Nedžada u desnu stranu pluća. Na putu do bolnice Koševo, od teških povreda, nastupila je smrt. Otac **Abas** ranjen je u stomak i nogu. Nedžad je ukopan na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ubijena su 24 civila, od kojih, pored Nedžada, još jedno dijete - **Emina Karamustafić** (1979), a ranjeno je 107 civila.

Nedžad je volio sport, muziku i crtanje. Bio je radoznao i veseo dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-739)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ABDURAHMANOVIĆ (Senad, Vildana) LEJLA **1979–1992.**

JMBG: 2812979175002

Učenica Osnovne škole „Musa Ćazim Ćatić“

Teško ranjena granatom 11. jula 1992, dok se igrala s prijateljicama ispred kuće, u Ulici Behaudina Selmanovića, općina Centar Sarajevo. Geler ju je pogodio u bubreg. Od teških povreda, 13. jula 1992. nastupila je smrt. Ukopana je na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Velikosrpski agresor istom granatom ranio je još dvije djevojčice.

Od njene bliže rodbine, u toku agresije, ubijena je rođica Amra Fočo.

Lejla je bila društvena, vesela djevojčica i mnogo privržena roditeljima. Voljela je muziku i pokazivala veliki interes za sport.

(AIIZ, inv. br. 7-812)

ADEMOVIĆ (Ejub, Alija) ELVEDIN
1979–1995.

JMBG: 1109979170008

Učenik Srednje građevinsko-geodetske škole

Ubijen granatom 12. jula 1995, u Ulici Derviša Numića, općina Stari Grad Sarajevo. Šetao je s prijateljima. Došli su do Dobrovoljačke ulice, odakle su ih vojnici vratili. U kraćem vremenskom periodu velikosrpski agresor ispalio je dvije granate. Elvedin je potrčao s prijateljima prema Bistriku. Došli su do džamije kada je ispaljena treća granata. Geleri su pogodili Elvedina u glavu i ubijen je na licu mjesta. Ukopan je na mezarju Vilin-potok u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je **Maida Fočo**, a Elvedinov tetak **Rasim Glavinić** i rođak **Alen Glavinić** su ranjeni.

U toku agresije Elvedinu je ranjeno nekoliko užih članova porodice.

Volio je šah, nogomet i muziku.

(AIIZ, inv. br. 7-728)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ADŽAMIJA (Halil, Sabaheta) ELVIR **1987–1993.**

JMBG: 0905987170134

Ubijen granatom 20. decembra 1993, dok se igrao u dvorištu kuće, u Ulici Adema Buće 264 (sada 277), općina Novi Grad Sarajevo. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u dvorištu kuće, pri čemu se zid kuće obrušio i pao na Elvira. Ukopan je na groblju Stadion Koševo u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je i **Nadžija Hasani** (1982).

Elvirova omiljena igra bila je nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-773)

AGANOVIĆ (Mirsad, Senada) ARMIN
1987–1992.

JMBG: 2909987170013

Ubijen granatom 29. oktobra 1992. u kući, Podcarina 7, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopan je na mezarju Hambina carina u Sarajevu.

Sjedio je u kući i gledao televiziju. Velikosrpski agresor ispalio je granatu na susjednu kuću. Geleri su se odbili i pogodili Armina. Ubijena je i Arminova majka **Senada Aganović**, koja je tada imala 24 godine. Iza nje je ostao tromjesečni sin Benjamin.

Arminov djed, majkin otac, Ćamil Hamzić ubijen je tokom agresije. Ramiz Aganović, drugi Arminov djed, umro je prirodnom smrću 11 mjeseci nakon Arminovog ubistva. Na dan kada su mu ubijeni snaha i unuk, Ramiz se teško razbolio. Ta tragedija mu je teško pala, zbog čega je i umro. Arminov otac Mirsad svom imenu dodao je Arminovo ime - Mirsad Armin.

Armin je jako volio mlađeg brata Benjamin. Bio je veoma inteligentan i osjećajan. Svaki dan govorio je svom ocu kada je išao u kasarnu: „Ćao, tata, čuvaj se!“

(AIIZ, inv. br. 7-813)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AGIĆ (Muhamed, Zineta) ENISA **1975–1993.**

Učenica Srednje poljoprivredno-veterinarske i prehrambene škole

Ubijena granatom 1. marta 1993. ispred zgrade, u Ulici Fuada Midžića, u naselju Koševo, općina Centar Sarajevo. Krenula je s majkom i komšinicom po vodu i humanitarnu pomoć. Istom granatom velikosrpski agresor ubio je Enisinu majku **Zinetu**, koja je bila u trećem mjesecu trudnoće, i komšinicu **Arhetu Seferović**.

Enisa je ukopana na groblju Stadion Koševo.

(AIIZ, inv. br. 7-1569)

AHMETAGIĆ (Arif, Kadrija) KEMAL
1977–1993.

Učenik Srednje tehničke škole grafičkih tehnologija, dizajna i multimedije

Ubijen metkom PAM-a 19. aprila 1993. u stanu, u Ulici Ivana Krndelja 52, općina Novo Sarajevo. Ubijen je u svojoj sobi na spavanju. Metak PAM-a pogodio je Kemala u kičmu. Prebačen je u bolnicu, gdje su ga doktori pokušavali spasiti, ali nisu uspjeli. Ukopan je na groblju Stadion Koševo.

Kemalov otac Arif umro je 1981. prirodnom smrću. Kemalova sestra Zarija ubijena je snajperom 1993. Brat Kenan ranjen je više puta.

Kemal je volio muziku, sport, nogomet i košarku.

(AIIZ, inv. br. 7-814)

AHMETHODŽIĆ (Suljo, Fatima) ELVIS
1981–1992.

JMBG: 0811981170057

Učenik Osnovne škole "Skender Kulenović"

Ubijen granatom 6. oktobra 1992. u stanu, u Ulici Dobrinjske bolnice 8/IV, općina Novi Grad Sarajevo. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je pogodila stan u kojem je Elvis bio s roditeljima. Ubijen je na licu mjesta. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je njegova majka **Fatima**, a otac **Suljo** ranjen.

Elvis je volio igrati nogomet s prijateljima iz komšiluka.

(AIIZ, inv. br. 7-815)

AHMETOVIĆ (Nusret, Suada) BELMA
1987–1992.

JMBG: 2403987175170

Ubijena granatom 10. oktobra 1992, dok se igrala u dvorištu kuće, u Ulici Jelene Vitas 8a, općina Centar Sarajevo, u blizini Doma "Ljubica Ivezić". Ukopana je na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je šest civila, od kojih, pored Belme, još dvoje djece: **Anelu Isanović** (1988) i **Devada Dautbašića** (1983).

Od Belmine bliže rodbine, u toku agresije, ubijen je rođak Redžep Ahmetović, a ranjeni rođaci Edin Ahmetović i Alma Sarajlić.

Belma je bila vesela i društvena djevojčica. Omiljene igračke bile su joj lutke.

(AIIZ, inv. br. 7-582)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AHMOVIĆ (Miralem, Radojka) ELVIR
1977–1995.

JMBG: 2710977172181

Kvalifikovani kuhar

Ubijen granatom 6. jula 1995, dok se igrao na košarkaškom igralištu, na Trgu nezavisnosti br. 13-15, općina Novi Grad Sarajevo. Velikosrpski agresor ispalio je dvije granate, jednu za drugom. Geler je Elvira pogodio u vrat i na licu mjesta ga ubio. Ukopan je na groblju Bare u Sarajevu.

Istom granatom ubijeno je pet civila, od kojih, pored Elvira, još jedno dijete: **Magdalena Đorem** (1990).

U toku agresije ranjena je i Elvirova sestra Lejla.

Elvir se bavio košarkom i hrvanjem. Išao je na takmičenja u hrvanju. Na turniru *Šehidima* osvojio je 3. mjesto u kategoriji do 65 kg.

(AIIZ, inv. br. 7-652)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AJANOVIĆ (Ibro, Zehra) SELMA
1982–1992.

JMBG: 2712982175019

Učenica Osnovne škole "Umihana Čuvidina"

Teško ranjena granatom 9. decembra 1992. u kući, u Ulici Esada Midžića 103, općina Novi Grad Sarajevo. S majkom i sestrom Samrom sakrila se u hodnik, jer je bilo žestoko granatiranje. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred kuće, a geleri su prošli kroz staklo na vratima i pogodili Selmu u krvne sudove iznad koljena. Smrt je nastupila u bolnici Koševo. Ukopana je na groblju Žiž u Sarajevu. Istom granatom ranjene su Selmina majka **Zehra** i sestra **Samra**.

Selma je bila odlična učenica. Voljela je crtati i čitati knjige, a najviše se igrala barbikama i lutkom ćelom.

(AIIZ, inv. br. 7-704)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AJVAZI (Azem, Šaza) SAMIR **1980–1992.**

Učenik Osnovne škole „Kovačići“

Ubijen granatom 8. augusta 1992. ispred kuće, u Ulici Adema Buće 288, općina Novi Grad Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je i Samirovu majku **Šazu**.

(AIIZ, inv. br. 7-816)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AKJOL (Muamer, Galiba) AJLA
1981–1992.

JMBG: 3107981175115

Učenica Osnovne škole "Saburina"

Ubijena granatom 9. oktobra 1992. u Titovoj ulici, općina Stari Grad Sarajevo. Bila je kod daidže, te je s rodicom otišla po vodu kod Pivare. Kada su se vraćale kući, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala kod Fakulteta islamskih nauka. Geler je usmrtio Ajlu. Ukopana je na mezarju kod Sumbul-česme u Sarajevu. Istom granatom ranjena je njena rodica **Alma Ajnadžić**.

Ajla je voljela muziku, crtanje i prirodu. Pravila je odjeću za lutke. Bila je druželjubiva djevojčica.

(AIIZ, inv. br. 7-691)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ALETA (Ifet, Almasa) ADNAN***1979–1993.**

Učenik Osnovne škole „Hilmi ef. Šarić“ Hadžići

Ubijen granatom 17. jula 1993. ispred zgrade, u Ulici bratstva i jedinstva 16, Tarčin, općina Hadžići. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred ulaza u zgradu ŽGP-a. Adnan je pogođen u glavu. Ukopan je na mezarju Japalaci u Tarčinu, općina Hadžići.

Istom granatom ubijeno je, pored Adnana, još dvoje djece: **Mustafa Nevesinjac** (1979) i **Sanela Horman** (1981), te Adnanova majka **Almasa**, Sanelin otac **Omer Horman**, komšinice **Tanja Šiniković** i **Mujo Svraka**, a Adnanov otac **Ifet** teško je ranjen i ostao bez noge.

Od bliže rodbine, u toku agresije, ubijen mu je rođak Haris Karić.

Adnan je trenirao nogomet, bio je golman. Odličan učenik i odličan poznavalac matematike. Učestvovao je na takmičenju iz matematike na školskom nivou. Mnogo je čitao i volio knjige. Išao je u mekteb.

(AIIZ, inv. br. 7-1524)

* Djeca na stranama 297, 301, 326, 336, 342, 352, 353, 361, 363, 369, 370, 384, 388, 418, 429, 435, 439, 456, 476, 504, 507, 516, 535, 549, 551, 562, 571, 575, 584, 601, 602, 604, 606, 609, 614, 635, 638, 646, 647, 658, 663, 665, 699, 709, 720, 728, 740, 756, 765, 774, 775, 776, 787, 788, 789 ove studije ubijena su u dijelu Grada koji je u to vrijeme bio relativno slobodan (djelimična opsada), ali je u kontinuitetu bio izložen snažnim agresorskim granatiranjem, snajperskim djelovanjima i drugim načinima ubijanja.

ALIHODŽIĆ (Mirsad, Suvada) LEJLA
1992–1993.

Smrt nastupila 27. februara 1993. u bolnici Koševo, općina Centar Sarajevo, zbog nedostatka lijekova i drugih neophodnih uvjeta za liječenje, kojih je nedostajalo zbog učestalog granatiranja. Ukopana je na mezarju u Boljakovom Potoku u Sarajevu.

Lejlin otac Mirsad ranjen je u toku agresije, a djed Ismet Svraka teško je ranjen u masakru na Markalama.

(AIIZ, inv. br. 7-655)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ALIHODŽIĆ (Esad, Fadila) ALDIN
1979–1992.

JMBG: 0711979172226

Učenik Osnovne škole "Umihana Čuvidina"

Ubijen granatom 16. decembra 1992, dok se igrao u Ulici Ragiba Džinde br. 135, Ali-pašin Most, općina Novi Grad Sarajevo. Krenuo je s prijateljima da razmijene romane i da se igraju. Velikosrpski agresor ispalio je granatu i geleri su ga pogodili u prepone i glavu. Ukopan je na mezarju Šehitluci u Boljakovom Potoku.

Istom granatom ubijeno je, pored Aldina, još dvoje djece: **Admir Holjan** (1979) i **Denis Bašović** (1982), a teško ranjeno dvoje djece: **Nijaz Poturak** i **Nihad Poturak**.

Aldin je volio sport. Bavio se boksom i išao na takmičenja.

(AIIZ, inv. br. 7-817)

ALIŠAHOVIĆ (Mehmed, Jasmina) HARIS**1977–1995.**

JMBG: 1306977170007

Ubijen granatom 21. jula 1995. u dvorištu kuće, u Hadži-Lojinoj ulici, općina Centar Sarajevo. Igrao je u dvorištu šah s prijateljima. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u to dvorište. Geleri su se odbili i pogodili Harisa. Ukopan je na mezarju na Budakovićima u Sarajevu.

Istom granatom ubijeno je još dvoje civila: **Ajdin Zekirović** (1976) i **Nihad Medžić** (1976).

Haris je bio veoma društven dječak. Volio je igrati nogomet, šah i karte s prijateljima.

(AIIZ, inv. br. 7-818)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ARNAUTOVIĆ (Ševal, Hasiba) IRMEL
1986–1992.

Ubijen granatom 10. decembra 1992. na Hrvatinu, općina Stari Grad Sarajevo. Krenuo je s mamom i očevom daidžinicom na Mahmutovac. Velikosrpski agresor ispalio je granatu koja je eksplodirala na ulici Hrvatina br. 14 i geleri su pogodili sve troje. Ukopan je na mezarju džamije Pod takišom u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je i Irmelova majka **Hasiba** i očeva daidžinica **Vahida Omerović**. Irmel je volio sport i crtanje. Lijepo je svirao sintisajzer.

(AIIZ, inv. br. 7-819)

AVDAGIĆ (Ahmed, Jasmina) ALBIN**1977–1993.**

Teško ranjen granatom 12. januara 1993. na pisti Sarajevskog aerodroma, općina Novi Grad Sarajevo. Dok je prelazio pistu, pogodio ga je geler granate. Smrt je nastupila nekoliko sati kasnije u bolnici Koševo. Ukopan je na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Od bliže rodbine, u toku agresije, ubijen je Albinov rođak Benjamin Galijašević.

Albin je pokazivao interes za sve oblasti, posebno za sport. Volio je životinje, a najviše papagaje. U 6. razredu učestvovao je na takmičenju u atletici, gdje je osvojio prvo mjesto. Sakupljao je sličice nogometaša. Posebno je bio vezan za braću Anela i Amela, s kojima se najviše volio igrati.

(AIIZ, inv. br. 7-820)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AVDAGIĆ (Ibro, Hajra) FIKRET
1975–1992.

JMBG: 0511975174365

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

Ubijen granatom 3. jula 1992, dok se igrao u Ulici novi rezervoar do br. 50, općina Vogošća.

Ukopan je na groblju Orlić u Vogošći.

Fikret je sa svojim vršnjacima izašao brati trešnje i tada je na njih velikosrpski agresor ispalio više navođenih granata. Ubijeno je sedam civila, među kojima, osim Fikreta, još dvoje djece: **Adela Mameledžija** (1978) i **Muamer Delalić** (1974). Kada je stigla sanitetska ekipa da ih izvuče i pruži medicinsku pomoć, sa srpskih položaja je PAM-om po njima otvorena vatra. Zahvaljujući neustrašivosti medicinara, uspjeli su doći do unesrećenih i izvući **Vahida Kormana** i djevojčicu Adelu Mameledžiju. Djevojčica je još bila živa, ali je smrt nastupila na putu do bolnice.

Fikret je volio životinje i nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-821)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AVDIĆ (Fuad, Aiša) DAMIR
1978–1992.

JMBG: 2709978181534

Ubijen granatom 11. oktobra 1992. u Drvarskoj ulici 4, na Mejtašu, općina Centar Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je djevojčicu **Samru Kapetanović** (1976).

(AIIZ, inv. br. 7-1699)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

AVDIĆ (Ekrem, Zineta) MIRZA
1979–1995.

JMBG: 0302979170005

Učenik Srednje trgovačke škole

Ubijen granatom 24. maja 1995. u Ulici Debelo brdo 21, općina Centar Sarajevo. Bio je s komšijom u podrumu. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred njihovog podruma i Mirza je ubijen na licu mjesta. Komšija je bio ranjen, ali je iskrvario, jer mu niko nije mogao prići zbog jakog granatiranja. Mirza je ukopan na mezarju Vilin-potok u Sarajevu.

Mirzin otac Ekrem umro je 1993.

Mirza je volio sport i crtane filmove. Najčešće se igrao autića i videoigrica.

(AIIZ, inv. br. 7-1292)

AVDIĆ (Šefik, Rasema) VILDANA
1975–1993.

Učenica Srednje medicinske škole

Ubijena granatom 14. decembra 1993. u Gimnazijskoj ulici, općina Centar Sarajevo. Vraćala se iz škole kada je velikosrpski agresor ispalio granatu, koja je eksplodirala na raskršću ispred Osnovne škole "Safvet-beg Bašagić". Geleri su pogodili Vildanu. Ukopana je na mezarju na Souk-bunaru u Sarajevu.

Istom granatom ubijeno je osam civila, od kojih, pored Vildane, još jedno dijete: **Lejla Jahić** (1977), a veći broj je ranjen.

Vildana je bila nadarena djevojčica, pokazivala je sklonost za sve oblasti. Voljela je sport, knjige, muziku i crtanje. Željela je da jednog dana postane pjevačica.

(AIIZ, inv. br. 7-1291)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BABIĆ (Zahir, Raza) EDIS
1983–1992.

JMBG: 0801983170075

Učenik Osnovne škole "Behaudin Selmanović"

Teško ranjen snajperom 19. oktobra 1992, Briješće brdo 51, općina Novi Grad Sarajevo. S prijateljima je prelazio cestu kada ga je snajper pogodio u stomak. Isti dan u bolnici Koševo nastupila je smrt. Ukopan je na groblju Stadion Koševo.

Edisov otac Zahir ranjen je tokom agresije.

Edis je volio crtanje i sport, posebno nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-641)

BABIĆ (Suljo, Vahida) MIRZA
1979–1992.

JMBG: 0103979173400

Učenik Osnovne škole "Alija Nametak"

Ubijen granatom 22. augusta 1992. u stanu, u Ulici Ante Bakotića 5/1, općina Centar Sarajeva. Mirza se igrao s prijateljima. Kada je čuo da mu je otac došao s posla, ušao je u kuću da ga vidi. Ubrzo nakon toga, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred prozora. Geleri su Mirzu pogodili u kičmu. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je još jednog civila.

Mirza je volio sport, naročito nogomet i atletiku. Bio je odličan učenik.

(AIIZ, inv. br. 7-1293)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BAJRAMOVIĆ (Avdo, Midheta) LEJLA
1977–1994.

Učenica Srednje medicinske škole

Teško ranjena snajperom 8. decembra 1994. u kući, u Ulici Borisa Kidriča 3, općina Centar Sarajevo. Dok je razgovarala na telefon, primijetio ju je snajperista, ispalio metak i pogodio u oko. Smrt je nastupila nekoliko sati kasnije u bolnici Koševo. Ukopana je na mezarju na Budakovićima u Sarajevu.

Lejla je trenirala košarku u Košarkaškom klubu „Bosna“.

(AIIZ, inv. br. 7-697)

BAJRAMOVIĆ (Muhamed, Meka) N.N.

1992–1992.

Ubijen u noći između 26/27. maja 1992. u inkubatoru, usljed nestanka električne energije, koji je izazvan bjesomučnim granatiranjem porodilišta „Zehra Muidović“ na Jezeru, općina Centar. Nepoznato mjesto ukopa.

Tada su, pored bebe Bajramović N.N., ubijene još dvije bebe: **Šišić** (Nijaz, Zarfa) **N.N.** i **Beba N.N.**

(AIIZ, inv. br. 7-1716)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BAKAL (Izudin, Fatima) SABAHUDIN
1986–1992.

JMBG: 1309986170051

Ubijen granatom 16. maja 1992. u kući, u Ulici Franje Rezača 3, općina Novi Grad Sarajevo.
Ukopan je na mezarju u Buča Potoku u Sarajevu.

(AIIZ, inv. br. 7-1294)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BAKAREVIĆ (Ahmet, Zumra) ELVIR
1975–1992.

JMBG: 1004975173517

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

Ubijen snajperom 28. oktobra 1992. u naselju Bistrik, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopan je na mezarju Harem džamije u Sarajevu.

U toku agresije ubijen je i Elvirov otac Ahmet.

Elvir je volio sport, muziku i ribolov.

(AIIZ, inv. br. 7-1295)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI •

BALATON (Ivan, Manda) DRAGAN
1974–1992.

Učenik Mješovite srednje ugostiteljsko-turističke škole

Teško ranjen granatom 8. augusta 1992. na Vojničkom Polju, općina Novi Grad Sarajevo. Velikosrpski agresor ispalio je granatu i geleri su Dragana pogodili po cijelom tijelu. Prijatelji su ga pokušali prevesti do Hitne pomoći, ali je u autu nastupila smrt. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Dragan je volio kuhati. Pohađao je školu za kuharskog tehnologa. Išao je i na folklor. Volio je životinje, posebno pse.

(AllZ, inv. br. 7-1296)

BANJAC (Rusmir, Suada) AMRA
1982–1995.

JMBG: 2504982175068

Učenica Osnovne škole „Osman Nakaš“

Ubijena PAM-om 18. augusta 1995. u autobusu, na putu između Mojmila i Dobrinje, općina Novi Grad Sarajevo. Velikosrpski agresor pucao je iz Nedžarića. Ukopana je na mezarju džamije Čekaluša u Sarajevu.

Tada su ranjeni, pored mnogih, i Amrini roditelji i brat **Armin**.

U toku agresije od bliže rodbine ranjeni su joj daidža Suad i daidžinica Nermina. Amidža Jasenko odveden je iz svog stana na Ilidži u aprilu 1992. na Pale.

Amra je sakupljala razglednice, salvete i sličice. Igrala je odbojku. Bila je članica folklorne sekcije Kulturno-umjetničkog društva „Saobraćajac“ i hora „Sarajevsko proljeće“. Učestvovala je u Kiketovim radioemisijama. Takmičila se iz matematike na nivou škole i općine. Bila je odlična učenica uz pohvale Nastavničkog vijeća za odličan uspjeh i primjerno vladanje. Voljela se igrati lutkicama, škole, gume i između dvije vatre.

(AIIZ, inv. br. 7-1298)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BARALIJA (Jusuf, Mejra) NERMIN
1983–1992.

JMBG: 0711983170149

Učenik Osnovne škole „Umihana Čuvidina“

Ubijen granatom 28. augusta 1992. u Ulici Esada Midžića 39-43, općina Novi Grad Sarajevo. Tog dana okupili su se Nerminova rodbina i prijatelji. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala između porodičnih kuća Alije Gološa i Huseina Guske. Pored Nermina, istom granatom ubijen je i njegov daidža **Salko Čolakhodžić**. Nermin je ukopan na mezarju u Buča Potoku u Sarajevu.

Nerminov otac Jusuf Baralija, tokom agresije, ranjen je na Sokolju.

Nermin je najviše volio nogomet i autiće. Takmičio se u nogometu za školu „Umihana Čuvidina“.

(AIIZ, inv. br. 7-606)

BASISTA (Zvonimir, Lidija) KAROLINA
1981–1992.

JMBG: 0208981175093

Učenica Druge osnovne škole

Teško ranjena granatom 24. jula 1992. kada je krenula u sklonište. Velikosrpski agresor ispalio je granatu na Ulicu Alekse Vojovića Brke E2, općina Ilidža (Hrasnica 2). Karolina je prvo medicinski zbrinuta u ratnoj bolnici Hrasnica, a zatim je transportovana u Konjic. Prilikom transporta, istog dana ranjavanja, nastupila je smrt.

Ukopana je na groblju Vlakovo u Sarajevu.

Istom granatom ubijen je i njen komšija, a drugi je teško ranjen.

Karolina je imala veliku sklonost prema muzici. Učestvovala je na dva festivala „Djeca pjevaju hitove“. Imala je talent za crtanje. Najviše se voljela igrati sa sestrama.

(AIIZ, inv. br. 7-1525)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BAŠIĆ (Izet, Aida) BERIN
1979–1993.

JMBG: 1608979171511

Ubijen granatom 19. januara 1993. u Ulici Valtera Perića, općina Centar Sarajevo, na putu ka biblioteci. Tog dana Berin je s majkom trebao ići nani. Dok ju je čekao ispred ulaza, jedan čovjek je pozvao Berina i drugu djecu da im dadne knjige iz biblioteke. Dok su išli do biblioteke, velikosrpski agresor ispalio je granatu. Geler je pogodio Berina u sljepoočnicu. Pričalo se da je granata bila navodeća i da je čovjek samo namamio djecu. Berin je ukopan na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Berinov otac Izet ubijen je 14. augusta 1992.

Berin je volio čitanje, sport, muziku. Svirao je gitaru i išao na folklor.

(AIIZ, inv. br. 7-1299)

BAŠOVIĆ (Mujo, Džehva) DENIS
1982–1992.

JMBG: 2603982172172

Učenik Osnovne škole „Umihana Čuvidina“

Ubijen granatom 16. decembra 1992, dok se igrao u Ulici Ragiba Džinde br. 135, općina Novi Grad Sarajevo. Ukopan je na mezarju u Boljakovom Potoku u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je, pored Denisa, još dvoje djece: **Aldina Alihodžića** (1979) i **Admira Holjana** (1979), a teško ranio dvoje djece.

Denisov otac Mujo tri puta je ranjavan u toku agresije.

Denis je volio sport. Bio je svestran dječak i bio talentovan za sve oblasti. Volio se s prijateljima igrati mačevanja.

(AIIZ, inv. br. 7-1300)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BAŠOVIĆ (Safet, Dika) MERIMA
1986–1993.

JMBG: 1403986175009

Ubijena granatom 14. januara 1993. u Ulici Koste Racina br. 145c, općina Novi Grad Sarajevo. Bila je s prijateljima vani i igrali su se s kućićima. Merima je ušla u kuću da zamoli majku da ostane još malo s društvom. Dok je izlazila, velikosrpski agresor ispalio je granatu na kuću porodice Ivazović, a geleri su Merimu pogodili u glavu. Ukopana je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ubijeno je još jedno dijete: Merimina prijateljica **Devada Ivazović** (11 godina) te komšija **Šefik Poljo**, a više civila ranjeno.

Merima je poseban interes pokazivala za muziku. Voljela je pjevati i igrati se sa životinjama. Bila je izrazito svestrana djevojčica, vesela i puna energije.

(AIIZ, inv. br. 7-614)

BAVČIĆ (Refik, Safeta) AMRA
1984–1993.

JMBG: 2708984485018

Učenica Osnovne škole „Mehmedalija Mak Dizdar“

Ubijena granatom 14. jula 1993. ispred kuće, u Bjelašničkoj ulici do broja 179, općina Ilidža. Velikosrpski agresor započeo je granatiranje i jednu granatu ispalio u dvorište Amrine kuće. Amra nije uspjela pobjeći u kuću. Pogodio ju je geler. Ukopana je na mezarju Kovači u Hrasnici, Sarajevo. Istom granatom ranjena je njena nana **Alja Bavčić**.

Amra je bila nadarena za crtanje. Voljela je pjevati. Najviše se voljela igrati sa sestrom Muberom.

(AIIZ, inv. br. 7-790)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BEĆIRSPAHIĆ (Esad, Dika) ADNAN
1974–1992.

Tapetar

Ubijen granatom 5. septembra 1992. u Olimpijskoj ulici, općina Novi Grad Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

(AIIZ, inv. br. 7-668)

BEGANOVIĆ (Ago, Muharema) EMINA
1983–1993.

JMBG: 2011983175189

Učenica Osnovne škole „Umihana Čuvidina“

Ubijena granatom 27. januara 1993. u kući, u Ulici Ragiba Džinde 72, općina Novi Grad Sarajevo.

Sjedila je u kući s ocem, majkom, amidžinicom Sabinom, nanom Hasnijom i rođacima Edinom i Edinom. Majka i Emina su ispratile goste. Dok su se vraćale u kuću, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala ispred vrata, a geler je pogodio Eminu u srce.

Ukopana je na mezarju u Boljakovom Potoku u Sarajevu.

Eminin otac Ago ubijen je pet mjeseci nakon Emininog ubistva. Eminina tetka Zlatka Silajdžić i rodica Elma Silajdžić ubijene su u toku agresije istom granatom.

Emina je voljela kućne poslove, voljela je praviti ručak i sjeći povrće. Bila je umiljata i društvena djevojčica. U školi je bila odlična učenica.

(AIIZ, inv. br. 7-1301)

BEGIĆ (Refik, Behija) IRHAD
1981–1993.

JMBG: 2306981170112

Učenik Osnovne škole "Šejh Muhamed ef. Hadžijamaković"

Teško ranjen snajperom 8. septembra 1993, u Ulici iza Hrida 14 b, općina Stari Grad Sarajevo. Došla je komšinica po suđe. Irhad joj ga je donio i u tom trenutku snajper ga je pogodio u glavu. Prevezen je do bolnice, ali je nakon sat vremena nastupila smrt. Ukopan je na mezarju Mahmutovac u Sarajevu.

Irhad je volio sport, muziku i učenje. Bio je veliki patriota, te je skupljao potpise za mir u školi.

(AIIZ, inv. br. 7-611)

BEGLEROVIĆ (Avdo, Fethija) MUSTAFA
1978–1992.

JMBG: 0802978172171

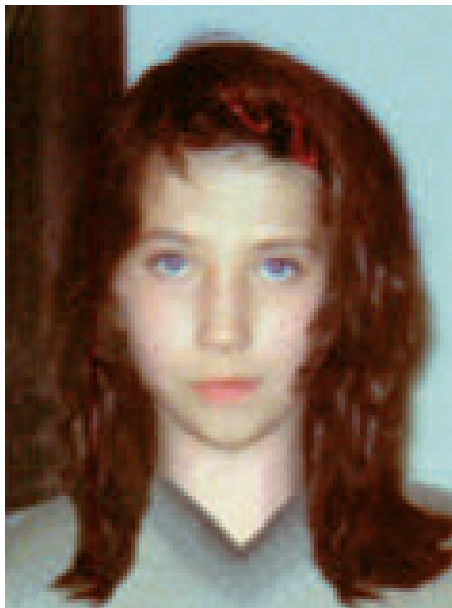
Učenik Osnovne škole "Fatima Gunić"

Ubijen granatom 27. oktobra 1992. na Trgu ZAVNOBiH-a, općina Novi Grad Sarajevo. S dvojicom prijatelja otišao je po hljeb. Kada su se vraćali kući, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u Mustafinoj blizini. Pogođen je u leđa i u srce. Ukopan je na groblju Stadion Koševo u Sarajevu.

Bio je živahan i druželjubiv dječak. Volio je crtati i čitati romane.

(AIIZ, inv. br. 7-738)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BENEDETI (Vidoje, Slavka) VINKA
1984–1994.

JMBG: 3107984335075

Učenica Osnovne škole "Čamil Sijarić"

Ubijena sijačem smrti 11. januara 1994. u stanu, u Ulici Sulejmana Filipovića 15/4, općina Novi Grad Sarajevo. Bila je u stanu s roditeljima i sestrom Silvijom. Metak je prošao kroz prozor i pogodio Vinku u potiljak. Sahranjena je na groblju Sveti Josip u Sarajevu. Naknadno je izvršena ekshumacija i tijelo je preneseno na groblje Smrčenjaci u Mostaru.

Vinka je bila odlična učenica i voljela je mnogo čitati, a najviše crtati.

(AllZ, inv. br. 7-1302)

BERIŠA (Eljez, Raza) BAŠKIN
1980–1992.

Ubijen granatom 31. maja 1992. u Ulici Sulejmana Omerovića Cara 17-19 (Šipska 52), općina Centar Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu. Velikosrpski agresor je ispalio tri granate, koje su eksplodirale na asfaltnoj površini ispred baraka u naselju Šip. Ubijena su još tri civila: Baškinova majka **Raza**, otac **Eljez** i komšinica **Iza Sadiki**.

(AIIZ, inv. br. 7-1303)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BEZDROB (Džemail, Fehima) EKREM**1981–1992.**

JMBG: 2510981170046

Učenik Osnovne škole "Izet Šabić"

Ubijen granatom 9. juna 1992. u improviziranom skloništu, općina Centar Sarajevo. Tog dana je bilo granatiranje. Ekrem se nalazio s porodicom u skloništu. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je udarila u temelj skloništa. Zid je pao. Jedan geler Ekrema je pogodio u srce, a detonacija ga je bacila na štok vrata u koji je udario glavom. Ukopan je na mezarju na Kobiljoj Glavi u Sarajevu. Ista granata ranila je Ekremovog brata **Edhema**.

U agresiji Ekrem je izgubio više daljih i bližih rođaka.

Volio je sport, naročito nogomet i autiće.

(AIIZ, inv. br. 7-1304)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BIBER (Adil, Fatima) FADIL
1975–1993.

Ubijen granatom 31. decembra 1993. na prijavnici Fakulteta političkih nauka, općina Centar Sarajevo. Ukopan je na mezarju u Buča Potoku u Sarajevu.

(AIIZ, inv. br. 7-674)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BIBIĆ (Osman, Biba) AMAR 1991–1992.

JMBG: 0911991170009

Ubijen granatom 16. maja 1992. u kući, u Ulici Velešići 80, općina Novo Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu. Velikosrpski agresor je ispalio više granata na kuću porodice Bibić.

Pored Amara, ubijeni su: **Biba Bibić**, Amarova majka, **Dišija Bibić** (Amarova amidžinica i Damirova nana), dječak **Damir Mekić**, **Munira Mekić**, Damirova majka, i njihova rodica **Fehma Bibić**.

(AIIZ, inv. br. 7-686)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BIČO (Bajro, Refija) IZUDIN
1979–1993

JMBG: 0409979173895

Učenik Osnovne škole „Čengić-Vila I“

Ubijen snajperom 23. decembra 1993. u Ulici Nedima Filipovića 23, općina Novi Grad Sarajevo. Krenuo sa sestrom i majkom tetki na Ali-pašino Polje. Kada su bili u blizini Doma zdravlja „Kumrovec“, snajper je Izudina pogodio u vrat. Potrčao je do stepeništa Doma zdravlja i pao mrtav. Ukopan je na groblju Lav Sarajevo.

Izudin je volio sport i vožnju biciklom. Trenirao je nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-644)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BIĆO (Hamdo, Delveta) ADNAN
1977–1993.

JMBG: 2505977173517

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

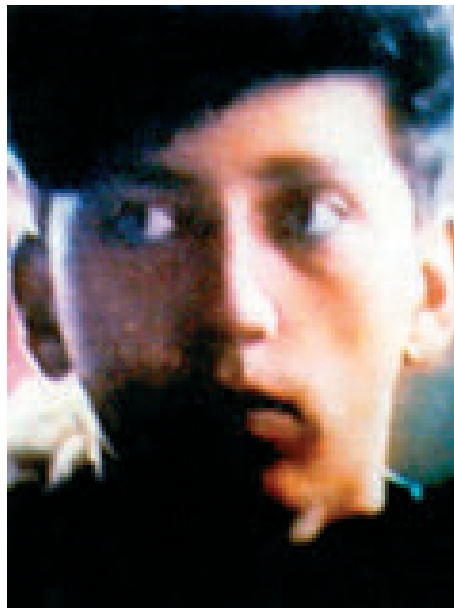
Ubijen granatom 1. marta 1993. u Ulici Zmajevac, općina Stari Grad Sarajevo. Zamolio je majku da mu ugrije vodu, koju je donio, da bi se mogao okupati kad se vrati. Otišao je da ponese nešto svojim prijateljima koji su bili na Zmajevcu. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala pred Adnanom. Ukopan je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu.

Istom granatom, pored Adnana, ubijena su tri odrasla civila.

Adnan je počeo svirati violinu, a omiljena igra mu je bila nogomet s prijateljima.

(AIIZ, inv. br. 7-1305)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BIKIĆ (Velija, Elifa) DEJZIN
1975–1992.

Učenik Pete gimnazije

Ubijen granatom 21. augusta 1992. na Stupu, općina Ilidža. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Dejzin je bio golman Sarajevskog nogometnog kluba „Partizan“. Bio je ljubitelj stripova i rekreativno se bavio klizanjem.

(AIIZ, inv. br. 7-683)

BJELAK (Nezir, Nasiha) SELMA
1983–1992.

JMBG: 2504983175061

Učenica Osnovne škole "Hamdija Kreševljaković"

Ubijena snajperom 28. augusta 1992. u Ulici ispod grada 38, općina Stari Grad Sarajevo. Igrala se sa sestrom i prijateljicama. Snajperski metak ju je pogodio u vrat. Ukopana je na mezarju Lubine džamije u Sarajevu.

Selma je bila odlična učenica. Sakupljala je salvete i značke. Omiljena stvar joj je bila jastuk na kojem je bio naslikan zec i na njemu je najviše voljela spavati.

(AllZ, inv. br. 7-1306)

BJELOŠ (Sanjin, Brankica) SERGEJ
1987–1992.

JMBG: 1601987170112

Teško ranjen granatom 13. septembra 1992. u Prijedorskoj ulici br. 22, u naselju Otoka, općina Novi Grad Sarajevo. Od zadobijenih rana nastupila je smrt 14. septembra 1992. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je i Sergejeva baka **Nada Šaponjić**, a majka **Brankica** je ranjena.

Od bliže rodbine u toku opsade ubijen je njegov djed, a stric mu je ranjen.

Sergej se najviše volio igrati klikera s prijateljima.

(AIIZ, inv. br. 7-1307)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BLEKIĆ (Salko, Tima) ADNELA
1992–1995.

Ubijena 20. oktobra 1995. od detonacije granate u Ulici Mitra Trifunovića Uče bb, općina Centar Sarajevo. S prijateljicom se igrala na terasi kod nane i dede. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u blizini kuće i od siline detonacije Adnela je pala s terase. Ukošana je na mezarju Ugorsko u Sarajevu.

Dan prije smrti, Adnela je pozdravila oca koji je trebao na vojni zadatak i više se nisu vidjeli. Omiljena igračka bila joj je lutka ćela. Adnela je bila veoma umiljata djevojčica.

(AIIZ, inv. br. 7-1308)

BLEKIĆ (Ramo, Meliha) DINO
1985–1994.

JMBG: 0710985190078

Učenik Osnovne škole „Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak“

Ubijen granatom 8. novembra 1994. u Livanjskoj ulici, općina Centar Sarajevo. Ukopan je na mezarju na Kobiljoj Glavi u Sarajevu. Velikosrpski agresor je ispalio tri granate, koje su eksplodirale blizu kuhinje Crvenog križa.

Ubijena su četiri civila, od kojih dvoje djece: **Dino Blekić** (1985) i **Lejla Hodžić** (1979), a ranjena su četiri civila.

(AIIZ, inv. br. 7-1309)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOGILOVIĆ (Adil, Emina) AIDA
1987–1993.

JMBG: 0511987175022

Teško ranjena granatom 12. jula 1993. u Ulici Hasana Brkića 12, općina Centar Sarajevo. Pred zgradom se zajedno s prijateljicama igrala s psom i kućićima. Vratila se u stan da od majke traži malo hljeba da nahrani kućiće. Kada je izašla, velikosrpski agresor ispalio je granatu. Geleri su pogodili Aidu u lijevu stranu glave i u srce. Na putu do bolnice nastupila je smrt. Ukopana je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ranjeno je još dvoje djece: **Zlata Delić** i **Aida Husenbegović**.

Aida je voljela muziku, crtanje i lutke. Omiljena boja bila joj je zelena.

(AIIZ, inv. br. 7-647)

BOJADŽI (Abaz, Meliha) AMINA
1978–1992.

JMBG: 3103978178523

Učenica Osnovne škole "Hamdija Kreševljaković"

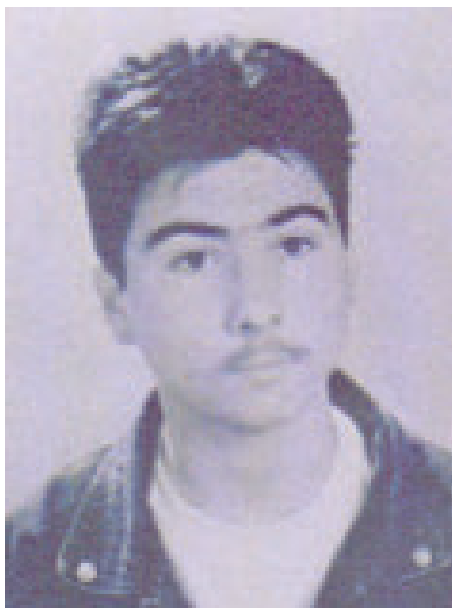
Ubijena granatom 9. juna 1992. u Ulici Sedrenik 171, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopana je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu. Granata je eksplodirala ispred kuće porodice Bojadži.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je četiri civila, od kojih troje djece: Aminu i njena dva amidžića **Fehima Bojadži** i **Mirzu Bojadži** te **Sakiba Prašovića** (1968).

Amina je bila marljiva i vesela djevojčica.

(AIIZ, inv. br. 7-784)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOJADŽI (Abdulah, Halida) FEHIM **1975–1992.**

JMBG: 1405975173554

Učenik Srednje trgovačke škole

Ubijen granatom 9. juna 1992. u Ulici Sedrenik 171, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopan je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu. Granata je eksplodirala ispred kuće porodice Bojadži.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je četiri civila, od kojih troje djece: Fehima, Fehimovog brata **Mirzu** i amidžičnu **Aminu Bojadži** te **Sakiba Prašovića** (1968).

Fehim je bio svestran i hrabar dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-782)

BOJADŽI (Abdulah, Halida) MIRZA
1979–1992.

JMBG: 1709979173515

Učenik Osnovne škole "Hamdija Kreševljaković"

Ubijen granatom 9. juna 1992. u Ulici Sedrenik 171, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopan je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu. Granata je eksplodirala ispred kuće porodice Bojadži.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je četiri civila, od kojih troje djece: Mirzu, Mirzinog brata **Fehima Bojadži** i Mirzinu amidžičnu **Aminu Bojadži** te **Sakiba Prašovića** (1968).

Mirza je bio veseo i društven dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-783)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOROVINA (Šućro, Fatima) ZLATA
1975–1993.

Učenica Srednje ekonomske škole

Ubijena granatom 28. jula 1993. na mostu iznad pijace Ciglane, općina Centar Sarajevo. Ukopana je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu.

Zlata je bila veoma osjećajna i požrtvovana djevojčica.

(AIIZ, inv. br. 7-1310)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOSANKIĆ (Hamed, Ljubinka) DENIS
1977–1992.

JMBG: 0202977172197

Učenik Osnovne škole „Skender Kulenović“

Ubijen granatom 25. jula 1992. u općini Novi Grad Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Denis je trenirao borilačke vještine. Trebao je polagati za crni pojas. Volio je muziku i sport, posebno nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-1311)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOSTANĐIJA (Šerif, Šerifa) ŠEFIK **1978–1994.**

JMBG: 1006978172666

Učenik Osnovne škole "Vladimir Nazor"

Teško ranjen metkom 5. marta 1994. u Partizanskoj ulici, općina Novi Grad Sarajevo. Smrt je nastupila nekoliko sati kasnije u bolnici Koševo. Ukopan je na groblju Stadion Koševo u Sarajevu.

Šefik je volio sport, crtanje, muziku i autiće.

(AIIZ, inv. br. 7-1312)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BOTIĆ (Rešad, Senaida) VEDAD
1979–1993.

JMBG: 0307979172670

Učenik Osnovne škole "Hrasno"

Teško ranjen metkom 14. jula 1993. u Srebreničkoj ulici 6, općina Novo Sarajevo. Smrt je nastupila nekoliko sati kasnije u Državnoj bolnici. Ukopan je na mezarju na Budakovićima u Sarajevu.

Vedad je išao i u Muzičku školu. Svirao je gitaru. Bavio se i košarkom. Bio je odličan učenik i veoma marljiv dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-695)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BRADARAC (Ahmed, Refija) AZMIR
1976–1992.

JMBG: 0308976171505

Učenik Srednje trgovačke škole

Ubijen granatom 12. jula 1992, u parku u Hrasnici I, općina Ilidža, na dan kada je potpisano primirje. Igrao se s prijateljima i krenuo je kući na ručak. Velikosrpski agresor ispalio je granatu iz pravca Vojkovića sa stadiona. Geleri su Azmira pogodili u glavu. Ukopan je na mezarju Hrasnica-Kovači (Hrasnica I), Sarajevo. Njegov otac je kasnije saznao da je granata bila navodeća i da ju je ispalio neko pod nadimkom Mirko Konobar, koji je preko radiostanice rekao: „Kvočka je okupila piliće oko sebe.“

Istom granatom ubijeno je četvero djece. Pored Azmira, ubijeni su brat i sestra **Admir** (1985) i **Aldina Čolpa** (1979) i **Sanela Hadžiomerović** (1979).

Azmir je trenirao nogomet u Famosu. Bio je društven dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-1526)

 • ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BRIGA (Mirsad, Behija) AMIL
1991–1992.

JMBG: 2503991176072

Teško ranjen granatom 2. augusta 1992. u dvorištu, u Vrbovskoj ulici 58, općina Novi Grad Sarajevo. Izašao je s nanom i djedom u dvorište da se igra. Djed je ušao u kuću, a ubrzo nakon toga velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala pored njih. Detonacija ih je odbacila nekoliko metara. Amil je ranjen s više gelera u glavu. Prevezen je u bolnicu Koševo, gdje se trebao operisati. Smrt je nastupila tokom operacije. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom ubijena je i Amilova nana **Hasiba Briga**, a sestra **Vildana** ranjena je na stepenicama kuće.

Omiljene Amilove igračke bili su autići.

(AIIZ, inv. br. 7-805)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BRKOVIĆ (Dževad, Esmā) INDIRA
1982–1994.

Ubijena granatom 22. januara 1994. u Ulici Klare Cetkin 4 (Bosanska 4), općina Novi Grad Sarajevo.

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje, gdje su se djeca sankala. Pored Indire, ubijeno je još petero djece: Indirina sestra **Jasmina Brković** (1989), **Mirza Dedović** (1986), **Danijel Jurenić** (1983), **Nermin Rizvanović** (1981) i **Admir Subašić** (1985). Istom granatom ranjeno je još šest civila.

(AIIZ, inv. br. 7-1700)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BRKOVIĆ (Dževad, Esma) JASMINA
1989–1994.

Ubijena granatom 22. januara 1994. u Ulici Klare Cetkin br. 4 (Bosanska br. 4), općina Novi Grad Sarajevo.

Velikosrpski agresor ispalio je nekoliko granata, koje su eksplodirale ispred stambene zgrade u naselju Ali-pašino Polje, gdje su se djeca sankala. Pored Jasmine, ubijeno je još petero djece: njena sestra **Indira Brković** (1982), **Mirza Dedović** (1986), **Danijel Jurenić** (1983), **Nermin Rizvanović** (1981) i **Admir Subašić** (1985). Istom granatom ranjeno je još šestero djece.

(AIIZ, inv. br. 7-1701)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI •

BRODOVIĆ (Mustafa, Ferida) MULIJA
1982–1994.

Ubijena 16. januara 1994. granatom, u haustoru u Ulici Antuna Hangija 10, općina Centar Sarajevo.

Mulija je sjedila s prijateljicom u kući. Počelo je granatiranje. Prijateljica je htjela ići kući, jer se uplašila. Mulija ju je pošla ispratiti, ali joj otac to nije dopuštao, govoreći da je opasno da izađu. Iskrale su se i izašle do haustora kada je velikosrpski agresor ispalio granatu, koja je eksplodirala ispred zgrade. Mulija je ubijena, a njena prijateljica ranjena. Ukopana je na groblju Paje u Sarajevu.

Bila je vesela djevojčica. Voljela je crtati.

(AllZ, inv. br. 7-1313)

BUBALO (Sulejman, Kimeta) ESMER
1974–1992.

JMBG: 2311974140007

Učenik Srednje vazduhoplovne škole Rajlovac

Ubijen granatom 24. septembra 1992. u redu za hljeb kod velepekare "Klas", općina Novo Sarajevo. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Esmer je bio društven i inteligentan dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-1314)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BUKVA (Vahid, Senida) ASMIR
1979–1993.

JMBG: 1203979173530

Učenik Osnovne škole „Petar Kočić“

Smrt nastupila 7. juna 1993. usljed toplotnog udara na Bendbaši, općina Stari Grad Sarajevo. Bio je s prijateljima kada je počelo granatiranje. Potrčali su prema Bendbaši, a Asmir je od straha, ali i pokušaja da se spasi od gelera, skočio u vodu i doživio toplotni udar. Ukopan je na mezarju Ravne Bakije u Sarajevu.

Istom granatom ranjeno je više odraslih civila.

Asmirov otac Vahid Bukva ranjavan je tri puta tokom agresije. Amidža Muriz Bukva također je ranjavan.

Asmir je volio sport. Takmičio se na školskom nivou iz tehničkog obrazovanja i u košarci. Volio je košarku, autiće i voziti bicikl.

(AIIZ, inv. br. 7-1315)

BUKVIĆ (Ago, Rasema) EDIN
1974–1992.

JMBG: 2702974172218

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

Ubijen granatom 25. novembra 1992. u stanu u Olimpijskoj ulici 5, općina Novi Grad Sarajevo.

Bio je miran dan. Edin je s ocem otišao po svjedočanstvo o završenoj srednjoj školi. Kada se vratio kući, došla je struja, pa je gledao televiziju. Iznenada je velikosrpski agresor ispalio granatu. Pogodila je bočni zid ulaza, geleri su se odbili i prošli kroz prozor te pogodili Edina u glavu. Ukopan je na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Edinov brat Emir je u toku agresije ranjen snajperom.

Edin je volio muziku, strane jezike, trenirao je košarku i bio omiljen u društvu. Takmičio se na školskom nivou.

(AIIZ, inv. br. 7-1316)

BULJUBAŠIĆ (Fuad, Emira) AZRA
1983–1995.

JMBG: 1906983175107

Učenica Osnovne škole „Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak“

Ubijena granatom 16. maja 1995. u dvorištu kuće, u Jukićevoj ulici 96, općina Centar Sarajeva. Vraćala se kući s bratom. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala tri metra od njih. Azra je ukopana na mezarju na Vrbanjuši u Sarajevu.

Istom granatom teško je ranjen Azrin brat **Nedim**, koji je ostao 100 % invalid.

Azra je voljela pjevati. Učestvovala je na takmičenjima u horu. Sakupljala je salvete i rado je s prijateljicama išla u džamiju.

(AllZ, inv. br. 7-1317)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BUREK (Sabahudin, Meliha) ALMEDINA
1993–1995.

JMBG: 0508993175009

Ubijena granatom 22. juna 1995. u haustoru zgrade u Geteovoj ulici 12, općina Novi Grad Sarajevo. Almedina je zajedno s ostalom djecom bila u jednoj prostoriji i čekala da roditelji natoče vodu, koja je nedugo prije toga došla u prizemlje zgrade. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u parku ispred zgrade, a geleri su prošli ispod prozora i pogodili Almedinu u potiljak. Na licu mjesta je ubijena. Ukopana je na mezarju na Alifakovcu u Sarajevu.

Istom granatom, osim Almedine, ubijen je dječak **Dženan Raonić** (1977), koji se nalazio ispred haustora, a četiri civila su ranjena.

Almedina se najviše voljela igrati lutkama.

(AIIZ, inv. br. 7-1318)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

BUŽO (Bajro, Safija) AMEL
1975–1993.

Učenik Mješovite srednje saobraćajne škole

Prisilno nestao 17. jula 1993. na nepoznat način na Igmanu, općina Hadžići. Do danas roditelji ne znaju šta se s njim dogodilo.

Volio je sport, muziku i šah.

(AIIZ, inv. br. 7-1527)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

CIGELJ (Andrija, Vinka) SLAVICA*
1976–1992.

Učenica Srednje ekonomske škole

Ubijena metkom 10. decembra 1992. u stanu, u Maloj aleji 10, općina Ilidža. Ukopana je na groblju Vlakovo u Sarajevu.

U stanu kod prijateljice ubio ju je vojnik srpske specijalne jedinice. U inspekcijskom izvještaju Republike Srpske piše da je Slavica ubijena snajperom. Ovo ubistvo srpska vlast pokušala je za-
taškati i plasirati razne spekulacije u vezi s ovim zločinom.

(AIIZ, inv. br. 7-1528)

* Djeca na stranama 386, 623, 656. i 767. ubijena su u dijelovima Grada pod okupacijom. Međutim, na izričiti zahtjev roditelja djece, uvrštena su u studiju o ubijenoj djeci Sarajeva u opsadi.

COCALIĆ (Šemso, Vahida) AMELA
1985–1993.

JMBG: 3108985175051

Učenica Osnovne škole „Umihana Čuvidina“

Ubijena granatom 24. januara 1993. u dvorištu kuće, Orahovačka ulica 53, općina Novi Grad Sarajevo. Otišla je po prijateljicu da se igraju. Kada su bile blizu kućnih stepenica, velikosrpski agresor ispalio je granatu koja je eksplodirala u bašči. Amela je pogođena u desnu ruku i potiljak. Ukopana je na mezarju u Buča Potoku u Sarajevu.

Istom granatom ranjena je njena prijateljica **Mirela Uglješa** i komšije **Nazif** i **Sanel Huseinović**. Amela je voljela crtati. Skupljala je salvete, a omiljena igračka bila joj je lutka čela.

(AIIZ, inv. br. 7-581)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

CRNČALO (Đevad, Sanela) NEDIM
1987–1992.

JMBG: 1909987170044

Ubijen granatom 6. juna 1992. u taksi vozilu u Ulici put života br. 8, pored autobuske stanice na Marindvoru, općina Centar Sarajevo. Geler ga je pogodio u vrat. Ukopan je na groblju Lav u Sarajevu.

Istom granatom, osim Nedima, ubijen je i njegov otac **Đevad Crnčalo** i taksista. Majka **Sanela** i sestra **Nada** su ranjene.

Od bliže rodbine, u toku agresije, ubijen mu je daidža Muhamed Abaz.

Nedimove omiljene igračke bili su autići i lopta. Volio je crtati.

(AIIZ, inv. br. 7-617)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

**CVIKO (Aziz, Šaćira) ALDINA
1988–1992.**

JMBG: 1508988175010

Ubijena granatom 15. maja 1992. u podrumu kuće u Partizanskoj ulici, općina Novi Grad Sarajevo. Cijela porodica bila je u podrumu. Aldina je sjedila majci na krilu. Velikosrpski agresor ispalio je granatu i geler je prošao kroz vrata i pogodio je u čelo. Ukopana je na groblju Lav u Sarajevu.

Aldinin otac Aziz ubijen je 25 dana nakon njenog ubistva.

Njen brat Adis teško je ranjen u ruku.

Aldina se najviše voljela igrati igračkama kojima su se uglavnom igrali dječaci, kao što su autići, alat, čekić.

(AIIZ, inv. br. 7-1319)

ČALIJA (Murto, Zlatka) ADIS
1991–1993.

JMBG: 2205991170047

Ubijen granatom 15. januara 1993. u kući, u Ulici Safvet-bega Bašagića 99, općina Stari Grad Sarajevo. Stajao je pored prozora i posmatrao drugu djecu kako se igraju. Velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je pogodila drvo pored zgrade, a geleri su pogodili Adisa u pluća. Ukopan je na mezarju na Grličića Brdu u Sarajevu.

Istom granatom ubijen je i Adisov komšija **Mehmed Efendić**.

(AIIZ, inv. br. 7-801)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČAMDŽIJA (Rifat, Advija) ADNAN **1978–1994.**

Učenik Mješovite srednje elektrotehničke škole

Ubijen snajperom 2. oktobra 1994. u Jahorinskoj ulici, općina Ilidža. Kada se vraćao kući s treninga, pogodio ga je snajperski metak. Ukopan je na mezarju Kovači u Hrasnici.

Adnanov otac je umro prije agresije, 1981, a majka Advija je umrla 2001.

Adnan je trenirao rukomet. Volio je crtati i, pored rukometa, igrati i nogomet.

(AllZ, inv. br. 7-1529)

ČARKADŽIĆ (Ejup, Suada) SELVIN
1986–1994.

JMBG: 0311986170087

Učenik Osnovne škole „Avdo Smajlović“

Ubijen granatom 8. januara 1994. u Ulici put života, općina Novo Sarajevo. Krenuo je s majkom i tetkom na Koševsko Brdo. Velikosrpski agresor ispalio je granatu. Geler je Selvina pogodio u vrat. Ukopan je na mezarju u Buča Potoku.

Istom granatom ubijena je i njegova majka **Suada Čarkadžić** i tetak **Hajrudin Plećan**.

Selvin je bio odličan učenik. Veoma je lijepo crtao. Volio je sport, bicikl i autiće.

(AIIZ, inv. br. 7-778)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČATALOVIĆ (Ramiz, Ismeta) MUAMER
1974–1992.

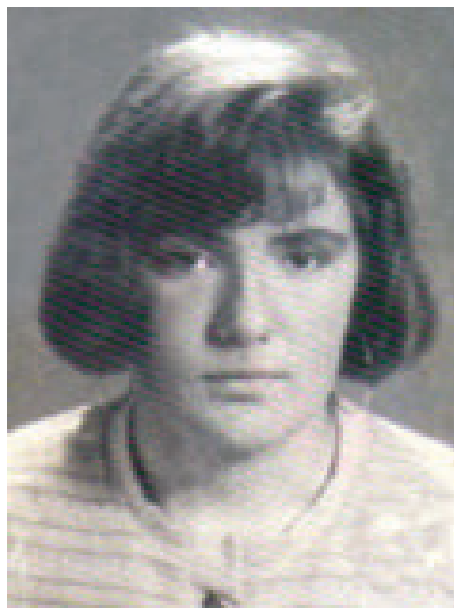
JMBG: 1512974174353

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

Ubijen granatom 2. oktobra 1992. u Ali-pašinoj ulici, općina Centar Sarajevo. Ukopan je na mezarju na Grličića Brdu u Sarajevu.

(AIIZ, inv. br. 7-1320)

• ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČAUŠEVIĆ (Dževad, Advija) RUBINA
1975–1992.

JMBG: 1104975178513

Učenica Srednje trgovačke škole

Ubijena granatom 30. jula 1992. u redu za humanitarnu pomoć, Kršilovac 5, općina Stari Grad Sarajevo.

Tokom agresije ubijen je i Rubinin brat Sejo. Oboje su ukopani, jedno pored drugog, na mezarju Bijele džamije na Vratniku.

(AIIZ, inv. br. 7-1321)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČAVČIĆ (Ševko, Zejna) ELDIN
1985–1993.

JMBG: 2308985170071

Učenik Osnovne škole „Zahid Baručija“

Teško ranjen PAM-om 25. februara 1993, dok se igrao u Šipskoj ulici, općina Centar Sarajevo. Dječaku je od zadobijenih povreda nastupila smrt 28. februara 1993. Ukopan je na mezarju na Kobiljoj Glavi u Sarajevu.

(AllZ, inv. br. 7-1322)

ČEBO (Osman, Meuna) MUAMER
1976–1993.

JMBG: 2309976174354

Učenik Srednje mašinske tehničke škole

Ubijen granatom 22. aprila 1993. ispred osnovne škole na Koševskom Brdu, općina Centar Sarajevo. Bio je s prijateljima. Imali su jedan bicikl i svi su se pomalo vozili. Muamer se provozao i tražio od prijatelja još jedan krug. Dok je vozio dodatni krug, ne sluteći da mu je i posljednji, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala u Muamerovoj blizini, a geleri su ga pogodili u ruku i prsa. Ukopan je na groblju Stadion Koševo u Sarajevu.

Od bliže rodbine, u toku agresije, ubijeni su mu tetak i tetka Ćamil i Vahida Kadrić.

Muamer je volio muziku, svirao je harmoniku. Volio je voziti bicikl i igrati nogomet.

(AIIZ, inv. br. 7-692)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČENGIĆ (Refik, Refija) SANEL
1980–1995.

JMBG: 2208980173515

Učenik Srednje trgovačke škole

Ubijen metkom 11. oktobra 1995. u kući, naselje Sedrenik, općina Centar Sarajevo. Ukopan je na mezarju Humka u Sarajevu.

(AIIZ, inv. br. 7-1323)

ČIZMIĆ (Šefik, Ševala) RAMIZ
1978–1992.

Učenik Osnovne škole „Hasan Kaimija“

Ubijen granatom 2. septembra 1992. na Širokači, općina Stari Grad Sarajevo. Kada je htio nasuti vodu, velikosrpski agresor ispalio je granatu, koja je eksplodirala na ulici, a geleri su ga pogodili u srce i nogu. Ukopan je na mezarju Hambina carina u Sarajevu.

Istom granatom ranjeno je sedam odraslih civila.

Ramiz je volio pjevati i igrati se s bratičnom. Bio je veoma društven dječak.

(AIIZ, inv. br. 7-1324)

ZLOČINI NAD DJECOM SARAJEVA U OPSADI

ČOLIĆ (Fehim, Munira) ELVEDINA 1988-1993.

JMBG: 1601988175088

Ubijena snajperom 8. augusta 1993. u kući, u Ulici Kobilja Glava 120, općina Vogošća. Ukopana je na mezarju na Kobiljoj Glavi u Sarajevu.

Elvedinina majka Munira ubijena je granatom 29. septembra 1992.

Elvedina je najviše voljela crtanje i igračke.

(AIIZ, inv. br. 7-575)

ČOLIĆ (Muhamed, Fatima) ILVANA
1983–1993.

JMBG: 2101983175056

Učenica Osnovne škole „Saburina“

Ubijena granatom 31. maja 1993, dok se igrala u Roginoj ulici br. 27b, općina Stari Grad Sarajevo. Ukopana je na mezarju na Grličića Brdu u Sarajevu.

Istom granatom velikosrpski agresor ubio je četiri civila, od kojih, pored Ilvane, još dvoje djece: **Mirzu Deljkovića** (1987) i **Damira Užičanina** (1983), a šest civila ranio.

(AIIZ, inv. br. 7-1325)